

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**TÜRKİYE'DE BULUNAN SURİYELİ AİLELERİN
KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE BU SORUNLARLA BAŞ
ETME YÖNTEMLERİ: GAZİANTEP ÖRNEĞİ**

Nur İNCETAHTACI GÜNAL

Doktora Tezi

Ankara, 2020

TÜRKİYE'DE BULUNAN SURİYELİ AİLELERİN KARŞILAŞTIKLARI
SORUNLAR VE BU SORUNLARLA BAŞ ETME YÖNTEMLERİ:
GAZİANTEP ÖRNEĞİ

Nur İNCETAHTACI GÜNAL

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2020

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimi uzun ve meşakkatli bir yolculuktur, sonuna geldiğim bu yolculukta buraya gelmemi sağlayan ve adımı anmadan geçemeyeceğim pek çok kişi var elbette ki. Bunlardan ilki, beni bu araştırmanın doğal bir parçası haline getiren, Suriyeli kimliğimi gururla taşımamı sağlayan ve tanıdığım ilk ve en güçlü Suriyeli kadın, annem; Fatin İncetahtacı. Dünyaya farklı gözlerle bakmamı ve farklı dillerle seslenmemi sağladığım için herkesten önce bütün teşekkürlerim sana!

Sakinliği, derinliği, yetenekleri ve engin bilgisiyle her sohbetinden çok şey öğrendiğim beni bilime ve araştırmaya yönlendiren teyzem, İbtisem Arab'a, beni kitaplarla ve okuyarak keşfetmenin zenginliğiyle tanıştıran dedem Abdullah İncetahtacı'ya, bu maceranın ilk gününden beri bana maddi manevi destek olan ve beni teşvik eden eşim, Ertan Günal'a, derslerim ve görüşmelerim için sayısız kez evimden uzakta olmak zorunda kaldığımda evladımı gönül rahatlığıyla emanet ettiğim ailemin her üyesine, anneme, ağabeyim Abdullah'a, Sevinç'e, Burcu'ya, Selim'e, canım İpek'ime ama en çok da Güler Boran'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Her gün evladiyla sınanan kahraman annelerle görüşürken her seferinde kendimden utandım ve şükrettim varlığınıza.

Akademik hayatımdaki önemli insanlara gelince, elbette öncelikle Hacettepe Üniversitesi bana ikinci kez kapılarını açtığında, Sosyal Hizmet Bölümü'nde ne yapacağımı bilemez haldeyken tecrübesiyle ve donanımıyla bana doktora sürecinin ilk günden beri destek olan, danışmanım olmayı kabul ederek beni gururlandıran ve hem sahada hem de akademide bana rehber olan, sabırla beni dinleyen, vaz geçtiğim zamanlarda beni yeniden araştırmama yönlendiren bilim insanı, Prof. Dr. Kasım Karataş'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Sizin sayenizde bugün bu yazıyı yazıyorum. Tez izleme komitemde yer alan ve içinden çıkamadığım tezime sabırla geri bildirimlerde bulunarak bana destek veren Dr. Öğr. Üyesi Besimcan Zırh'a ve komitemde olması vesilesiyle tanıştığım fakat sonrasında birikimine, donanımına, çalışma disiplinine ve genel olarak kendisine hayranlık duyduğum, saygıdeğer kadın, Doç. Dr. Reyhan Atasü Topçuoğlu'na ve savunma sınavımda yer alan Dr. Öğrt. Üyesi Türkan Çağlar'a teşekkür ederim. Gaziantep Üniversitesi'nde çalışmaya başladığımdan beri tanıdığım ve şu ana kadar tanıdığım en donanımlı, en disiplinli akademisyenlerden ve en değerli insanlardan biri olan, Mehmet Nuri Gültekin'e hem bu süreçte bana destek olduğu için hem de savunma sınavımda bulunmayı kabul ettiği için tekrar tekrar teşekkür ederim. Karma karışık, yarım kalmış, iniş çıkışlarla dolu hayatlarına beni kabul edip, saatlerini bana ayırıp, beni evlerine kabul eden, hikâyelerini bana güvenerek benle paylaşan, araştırmama dâhil olmayı kabul ederek, araştırmamı güçlendiren, bana Suriyeli kimliğimi hatırlatan ve beni güçlü kılan bütün Suriyeli ailelere teşekkür ederim.

Son olarak teşekkürlerin en büyüğünü doğduğu günden beri beni büyüten, bütün dünyamı sarıp sarmalayan, en değerli varlığıma, Aden'ime gönderiyorum ve bu çalışmayı evlatlarına bakarken masmavi gözleri gururla parıldayan babam Mehmet Cemil İncetahtacı'ya ithaf ediyorum.

21.02.2020 Gaziantep

ÖZET

İNCEHTACI GÜNAL, Nur. *Türkiye’de Bulunan Suriyeli Ailelerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu Sorunlarla Baş Etme Yöntemleri: Gaziantep Örneği*, Ankara, 2020.

Suriye’deki iç savaş ve şiddet, sosyal bilimler ve siyasi tartışmalardaki zorunlu göç, mültecilik, ülke içinde yer değiştirme, uluslararası ağlar, toplumsal sorunlar, bütünleşme ve uyuma dair pek çok olguyu yeniden gündeme getirmiştir. Türkiye’de dünyanın geri kalanından farklı biçimlerde deneyimlenen Suriyeli mülteciler krizi, son dokuz yıldır farklı aşamalardan geçerek şekillenmeye devam etmektedir. 2020 yılı itibariyle Türkiye’deki kayıtlı nüfusu üç buçuk milyondan fazla olan Suriyelilerin yaklaşık beş yüz bini Gaziantep’te yaşamlarını sürdürmektedir. Suriye’yle, özellikle Halep’le sahip olduğu tarihsel ve kültürel geçmişin de etkisiyle, Suriyeliler Gaziantep’teki toplumsal, iktisadi ve kültürel hayatın bir parçası olarak gündelik yaşamlarına devam etmeye çalışmaktadırlar. Bu çalışma, Gaziantep kent merkezinde yaşayan Suriyeli ailelerin ve aile bireylerinin gündelik hayatlarında karşılaştıkları sorunlarla baş etme stratejilerini sosyal hizmet perspektifinden ele almaktadır. Saha araştırmasında, ailelerin, göç seçeneklerini nasıl inşa ettikleri, göç ve mülteciliği nasıl deneyimledikleri ve uyum süreçleri üzerinde durulmuştur. Gaziantep kent merkezinde yaşayan ve farklı sınıfa ve özelliklere mensup 24 aileyle yarı-yapılandırılmış görüşme formlarıyla görüşmeler yapılmıştır. Suriyeli ailelerin göç, aile ve baş etme kuramları çerçevesinde ortaya koydukları, geliştirdikleri ya da dönüştürdükleri davranış örüntüleri tematik başlıklar altında ele alınmıştır. Saha bulguları, bize ailelerin ve aile bireylerinin göç ve mülteciliğin zor koşullarıyla baş etmede, yeterli veya etkili sosyal hizmetlerin olmadığı durumlarda, sahip oldukları, olanak, kaynak, sermaye, ağ ve yaşadıkları toplumsal dünyayla etkileşimlerinin gücüne göre, çok farklı stratejiler geliştirebildiklerini ve sahip oldukları her türlü özelliklerini araçsallaştırdıklarını göstermiştir.

Anahtar Sözcükler

Göç, Mültecilik, Baş Etme, Sosyal Hizmet, Suriyeliler, Aile, Sosyal Çatışma

ABSTRACT

INCETAHTACI GÜNAL, Nur. Syrian Refugee Families Living in Turkey and Their Coping Strategies: Gaziantep Sample, PhD. Thesis, Ankara, 2020.

The escalation of violence and civil war in Syria has brought up again various debates on forced migration, refugee, internal displacement, international networks, social problems, cohesion, and integration in the social sciences and political discourse. Syrian refugee crisis, which is experienced in different ways from the rest of the world in Turkey, is continues to take shape last nine years through different stages. Around five-hundred thousand out of three and a half million registered Syrians lives in Gaziantep according to the 2020's data. Syrians, with the influence of the historical and cultural past with Syria and especially with Aleppo, are trying to be part of the social, economic and cultural life in Gaziantep. This study attempts to understand the coping strategies of the Syrian families and family members who live in the downtown of Gaziantep from the social work perspective. The field study focuses on the patterns of constructing migration, migration experiences and integration experiences of the families. Field research has conducted with 24 Syrian families from different typologies and social classes with semi-structured interviews the behavioral patterns that Syrian families put forward, developed or transformed within the framework of migration, family and coping theories are discussed under thematic titles. The findings of the field have showed us that the families and family members could use quite different coping strategies or they could instrumentalized all their features, depending on the sources, networks and the level of the interaction with social structures that they live in, when there are no adequate or effective social services.

Keywords

Migration, Refugee, Coping, Social Work, Syrians, Family, Social Conflict

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	İ
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	İİ
ETİK BEYAN.....	İİİ
TEŞEKKÜR.....	İV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
GRAFİK HARİTA VE TABLOLAR.....	X
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	8
1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI.....	8
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	12
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	14
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	16
2. BÖLÜM KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	18
2.1. GÖÇE İLİŞKİN KAVRAMSAL GİRİŞ VE KURAMLAR.....	18
2.1.1. Göç Kavramı.....	18
2.1.2. Göç Kuramları	21
2.1.2.1. İlk Dönem Göç Kuramları	22
2.1.2.2. Neo-klasik Göç Yaklaşımı	26
2.1.2.3. ‘Dünya Sistemi’ Kuramı	26
2.1.2.4. Göç Sistemleri Kuramı.....	27
2.1.2.5. Suriyeli Mülteciler ve Ağ Kuramı.....	27
2.2. SURİYE KRİZİ VE TÜRKİYE’YE GÖÇ SÜRECİ.....	33
2.2.1. Suriye’de Toplumsal-Tarihsel Değişmenin Genel Çizgileri: Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Yüzyılından 2011’e Kadarki Süreç	42
2.2.2. 2011 Öncesi Suriye’de Genel Sosyo-Ekonomik Durum	49
2.3. SURİYE VE GAZİANTEP İLİŞKİSİNİN TARİHSEL AKSLARI.....	51
2.4. GAZİANTEP’TEKİ SURİYELERİN GENEL GÖRÜNÜMÜ VE YAŞADIKLARI TEMEL SORUNLAR.....	58
2.4.1. Yoksulluk Sorunu	68
2.4.2. Sosyal Dışlanma Sorunu	69
2.4.3. Sosyal Hizmetlerin Niteliği	71
2.4.4. Geleneksel Dayanışma Ağlarının Kaybolması	73

2.5. TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI GÖÇ MEVZUATI VE GEÇİCİ KORUMA SATÜSÜ.....	75
2.5.1 1994 Yönetmeliği	75
2.5.2. 2013 Tarih ve 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)	76
2.5.3. 2014 Tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği	77
2.6. AİLEYE İLİŞKİN KAVRAMSAL GİRİŞ VE KURAMLAR.....	79
2.6.1. Aile Kavramı.....	79
2.6.2. Aile Kuramları	81
2.6.2.1 Rasyonel Seçim ve Toplumsal Alış-Veriş Yaklaşımı	82
2.6.2.2. Sembolik Etkileşimcilik Perspektifinde Aile	83
2.6.2.3. Sistem Olarak Aile	85
2.6.2.4. Feminist Yaklaşım	86
2.6.2.5. Ekolojik Yaklaşım.....	88
2.6.2.6. Gelişimsel Yaşam Döngüsü Yaklaşımı.....	91
2.6.2.7. Neo Marksist Çatışma Kuramı Bağlamında Suriyeli Mülteciler	92
2.7. KAVRAM OLARAK “BAŞ ETME”	101
2.7.1. Ailevi, Grupsal ya da Sosyolojik “Baş etme” Ne Anlama Gelmektedir?....	102
2.7.2. Aile Paradigması.....	104
2.7.3. ABCX Modeli.....	106
2.7.4. Ailenin Düzen ve Uyum Tepkisi Modeli (FAAR)	107
2.7.5. Bir Süreç Olarak Baş Etme Nasıl İşlemektedir?.....	108
2.7.6. Baş Etmede Sorun Çözmenin Aşamaları.....	111
2.7.7. Aile Baş Etme Stratejilerinin İşlevleri	113
2.7.8. Baş Etme Kaynakları	114
2.7.9. Baş Etme Stratejilerindeki Süreçler.....	116
3. BÖLÜM ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	120
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	124
3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	126
3.3. ARAŞTIRMAYA KATILAN AİLELERİN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ.....	129
3.4. ARAŞTIRMA SÜRECİ VE ARAŞTIRMACININ KONUMU.....	142
3.5. VERİLERİN TOPLANMASI VE ALANDA YAŞANAN ZORLUKLAR ..	144
3.6. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE YORUMLANMASI.....	146
3.7. ARAŞTIRMANIN GEÇERLİLİĞİ VE GÜVENİLİRLİĞİ	148
4. BÖLÜM BULGULAR VE YORUMLARI.....	150
4.1.GÖÇ SEÇENEĞİNİ İNŞA ETMEK	151
4.1.1. Öncü Göçmenler ve Fayda-Maliyet İlişkisi.....	151
4.1.2. Savaşmama Hakkı ve Göçe Sürüklenme	155
4.1.3. İtici Faktör Olarak Sermaye Kayıpları.....	158

4.1.4. Savaşın Engellileri	161
4.2. GAZİANTEP’TE MÜLTECİ OLMAK: SORUNLAR VE İHTİYAÇLAR	167
4.2.1. Yoksulluk Sınırından Açlık Sınırına Düşmek	168
4.2.2. Eğitim, İstihdam, Sağlık Hizmetlerine Erişim, Statü ve Mekânın kullanımı Bağlamında Sosyal Dışlanmanın Dışavurumu: “Suriyeli Sıkıntısı”	176
4.2.3. Mültecilere Yönelik Söylem Değişkenliğinin Yarattığı Huzursuzluk.....	184
4.2.4. Geleneksel Dayanışma Ağlarının Kaybolması	190
4.2.5. Sosyal Hizmetlerin Erişilemezliği, Yetersizliği ya da Yokluğu	194
4.3. BAŞ ETME STRATEJİLERİ	197
4.3.1. Baş Etme Stratejisi Olarak Evlilik; Aile Bireylerinin Yoksulluk ve Sosyal Güçsüzlük Nedeniyle Evlilik Yapması.....	197
4.3.1.1 Evlilikte Rasyonel Seçim	203
4.3.2. Sosyal Dışlanmayı Kabullenmek: “Ev sahibi”nin Gözünden Kendini Görmek	206
4.3.2.1. Dışlanmayla Baş Etme: Görünmezlik Örtüsü	207
4.3.2.2. Rol Yapma: Bir Taktik Olarak “Kimlik” Değiştirme	208
4.3.2.3. Dışlanmayla Baş Etmede Kaynakların Kullanımı	211
4.3.3. Felaketten Fırsata, Dilin İşlevi!	214
4.3.4. Bir Araç Olarak Engellilik	217
4.3.5. Yoksullukla Baş Etmede Kadın ve Çocuk Emeği	220
4.3.6. “İdare Etme” ve “Yetinme”	222
4.3.7. Mevcut Aidiyetlerin Yeni Ağların İnşasında Kullanılması	223
4.3.8. Sermayenin Tahvil Edilebilirliği	226
4.3.9. Enformel Dayanışma Ağlarının İşlevi	228
4.3.10. Baş Etmede Formel Dayanışma Ağları: Sosyal Hizmet Aktörü Olarak Dernekler	231
4.4.TUTUNMA ÇABASI VE UYUM SÜRECİ	234
4.4.1.Sınıfta Tutunma Çabası	234
4.4.2. Mülteciliğin Öğretici Yanı: Gizlenmeden Görünürlüğe ve Hak Farkındalığına	237
4.4.3. Geleneğe ve Kimliğe Sarılma	240
4.4.4. Aile İçi İlişkilerin ve Rollerin Yeniden Şekillenmesi.....	244
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	247
KAYNAKLAR.....	259
EK 1: GÖRÜŞME FORMU	277
EK 2: ORJİNALLİK RAPORU.....	283
EK 3: ETİK KURUL FORMU	285

GRAFİK HARİTA VE TABLOLAR

Grafik 1: Yıllara Göre Türkiye’deki Suriyelilerin Sayısı	58
Grafik 2: Suriyelilerin İlk 10 ile Göre Dağılımı.....	59
Grafik 3: Suriye’de Yaşadıkları İdari Bölge	63
Grafik 4: Cinsiyete Göre Yaş Dağılımı.....	64
Grafik 5: Eğitim Düzeyi.....	64
Grafik 6: Ailedeki İşgücü.....	66
Grafik 7: Türkiye’de Doğan Çocuğu Olan Aileler	66
Grafik 8: Uzmanlık Sertifikası ya da Diploma Sahipliği.....	67
Grafik 9: Görüşme Diagramı	140
Tablo 1:Türkiye-Suriye Dış Ticaret Değerleri (Milyon Dolar)	56
Tablo 2: Türkiye ile Suriye Arasında Ticareti Yapılan Bazı Ürünler (1000 USD)	56
Tablo 3: Sosyo-Demografik Bulgular	139
Harita 1: Suriye’deki İdari Bölgeler.....	63
Harita 2: Gaziantep’te Arazi Bedelleri Göre Gelir Durumu (ABD Doları m2).....	127
Harita 3: Suriyeli Sığınmacıların Gaziantep’teki Sayısal Dağılışı	128

GİRİŞ

“Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla birlikte yaşayabilecek miyiz?”

AlainTouraine

Herhangi bir insanın gündelik yaşamındaki, alışkanlıklarındaki en küçük bir değişiklik o insanın mevcut toplumsal yaşam dengesini de mutlaka etkiler, sarsar. Çünkü toplumsal aktörler olarak insanlar, biraz da alışkanlık ve sürekliliğin ortaya çıkardığı, yarattığı, kurduğu varlıklardır. Sınıfı, cinsiyeti, kültürü ya da demografik özellikleri ne olursa olsun, her bireyin günlük yaşamı, rutinler üzerine inşa edilmiş ve her gün çok çeşitli araçlarla yeniden üretilen devinimsel bir gerçeklikten ibarettir. Dolayısıyla bu günlük yaşama dair alışkanlıkların veya rutinlerin az ya da çok değişmesi, yerinden edilmesi ya da dönüşmesi, insanın ve de dolayısıyla ailenin değişmesinin hem sebebi hem de sonucu olabilmektedir.

İnsanın içinde doğduğu, sosyalleştiği ve kültürel bir kimlik kazandığı ilk ve en temel kurum olan ailenin yaşam döngüsü ve gündelik yaşam pratikleri de kurumsallaşmış ve pek çok kez de farkında olunmadan yerine getirilen rollerin ve rutinlerin üzerine kuruludur. Aile, onu oluşturan bireylerden herhangi birinin konumunun, yaşının, gelir düzeyinin, yaşam döngüsünün vb. değişiminden doğrudan etkilenir. Aileden ya da çok daha geniş anlamda hanedeki bireylerden birinin evden ayrılması, ölmesi, evlenmesi, yaşamındaki diğer gelişmeler, iktisadi durumu ya da statüsündeki arzulanan ya da kaçınılan her değişme ailenin işleyişini ve yapısını mutlaka etkiler. Bunun için aile, karşılaştığı her durum ve olayla kendini yeniden şekillendiren veya onlara göre pozisyon alan canlı, yaşayan bir sosyal birim olarak, daha geniş dış toplumsal yaşamdaki her değişimin bütün sismik dalgalarının izlenebileceği, görülebileceği bir yapıdır. En sıradan gündelik yaşam pratiklerinin rutinliği de savaş, şiddet, göç, ölüm veya yokluk gibi olağanüstü durumların yansımaları da ailenin işleyişine yansır ve dolayısıyla, aile içi ilişkiler de her durumda yeniden kurulur ve şekillenir. Ailenin ait

olduğu toplumsal dünya, sınıf, coğrafya, kültür ya da bölgenin kendine has dinamikleri göz ardı edilmeden, bir bütün olarak ailenin veya aile bireylerinin olağan ve olağanüstü durumlarda geliştirdikleri, baş etme yöntemleri ve stratejileri mevcuttur ve bu stratejiler sözü edilen süreçlerde kendini farklı şekil ve içeriklerde ortaya koyar.

Farklı sosyokültürel yapılara ve geçmişlere sahip ailelerin mekânsal ve toplumsal koşulların değişmesiyle ortaya çıkan sorunlarla kendilerine özgü baş etme stratejileri ve sorun çözme biçimleri değişmekte, geliştirdikleri stratejiler ve uyum sağlama biçimleri de yeniden şekillenmektedir. Dolayısıyla toplumsal ve kültürel olarak farklı geçmişlere sahip ailelerin savaşın ve mülteciliğin¹ getirdiği son derece zorlu koşullarla baş etme biçimlerinin, yaşamda kalma stratejilerinin ve baş etme yöntemlerinin de birbirinden farklı olması beklenir. Savaş, süregelen gündelik yaşam akışına radikal etkisi sebebiyle ve hatta yaşamı kesintiye uğrattığı için aileyi ve aile içi ilişkileri de dönüştüren, değiştiren bir güce sahiptir. Savaşın sebebiyet verdiği, dayattığı yeni, farklı ve genelde ağır olan yaşam koşullarında ailelerin ve aile bireylerinin varlıklarını sürdürmelerinin nasıl olanaklı olduğunun anlaşılması, savaşın tüm boyutlarını aydınlatmamızla ve yeni gelişmelerle yüzleşmemizle olanaklı olacaktır. Savaşın etkilerini, pek çok araştırmada yer aldığı gibi, verilere ya da sayılara indirgemek savaşın yarattığı dönüşümün ve değişimin ailelerce işlenmiş hallerini görmemize engel teşkil eder. İnsanların hikâyelerine sinmiş, gizlenmiş direnme, geri çekilme, yaşamı yeniden şekillendirme, yeni ilişkiler ve ağlar üretme, uyum sağlama, ayakta kalabilme süreçlerine dair pek çok önemli ipucu bizi sayısal verilerin ötesine taşır ve savaşın çeşitli gerçeklikleriyle yüzleşmemizi sağlar. Bu gerçekliklerden birisi “zorunlu göç” olgusudur ve onu takip eden “mültecilik” tir.

Mülteciliğin ve göçün, belirgin biçimde aile yapıları ve işlevleri üzerinde etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Bu etki, aile ve aile bireyleri üzerinde daha önceki yaşam koşullarından farklı olarak, yeni yükler ve baskılar yaratmaktadır ve dolayısıyla aile bireyleri arasında yeni davranış örüntüleri ortaya çıkarmaktadır. Bir ailenin tarihinde, çok kısa sayılabilecek bir zaman diliminde gerçekleşen bu altüst oluşun ve yıkımın, bir

¹ “Mülteci” kavramı hukuki değil, sosyolojik bağlamıyla kullanılmıştır. Yapılan çalışmalarda Suriyeliler için sığınmacı ve mülteci kavramaları sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılmıştır. Bu da bir kavram kargaşası oluşturmaktadır. Bu çalışmada Türkiye’deki Suriyelilerin hukuki statüleri, 2014 Yönetmeliği göz önünde bulundurularak değil, 1951 Cenevre Sözleşmesi göz önünde bulundurularak Suriyeliler için “mülteci” kavramı kullanılacaktır. Diğer bölümlerde bu tanımlara ilişkin ayrıntılara yer verilmiştir.

takım sosyal sorunlar yaratacağı aşikârdır çünkü göç koşulları ve göçmenliğin bizzat kendisi, ailelerin işlevlerini, aile içindeki ilişkileri, ailenin sosyo-ekonomik koşullarını ve bunlar gibi bütün yaşam örüntülerini görece daha kısa sürede yeniden şekillendirmektedir.

Göç ve mültecilik olgusu, sadece Türkiye veya Gaziantep’le sınırlı bir durum değildir; bütün dünyada savaş, türlü şiddet dalgaları, politik belirsizlik, çevresel ve doğal felaketler, nüfus artışı, işsizlik, güvencesizlik, daha iyi ve güvenli yaşam beklentisi gibi onlarca sebep arkasından münferit ya da kitlesel göçü getirmektedir. Göç olgusu bugün bütün dünyanın özellikle, Avrupa’nın (Batı Avrupa), Amerika’nın (Kuzey Amerika), Avustralya, Yeni Zelanda başta olmak üzere, gelişmiş sanayi toplumlarının politik tartışmalarının, siyasi programlarının ve gündelik yaşam tartışmalarının merkezini işgal etmektedir.

Göç ve mültecilik, sadece göçmen ve mültecinin etkilendiği bir olgu değil, varış noktasındaki toplumun, kurumların, ilişkilerin ve sosyal yapılarında derinden etkilendiği karmaşık bir sürecin tamamıdır. Hatta Bauman, sanayileşmiş Batı toplumlarının içine düştüğü krizin, göçmen ve mültecilerin uzun ve meşakkatli yolculukları kadar dikkat çekici ve derin olduğunu söyler. Çünkü göçmen ve mülteciler de vardıkları coğrafyadaki toplumlar da hem felsefi, ahlakî hem kültürel hem de politik bir ontolojik tartışmanın nesnesi ve öznesine dönüşmüşlerdir ve yakın gelecekte bu tartışmanın derin yarılmalarla devam edeceği öngörülür (Bauman, 2018).

1970’lerden itibaren gündemde yer almaya başlayan 1980’lerde sanayileşmiş ileri kapitalist ülkelerde adım adım bütün politikalara sirayet eden ve Türkiye’de de 1980 sonrası dile getirilen ve 1990’lar sonrasında uygulamaya sokulan neoliberal politika ve uygulamaların yaşandığı bir dönemde bu göç ve mülteci olgusuyla karşılaşmıştır. Bu durum sosyal hizmetler gibi (sosyal) devletin üstlendiği, temin etmesi ve sağlaması gereken temel hizmetleri, devletin Neoliberal politika saikleriyle başka kurumlara devretmesinin yarattığı sorunların ve boşluğun, aile kurumu üzerinde nasıl etkiler yarattığını, ailelerin bu duruma nasıl tepkiler verdiğini de izleme gereğini de ortaya çıkartmıştır. Dolayısıyla, Gaziantep’teki Suriyeli mülteci ailelerin çok katmanlı yaşamda kalma stratejilerinde sosyal devlet daha doğrusu sosyal hizmet boyutu da karşımıza çıkar. Bu nedenle Suriye’den Gaziantep’e göç eden ailelerin göç hikâyeleri,

ayakta kalma çabaları, yaşanan sorunlarla mücadele biçimlerini sosyal hizmet bakış açısıyla öğrenme, anlama ve ortaya çıkarma gayesi bu araştırmaya zemin hazırlamıştır.

Araştırmada aile kurumu, Gaziantep'te bulunan Suriyeli aileler özelinde, göç ve mülteciliğin aile ve aile içi ilişkiler üzerindeki dönüştürücü ve şekillendirici etkisinin sosyal hizmetin varlığı ya da yokluğunda, yerel ve küresel (neoliberal) ekonomi politiğin etkisinde yeniden ele alınacak fakat aile, ailenin toplumun siyasi, kültürel ve dönemsel bağlamından izole şekilde değil, tam tersine, toplumsal canlı ve yaşayan bir unsur olarak mevcut bütün siyasi, iktisadi ve kültürel kurumsal işleyiş süreçlerinin içinde ele alınıp değerlendirilecektir.

Bütün bu süreçler çalışmada belirli bir düzlem ve bağlamda ele alınmaya çalışılacaktır. Araştırma sorunsalının kavranabilmesi ve açıklanabilmesi için alan görüşmelerinin kuramsal ve metodolojik alt yapısının belirli bir dizgede olmasına gayret edilmiştir. Göç ve mültecilik sürecinde ailelerin, karşılaşılan zorluklarla baş etme yöntemlerini, araçlarını ve geliştirdikleri stratejileri daha iyi anlamak adına, çalışma birbirleriyle bağlantılı birkaç bölümden oluşturulmuştur. Bunun için çalışmanın Birinci Bölümü'nde, öncelikle araştırmanın temel sorunsalı belirtilmiş, alan çalışmasının sınırlılıkları ve olanakları dâhilinde, hangi sorulara cevap aranacağını genel bir çerçevesi çizilmiştir. Araştırmanın genel kavramsal çerçevesinin netleştirilmesi için, göç, mültecilik ve aileye dair kuramsal temel tartışmalar İkinci Bölümde yapılmıştır. Çalışma alanının göç, savaş ve mültecilik olguları tarafından şekillendirildiği gerçeği akılda tutularak, göçe dair genel kuramsal yaklaşımlara değinilmiş ve göç olgusunun farklılık gösteren tanımları üzerinde durulmuştur. Araştırma konusunu ve alanını daha iyi anlamamızı sağlayacak bir göç literatüründe yine bu bölümde yer verilmiştir.

Aileye dair temel kavramların içinde şekillendiği genel geçer kuramlar veya paradigmlar da yine bu bölümde ele alınmıştır. Genel kuramsal çerçevede, göç ve mültecilik olgusunun aile içi işleyişe nasıl yansıdığı, hangi davranış örüntülerinin belirginleştiği ya da dönüştüğü ele alınmıştır. Fakat burada asıl vurgu ve ağırlık, mültecilerin ihtiyaçları ve temin edebildikleri arasındaki uyumsuzluğu ve bunun yarattığı sorunları tanımlayan, çatışma kuramı verilmiştir. Gaziantep'teki Suriyeli ailelerin yaşadıkları sosyal sorunlarla baş etme süreçlerinin hangi çevresel ilişkilerle ve ağlarla beraber işlediği sosyal hizmet kavramlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Ailelerin

Gaziantep'e yerleştikten sonra kurdukları sosyal ağların varlığını, eski göçmenlerle ve göçmen olmayanlarla ortak köken, soydaşlık vs. gibi bağlarından oluşan bağlantılara ve bu bağlantıların, devam etmekte olan göçüzzerindeki etkisini temel alan ilişkiler ağı (network) kuramına da bu bölümde yer verilmiştir.

Mülteci ailelerin yaşadıkları sorunlarla baş etme biçimlerini ele almayı ve bu vesileyle geliştirilecek sosyal hizmet uygulamalarına zemin hazırlamayı amaçlayan çalışmada bir kavram olarak *baş etmeye* de diğer kavramlar gibi yine bu bölümde yer verilmiştir. *Baş etme* kavramına sosyal hizmet literatüründe yer veren çalışmaların çok az sayıda olması nedeniyle kavrama ve tarihesine olanaklı olan en ayrıntılı şekilde yer verilmeye çalışılmıştır.

Bireylerin sosyo-kültürel özelliklerinin ve tarihsel köklerinden getirdiklerinin etkilerini, tercihlerinde, gündelik yaşam pratiklerinde ve uygulamalarında görebilmek olanaklıdır. Dolayısıyla Suriye'de ortaya çıkan siyasi yapılanmaların, örgütlenmelerin, kurumsallaşmaların Suriye halkı üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi, bugün Türkiye'de, Gaziantep'te yaşayan Suriyelilerin nasıl bir sosyo-politik alt yapıya sahip olduğu hakkında fikir sahibi olunması ve bu doğrultuda değerlendirme yapılması açısından önem arz etmektedir; bundan dolayı çalışmanın kuramsal boyutunun bir bölümünü, bu tarihsel, kültürel ve sosyo-politik arka plan oluşturmaktadır. Bu boyutun göz ardı edilmesi, inceleme alanının tarih, coğrafya ve politik olgulardan bağımsız tutulması anlamına gelir ki, bu durum bizim bu alan çalışmasında öğrenmek ve anlamak istediklerimizi de tartışmalı ve zayıf hale getirebilir. Araştırma alanında karşılaştığımız toplumsal sorunların tarihsel, sosyal ve politik sebeplerinin ortaya konulması, söz konusu aileleri anlamada ve dünyalarını anlamlandırmada önem taşımaktadır. Dolayısıyla evrenini Suriyeli mültecilerin oluşturduğu bu çalışmada kültüre duyarlı bir yaklaşım benimsendiği için, Suriyelilerin yaşadığı coğrafya, siyasi iklim, sosyo-kültürel alt yapı ve ülkenin siyasi tarihi ile ilgili bilgilere, kuramsal bir zorunluluk ve alanın pek çok yönden daha iyi anlaşılmasını sağlamak adına yer verilmiştir. Türkiye ve Gaziantep'teki Suriyeli nüfusun sahip olduğu özellikleri daha iyi anlamak ve resmi tamamlamak adına, 2011 öncesi Suriye'deki sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal yapıya da kısaca değinilmiştir. Kuşkusuz, Suriye'ye dair bütünlüklü bir toplumsal harita ortaya koymak olanaklı değildir, konunun ele alınmasındaki amaç

üzerinde konuşulan mevcut insani krizin ve mülteciliğin nasıl ortaya çıktığı hakkında çok genel bir fikir vermektir. 2011 sonrasında sağlıklı verilere ulaşmada ciddi zorluklar yaşansa da Suriye'ye dair 2000 yılı ve öncesine ait belli başlı konularda, 2000 yılı sonrasında da dışa açılma politikasının da göstergesi olarak, pek çok alanda veriler bulmak olanaklıdır. Bu veriler ışığında Osmanlı'nın Suriye'deki son yüzyılından manda dönemine ve oradan 1950'li yıllardaki gelişme ve dönüşüm aşamalarına kısaca değinilmiştir.

2011'den günümüze kadar dokuz yıldır devam eden bir iç savaşın bütün toplumsal dinamikler üzerindeki yıkıcı ve dönüştürücü etkisinin aile içi ilişkilere yansması kaçınılmazdır. Suriye'nin farklı bölgelerinden Türkiye'nin kentlerine, köyelerine ve kasabalarına dağılan insanların ailelerinin bütün işleyişlerinin değiştiğini ileri sürmek olanaklıdır. Dolayısıyla çok genel çizgiler ve parametrelerle Türkiye'deki Suriyeliler olgusunun demografik, ekonomik ve sosyo-kültürel örüntüleri de ele alınacaktır. Bu çalışmada ele alınan konu kapsamındaki bireyler için "Suriyeliler" ya da "Suriyeli Mülteciler" ifadelerinin kullanılması tercih edilmiştir. Bu ifadelerle kastedilen 2011 yılı Mart Ayı'ndan sonra kitlesel olarak Suriye'den Türkiye'ye göç etmiş kişilerdir. Bu bağlamda Gaziantep ve yakın bölgelerdeki Suriyeliler üzerine son yapılan araştırmalara da (Adar, 2018; Cengiz, 2015; Çetin, 2016; Çınar, 2018; Deniz vd., 2016; Erdoğan, 2015; Gültekin vd., 2018) bu bölümde atıflar yapılmıştır.

Aynı bölümde Gaziantep gibi sürekli büyüyen bir metropoldeki sanayinin, iş ve çalışma dünyasının, kısaca iktisadi ve sosyal yaşamdaki Suriyeli olgusunun bir çerçevesi çizilmiştir. Çünkü Gaziantep'i Suriyeli aileler ve bireyler için Şanlıurfa, Hatay, Kilis, Kahramanmaraş gibi diğer komşu illerden ayıran temel özellik endüstriyel iş dinamikleridir. Dolayısıyla çalışmamızda bu dinamiklere de değinilmiştir.

Savaş, göç, mültecilik ve bunun gibi felaketlere müdahale etmek için yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Gaziantep'e de bir yıl gibi kısa bir sürede kent nüfusunun beşte biri oranında mülteci göç ettiği için yasal düzenlemelere duyulan ihtiyaç da artmıştır. Araştırma konumuz gereği, genelde Türkiye'de Uluslararası Göç Mevzuatı ve Geçici Koruma Statüsüne ve genel olarak mültecilerle ilgili düzenlenmiş yönetmeliklerin tarihçesine kısaca yer verilmiştir. Uygulamalarının neleri içerdiğine ve niteliğine değinilmiştir.

Üçüncü bölümde araştırmaya katılan aileler, evren ve yöntem hakkında bilgiler verilmiş ve dördüncü bölümde alan görüşmelerinden elde edilen bulgular belli bir tematik dâhilinde yorumlanmıştır. Bunlardan ilki; ailelerin ve bireylerin mültecilik ve göç sürecinden önce yaşamakta oldukları koşulların göç sürecini ve daha sonraki uyum sürecini nasıl etkilediği ve şekillendirdiğidir. Koşulların ve olanakların ailelerin hareket rotalarını belirlediği kadar sonrasındaki toplumsal ilişkilerin niteliğini ve biçimini de belirlediği görülmüştür. Bu bağlamda ailelerin göç seçeneğini inşa ederken fayda maliyet ilişkisi dâhilinde neleri nasıl araçsallaştırdığı ele alınmıştır. İkinci temada ailelerin mülteci durumuna düştükten sonra yaşadıkları sorunlar ve ihtiyaçları çeşitli alt başlıklar altında ele alınmıştır. Devamında Suriyeli ailelerin Gaziantep'te karşılaştıkları sorunlarla baş etme stratejileri, süreçleri ve araçları çeşitli alt başlıklar halinde değerlendirilmiştir. Baş etmenin çeşitli olanak ve araçlarla aileler tarafından nasıl inşa edildiği, nasıl kurgulandığı ve nasıl işletildiği konuları detaylı bir şekilde sahadan elde edilen veriler ışığında yorumlanmıştır. Sonuç bölümünde ise araştırmadan çıkan tüm bulgular kuramsal çerçeve içerisinde değerlendirilmiş ve sosyal hizmet bağlamında tartışılmıştır.

1. BÖLÜM

1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI

Göçmenlik ve mültecilik, göçmenin geriye kalan yaşamını sarmalayacak ve sonraki nesilleri dahi etkileyecek uzun soluklu bir süreçtir (Castles ve Miller, 1998). Göçmenler göç ettikleri ya da iltica ettikleri yere sadece kendilerini, yakınlarını ya da fiziksel eşyalarını değil; deneyimlerini, yeteneklerini, kültürlerini ve hayallerini de götürür. Buradan da anlaşılacağı üzere, göç edenin hem terk ettiği hem de vardığı yerdeki düzenini etkileyecek unsurları bir arada barındırdığı bir değişim süreci söz konusudur. Bütün bu süreç ve etkiler, aileleri ve bireyleri yeni durumlar, sorunlar ve türlü zorluklarla karşı karşıya bırakır.

Ailenin, insanın ilk sosyalleşme yeri olduğuna dair sosyal bilimlerde ortak bir kanı söz konusudur (Karataş, 2001). Birey, üyesi olduğu, içinde doğduğu ve yetiştiği ailenin ve ona bağlı akrabalık bağlarının sağladığı toplumsal ilişkiler bütünüyle beraber var olur. Dolayısıyla aile, bütün toplumsal yapılarda tarihsel, kültürel bir kurum olarak, üyelerine kültür aktaran, sosyal statü sağlayan ve farklı olanaklar sunan ilk kurumdur. Dilin öğrenilmesinden, dinsel ve kültürel değerler sisteminin içselleştirilmesine değin toplumsal olan neredeyse her olgunun aileyle bir biçimde bağlantısı söz konusudur.

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki zorlu süreçlerde göçmen ya da mülteci aileler sorunlarla baş etmede ve bütünlüklerini sürdürmede kendilerine özgü stratejiler üretmektedir. Yapılan pek çok göçmen ve mülteci araştırması, bu süreçte ülkenin, toplumun ve kültürel arka planın etkili olduğu, oldukça farklı ve çeşitli sorun çözme, baş etme, uyum sağlama veya direniş sergileme biçimlerinin olduğunu göstermiştir (Algan vd. 2012; Constant, 2012; Anthias, 2014; Body-Gendrot ve Martiniello, 2000; Bonafe-Schmitt, 2000).

2011 yılında başlayan ve şiddetini yitirmiş olmakla beraber halen devam etmekte olan Suriye savaşından kaçan milyonlarca Suriyeli, daha iyi bir yaşam, eğitim ve iş olanağı için ya da bir gün, başta Avrupa'ya veya diğer ülkelere gidebilmek ümidiyle Türkiye'ye sığınmıştır. Suriye'deki iç savaşın yarattığı travmalardan kaçan, zorlu bir göç süreciyle sınırı aşmış yeni bir ülkeye sığınan Suriyeli mülteciler, Türkiye'nin izlediği politikaların

da bir sonucu olarak hemen her kasabada ve kentte yaşamaya başlamışlardır. Örneğin bir iskân politikası benimsenip, belli nedenlerden belli şehirlere yerleştirilmek yerine, Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra tercih ettikleri illere yerleşmişlerdir. Gaziantep, sınıra en yakın kentlerden biri olduğu, mevcut istihdam potansiyeli ve de Suriye'yle eski zamanlara dayanan bağları nedeniyle Suriyelilerin yerleşmeyi tercih ettiği şehirlerin başlarında gelmektedir. Dolayısıyla Suriye'nin değişik bölgelerinden, kentlerinden veya yerleşim yerlerinden gelip Gaziantep'e yerleşenler, daha önce pek alışık olmadıkları bir sosyal çevreye girmiş, kendileri için çok hızlı bir toplumsal değişim süreci başlamıştır.

Göç sürecinde ve sonrasında yaşanan zorluklar ve yaşamda kalmak için zorunlu olan gereksinimler, bir bütün olarak aileyi ve ailedeki her bireyi ayrı ayrı etkilemektedir. İşsizlik, yoksulluk, düşük ücretle çalıştırılma ve yoğun emek sömürsü, çocukların eğitim sorunları, sağlık sorunları, sağlık hizmetlerinden etkin yararlanamama, sosyal hizmet ve yardımlara erişememe engelli ve yaşlı bireylerin aile içinde bakımı, artan boşanma oranları, aile içi şiddet, çocuk yaşta evlilik ve çocuk istismarı gibi sorunlar bu süreçte karşılaşılan ve göçmen ya da mülteci aileleri zorlayan olgulardan bazılarıdır. Baş etme, en genel anlamıyla, “bireyin kendi koşulları içinde çevresel ve içsel kaynakları yönetmesi ve bunlar aracılığıyla karşılaştığı sorunları azaltması veya yönetmesi” şeklinde yorumlanmaktadır (Kessler, Price ve Wortman 1980). Bireyler ve aileler, gereksinimlerini karşılamak ve sorunlarını çözmek için ya da zorlu süreci yönetmek için sahip olduğu sorun çözme becerilerine başvurmakta; gerektiğinde yeni beceriler geliştirmektedirler ya da en azından bu türden yeni ve farklı stratejiler geliştirerek yeniyaşam koşullarında ayakta kalmaya, var olmaya çabalamaktadırlar. Öte yandan bu süreçte geldikleri ülkenin ve sosyal çevrenin sunduğu sosyal destek mekanizmalarını keşfetme ve bunlardan yararlanma yoluna da gitmektedirler. Göçmen ve mülteciler geliştirdikleri ya da hali hazırda mevcut sosyal ağları keşfederek farklı ve yeni dayanışma örüntüleri de sergileyebilmektedirler.

Ailelerin, yeni geldikleri ülkede yaşadıkları yer, sahip oldukları sosyo-ekonomik birikim, beraberlerinde getirdikleri, onlara niteliğine ve gücüne göre direnme, ayakta kalma olanağı sunan her türden ‘sermaye’² gibi birçok değişken bu sorunlarla baş etme

²Sermaye kavramı dar ekonomik anlamından çıkarılarak maddesel anlamın yanı sıra kültürel ve sembolik sermayeleri de içermektedir.

stratejilerini ve Türkiye ve Gaziantep'teki yaşamlarını ve devam eden uyum süreçlerini etkilemektedir.

Ailelerin yaşadıkları sorunlarla baş etme kapasitelerini ve stratejilerini sadece kendi iç kaynakları değil içinde buldukları topluluk ve toplumsal bağlam da yani yerel ve sosyal politikalar da etkilemektedir. Dolayısıyla Suriyeli ailelerin yaşadıkları sorunlarla baş etme stratejilerini etkileyen en temel faktörlerden bir diğeri de Türkiye'deki yasal düzenlemeler ve sosyal hizmet mekanizmalarıdır.

Geçici Koruma Yönetmeliği'nde geçici koruma kapsamındaki yabancılara eğitim, sağlık, istihdam, çeviri, sosyal yardım ve benzeri hizmetlerin sağlanacağı karara bağlanmıştır. Ancak bu hizmetlerden sağlık hizmeti dışında neredeyse tamamı dernekler tarafından verilmektedir. Sağlık hizmeti veren dernekler de mevcuttur. Buna ilaveten Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı illerde -merdiven altı- ruhsatsız hizmet veren pek çok muayenehane ve eczane³ de bulunmaktadır⁴.

Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin eğitim hakkına erişimi ile ilgili olarak da o dönemdeki Milli Eğitim Bakanlığı, 12.04.2016 tarihinde bir açıklama yapmıştır ve Türkiye'de mecburi eğitim çağında yani okul çağındaki Suriyeli çocuk sayısının yaklaşık 800.000 olduğunu, bu çocuklardan üçte birinin kayıt dışı olarak eğitim gördüğünü beyan etmiştir. Burada bahsedilen gayri resmi okullar, dernekler tarafından işletilen okullardır. 2016 yılında Suriyelilere eğitim veren Geçici Eğitim Merkezleri'nin ve diğer kurumlarının kademeli olarak kapatılması ve eğitim çağındaki bütün çocukların Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullara kaydedilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararın uygulamaya geçmedeki başarısı da tartışmalıdır. Pek çok ilde pek çok dernek ve vakıf eğitim faaliyetine devam etmektedir.

Eğitim ve sağlık hizmetinin yanı sıra devlet eliyle ya da devlet kontrolünde verilen ve şu an en çok bilinen yardım; çok amaçlı nakit yardımı olarak tanımlanan “Sosyal Uyum Yardımı (SUY)” yaygın adıyla “Kızılay Kart” yardımıdır. Avrupa Birliği Sivil Koruma

³<https://www.haberler.com/gaziantep-te-suriyelinin-ruhsatsiz-eczanesine-9303283-haberi/>

⁴<https://www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-ruhsatsiz-muayenehanede-sozde-saglik-hizmeti-veren-suriyeliler-yakalandi-11-681-81315.html> (erişim tarihi: 01.10.2019)

<https://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/mersinde-suriyelilere-ait-kacak-muayenehane-ortaya-cikarildi-1809049/> (erişim tarihi: 01.10.2019)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyelilerin-bakkal-gorunumlu-ruhsatsiz-dis-kl-40358569>

ve İnsani Yardım Genel Müdürlüğü tarafından finanse edilen ve Türk Kızılay'ı, Dünya Gıda Programı ve Çalışma, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında oluşturulan iş birliği ile uygulanmakta olan bu yardım hizmetine ek olarak hemen her şehirde SYDV'lerin, belediyelerin Çalışma, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüklerinin ve derneklerin çeşitli hizmetleri olsa da genel kanı verilen hizmetlerin ve yapılan çalışmaların hak temelli olmaktan öte hayırseverlik odaklı olduğu yönündedir.

Bunlar mültecilerin barınma ve beslenme ihtiyaçlarına yönelik ekonomik desteklerdir. Bu destekler hayırseverlerin katılımıyla ya da AB fonlarıyla dernekler kanalıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır öyle ki 2012 yılından sonra kayıtlı dernekler sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. 2019 yılı Mayıs ayı verilerine göre, Türkiye'de aktif olarak faaliyet gösteren dernek sayısı 116.734'e ulaşmıştır. Feshedilmeler olmasaydı sayı 300 bini aşmış olacaktır⁵. İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığı'nın verilerinde görülmektedir ki; Güney Doğu Anadolu bölgesinde kayıtlı 7.531 dernek hizmet vermektedir⁶. Dernekler çoğunlukla mesleki yeterliliklerin geliştirilmesi ve dayanışma kategorilerinde faaliyet göstermektedir (%31,18). Hak ve savunuculuk alanında çalışmalar yapan derneklerin oranı ise oldukça azdır (%1.27). Buradan yola çıkarak Suriyelilere yönelik verilen hizmetlerin ve yürütülen çalışmaların hak temelli olmayan, bireyi merkezi koyarak güçlendirmeyi hedef olan çalışmalar olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Fakat etkili ve verimli bir sosyal hizmet için bireyi merkeze koyan ve de kişileri kendi yaşamlarını kontrol edebilen *bireylere* dönüştürücü faaliyetler yürütmek insan haklarını temel alan bir perspektiften çalışan sosyal hizmet için etik bir meseledir. Fakat alanda daha ziyade sadece *yardım* anlayışına hizmet eden çalışmalar olduğu görülmektedir.

Suriyeli mültecilerin hızla değişen yaşamlarında ve Türkiye'nin değişen göç yönetimi politikası çerçevesinde bireylerin, ailelerin ve toplumun yaşam koşullarının ve yaşam kalitelerinin ne durumda olduğunu hakkında fikir edinilmesi, önlemlerin alınması, politika ve hizmetlerin planlanması için gereklidir.

⁵<https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari>

⁶dernekler.gov.tr erişim tarihi 10/09/2019

Diğer taraftan, görece istikrarlı ve savaş gibi şiddet olaylarının olmadığı dönemlerdeki göç etme ve yer değiştirmenin kendisi bile başlı başına sosyal bir sorun ya da olguyken, savaştan ve şiddetten kaynaklanan bu türden bir göç olayında, araştırmaların ailelerin yaşadığı sosyal sorunlar üzerine yeterince odaklanmaması önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir (Ahi vd., 2018, s. 34). Özellikle de sosyal hizmet mekanizmalarının işlemeyip yoksulluğun yeniden üretilip ailenin desteksiz kaldığı ve cemaat tipi yardımlaşma modellerinin yeniden oluştuğu ve bir anlamda aile yaşamının kalitesizleştiği bir ortamda kentte yaşayan mülteci ailelerin içinde bulunduğu dinamiklerin ve yaşadıkları sosyal sorunların belirlenmesi, bu durumla başa çıkmada ve yaşam kalitelerini korumak/arttırmak için kullandıkları stratejilerin ne olduğunun saptanması önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçle beraber bütün ağlarını kaybetmiş, içine kapanmış, çevresinin sağladığı koruma kalkanını yitirmiş desteksiz kalmış cemaat tipi yardımlaşma modeliyle ayakta kalmaya çalışan Suriyeli ailelerin içinde bulunduğu dinamiklerin belirlenmesi, yaşadıkları çatışmalara odaklanılması ve bu çatışmaların yarattığı sorunlarla başa çıkmada kullandıkları stratejilerin neler olduğunun saptanması önemlidir ve bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Burada çatışmadan kasıt; hane halkının gereksinimlerini, talepleri ve Gaziantep'te onlara sunulan veyahut elde edebildikleri arasındaki uyumsuzluğun yarattığı sorunlardır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Çalışmanın amacı, Suriyeli ailelerin göç deneyimini ve göç ettikten sonra yeni yaşamlarına uyum sürecinde yaşadıkları sorunlarla baş etme stratejilerini, buldukları ya da ulaştıkları çözümleri görünür kılmaktır. Suriyeli ailelerin bu süreçteki deneyimleri, onların gündelik yaşamlarındaki değiştirici ve dönüştürücü güçlerine işaret etmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada sadece göç olgusu irdelenmeyecek, göçün ailenin iç ve dış dinamiklerine yansımaları da anlaşılmaya çalışılacaktır.

Bunların da ötesinde, çalışmanın, konuya ilişkin mesleki farkındalığın artırılması ve göçmenlere yönelik geliştirilmesi gereken sosyal hizmet politika ve uygulamalarına katkı sağlaması da amaçlanmaktadır. Devamında, bu göçte karşımıza çıkan sosyal adalet arayışının, savaşın, şiddetin, yoksulluğun, çaresizliğin ve her şeye rağmen

yaşamda kalma stratejilerini anlamının bu çalışmanın temel saikleri arasında olduğu da söylenebilir.

Linfield, fotoğraflarla ilgili olarak; “imgelerin dolaşıma girmesi derinlemesine bir kamu hizmeti sunar mı?” sorusuna şiddetin belgelerinin aynı zamanda protestonun da belgeleri olması fikriyle cevap vermeye çalışır (Uybadın, 2015). Ona göre, bir yerde yaşanan acının “orada bunlar oluyor”u belgelemesi aynı zamanda “böyle olmamalı” düşüncesini de uyandırmaktadır (Linfield, 2013). Bu fikirden hareketle çalışma aracılığıyla “bu böyledir” demenin yanı sıra dolaylı olarak “bu böyle olmamalı” da denmektedir, çünkü bu çalışmanın diğer bir amacı da, sosyal hizmet bağlamının es geçilen, az vurgulanan ya da üzerinde fazla durulmayan bir yönüne (yeniden) dikkati çekmektir: Özellikle Türkiye’deki sosyal hizmet algısıyla neredeyse eş anlamlı olan *yardım götürme, yardım verme, pasiflik/edilgenlik* ve çoğunlukla da *ideolojik/politik* kaygılarla bezeli *acıma* odaklı perspektifine dair bir itirazı da dile getirmektedir. Çünkü sosyal hizmetin asıl amaçlarından biri olması gereken ya da olan ‘desteğe ihtiyaç duyan insanların kendi potansiyellerini ve güçlerini ortaya çıkarma ve bunları insanların yaşamlarında kullanmalarına aracılık ederek onları güçlendirme (Ahi vd., 2018) anlayışını, incelenen Suriyeli aileler örneğiyle yeniden ortaya koymak bu çalışmanın diğer hedeflerinden birisini oluşturmaktadır.

Bu bağlam içerisinde araştırmanın genel amacı, Gaziantep’te yaşayan Suriyeli mülteci ailelerin karşı karşıya oldukları ihtiyaçları, sorunları ve bunlarla başetme yöntemlerini anlamaktır. Bu genel amaç doğrultusunda araştırmacıya alanda yön veren ve bir biçimde cevabı aranan sorular şunlardır:

- Aileler baş etmekte en çok zorlandıkları sorunlar nelerdir?
- Aileler bu sorunlarla nasıl ve hangi araçlarla baş etmektedirler?
- Ailenin savaş öncesi ve sonrası deneyimleri, formasyonu, kültürel yapısı, ailede özel ihtiyaç sahiplerinin varlığı ve aile bireylerinin hak farkındalığı, Türkiye’yle bağlantıları, bu ailelerin baş etme stratejilerini nasıl etkilemektedir?
- Sosyal hizmet mekanizmalarının varlığı, erişilebilirliği veya yokluğu bu ailelerin baş etme stratejilerini nasıl etkilemektedir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu çalışmayı önemli kılan, göç eden Suriyeli ailelerin göç sürecindeki deneyimlerinden yola çıkarak aile ve göç, Gaziantep'teki deneyimlerinden yola çıkarak da aile-göç-başetme ilişkisini sosyal hizmet bağlamında ortaya koyma çabasıdır.

“Açlık açlığın öldürdüğü insana benzemez.” Eduardo Galeano'nun bu sözüyle yola çıkacak olursak olgularla olaylar arasındaki ilişkiyi, bağlantıyı ve ilişkiselliği belki daha iyi ifade edebiliriz. Her ne kadar araştırmalarla genellenmeye çalışılsa da göç serüveni ve mültecilik deneyimi biriciktir ve hiçbir çalışma keskin gerçekliği sunamaz. Dolayısıyla bu çalışma yapamadıklarıyla değil, yapabildikleriyle önem taşımaktadır. Zayıflık, kırılgnalık, yaşamın sonlanabilir olması ya da kaynakların kesintiye uğraması her insan için geçerlidir. Dolayısıyla bu çalışma savaş gibi istikrarsızlık, hukuksuzluk ve yoksulluk doğuran bir olgu karşısındaki kırılgnlığımızı anımsatması açısından da önemlidir.

Savaşın başladığı ve göçün arttığı 2011 yılından bugüne değin Suriyelilerle ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Üniversiteler⁷, merkezler⁸, gazeteciler⁹, dernekler¹⁰, vakıflar¹¹, bakanlıklar¹², TBMM¹³, Birlikler¹⁴, siyasi partiler¹⁵ gibi pek çok merkez, kişi, birlik, kurum ve kuruluşlar araştırma yapmış ve yayınlamıştır. Bu araştırmalar savaşın ilk iki yılında Suriye-Türkiye ilişkilerinin kökenini, Suriye'deki genel durumu savaşın gidişatını ve genellikle Türkiye'ni bu gidişattaki pozisyonunu değerlendiren araştırmalar ve mültecilerin şehre etkilerini¹⁶ ele alan çalışmalardır. Savaşın şiddetlendiği dolayısıyla göçün arttığı, mülteci sayısının katlandığı 2013-2014 yılları arasında Suriyelilerin statüsünü tartışan, sayılarını, ihtiyaçlarını, genel durumlarını

⁷<http://sosyoloji.gantep.edu.tr/duyuru.php?id=32>

⁸http://www.hugo.hacettepe.edu.tr/tr/menu/arastirma_arsivi-48

⁹<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/suriye-nereye-40803403> (erişim tarihi: 19/09/2019)

¹⁰<http://www.halklarinkoprusu.org/2017/06/halklarin-koprusu-dernegi-turkiye-multeci-raporu/> (erişim tarihi: 19/09/2019)

¹¹<https://www.tepav.org.tr/tr/etiket/s/518/Suriye>

¹²<https://www.afad.gov.tr/tr/2372/Afet-Raporu-Suriye> (erişim tarihi: 19/09/2019)

¹³https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf (erişim tarihi: 19/09/2019)

¹⁴https://www.tfb.org.tr/yayin_goster.php?Guid=d795989c-9476-11e7-914a-a458ccf77150ve1534-D83A_1933715A=8e430145de63f93f75d32c69b9d5f0744ead67d2

¹⁵<https://www.igamder.org/wp-content/uploads/2016/08/SINIRLAR-ARASINDA-BASKI2.pdf> (erişim tarihi: 19/09/2019)

¹⁶<https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/08/27/suriyeli-multeciler-kiralari-3e-katladı> (erişim tarihi: 19/09/2019)

ortaya koyan deskriptif nitelik taşıyan araştırmalar artış göstermiştir. Türkiye’den Avrupa’ya mülteci göçünün en yoğun olduğu 2015 yılının sonuna doğru da bu araştırmalara Türkiye-AB ilişkileri açısından bakan yeni bir bakış açısı eklenmiştir. 2 Eylül 2015’te Aylan Kurdi’nin cansız bedeninin fotoğrafıölen binlerce insanın sözcülüğünü yapmış, mülteci hakları yeniden tartışılmaya başlamıştır. Türkiye’de de Suriyeli mültecilere yönelik filizlenmeye başlayan öfkenin ve *merhamet yorgunluğunun* yerini yeniden vicdan muhasebesine, yaşama, çalışma, eğitim alma hakkı gibi kavramların tartışılmasına bıraktırmıştır. Acı veren bu imge Avrupalı ülkeleri insani değerlerini yeniden tartışmaya davet etmiştir. Aylan bebek Berlin ve Viyana kapılarını açtırmıştır¹⁷. Takip eden süreçte Almanyave Avusturya, Macaristan’dan çıkıp gelmek isteyen göçmenlere giriş izni vermiştir. O dönemde bir günde Macaristan’dan 10 bin kişinin sınırı geçtiği bilgisi basına yansımıştır.

2016 yılından sonra, savaşın en azından yakın gelecekte bitmeyeceği gerçekliği kabul görmeye başladığından uyum, dışlanma, uyum vs. gibi iç içe yaşamın kabullenildiğini fakat “nasıl”lığını irdeleyen araştırmalar ağırlık kazanmıştır.

Bu çalışmaya konu olan “Suriyeli aileler” ise medyada, “Suriyeli ailelere verilen maaş”¹⁸ gibi, yapılan yardımlar çerçevesinde ya da “Suriyeli aile evinde saldırıya uğradı”¹⁹ gibi, artan yabancı düşmanlığı vs. gibi konuların odağında ele alınmaktadır²⁰.

Akademik çalışmalarda ise, Suriyeliler genelleştirilerek Suriyelilerin Türkiye’ye etkileri, demografik görünümleri, yaşam koşulları, medyaya yansıyan unsurlar bağlamında Suriyelilerin değerlendirilmesi vs. gibi ele alınmış son dönemde, Suriyeli çocuklar (özellikle eğitim konusunda) ve kadınlar özelinde yapılan çalışmalar artış göstermiştir. Yıllar içerisinde artan ilgiye ve çalışmalara rağmen, Suriye’deki savaşın ve insani krizin yarattığı göçün aileler üzerindeki etkisine, sosyal hizmet disiplininin sağladığı olanaklarla yaklaşan çalışmaların sayısı da fazla değildir²¹. Suriyeli aileler

¹⁷<http://www.milliyet.com.tr/aylan-berlin-ve-viyana-/dunya/detay/2113300/default.htm> Suriyeli minik Aylan, Avrupa’da göçmenlere yönelik duyarlılığı artırdı. (erişim tarihi: 10/09/2019)

¹⁸<https://www.haberturk.com/soylu-suriyeliler-devletten-maas-aliyor-diye-yaydilar-2193583#>

¹⁹<https://t24.com.tr/haber/gaziantep-te-suriyeli-aileye-saldiri-1-cocuk-oldu-anne-ve-2-cocugu-agir-yarali,805562> (erişim tarihi: 18/09/2019)

²⁰Arama motorlarında “Suriyeli aileler” yazınca sıralanan sayfalardaki ifadeler ve haber başlıklarına yer verilmiştir.

²¹Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi’nde tez konu alanına ya da tez başlığı alanına “Suriyeli Aileler” ifadesi yazılıp tarama yapıldığında 6 sonuç elde edilmiştir.

özelinde hazırlanan tezlerin sayısı az olmakla beraber bu tezler baş etme literatürüne katkı sağlamak konusunda yeterli değildir.²².

Göçün odağında yer alan “aile”yi ve ailenin karşılaştığı sorunları merkeze alan çalışmalar da yetersiz görünmektedir. Ek olarak literatürde *baş etme* yöntemlerine/stratejilerine yönelik araştırmaların sayısı da kısıtlıdır ve yapılan çalışmalar psikoloji alanında bireylerin baş etme stratejileriyle ilgilidir. Dolayısıyla bu çalışmanın Suriyeli ailelerin yaşadıkları sorunlarla baş etme stratejilerini merkeze koyan özelliği ve baş etme literatürüne katkıları, çalışmaya önem kazandırmaktadır.

Yıllar içerisinde artan ilgiye ve çalışmalara rağmen, Suriye’deki savaşın ve insani krizin yarattığı göçün aileler üzerindeki etkisine, sosyal hizmet disiplininin sağladığı olanaklarla yaklaşan çalışmalara büyük bir ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Ailelerin yaşadıkları sorunlarla baş etme stratejilerinin sosyal hizmet ekseninde araştırılmasının tercih edilmesinde, Türkiye’de hâkim olan geleneksel “yardım” anlayışının bu dinamikleri nasıl etkilediğinin ortaya konulmasının gerekliliği ve insan haklarını temel alan ve literatürde “hak temelli sosyal hizmet” olarak yer alan hizmet modelinin göz ardı edilmiş olması gerçeği etken olmuştur.

Sosyal hizmet, göçün neden olduğu sosyal sorunların çözümüne bütüncül bakan, sorunlara rasyonel ve verimli çözümler üreten evrensel bir meslek ve disiplindir. Bu çalışmayla, sosyal hizmet alanına, göçle başlayan bu toplumsal değişim sürecinde yaşanan sorunların çözümüne zemin hazırlayabilecek bulgularıyla, mültecilik ve göç olgusunun neredeyse her on yılda bir yeniden şekillendirdiği, Gaziantep gibi büyük bir kentten elde edilen alan bilgileri ve alan verileri aracılığıyla katkı sağlanmış olacaktır.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmada maksimum çeşitlilik örnekleme seçilmiş ve değişik aile tipolojilerinden ailelerle görüşmeler yapılmıştır fakat Alevi ve de gayri Müslim ailelerle görüşme yapılamamıştır. Gaziantep’te yaşayan ve araştırmaya katılması için görüşülen Alevi

²²<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>; Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi’nde tez konu alanına ya da tez başlığı alanına “Suriyeli Aileler” ifadesi yazılıp tarama yapıldığında 6 sonuç elde edilmiştir.

aileler araştırmaya katılmayı reddetmiş, 2011 yılından sonra Türkiye'ye göç etmiş ve Gaziantep'te yaşayan gayri Müslim aileye de rastlanmamıştır.

Yaşamda insanları ve aileleri göçe iten sebepler olduğu gibi, göçün kendisi de bütün süreçleriyle ve sebep-sonuçlarıyla, insanların ve de ailelerin yaşamını neredeyse tamamen değiştirmeye iten bir sebeptir. Dolayısıyla araştırmada değişim süreçleri başarı hikâyelerine dönüşmüş olsa da bu hikyelerdeki zorluklara değinilmiş, görüşülenlerin bireysel başarı hikâyeleri çalışmanın dışında bırakılmış, fakat araştırmanın odağının kaymaması için, bu başarı hikâyelerine götüren süreçlerdeki stratejilere ağırlık verilmiştir. Buna ilaveten araştırma kapsamında, bir yöntem olarak, alana ait nicel verilerdeki mlteçilerin gelir dağılımına ilişkin piramidin bir yansımaları olarak her gelir grubundan pek çok aileyle grşlmştir. Fakat her gelir grubundan belli sayıda aile çalışmaya dâhil edilmiştir. Neden bu ailelerin çalışmaya dâhil edildiği yöntem kısmında belirtilmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen diğer aileler benzer özellikler taşıdıkları için, benzer hikyelere sahip oldukları için veya belirlenmiş bir sayı sınırlaması olduğu için çalışmanın dışında bırakılmıştır.

Çalışmada alan araştırması dört ay kadar sürmüş, araştırma için herhangi bir finansman desteği alınmamıştır.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Göçe İlişkin Kavramsal Giriş ve Kuramlar

2.1.1. Göç Kavramı

Göç olgusu, insanlığın sıklıkla karşı karşıya kaldığı insanlık tarihi kadar eski bir gerçekliktir. Günümüzde göç tanımı değişmiş ve artık bireyin ya da bir topluluğun basit bir yer değiştirmesi, olarak tarif edilmemektedir. Göç; algıdaki değişim ile başlayan, mekânda yer değiştirme ile devam eden ve varılan yere uyumla tamamlanan bir süreçler bütünü olarak değerlendirilir (Çakır, 2011). Göçün bu anlamdaki “aktörü”, değişime bağlı olarak faaliyet gösteren, süreçleri başından sonuna dek yaşayan, sonuçlarını tüm olumsuzluğu ile birlikte yıllarca deneyimleyen “insan”dır (Güvenç, 1979). Göç, çeşitli etkenlerin insan zihninde meydana getirdiği istemli/kasıtlı ya da istemsiz güdülenmelerin, mekânda yer değiştirme amacıyla eyleme dönüşümü ile başlar. Mekânda yer değiştirme, konaklama, yerleşme, uyum ve bütünleşme aşamalarıyla devam eder. Göç edilen yerde uyum gerçekleşemediği takdirde, göç başarıyla tamamlanmış bir süreç olmaktan çıkar. Çünkü gittiği yere uyum sağlayamamış bireyler, aileler ya da gruplar, potansiyel birer göçmen olarak değerlendirilir ve bu kesimlerin ilk fırsatta yeniden yer değiştirme eğiliminde olacakları yüksek bir ihtimal olarak görülür (Çakır, 2011).

Göç olgusunu açıklamak ve sürecin tüm dinamiklerini anlamak için tek bir yaklaşımın benimsenmesi olanaksızdır. Böyle geniş bir olgular, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarla sürekli etkileşim halindedir. Küreselleşmenin yaygınlaşan, derinleşen ve hızlanan doğası da göz önüne alındığında göç konusunun anlaşılması daha da zor bir hal alır. Küreselleşme, teknolojiden iletişime, ulaşımdan sağlığa birçok alanda büyük dönüşümler sağlarken bir yandan da küresel adalet sorunsalını gündeme getirir. Burada *küresel adaletten* kasıt, yaşadığımız hızlı iletişim ve teknoloji dünyasında hiçbir olgunun ya da insani meselenin yerel kalmadığıdır. Dolayısıyla insanları göçe ya da

mülteciliğe zorlayan bütün sebeplerin küresel bir boyutu da bulunmaktadır. Bireysel ya da grupsal anlamda yer değiştirmeye neden olan her olgunun adalet, gelir, güvenlik ve kaynaklarla ayrılmaz bağı bulunur. Bu bağ ile sadece insan-insan ilişkileri ya da insan-kurum ilişkileri kastedilmez, zira son dönemlerde daha çok tartışılmaya başlanan küresel iklim değişikliğinde de iyice hissedilmeye başlandığı gibi, insan-doğa ilişkilerinin değişen niteliğinde de bu küresel *ilişkisellik* çok net bir şekilde görülür. Çünkü gelişmiş-sanayileşmiş ülkelerin piyasalarının gereği ve işleyişi neticesinde, coğrafi olarak ‘uzak’ yerlerle, mesafelerin ortadan kalktığı bir ‘yakınlık’ durumu meydana gelmiştir. ABD, Batı Avrupa, Çin ya da Suudi Arabistan’ın ekonomik çıkar kaygıları, coğrafi anlamda ‘uzak’ülkelerdeki ve toplumlardaki milyonlarca insanın sosyal ve ekonomik yaşamını etkileyip göçlerine sebep olabiliyor. Küresel olarak çokça konuşulan ‘Güney’den Kuzey’e doğru göç eğilimlerinin söz konusu ‘küresel adalet’ boyutuyla yakından ilişkisi açıkça görülmektedir. Ve küresel boyuttaki her türlü adaletin (gelir, hak-hukuk, ekonomik kaynaklar, çevre vs.) dağılımının doğrudan veya dolaylı olarak yol açtığı göç ve mültecilik olgusunu iki paradoksal örnekle somutlaştırmak, yaşanmakta olanı anlamayı daha da kolaylaştıracaktır. İlki, Amerika Birleşik Devletleri’nde 2016’da Başkan Donald Trump’la belirginleşen göçmen ve mülteci karşıtı söylem ve politikaların, ABD’nin ‘yüksek ekonomik ve askeri çıkarları’ adına Latin Amerika’daki devlet ve mafya şiddetini tetikleyerek milyonlarca insanı, sonu yine ABD’nin içinde bitmeye hedeflenmiş bir göç yolculuğuna çıkarmasıdır. Latin Amerika’ya, ABD’nin askeri sanayisinin ve ekonomisinin kâr maksimizasyonu ve çıkarı gereği silah ihraç eden ve bunun devamını sağlamak için otoriter rejimleri ve yönetimleri kaçınılmaz olarak destekleyen Amerikan yönetimi, bu politikaların sonucu ülkelerindeki mafya ve devlet şiddetinden kaçan ve ‘tehdit’ olarak görülen yüz binlerce göçmen ve sığınma talebinde bulunanların Meksika’dan ülkeye girişini engellemek için büyük kaynak harcamakta ve insani olmayan politikalara imza atmaktadır. Diğeri, aslında aynı saiklerle Asya, Ortadoğu ve Afrika’da yaklaşık yüz yıldır işleyen ekonomik çıkar-ve sürekli insani krizler ilişkisidir. Aynı iktisadi ve siyasi kaygılarla Ortadoğu, Asya ve Afrika’daki otoriter rejimler, liderler ve yönetimlerin desteklenmesi, sürekli savaşlar, şiddet sarmalları, adaletsizlikler, baskılar, kitlesel olan ve süreklileşen insani krizlere yol açmaktadır. Ne şekilde ve hangi saiklerle başlamış olursa olsun, sonuçta göç, kişilerin gelecek yaşantılarının tamamını veya bir kısmını geçirmek üzere, sürekli

ya da geçici bir süre için bir yerleşim ünitesinden bir başkasına geçmek amacıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketine adını veren bir sosyal değişim sürecidir.

Dünyada küreselleşmenin doğrudan ya da dolaylı etkileri, bölgesel çatışmalar, yoksulluk, teknoloji ve buna bağlı olarak ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesinden dolayı göç edenlerin sayısı giderek artmaktadır. Uluslararası göçmen sayısının 1965’de 75 milyon, 2000 yılında 150 milyon, günümüzde 214 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Uluslararası Göç Örgütü’ne göre Dünya nüfusunda göçmenlerin oranı %3,1’dir ve bugün her 33 kişiden birinin göçmen olduğu belirtilmektedir.

İnsanlar, ilkçağlardan beri doğal afetler, din, yoksulluk, savaşlar, çatışmalar vb. çeşitli nedenlerle bir yerden başka bir yere göç etmişlerdir. Tarihsel süreçte göçler genel olarak ilkçağ ve Orta Çağ’daki göçler, bunu takip eden süreçte sanayi devrimine bağlı olarak yaşanan hareketlilik ve göçler, son olarak da modern çağda yani günümüzde yaşanan göçler olarak ele alınabilir. Bu karmaşık ve kökeni insanlık tarihinin en başına karda uzanan göç olgusu ile ülkeler üç konumda ilişkilenebilir; göç veren, göç alan ve göç yolunda transit ülke olarak. Türkiye, işte bu üç konumu da dünyada çok etkin bir şekilde deneyimleyen ülkelerden birisidir. Göç olayı başlıca ekonomik nedenlere bağlı olarak göçmenlik durumu ve siyasi nedenlere bağlı olarak iltica hareketleri olarak düşünüldüğünde Türkiye yine tüm bu kesimler için hem kaynak hem varış hem de transit ülke olma özelliğini sürdürmektedir (Taner, 2014).

Göçler, nedenlerine, kat edilen mesafeye ve süreye, göç eden kişilerin veya kitlelerin hacmine göre, farklılık gösterirler. Göçün yönü ve örgütlenme biçimi degöçleri birbirinden ayırır. Göçler oluşum nedenlerine göre dört gruba ayrılır: Doğal afet vs. gibi nedenler, siyasi ve dini baskılardan kaynaklanan nedenler; sosyo-kültürel ve ekonomik nedenler. Dolayısıyla göçlerin çeşitli şekillerde ve nedenlerle deneyimlendiğini söyleyebiliriz. Gönüllülük temeline dayanabileceği gibi (Kaypak ve Bimay, 2016) bir insanın yaşadığı çevre koşulları yani yaşamı onun yaşamını zorlamaya başladığında zorunlu olarak da deneyimlenebilmektedir (Yüceşahin ve Özgür, 2006). Göç esas itibarıyla bir insanın bir mekânı terk edip başka bir mekâna yerleşmesi yani mekânsal bir değişiklikmiş gibi görünse de insanın ekonomik ve sosyo-kültürel çevresinin değişmesiyle sadece mekân değil, göçmen topluluklar, bir o kadar dagöç edilen yerdeki topluluklar da büyük oranda göçten etkilenmektedir (Kaypak ve Bimay, 2016).

Kuşkusuz yapılan göçlerin birçok nedeni ve sonucu vardır. Az önce yukarıda örneklendirmeye çalıştığımız gibi savaşlar, ekonomik sorunlar ve daha iyi yaşam alanları bulma amacının yanı sıra, göç edilen ülkenin güvenli olması, demokratik yaşam standartlarının yüksek olması da önemlidir. İnsanları göçe sürükleyen nedenlerin başında güvenlik sorunları gelmektedir (Kaypak ve Bimay, 2016). Nitekim Suriye savaşında, en çok göçü Türkiye'nin almış olmasının en önemli nedenlerinden birisi de sınır bölgesinde en güvenilir ülke olmasıdır. Bilindiği gibi Arap ülkelerinde değişim talep eden toplumsal hareketlerin Suriye'ye sıçraması ve bir iç savaşın başlamasıyla ülkemiz, en fazla göçün yaşandığı dönemi yaşamıştır.

2.1.2. Göç Kuramları

Bilindiği üzere göç ve mülteciliği açıklayan ya da anlamaya çalışan pek çok kuram bulunmaktadır. Toplumsal yaşamı anlama çabasındaki her teorik çerçevenin her sosyal olguya uygulanabilecek yönleri bulunduğu muhakkaktır. Fakat beşerî bilimlerin, fen ya da doğa bilimlerinden ayrılan en temel özelliği olan tekrar etmeme veya ilerleme kuralı, beraberinde her zaman değişen, dönüşen, genişleyen veya derinleşen yeni kuramlar getirmektedir. Çünkü sosyo-kültürel yaşam olgusunun karmaşık ve çizgisel ilerleme yönü ve yapısı her zaman farklı kuramlara kapıyı aralar. Dolayısıyla sosyal bilimlerde de paradigmlar yani gerçeği anlamak ve anlamlandırmak için inşa ettiğimiz kavramsal dizgeler, bakış açısı ve pencereler, hangi olguyu görebildiğimiz kadar nasıl gördüğümüzü ya da nasıl inşa ettiğimizi de içermektedir (Kuhn, 1995). Farklı paradigma ve kuramsal yaklaşımlar göçte de aynı çoklu kuramsal gerçekliği inşa etmektedir.

Kuşkusuz, göç ve mültecilik incelemelerinde de sadece tek bir kuramsal perspektife indirgenemeyecek kadar geniş ve çetrefilli alanlar söz konusudur. Az önce sözü edilen toplumsal yaşamın varlığını sürdürme biçimi olarak sürekli yeniden oluşma ve kendisini yenilemeyen/tekrar etmeyen ileri yönlü hareketi, farklı bağlamlarda ve anlarda çeşitli kuramsal perspektiflere başvurmayı da gerekli kılmaktadır. Makro veya mikro kuramların duruma, çalışılmakta olan alanın yapısına, büyüklüğüne ve karmaşıklığına göre devreye girebildiği bir işleyişten söz konusudur.

2.1.2.1. İlk Dönem Göç Kuramları

Son yüz elli yıllık sosyal bilim literatüründe göç önemli ve ağırlıklı bir yer tutmaktadır. İster ulus-devlet sınırları içindeki yer değiştirmeler temel alınsın isterse ulus-devletler arasındaki hareket temel alınsın, göç her şeyden önce, insanların belli bir fiziki mekândaki yer değiştirmesi ve onunla eş ya da ardışık zamanlı gerçekleşen ilişkiler ağının değişmesi ya da yeniden şekillenmesi süreçlerini içerir (Lewis, 1982). Fakat göçü çalışırken ve kavramsallaştırırken, olgunun kendisindeki fiziksel hareketlilik gibi, çok değişkenli ve farklı paradigmaları içeren teorik yaklaşımların olması gerektiğini pek çok araştırmacının vurguladığı görülmektedir (Abadan-Unat, 2015; Castells, 2013a; Erder, 2018; İçduygu vd., 2014).

Az önce de vurgulandığı gibi, sosyal bilimlerin son yüz elli yıllık birikiminde her dönem ve koşulda, değişen kuramsal paradigmalara göre, göç olgusu farklı değişkenler ve göstergeler ön plana çıkarılarak ele alınmaktadır. Ravenstein'in 1889'da yayınlanan *The Laws of Migration* (Göç Yasaları) başlıklı uzun makalesi, hâlâ göç çalışmalarında en çok atıf yapılan ve kuramsal tartışmaların odağında yer alan kaynaklardan birisidir (Ravenstein, 1889). Ravenstein, dönemin bütün Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerindeki göç ve insan hareketliliğinin istatistikleri ışığında göçe sebebiyet veren yedi temel neden ya da onun deyimiyile *yasa* ortaya koymaktadır. Fakat bu yasalara değinmeden önce, Ravenstein'in çalışmasının istatistikî geçerliğini göstermek için, çalışmasını sadece genel ülke bazlı değil, aynı ülke veya devlet içinde farklı gelişimsel özelliklere dikkat ederek ayrıntılı göç sayılarına dayandığını belirtmek gerekmektedir. O dönemin Alman İmparatorluğu'nu veya Prusya'yı (s.247- 254), Lüksemburg ve İsviçre'yi, (s.254-255), Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu ve Balkanları (s.255-265), İskandinavya'daki her ülkeyi (s.265-267), Çarlık Rusya'sını (s.267-269), Fransa'yı (s.269-272), İtalya'yı (272-273) ve İberYarımadasını (s.274) ayrıntılı rakamlarla ele almakta ve analizine dünyanın diğer bölgelerindeki istatistikleri de ekleyerek (mesela Kuzey Amerika'ya göç) yasalar ortaya koymaktadır (Ravenstein, 1889). Ravenstein için göçleri ortaya çıkaran ya da sürdüren yedi temel 'yasa' ya da kural bulunmaktadır. **Birincisi**, göçler ilk önce yakın yerlere ya da göçe hazır insanların bildikleri, duydukları yakın yerleşim, çalışma ya da iş alanlarına doğru gerçekleşir. Geleneksel tarım toplumları ve iletişim ve ulaşım olanakları dikkate alındığında bu daha uygulanabilir bir seçenek olarak durmaktadır. Osmanlı dönemine bakıldığında,

Türkiye’de ve Anadolu’da tarımsal yapının ağır koşullarından uzaklaşmak isteyen geniş köylü kitleler ilk olanaklar ve öncesindeki enformasyondan dolayı, ağır ‘çift bozan’ vergilerine rağmen yakın kentlere doğru göç etmişlerdir. Ya da 1950 öncesinde Adana ve Çukurova’ya özellikle İç Anadolu ve diğer yakın kırsal bölgelerden mevsimlik tarım işçilerinin göçü de buna örnek gösterilebilir. **İkincisi**, Kentler ilk aşamanın ya da ‘yasanın’ sonucu olarak yakın çevresinden insanların göçüne uğrar. Çoğunlukla kırsal toplumsal yaşamın göçle nüfus kaybetmesine karşılık daha farklı bölgelerden ya da köylerden bu yerlere göçler olur. Buna en iyi örnek, Türkiye’de 1945 sonrasında, tarımda makineleşmenin ilk evresinde, köylerde topraksız ya da az topraklı köylülerin emek yoğun tarımsal üretimin dışına itilmesi ve işsiz kalmasıyla kentlere göç etmesinden hemen sonra göç edenlerden daha yoksul topraksız kesimlerin boşalan köylere göç etmesinde görülür. Tanyol’un Gaziantep yöresinde 1950’lerin hemen başında yaptığı araştırmalar da bunu göstermektedir (Akşit, 1985; Köymen, 1998a, 2009; Sönmez, 2001; Tanyol, 1959, 1961). **Üçüncüsü**, yakın yerlere doğru başlayan göçler, tekil bir olay olarak kalmaz ve genişler, yaygınlaşır. Diğer bir ifadeyle, herhangi bir yerleşim bölgesinden başka bir yere göçler başladıysa, bu tek yönle sınırlı kalmaz; hem göç edilen yerlere yeni göçler olur hem de bu yaygınlık kazanıp kitlesel bir olguya dönüşür. **Dördüncü** yasa, bir yerde başlayan göç, mutlaka karşı bir akımla karşılaşır ve bu bir tür zincirleme göç sürecine neden olur. **Beşincisi**, insanlar ya da kitleler, kendilerine görece daha uzak sayılabilecek sanayide gelişmiş ve yeni işgücü arz ve talebinin daha canlı olduğu yerlere doğru göç ederler. Modernleşmeyle birlikte gelişen sanayi ve ticaret, iş olanakları yeni göç dalgalarının varış noktası olurlar. Ulusal göç kapsamında Çukurova’nın, Bursa, Kocaeli, İstanbul, Ankara ve diğer sanayi ve yeni ücretli iş alanlarının göç merkezi olması buna örnek gösterilebilir. **Altıncı** yasa, özellikle modernleşme ve sanayileşmenin ilk dönemleri dikkate alındığında Ravenstein’in gözlemlediği şekilde, kırsal ya da tarımsal yapılarda yaşayanlar kentlere yaşayanlara nazaran göç etmeye daha hazırdırlar. Kentsel mekânlar, istikrar ya da iş ve yaşama koşulları açısından belirli olanaklara sahip olduğundan bu koşullara sahip olmayan kırsal toplumsal yapılara göre daha az göç etme eğiliminde olurlar. **Yedincisi**, Ravenstein, cinsiyetin de göç etmede (on dokuzuncu yüzyılda da) etkili ve belirleyici olduğunu söylüyor. Kısa ya da yakın mesafelerde kadınların erkeklere göre daha çok

göç etme eğiliminde olmasıdır. Ona göre, uzun mesafeli göçlerde cinsiyetin belirgin farklılaştırıcı rolü ortaya çıkar ve erkekler daha ön planda olur (Ravenstein, 1889).

Ravenstein'in kendi dönemi açısından çığır açıcı çalışması, ilerleyen zamanlarda yeni toplumsal olguları içermeye en dinamik ve değişken alan olan göçü anlamada yetersiz kalınca yeni kuramcılar daha farklı ölçütler geliştirme yoluna gittiler. 1950 öncesinde Amerikan/Chicago ekolünün kentleşme görüşleri göçü anlama ve kuramsallaştırmada da etkili oldu. Kentlerin ya da göç alan yerlerin neden göç aldıkları, insanları buralara iten sebepleri ya da başka bir ifadeyle insanları göçe zorlayan ve belirli kentlere, bölgelere, ülkelere yönelten dinamikleri formüle etme arayışına gidildi, birtakım ölçekler geliştirildi (Stouffer, 1940). Stouffer'den sonra, göç çalışmalarında bir tür klasik sayılan Lee, söz konusu itme ve çekme sebeplerini ekonomik ve sosyal koşulları da içerecek şekilde 1950 sonrası göstergelere de dikkat ederek yeniden ele aldı (Lee, 1966). Peterson (1970) tıpkı Lee gibi göçün demografik hareketin yanında ardındaki toplumsal, ekonomik ve kültürel koşullara vurgu yaptı. İnsanların belli bir kısmının göç etmesinin yer değiştirmeye eğilimli olmasının anlaşılmasının önemli olduğunu vurguladı. Peterson, göçleri tipleştirmeye çalışırken ortaya dört tane temel göç biçimi koyuyor. Ona göre, insanlar ilk çağlardan beri, avcı ve toplayıcı aşamalardan beri sürekli yer değiştirerek sürekli yeni alanlara yayılma eğiliminde olmuşlardır. Peterson, insanların ilk çağlardaki ya da tarih öncesindeki yer değiştirmelerine 'ilksel göç' (*primitive migration*) adını vermektedir. Bütünüyle insanı yaşadığı fiziksel, iklim, beslenme ve barınma koşullarının şekillendirdiği bir göç söz konusudur (Peterson, 1970). Fakat tarihin ilerleyen aşamalarında siyasal kurumların oluşması, devletler, dinler, savaşlar ve diğer pek çok olgunun şekillendiği ve kurumsallaştığı dönemler belirginleştikçe göç etmenin nedenleri de değişmektedir. Zorla göç ettirme (*forced migration*) bu dönemlerde ortaya çıkar ve genelde şiddet pratiği veya tehdidi karşısında insanların zorla yaşadıkları yerleri terk etmeleridir. Fakat bu göç türüne Peterson yönlendirilmiş ya da yöneltmiş göçü (*impelled*) ekliyor. Burada göçü hazırlayan koşulların temel aktörü (genelde devlet ya da parti/milis güçleri) insanları zorla görünür şekilde yerinden ettirmeye çalışmaktan imtina ederler. Fakat göç edip etmeme seçeneğini insanlara sunarlar (Peterson, 1970). Her ikisinin de bedeli vardır. Peterson'ın Nazi Almanyası için verdiği örneği daha da genişletmek olanaklı. Bu tür yönlendirilmiş göçler, çoğunlukla yeni yerleştirme, iskân, etnik temizlik gibi şiddet

dönemlerinde rastlanması, göçü yaratan aktörlerin politik/ideolojik ajandalarıyla da ilgilidir. Göç eden aktörlerin iradi bir kararları pek söz konusu değildir burada (Arı, 1998; Erder, 2018). Peterson'ın özgür ya da serbest göç dediği yer değiştirme hareketlerinde, göç sürecine karar veren aktörlerin mevcut koşulları değerlendirmeleri ve bunun sonucunda göç etmeleri söz konusudur. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus, özellikle bireysel, tekil göçlere uygulanacak bu perspektifin sosyo-ekonomik koşulları yorumlamada ne kadar işleyip işlemeyeceğidir. Zaten Peterson da özgür göçlerin küçük oranda olduğunu belirtiyor (1970: 63). Örneğin, yıllardır doğup büyüdüğü kentteki fabrikada çalışan bir işçinin işini kaybetmesinden sonra hiç aklında yokken göç etmesi ne kadar özgürce verilmiş bir karar olduğu tartışmalı olacaktır. Peterson, bu tür göçlerde genellikle bir bölge ya da kentin ilk önce türlü sebeplerle bir varış noktası olduğunu, göç edenlerin bir biçimde tutunması, iş bulması ve yaşamasıyla sosyal ağların hızlıca devreye girmesi sonucunda gittikçe büyüyen oranda nüfusun daha geniş bir coğrafyadan bu merkezlere akmasıyla gerçekleştiğini dile getiriyor. Bu tür göçler aynı ülke içinde gerçekleşebileceği gibi, ulus-aşırı göç hareketleri olarak da görülebilmektedir (Peterson, 1970: 63-64). Peterson'ın sözünü ettiği 1950 sonrasında ülke içlerinde gerçekleşen göçler bu çeşit göçe örnek teşkil edebilir. Ulus-aşırı göçlere Kuzey ve Güney Amerika ülkelerine Avrupa ve Asya'dan yaşanan ve on dokuzuncu yüzyılın başından yirminci yüz yılın ortalarına kadar süre giden asırlık olguyu buna örnek gösterebiliriz.

Burada özellikle günümüzdeki göç olgusunda Peterson'ın tiplendirmesinin bazı zorluklar yaşayacağını ön görmek olanaklıdır. Fakat mültecilik ve zorunlu göç tipleriyle kitlesel göçlerin bölgeler ve uluslararası boyutta yeniden ele alınması tiplendirmedeki bu gerilimi azaltabilir yaklaşımlar olarak durmaktadır.

Göç kuramları konusunda Ravenstein, Lee ve Peterson'ın bu yaklaşımları dışında, göçü şekillendiren temel dinamiklerin farklı önemde ele alınmasıyla farklı kuramsal perspektifler de ortaya konuluyor. Burada çok fazla detaya girmeden bu perspektiflerin genel çizgilerine değinmekte yarar vardır.

2.1.2.2. Neo-klasik Göç Yaklaşımı

Bu yaklaşım göçü ekonomik perspektiften ele alır. Dar ya da geniş manada ülke ekonomileri, sermaye birikimi, emek arzı ve talebiyle göç arasında doğrusal bir ilişki kurar. Neo-klasik kuramın adından da anlaşılacağı üzere, iktisadi saiklerin göç üzerinde doğrudan belirleyiciliği üzerinde durmaktadır. Bu kurama göre, bir ülke ya da toplumun belirli bölgelerinde bazı dönemlerde (bazen ülkeler için de geçerlidir) ticaret, sanayi ve diğer ekonomik faaliyetlerden dolayı sermaye birikir. Biriken sermaye aynı zamanda işgücünün reel anlamda yükselmesi anlamına gelir ve yüksek ücret ya da daha fazla kazanma güdüsü, çeşitli ağlarla buraya yeni emek göçünün önünü açar. Bu döngü uzun bir süre, modernleşmenin araçlarının da etkisiyle daha fazla sermaye birikimine yani daha hareketli bir ekonomik yaşama neden olur. Sermaye biriktikçe, daha fazla nüfusu çekme kabiliyeti de artar. Bu sürecin sonucunda sermaye ve emek arasında bir denge oluşmaya başlar. Bu dengeden sonra başka ülke, kent ya da bölgeler emek hareketi için cazibe ve hedef nokta olur (Abadan-Unat, 2015; Massey, 1988, 2015; Massey ve Taylor, 2004). Bu kuram, daha sonra sadece emeğin hareketini değil, sermayenin de hareketini göçün bir diğer önemli sebebi olarak görmeye başlamıştır.

Neo-klasik kuramın bileşimi ve devamı sayılabilecek bölümlenmiş emek piyasası kuramı, göçün asıl başlatıcılarından birisi olarak, kaynak ülkeyi değil, hedef olarak varılan ülkeyi işaret eder. Bu yaklaşıma göre, göçmen, bütün görünürdeki popülist söylemlere rağmen, gelişmiş ülkenin yani sermaye birikimi olan ülkenin ve ekonominin istediği bir olgudur. Böyle bir talep daha çok zengin ve gelişmiş ekonomilerin, toplumların ya da ülkelerin talebidir (Abadan-Unat, 2015; Piore, 1979).

2.1.2.3. 'Dünya Sistemi' Kuramı

Immanuel Wallerstein'in klasikleşmiş çalışmasıyla aynı adı taşıyan bu kuram, bütün dünyada on altıncı yüzyıldan itibaren farklı bir sistemin yerleşmeye başladığı tezine dayanır. Wallerstein'e göre (2004, 2005), kapitalizm bu yenisistem adını alır. Bu kapitalist dünya sistemi temelde merkez ve çevredeki ülkelerden, ekonomilerden oluşur. Aynı şekilde siyaset de ekonomik merkez-çevre ilişkisinde şekilleniyor. Merkez ülkeler, her açıdan yani hammadde, piyasa ve insan gücü (emek) için çevre ülkelere

ihtiyaç duyarlar ve insan hareketliliğinin temelsebebi de söz konusu merkez-çevre ilişkileridir.

2.1.2.4. Göç Sistemleri Kuramı

Bu kuramın temelinde iktisadi ve siyasi olgular bulunur. Bu kuram göçün en büyük itici güçlerinden ya da sebeplerinden birisi olarak, göç öncesi toplumsal tarihi, ekonomik ve kültürel ilişkiler geçmişini görmektedir. Burada etkili olan olgu, göç eden ve göç edilen toplumsal yapıların geçmiş kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkilerin varlığıdır. Niteliği ve boyutları ne olursa olsun, göç edenlerin göç edilen yerlere dair bilgileri, yakınlıkları göçün yönü üzerinde belirleyici etkiye sahiptir. Bütün politik zorluklara, sınır kontrollerinin yoğunluğuna ve tedbirlere rağmen göç yönü ve hedefindeki bunca ısrar bununla açıklanabilir. Hal böyle olunca Meksika'dan veya Latin Amerika'dan ABD'ye göç eden kitlelerin ısrarında bu görülür. Ya da Hindistan İngiltere ve Kuzey Amerika'ya, Mağrip'ten Fransa'ya, Türkiye'den Almanya'ya ya da en son Suriyelilerin bütün zorluklara rağmen Türkiye'nin sınır kentlerindeki yoğunluğu bu göç sistemlerinin varlığıyla açıklanabilir gibi durmaktadır (Castells, 2013a, 2013b, 2013c, 2013d; Özcan, 2016; İnce, 2019).

2.1.2.5. Suriyeli Mülteciler ve Ağ Kuramı

Ağ toplumu, 16.yüzyıldan başlayarak giderek daha karmaşık ve örgütlü hale gelen kapitalist dünya sisteminin ve modern olguların şekillendirdiği bir sonuç olarak ele alınabilir (Castells, 2013a, 2013b, 2013c; Wallerstein, 2004, 2005). Üretim, tüketim, finans, işgücü, iletişim, kültür, medya, teknoloji ve hareketliliğin küresel boyutta bireyler ve gruplar arası ilişkilerden başlayarak toplumları birbirine bağladığı, bağımlı kıldığı, etkileşime açık hale getiren kurumsal yapılar üretmesi üzerine yükselen bir yerel ve küresel ağ silsilesiyle var olan bir durumdan söz edilmektedir. Wallerstein'in on altıncı yüzyıldan itibaren betimlediği kapitalist ilişkilerin ve mücadelelerin şekillendirdiği 'dünya sistemi' (2004, 2005), yirmi birinci yüzyılın teknolojik ilerlemeleri, hız, nüfus artışı, küreselleşme ve internet gibi olgularla birleşerek ya da Wallerstein'in betimlediği dünyanın bir tür devamı veya yeni formu olarak bütün

dünyadaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkilerin birbiriyle farklı derecelerde ilişkilendiği ve her bir parçanın diğerine giderek daha çok bağımlı hale geldiği bir ağ toplumunu ortaya çıkarmıştır (Castells, 2013a, 2013b, 2013c). Dolayısıyla tüketimden kültüre, isyandan şiddete kadar birbirini etkileyen ve birbirine bağlı bir küresel ağ toplumu gerçeği ortaya çıkmıştır. Günümüz dünyasında artık yerel, yerel, gruba veya tekil topluma münhasır bir gelişme söz konusu değildir. Bu durum, toplumsal hareketlerde olduğu kadar göç ve mültecilik durumlarında da kendini her seferinde yeniden ortaya koyar. Artık dünyadaki bütün toplumsal hareketler savaşlar, kültür, ekonomi ve istisnasız bütün toplumsal alanlar söz konusu ağ toplumunu güçlendirir.²³

Bu durumda, ağ toplumu güçlendikçe, her türlü toplumsal ilişki ağında ve düzleminde toplumsal aktörlerin çok boyutlu ve nedenli çatışma içinde olmaları daha da olanaklı hale gelir. Bireyin, grubun ve toplumun bütününün veya farklı katmanlarının bu denli güçlü bir şekilde içsel ve dışsal olarak bir ağ içinde tutulması, bu süreçte daha fazla çatışma, gerginlik, (bazen) saldırganlık ve etkileşim anlamına gelir (Castells, 2013a, 2013b, 2013c). Dolayısıyla, göç ve mültecilik durumundaki bireylerin, grupların ve toplumsal katmanların iç ve dış pek çok nedenden dolayı çatışma süreçlerini deneyimlemesi beklendiktir. Bu çatışmalar, teknoloji, toplumsal hareketlilik ve yeni ilişki ağları tarafından sürekli yenilenen ve çeşitlenen özelliklere de sahiptir. Göç ağlarının bütün göç sürecini şekillendirdiğini veya etkilediğini ileri sürmek doğru olmayabilir ama ağların göç sürecini başlatmadan iş kurmaya ve uyuma kadar pek çok süreci şekillendirdiğini de kabul etmek gerekir.

Burada mültecilik önceden planlanmayan bir zorunlu göç durumu olduğundan, en başından itibaren bunu organize eden bir ilişkiler ağının varlığından ve ağırlığından söz edilemez gibi görünüyor. Fakat kentlerin, coğrafi ve kültürel aksları insanların potansiyel hareket yönleri hakkında bizlere bir fikir verebilir. Dolayısıyla Suriye'den Türkiye'ye ya da Gaziantep'e olan mülteci göçünün ilk başta belirli bir ağ etrafında gerçekleşmediği söylene de tarihsel bağlam ve daha sonra mültecilerin dağılımına bakıldığında, ilk başta fark edilmeyen ya da görülmeyen ağların olduğu, işlediği ya da

²³ Küresel ısınmadan iklim değişikliğine kadar yaşanmakta olan çevresel felaketlerin ve doğal yıkımın küreselleşen, ekonomisi, sanayisi, kültürü ve bütün hayat nüveleri birbirine bağlanan bir dünyada yaşanması da içinde insani ilişkilerin de olduğu dünyanın bir bütün olarak nasıl bir ağın parçası olduğunu ironik olarak ortaya koyuyor.

yeniden aktive olduğu görülür. Yani Suriye'den Türkiye'ye olan mülteci göçünü tarihsel ağ ilişkileri yön ve rotaları belirlemiştir. Mülteciler daha önceden Gaziantep ve Türkiye'yle olan bağlar ve ilişki hattı üzerinden ilerleyen yeni ağlar kurarlar. Fakat tarihsel ağların mültecilik durumları gibi çok zor, ani ve hızlı yerinden edilmelerde yeniden ortaya çıktığını ileri sürmek de olanaklıdır. Bu duruma Gaziantep'e ya da Kilis'e göç ettikten sonra eski uzak akrabalarını arayıp bulan, mültecilerin deneyimlerini örnek gösterebiliriz.

Göçmenlik ve mültecilik gibi oldukça zor ve sarsıntılı süreçlerde var olan ya da sonradan inşa edilen bazı ağlar, göç olgusunu yönlendirme ve şekillendirmede çok önemli yere sahip olur. İnsanların gelenek, kültür veya kandaşlık gibi sahip oldukları bağlar kadar bunların dışında daha geniş toplumsal ilişkiler sisteminde inşa ettikleri ya da dâhil oldukları ağlar da göç ve mültecilik sürecinde işler. Göç ve mültecilik durumlarında ağ ilişkileri geniş, farklı aşama ve aktörleri olan genel işleyişle ya da örüntülerle inşa edilir. Göç etme eğiliminde olanlar, göç etmek zorunda kalanlar, daha önce göç etmiş bireylerle ve göç edilecek yerde daha önce yerleşik bulunan ya da yaşayanlarla doğrudan veya dolaylı olarak karmaşık örüntü şeklinde bir ağ oluştururlar (Adıgüzel, 2018; Sunata, 2013). Sosyal teoride göç olgusunu anlamlandırmaya çalışan ağ kuramı ya da paradigması bu geniş ilişkiler sistemi içinde göçmenlik ve mülteci olgusunu değerlendirir. En başta belirtmek gerekirse, karmaşık ve çok katmanlı ilişkiler sistemi içinde göçmen ve mülteciliğin daha da karmaşık ve anlaşılmaz (öngörülemez) dünyasında ağ örüntüleriyle inşa edilen sistem hareketi, uyumu, devlet dâhil çeşitli erklerle karşılaşmayı, tutunmayı ve dâhil olmayı, dayanışmayı ve en önemlisi yeni toplumsal dünya içinde kendi akslarını ve üzerinde yürünebilecek patikaları oluşturur. Araştırma konumuzun odağında yer alan ailelerin zorluklarla baş etme stratejilerinde bu ağlar ve örüntüler bireyler ve ailelere olanak, tercih ve yaşamını yönlendirme fırsatları sunar. Bu ağların genişletilmesi, amaçlarının veya görünümünün 'bükülmesi', ailenin ve bireylerinin sahip oldukları olanak, kapasite, mevcut durum ve sermayelerle de ilişkilidir.

Ağ kuramında göçmen ve mülteciler için iş, çalışma, sığınma, yeni yaşam kurma umudu gibi pek çok sebep bu örüntünün hem başlatıcısı hem de sürdürücüsü olarak değerlendirilir (Massey, 1988, 2015; Massey vd., 1990). Bir yöne doğru olan toplumsal

hareketlilik kendi sistemini mevcut sistemin içine zerk ettiği gibi demografik, kültürel, coğrafi ve politik koşullarla karşılıklı etkileşimde kalarak kendi ilişkiler sistemini, örüntülerini inşa edebilir. Bu süreçte, nihai hedef olarak belirlenen ülkeye, kente ya da topluma göç etmiş olanlar bir patika oluşturur, daha sonra gelenler bu patika ve ağları geliştirip büyüterek iş, çalışma, bürokratik süreçler, hukuki statüler, yerel topluluklarla karşılaşma, barınma ağlarına dâhil olurlar. Her seferinde yeni gelenler ve ihtiyaçlara göre yeniden inşa edilen bir süreç söz konusudur. Bütün bu ağlar, çoğunlukla kendisi ağır ve travmalı olan göçmenlik ve mültecilik koşullarını hafifleten geçiş ve alışma olanakları sunan araçları barındırmaktadır. Massey'in işaret ettiği gibi göç koşulları ve süreci diğer bir deyişle ağlar (network), bireyden gruba, göç veren toplumdan ve bölgeden göç edilen, varılan kent ve ülkeye kadar oldukça geniş *birikimsel sebepler* (cumulative causation) silsilesi oluşturmaktadır (Massey, 1988; Massey vd., 1990; Massey ve Taylor, 2004). Massey bu *birikimselliğin*, sürece dâhil olan bireyler arasındaki ilişkiden, önceki ve tecrübeli göçmenlere oradan ulaşılmak istenen hedef ülkedeki göçle doğrudan hiçbir etkisi olmayan ama aynı toplumsal, hukuki, iktisadi ve siyasi sistemde yaşayan ve dolayısıyla örüntünün bir noktasında yer alması muhtemel birey ve gruplara kadar oldukça geniş ve çetrefilli bir sistem tarafından inşa edildiğini söylemektedir. Bu da Gaziantep ve Türkiye için mültecilerin ilk bağlantı kişileri ve kurumlarıyla daha sonraki evrelerde doğrudan veya dolaylı şekilde ilişki kuracakları bütün birimler bu ağın içinde yer almaktadır. Mültecilerin yaşamlarının en kırılgan zamanlarında ayakta kalmalarını ve dayanmalarını sağlayacak baş etme stratejileri sözü edilen bu birikimsel sebepler zincirinin içinde zaman ve öneme göre işlerlik kazanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Suriye'de yaşadıkları yerleri terk etmeyle başlayan, sınırı geçme, Kilis veya Gaziantep'e ulaşma, kentte veya kamplarda barınma, sonrasında mahallelerde yaşamını sürdürme, yardımlara ulaşma, çalışma, karmaşık yasal prosedürle başa çıkma ve ilerleyen zamanlarda yumuşak ya da çatışmalı uyum ve tutunma sürelerinde bu ağlara dâhil olma, o ilişkileri (Suriyeli, Türkiyeli, Gaziantepi, STK, devlet vs.) kullanma şeklinde ağlar işlemeye ve yeniden şekillenmeye devam etmektedir.

Mültecilerin kendi aralarındaki ağlar kadar, bireysel ve grupsal da diğer ağlarla kurdukları ilişkilerin niteliği ve biçimi, az önce yukarıda sözü edilen geçmiş, nitelik, kültür ve sahip olunan sermaye becerileri kadar birey ve grup bazında mültecilerin

uyum kapasitesi ve o kentte ya da toplumsal yaşamda önceden var olan bireylerin, yapıların ve kurumların niteliği de bu ağların işlerliğinde etkilidir. Şunu hemen eklemek gerekiyor ki, Massey'in de *birikimsel sebepler* kavramıyla anlattığı, sadece göçmen ya da mültecinin söz konusu ağları başlatması değil, aynı zamanda göçe ve mülteciliğe gündelik yaşamın herhangi bir yerinden, orada yaşıyor olmaktan kaynaklı ve kaçınılması olanaksız olan ilişkilennmelerle o ağlara dâhil olan her aktör ve grubun da bu ağları inşaya katıldığıdır. Bu ağın inşası ve işleyişinde pek tabii, aile, akrabalık, hemşerilik, mezhep, etnisite, din, eğitim, nitelik gibi çoklu etken ve değişkenin olduğunu belirtmek gerekir. Benzer şekilde, bütün bu ağların, az önce Dahrendorf, Coser ve Lenski gibi kuramcılara atfen ifade etmeye çalıştığımız bütün toplumsal çatışma süreçlerini, imkânlarını ve potansiyellerini taşıdığını eklemek gerekir. Hatta bazı durumlarda bizatihi bu ağların kendisi bütün toplumsal güç mücadelelerinin, siyasi polemiklerin ve tartışmaların konusu ve hedefi olabilmektedir. Çok gerilere gitmeden 2000'lerden sonra sanayileşmiş, göçmen ve mülteci ağlarının en çok uzandığı ve işlediği Batı toplumlarına bakıldığında bu gerçek net bir şekilde görülecektir.

Ağların gücünü ve etkisini bireysel olarak sahip olunan güç kadar, göçmen ve mülteci gruplarının yapısı gibi oldukça farklı etkenler belirlemektedir. Burada bir noktanın altını çizmekte yarar vardır. Kendini göçe ve hedefe hazırlamış göçmenlerle, ani ve hızlı bir şekilde yerinden edilerek göç etmek zorunda kalan birey ve grupları yani mülteciler birbirinden ayrılırlar. Zira göçmenin bir biçimde göç ağları ve ilişkileri karşısında önceden belli bir bilgi veya kuruluma sahip olması olanakdâhilindeyken veya beklenirken, mültecilerin en başta (hızlı ve ani bir göç etme zorunluluğundan dolayı) bu tür ağlardan habersiz olması, ilerleyen mültecilik durum ve koşullarında bu ağlara katıldıkları ya da keşfettiklerini söylemek olanaklıdır. 2011 Nisan ayında Türkiye, Ürdün veya Lübnan'a doğru hareket eden Suriyeli mültecilerin pek çoğunun sahip oldukları sadece coğrafi hafıza ve tarihsel akslardı. Yani Suriye'den en kolay şekilde ulaşabilecekleri ülke ve sınırlar, zaten yaşadığı coğrafyanın oluşturduğu ve dayattığı bir zorunluluk olarak mültecilerin takip ettiği yolları ve gidebileceği rotaları belirlemişti. Suriyelilerin 2011-2013 arasında ülkeden çıkışları büyük oranda bu izlekleri takip etmiştir. Fakat ilerleyen zamanlarda, eski ve yeni kurulan ağlar (teknoloji, internet, ulaşım, hedef ülke rotaları, eğitim, farkındalık gibi pek çok etkenin tetiklemesiyle) Suriyeli mültecilerin hareket yönünü de şekillendirdi. Belli bir süre içinde ilk gelen

mültecilerin dâhil olduğu ya da inşa ettiği ağlara sonradan gelenlerin katılmasıyla çok güçlü bir Suriyeli mülteciler ağı oluşmuştur. Zira bugün Gaziantep gibi sınır kentleri başta olmak üzere, pek çok yerde bu ağların barınmadan çalışmaya veya sosyal hizmetlere erişimden hukuki-yasal prosedürlerin takibine kadar oldukça hızlı, karmaşık ama son derece işlevsel şekilde örüldüğünü söylemek olanaklıdır. Pek tabii bu ağlar, kendi aktörlerini ve değerler sistemini yarattığı gibi, mültecilerin yaşamlarını sürdürebilecek olanaklar sunan, yollar gösteren, çözümler bulan ilişkileri de var etmiş olmaktadır. Bu ağların mevcut toplumsal yasamdaki ağlarla olan iç içe geçişleri ve etkileşim dereceleri mültecilerin uyumunu, bütünleşmesini ve birlikte yaşama kapasitelerini etkilemektedir. Burada hemen eklenilmesi gereken husus, göçmen ve mültecilerin buldukları ülkedeki hukuki ve siyasal koşulların, bu ağların işleyişini şekillendiren temel etkenlerin başında geldiğidir. Çünkü iltica, iş, çalışma, oturma izni, vatandaşlık gibi konularda bulunan ülkenin mevcut yasal sistemi ve uygulamaları söz konusu göçmen ve mülteci ağlarını direk şekillendirmektedir. Fakat somut olan hangi şekil ve ihtiyaca binaen olursa olsun, göçmen ve mülteci ağlarının mutlaka inşa olduğudur. Massey ve diğerlerinin (Massey vd., 1987; Massey, 1988) belirttiği gibi bu ağlar göçmen ve mültecilerin niteliğine ve ihtiyacına göre şekillenir. Diğer bir ifadeyle, sanılan aksine, iyi eğitilmiş, nitelikli ya da hedef ülkenin ‘makbul’ saydığı göçmen ve mülteci ağlarından daha çok ve hatta onlardan daha güçlü bir şekilde işleyen az eğitilmiş veya düşük profilli göçmen ve mülteci ağları bulunmaktadır. Sayıca büyük demografik üstünlüğün yanında alt sosyo-ekonomik kesimlerden gelen göçmen ve mültecilerin ağ içindeki her adımını bir tür ‘ilerleme’ veya kazanıma tekabül ettiğinden, hedeflerine ulaşmadaki başarısızlık oranları ve sayıları, bu kesimlerin ağ içinde farklı mücadele olanakları aramalarından kaynaklanmaktadır. Bunun örnekleri, Afgan, İranlı, Güney Asyalı, Ortadoğulu, Afrikalı mültecilerde görülebileceği gibi, Brezilya ve diğer Latin Amerika toplumlarından yola çıkan göçmen ve mültecilerde de görülür. Bu da göçmen ve mülteci ağlarının ne kadar dayanıklı, esnek ve sürekli yenilenen bir sistem olduğunu göstermeye yeter. Buna, mülteci ve göçmen ağlarının dışında gerçekleşen ya da başından itibaren herhangi bir ağa dâhil olmadan da nihai hedefine ulaşan hareketlerin olabildiğini fakat minimum düzeyde kaldığını eklemek gerekir. Bu hareketlerde farklı motivasyonların veya etkenlerin (aile birleşimi, evlilik, eğitim vb.) farklı derecelerde etkin olduğunu, savaş ve şiddetten kaynaklı iltica taleplerinin de bu tür göçmen ağlarını

daha çok kullandığını belirtmek gerekir. Fakat biçimi ve işleyişi ne olursa olsun ağlar, göçmen ve mültecilerin ödediği bedellerin düşürülmesine ve ağın sağladığı kolektif bilinç ve dayanışmayla muhtemel olumsuzluklara karşı çoklu alternatif olanaklarını da sunduğundan daha geçerli ve kullanışlı olmaktadır. Aynı zamanda ağ ilişkilerinin, göç edilen, varılan toplumdaki daha açık veya gizli toplumsal güç ve egemenlik çatışmalarında göçmen ve mülteciye bir dayanıklılık sağladığı da muhakkaktır. Bu ağlar, aynı zamanda diasporanın bir anlatı (kökenler ve geçmiş), somut bir toplumsal eylem (iş, çalışma, yeme içme, kültür, evlilik, dil, sosyalleşme), bir umut (hukuki ve politik mücadele), bir kültür (sinema, edebiyat, kültürel faaliyetler) olarak kendini kurgulamasına ve inşa etmesine yaramaktadır. Dolayısıyla günümüzün küreselleşme çağında veya ağ toplumunda (Castells, 2013a, 2013b, 2013c, 2013d) bir şekilde göç ve mültecilik en başta olmak üzere, bütün toplumsal hareketler bir ağ dâhilinde işlemektedir.

Klasik göç kuramlarındaki itme-çekme kavramsallaştırmasından daha karmaşık ve çoklu sebeplerden kaynaklanan bir ağ durumu söz konusudur. Göçmenlerin ve mültecilerin inşa ettiği ve dâhil olduğu ağlar, toplumsal yaşamın diğer alanları ve eylemleri kadar, belki onlardan daha hızlı ve efektif sürede, kendini yenileme ve çözüm bulma kapasitesi taşımaktadırlar. Gaziantep'teki Suriyelilerin aradan geçen yedi sekiz yıllık sürede inşa ettikleri iş, çalışma, hukuksal destekler, STK'lar, eğitim, kültürel çalışmalar gibi pek çok durumu içeren ağlarının uyum ve değişme kabiliyetleri buna örnek olarak gösterilebilir. Bu durum, aynı zamanda Massey ve diğer araştırmacıların işaret ettikleri göçmen ve mültecilerin bu ağlar vasıtasıyla mevcut ya da muhtemel riskleri dağıtarak yaşamda kalma stratejilerini kuvvetlendirdikleri duruma karşılık gelmektedir; çünkü göç ve mültecilik aynı zamanda, bireylerin, grupların veya genel da insanların yaşamlarını sürdürebilmek için riski çeşitlendirme ve dağıtma stratejisinin biçimleridir (Massey, 1988, 1990; Massey ve Taylor, 2004).

2.2. Suriye Krizi ve Türkiye'ye Göç Süreci

Bugün Suriye'de yaşananları anlamak ve asıl araştırma konumuzu oluşturan mülteci ailelerin Gaziantep'teki yaşama tutunma ve zorluklarla baş edebilme koşullarını belirli bir çerçeveye oturtabilmek için Ortadoğu'da 2010 sonrasında ortaya çıkan değişmelere

de değinmek elzemdir. Çünkü Suriye’de yaşanan savaş ve sonrasında gelişen olayları sadece bu ülke ve toplumla ilişkilendirerek veya çok özelliikli bir örneğe indirgeyerek açıklamak, bölgedeki değişim ve dönüşümdinamiklerini gözden kaçırmaya sebep olacaktır. Mülteciliği ve göç sorununu, Gaziantep ve Türkiye’nin karşılaştıkları üzerinden değerlendirmek araştırma konumuz açısından eksiklik olacağından, göç sürecini, genel anlamda, Ortadoğu’daki toplumsal siyasal, kültürel ve tarihsel olgularla birlikte anlamaya çalışmak daha açıklayıcı ve yararlı olacaktır.

Ortadoğu, bölge ve tarih olarak her daim, Türkiye’deki güncel politik tartışmaların ve gündelik yaşamın odağında yer almıştır. İster, Cumhuriyet dönemindeki tarih okumalarında yeniden “yazılan” ve “okunan” Osmanlı ve Selçuklu geçmişi olsun, isterse yirminci yüzyıldaki sol/sosyalist, İslamcı/muhafazakâr ve milliyetçi/ulusalci kesimlerin anlamaya çalıştıkları bölge olarak düşünölsün, Ortadoğu, Türkiye’deki toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik yaşamın ana akslarından birini oluşturmaktadır (Erkilet, 2015). Dolayısıyla bu bölgedeki bütün gelişmelerin, dönem ve zamanın ruhuna bağlı olarak, Türkiye’deki toplumsal yaşamda bir karşılığı olmuştur. Bir başka ifadeyle; Ortadoğu, coğrafi, kültürel, beşerî ve tarihsel bir olgu şeklinde sürekli bir biçimde yenilenir ve değişirken, kendisini Türkiye’deki toplumsal yaşamın hemen her alanında da var etmiş, Türkiye’yi etkilemiştir. Bu etkileme ve dönüşüm çok net bir biçimde Ortadoğu’nun ‘modern zamanları’ sayabileceğimiz yirminci yüzyılda en görünür hale gelmiştir (Bozarslan, 2004; Erkilet, 2015).

Az önce de değindiğimiz gibi Osmanlı’nın son yüzyılı aynı zamanda hâlâ devam etmekte olan pek çok değişim sürecinin de yüzyılı olmuştur (Cleveland, 2008; Fisk, 2011; Hourani, 2012; B. Lewis, 2011). Mevcut olgular üzerinde yirminci yüzyılın şekillendirici gücü inkâr edilemez (Davışa, 2004; Gerger, 2012; Goldsmith Jr. ve Davidson, 2007; Lutskiy, 2011; Waylet ve Jackh, 2004).Dolayısıyla Ortadoğu’ya bakmak, kuşkusuz ki, binlerce yıllık uygarlık ve insanlık tarihiyle olan bağlantılarımızı anlamak açısından önemlidir ama burada çok fazla geri gitmeden, bugünkü Ortadoğu’nun en büyük dönüşüm aşamalarına değinilecektir zira bugün yaşanan pek çok toplumsal, kültürel, siyasi, ekonomik ve kültürel olgunun temelinde yirminci yüzyılda belirginleşen ve kurumsallaşan gelişmeler bulunur.

Osmanlı'nın modernlikle tanışmasının başlangıcı ordu ve askeriyedeki gelişmelerdir fakat modernliğin toplumsal düzlemdeki sonuçlarıyla kendi içinde karşılaşmasının en iyi örnekleri bütün Osmanlı coğrafyasındaki milliyetçilik ve bağımsızlıkçı hareketlerdir (Al-Azm, 2014; Goldsmith Jr. ve Davidson, 2007; B. Lewis, 2011). Osmanlı, önce Balkanlarda ortaya çıkan, sonrasında diğer bölgelere sirayet eden modern, milliyetçi bağımsızlık hareketleriyle karşılaştığında, meselenin özünde dinsel farklılıkları neden olarak görmüştür. Ortadoğu'da da milliyetçilik akımı baş gösterdiğinde, meselenin sadece din boyutunun olmadığı çok geç kavrandı. On dokuzuncu yüzyıl sonuna doğru İngiltere'nin Mısır'daki her türlü varlığının kurumsallaştığı, kalıcılaştığı, Fransa'nın Lübnan, Kuzey Afrika'da ciddi anlamda iktisadi, kültürel ve siyasi hegemonyalarının belirginleştiği bir sonuç ortaya çıkmıştı (Abrahamian, 2011; Hourani, 2012; Pappé, 2011; Tibi, 1998).

Bu koşullar altında Birinci Dünya Savaşı, uzun tarihsel geçmişin mirasının da taşıyıcısı ve yansıtıcısı olarak, bölgenin kaderinde radikal dönüşümlerin yaşanmasının zeminini hazırlayan en önemli olgulardan birisidir. Savaş sonunda çoğunlukla Osmanlı'dan ayrılan yerlerde, insani, kültürel ve tarihsel geçmişe fazla dikkat edilmeden siyasi saiklerle ve çoğunlukla da Paris ve Londra'da çizilen sınırlarla kurulan devletlerin modernleşme ve kurumsallaşma süreçleri, günümüzdeki "Ortadoğu" olgusunun yapı taşlarından birini oluşturmaktadır (Goldsmith Jr. ve Davidson, 2007; B. Lewis, 2011). Fakat Fas'tan Suriye'ye, Lübnan'dan Yemen'e değin oldukça geniş, çeşitlilik ve farklılık arz eden bir insani ve tarihsel coğrafyanın tek başına "Ortadoğu" kavramıyla açıklanmaya çalışılmasının beraberinde getirdiği eksikliği her zaman akılda tutmakta ve genelleyci, toptancı yargılarda bulunmamakta fayda vardır. Zira, Fas ile Suriye arasındaki benzerliklerden kat be kat fazla olan farklılıkları minimize ederek büyük resmi bulanıklaştıran olguları göz ardı ederek ortaya atılan *Ortadoğu* ve *Ortadoğulu* anlayışı, dünyanın bu bölgesindeki her ülke ve toplumun kendine has tarihsel, siyasi, kültürel ve iktisadi yapıları sahip olduğu gerçeğiyle çelişmektedir. Çünkü Ortadoğu olarak addedilen beşerî olgunun belirgin bir sınırı, başlangıç ve bitiş noktası olmadığı gibi, bütün Oryantalist kalıp yargılara rağmen, son derece dinamik ve değişken bir toplumsal tarihi de söz konusudur. Ama politik bir varlık olarak tanımlanmasının üzerinden yüz yıldan fazla geçmesine rağmen, hâlâ sınırları belirsiz ama gittikçe fiziki anlamda genişleyen ve anlam olarak daralan bir *Ortadoğu* anlayışı ile karşı karşıyayız

(Bozarslan, 2012; Lindholm, 2004). Geleneksel akademik, politik ve kültürel Batılı perspektif ve algıda inşa edilen Doğu imajı (Kabbani, 1993; Said, 2004, 2006; Yetik, 2014) ya da daha özelliğianlamda Ortadoğu'nun gündelik pratik yaşamdaki karşılıkları epey şüphelidir. Diğer taraftan, inşa edilen bu algı ve yargıların temelsizliğini, 2011'den sonraki halk ayaklanmaları, silahlı isyan ve direniş hareketleri bağlamında ele aldığımızda bile, bu türden bütüncü değerlendirmelerin ve yargıların toplumsal zemindeki karşılıklarını tartışmalı hale getirdiği görülmektedir. Ortadoğu'nun, son derece hareketli demografik yapısıyla ve her koşulda taleplerini bir biçimde ifade edebilen beşerî gerçekliğiyle karşımızda durduğunu söyleyebiliriz.

Said'in belirttiği gibi (2004, 2006), Ortadoğu ya da Doğu'nun, Batılı bilim ve edebiyat dünyasında inşa edilen ve epey uzun bir geçmişe sahip olan Oryantalist algıyı inşa eden parçalarını ele aldığımızda, karşımıza, gerçek bir Doğu ya da Ortadoğu yerine, kendi Batılı, beyaz, erkek, medeni ve her daim her şeye muktedir olma hakkını kendinde gören Avrupalı perspektifin kendini tanımlama veya inşa etme çabası çıkar (Kabbani, 1993). Tanımlanan veya 'gerçekten' anlaşılmaya çalışılan bir Doğu yahut Ortadoğu değil, kendini tanımlamaya ve "öteki" karşısında sınırlarını çizmeye çalışan bir anlayış hâkimdir. Bunun için oluşturulan ya da inşa edilmeye çalışılan Ortadoğu algısının gerçek toplumsal ve tarihsel gerçekle bağdaşmama ihtimali akılda tutulmalıdır. Bütün bunların yanında; Bozarslan (2012) son yüz elli ya da iki yüz yıldır, sanatta, edebiyatta, bilimde, kültürde ve hatta gündelik yaşamda Aydınlanma ve Modernleşme olgularının ivmesiyle inşa edilen bu algıdaki çarpıklık ve önyargıları dile getirirken, Aydınlanma ve Modernleşme süreçlerinin bütünüyle mahkûm edilmemesi gerektiğini söyler ve ekler; her yerde olduğu gibi Ortadoğu'da da eleştirel aklın gelişmesinde Aydınlanma mirasının ve modern olanın olumlu katkısının da asla göz ardı edilmemesi gerekir. Çünkü Ortadoğu, İslam, Doğu ya da İslami olgular tartışılırken, son otuz yıldır pek çok dönem ve zamanda yapıldığı gibi, Aydınlanma veya Modernleşme çıpasını yok sayma üzerine kurgulanmış post-modern anlayışla yapılan evrensel doğrulardan uzakaçıklamalar, bizleri tam da kaçınılmak istenen 'ötekine' dair olumsuz ve çoğu önyargılarla dolu olan o genel perspektifi yeniden üretir.

Bozarslan (2012), Ortadoğu'ya dair, belli başlı kavramsal perspektiflerden söz ederken, hem sosyal bilim çevrelerinde de hem de genel politik algıda egemen paradigmalara²⁴ değinir. Ona göre, bu egemen paradigmlar, zaman ve döneme uygun olarak belli algılar tarafından oluşturulur ve kullananlara da oluşturanlara da sözü edilen Ortadoğu olgusunu değerlendirme ve kavrama olanağı verir. Pek tabii, kavranan veya inşa edilen paradigmanın içinde zamanın ruhuna uygun bütün ideolojik yargılar açık ya da gizil bir şekilde bulunur. Ortadoğu'ya dair bu paradigmlar, sadece oluşturunca değil, kullananlara da belli kalıpları sunar; kimi toplumsal, tarihsel ya da kültürel gerçekliği içerirken, kimileri, paradigmanın yapısı gereği, dışta bırakılır. Nitekim Bozarslan'ın sözünü ettiği Ortadoğu'ya dair hem Doğu'da hem Batı'da kullanılan egemen paradigmların her biri, sözü edilen coğrafyanın büyüklüğü, genişliği, çeşitliliği ve tek tipe indirgenemeyecek özelliklerini hep akılda tutarak Ortadoğu üzerine çıkarımlarda bulunurken tek doğru olarak kendisini dayatmamasını salık verir. Bozarslan (2012: 61), Modernist, İslami, Emik ya da Egzotik olarak sınıflandırdığı egemen paradigmların her birinin kullanımının sağladığı kolaycılık ve konforun yanında ciddi zaaf lar da taşıdığını belirtir. Sözelimi, Modernistparadigma, Ortadoğu'yu *modern* ve *ileri* olan Batı'dan farklı bir konumda değerlendirir ve ulaşılması gereken referans noktası olarak da modern, endüstrileşmiş Batılı toplumları gösterir (B. Lewis, 2011; Tibi, 1998). Bu paradigma, aynı zamanda geri, arkaik, hatta pre-modern olan Ortadoğu'nun, modernleşme çizgisinin, Batı'nın yaşadığı süreçlerle aynı olduğunu varsayar ve aynı yolun takip edilmesini gerekli görür. Öte yandan İslami paradigma, sınırları ve coğrafyası net olmayan çok büyük bir bölgeyi tamamıyla din, hatta çoğunlukla belli mezhepler üzerinden değerlendirip, bütün kadim inançları Ortadoğu tanımının dışına çıkarır (Akhavi, 2012; Lindholm, 2004). Aslında, bu paradigmanın inşası ve kullanımı, bölgeyi sadece din ve hatta radikal İslami hareketler üzerinden okuma kolaycılığına kaçan hem Batılı siyaset bilimcilerinin işini kolaylaştırmakta hem de her zaman Ortadoğu'yu sadece "İslami" bir kimlikle değerlendiren radikal siyasal İslamcılarının kendilerini yeniden (eksik ve yanlış) tanımlamasına yol açmaktadır. Öyle ki, İslami paradigma, tarihsel ve kültürel açıdan sadece Musevilik ve Hıristiyanlık gibi Ortadoğu'da kendisinden binlerce yıl önce ortaya çıkmış tek tanrılı dinleri dışlamış olmakla kalmamış, İslami olarak addedilen sistemdeki taban tabana zıt ve farklı

²⁴ Bilimdeki paradigmların kullanımı ve inşası hakkında daha geniş bilgi için bkz. Thomas S. Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, N. Kuyuş (çev.), 4. Baskı Alan Yayıncılık, İstanbul, 1995.

mezhepleri de bununla eşitlemiş olmaktadır. Bu paradigma, Ortadoğu'yu kendince anlamlandırmaya çalışan İslamcı söylemin iddialarına karşılık gelirken, aynı kolaycılığı ve toptancılığı bütün Ortadoğu'yu İslami hatta radikal İslamcı söylemle birlikte değerlendiren egemen Batılı bakış açısının beklentilerini de karşılamıştır (Bozarlan, 2012). Özellikle 2000'li yıllardan sonra artan her şiddet dalgasından sonra bu paradigmanın biraz daha egemen hale geldiğini söylemek olanaklı.

İlk iki paradigmayla çok sıkı bağlantıları olan ve aynı zihinsel haritanın farklı bölgesinden çıkan Emik yaklaşım ise, Ortadoğu'yu dünyadan ve zamandan izole ederek, sürekli biricikliğine ve farklılığına vurgu yapma üzerine inşa edilir (Kabbani, 1993; Said, 2004, 2006). Bunun en büyük nedenlerinden birisi, kuşkusuz, Ortadoğu'daki geniş ve dinamik halk kitlelerinin artan demokrasi, özgürlük, sosyal adalet ve adil yönetim gibi modern taleplerinin, Ortadoğu'nun bunların yaşandığı ve talep edildiği dünyanın gelişmiş ve ileri ülkelerinden farklı olduğu savına sığınarak (Bozarlan, 2012: 61-65) mevcut otoriter lider ve rejim yapılarının devamlılığı esas almaktır. Buparadigma Ortadoğu'yu kendi sınıfsal ve politik çıkarları açısından dünyanın geri kalanından ayırıştırır, farklılaştırır. Ortadoğu'daki toplumsal veya politik olayların dünyanın diğer bölgelerindeki olguların parçası olabileceği *a priori* olarak reddedilir (Al-Azm, 2014; Davişa, 2004; Tibi, 1998). Bu da pek çok eksiklik ve yok saymayla malul bir Ortadoğu algısı inşa etmektedir.

Ortadoğu'ya dair ilk iki paradigmanın sentezi olan ama hepsinden en eski geçmişe sahip egzotik yaklaşım; Batı'nın yüzyıllara uzanan Doğu ya da Ortadoğu imgesinin kristalize olmuş hali olarak değerlendirilmesidir. Bu yaklaşımda Avrupa'nın kendi karşısında konumlandığı *Bati-dışı*, hakkında seyyahların, ipek ve baharat yolu hikâyelerinin anlatıldığı, en nihayetinde resim ve edebiyat gibi estetik ürünlerin inşa ettiği hayali bir Ortadoğu'yla karşılaşıyoruz. (Kabbani, 1993; 2004, 2006; Yetik, 2014) Said'in Batı'nın kendini imgesel şekilde kurgulaması ya da kurması olarak gördüğü bu perspektifin/paradigmanın kalıp yargıları ve sosyo-kültürel gerçekliği farklı boyutlarda yeniden inşa etmesi çoğu kez gerçekle yer değiştiren özellikler barındırır (Yetik, 2014). Fakat uzun geçmişe sahip bir tahayyül olgusunun sonucu da olsa, geniş kitleler arasında en çok etkili olan paradigmanın bu olduğunu söylemek olanaklıdır. Bunda bu yaklaşımın, edebiyattan sinemaya, resimden gündelik yaşam deneyimlerine değin

oldukça görünür olgularla hareket etmesinin etkisi inkâr edilemez. Sürekli güçlü araçlarla tekrar eden ve farklı medyaların artan gücü ve etkisiyle de Ortadoğu'ya dair belirli önyargılar ya da çarpıtılmış gerçeklerle malul, Chomsky'nin (2012) sözünü ettiği nitelikleri içeren bir *rıza üretimide* gerçekleştirilmiş olmaktadır. Ortadoğu'yu bütün beşerî ve kültürel olgular gibi inşa edilmiş bir sosyal gerçeklik olarak addettiğimizde, bütün bu süreçlere bütün ideolojik yargıların ve değerlendirmelerin bir biçimde ve ölçüde dâhil olduğunu da kabul etmiş oluruz. Dolayısıyla Ortadoğu'nun kendisi, fiziki sınırları müphem ve sürekli değişen, genişleyen bir insani coğrafya olarak karşımızda durmaktadır.

Bütün önyargı ve değerlendirmelere rağmen, Ortadoğu dünyanın her daim en hareketli ve belirleyici coğrafyalarının başında yer almıştır. Sadece uygarlık tarihi açısından değil, on dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyıla geçişte dünyadaki en kritik olguların ortaya çıktığı bir beşerî ve fiziki coğrafyadan söz ediyoruz. Hidrokarbon kaynaklarının keşfi, Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni manda rejimleri ve ulus devletlerden yirmi birinci yüzyıla daha güçlü saiklerle sarkan toplumsal hareketlere kadar Ortadoğu, Oryantalist ya da Modernistparadigmaların betimledikleri pasif, etkisiz veya hareketsiz algının tersi yönde varlığını hissettirmektedir (Çetinkaya, 2014; Demirtaş, 2014; Mitchell, 2014). Çünkü son yüzyıllık dönemde ortaya çıkan askeri darbeler, isyanlar, halk hareketleri, devrimler, dönüşümler ve değişmeler Ortadoğu'nun dünyanın en az diğer bölgeleri kadar bu zamana ait olduğunu gösteriyor. Zira Ortadoğu'daki her gelişme ve değişme dünyayı sarsma gücüne sahiptir ve bu anlamda bölgeye dair inşa edilmek istenen arkaik ya da zaman dışı imgelerin bir karşılığı yoktur.

Öte yandan, Ortadoğu dünyayı etkilediği gibi kendi bağlamı içerisinde dünyadaki siyasi, kültürel ve düşünsel gelişmelere karşı da kapalı değildir; aksine dünyayla tarihsel olarak sahip olduğu bağlar ve etkilenme süreci Ortadoğu'yu pasif değil, son derece hareketli ve değişken bir konumda tutar (Bozarlan, 2010; Danahar, 2015; Hanieh, 2015; Prashad, 2012). Dolayısıyla 2011 sonrasında ortaya çıkan ve bütün dünyayı etkileyen gelişmeleri bu açıdan ele almak gerekiyor. 2011 sonrasında patlak veren ve araştırma alanımızı şekillendiren toplumsal ve siyasal değişmelere kapı aralayan bazı olgulara, fazla gerilere gitmeden kısaca bakmakta yarar olacaktır. Bunu yaparken, az önce ima edilen, Ortadoğu'yu modern zamanlara ait bir beşerî ve fiziki coğrafya olarak

(bütün çağdaş toplumsal ve kültürel olgulardaki gibi) kabul etmek, değerlendirmelerimizin zamanın somut koşullarıyla etkileşimini anlamada da yararlı olacaktır. Aynı zamanda da emik veya egzotik/oryantalist paradigmaların Ortadoğu'yu zaman ve mekândışına iten tutumlarına karşı, Ortadoğu'da en azından son yüzyıldır yaşanan toplumsal değişme sürecinin bütünüyle modern saiklerle var olduğunu peşinen kabul etmek demek olacaktır (Achcar, 2014; Dawisha, 2013). Biraz önce de anlatılmak istendiği gibi Ortadoğu'yu yaşanan zaman ve mekândan soyutlamanın yanlışlığı kadar, dünyanın geri kalanını da Ortadoğu'daki değişmeden bağımsız olarak değerlendirmek yanlış bir tutum olacaktır.

Bu hususları akılda tutup bölgenin yaklaşık yüz yıllık toplumsal ve siyasal dönüşümüne baktığımızda, Osmanlı sonrası manda rejimlerinin, ulus-devlet inşa süreçlerini, yeni sınıf ve ittifaklarını, kentleşmeyi, genç kitlelerin demografik artışını, eğitimi, uluslararası pazarla daha çok girift ilişkiler örüntüsü oluşturan ulusal pazarların gelişimini, farklı siyasal hareketleri ve ideolojileri, halk hareketlerini ve pek tabii türlü askeri darbeleri görürüz (Hanieh, 2012, 2015; Stacher, 2012). Bütün bu sözünü ettiğimiz gelişmeler Latin Amerika'dan, Batı Avrupa'dan ya da Asya'dan farklı değildir. Dolayısıyla Ortadoğu'nun kendi çağından etkilenmesi kadar, onu etkilemesi bölgenin yaşanan zamana ait olmasıyla eş anlamlıdır. Örneğin, Osmanlı ve İran'da benzer tarihlerde meşrutiyet taleplerinin, meclislerin, askeri ve sivil hareketlerin ortaya çıkması, modernleşme sürecindeki bir imparatorluğun dünyadan izole edilmiş bir toplumsal talepler silsilesi değildir. Zira aynı dönem İran'da da benzer toplumsal kesimlerin benzer talepler etrafında ayakta olduğunu görülür (Abrahamian, 2011; Bozarslan, 2004, 2010; Cleveland, 2008; Goldsmith Jr. ve Davidson, 2007; Pappé, 2011).

Bu bölümü daha fazla yaymamak ve uzatmamak adına bir iki olgunun daha altını çizip özelde Suriye'deki dönüşüme bakmakta yarar olacaktır. Bilindiği üzere, Ortadoğu'da yirminci yüzyıl, Osmanlı sonrası ulus-devletlerin bitmeyen inşa süreçlerini, kendi içinde bitmeyen bir değişimi ve hareketi de kapsıyordu. Manda rejimleri, kendi modern vatandaş paradigmasına uygun olarak rasyonel işleyen bir bürokrasi, ordu, eğitim sistemi, kapitalist piyasa öngörüyordu. Bu dönemde Osmanlı'dan kalan kentli, çoğunluğu Sünni ticaret burjuvazisine mensup kesimler ve bürokratlarla gelişmekte olan

ordunun ittifakı ön planda tutuldu. Daha sonra bunlara kırsal elitler, aşiret liderleri veya büyük toprak sahipleri de eklemenecekti. Bu tarz bir toplumsal mühendislik ya da ince ve hassas dengeler üzerinde inşa edilmeye çalışılan yapılar aynı zamanda son derece kırılgan özelliklere de sahip oldular. Bunun için Irak'tan Fas'a, Lübnan'dan Libya'ya kadar her yeni ülkenin yirminci yüzyılda farklı iç ve dış dinamiklerle yeniden şekillenen (çoğunlukla da acı dolu) tarihleri vardır. Fransa ve İngiltere başta olmak üzere, yirminci yüzyılda bölgenin her türlü şekillenmesinde etkili güçlerin sadece enerji ya da hidrokarbon kaynaklarını garantiye alma yönündeki politikalarının geniş halk kitlelerinde fazla karşılık bulmaması ve kaynakları elde tutmak için otoriter rejim ve liderlerin desteklenmesine odaklanmış müdahaleler giderek büyüyen toplumsal sorunların ortaya çıkmasının en önemli sebeplerini oluşturdu. Bu süreçlerle birlikte ilerleyen modernleşmenin doğurduğu kırdan kente göç, hızlı nüfus artışları, örgün eğitimin yaygınlaşmasıyla yoksul kesimlerden aydınların da ortaya çıkışı, değerli doğal kaynakların yüksek gelirlerine rağmen bunların belli bir sınıf ve kesimlere akmasının yarattığı derin eşitsizliklerin, yoksulluklar ve gerilimler, yirminci yüzyıldaki, sosyalizm, milliyetçilik, ulus-devlet gibi olgularla çakışmasıyla ortaya çok girift ve büyüyen derin toplumsal krizleri çıkardı.

1948'de İsrail'in Filistin'de kurulmasının yeni devletlerin hiç biri tarafından engellenemediğinin görülmesi, bu türden rejim ve liderlerin popülerliğini bitirdi. Buna 1917'deki Ekim Devrimi'nden sonra yayılan Sovyetler Birliği ve sosyalist düşüncenin yoksul, yeni kentleşmiş genç nesiller arasında yaygınlık kazanmasıyla, mevcut rejim ve liderlere alternatif siyasi arayışları ve kalkışmaları olanaklıydı. Suriye dâhil, neredeyse bütün Ortadoğu'da Osmanlı sonrası kurumsallaştırılmak istenen modern orduların ve subayların gücünün geniş halk kesimleri ve egemen elitlerle dönemsel ve konjonktürel ittifakları, 1930'lardan başlayarak bütün bölgede, bir askeri darbeler, idamlar, siyasi suikastlar ve siyasi istikrarsızlıklar sürecinin kapısını araladı. Fakat Ortadoğu'da 1948'de İsrail'in kurulmasını engelleyemeyen manda dönemi liderleri gibi, 1960 ve 70'lerde yükselişe geçen ordu kökenli liderler de İsrail karşısındaki askeri yenilgilerle halk kitleleri nezdinde itibarlarını kaybettiler. 1950 ile 1980 arasındaki sol veya sosyalist ideolojilerin geniş kitleler içindeki popülerliği de bitmeyen İsrail işgalleri, gittikçe derinleşen sınıfsal farklar ve geniş kitlelerin yoksullaşması, Afganistan'ın SSCB tarafından işgali ve 1979'daki İran Devrimi ile iyice sönükleşti. Bundan sonra

temelleri yüzyılın başına kadar giden siyasal İslamcı ideolojilerin popülerliği ön plana çıkmaya başladı. SSCB'nin yıkılması, Irak'ın Kuveyt'i işgali gibi pek çok gelişme siyasal İslam'ın geniş kitleler arasında kök salmasına yol açtı.

2000'ler itibariyle, demografik anlamda son derece genç ama yeterli eğitim, adalet, eşitlik, demokratik haklar ve talepler, yeni iş alanları gibi birbiriyle bağlantılı pek çok olgunun şekillendirdiği bir Ortadoğu fotoğrafıyla karşı karşıyayız. Yüzyılın başında var olan eşitsizlik, yoksulluk, çarpık kentleşme ve çevre sorunları, gelir adaletsizliği, elitler veya belirli siyaset kartellerinin şekillendirdiği, meşru hak ve demokrasi taleplerinin şiddetle bastırma yoluna gidildiği sorunları, siyaseti ve ekonomisiyle küreselleşmiş bir Ortadoğu yerli yerinde durmaktadır. Dolayısıyla bu tanımlanması ve sınırlarının çizilmesi zor olan beşerî ve kültürel coğrafyanın özgüllükleri kadar küresel sorunları da yaşadığına tanık olmaktayız. 2010 sonunda Tunus'ta işsiz bir gencin ateşlediği isyan ve karşı çıkma ateşinin derin tarihsel ve sosyal temelleri burada ortaya çıkmaktadır. Tunus ve Mısır'da görece daha kısa sürede rejim değişiklikleri, doğan geniş tabanlı ayaklanmalar, Ortadoğu'daki her ülkenin benzersizliğinden dolayı da her ülkede farklı sonuçlar doğurdu. Fakat 2011'de Suriye'de başlayan isyan ve ayaklanmalar, dünya tarihinde eşine az rastlanır siyasi, ekonomik, kültürel ve insani krizlere kapı araladı. Araştırma alanımızın dayandığı Suriye'ye çok kısa olacak şekilde yakından bakmak karşılaştığımız savaş ve mültecilik olgusunun doğduğu sosyal koşulları anlamamız önem arz etmektedir.

2.2.1. Suriye'de Toplumsal-Tarihsel Değişimin Genel Çizgileri: Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yüzyılından 2011'e Kadarki Süreç

Yirminci yüzyılda Ortadoğu'nun geneli için Osmanlı sonrası siyasi ve toplumsal haritalardaki değişmeyi birinci önemli başlangıç ve kırılma olarak kabul edersek, 1948'de İsrail'in kurulmasını ikinci radikal ayrışma sebebi şeklinde değerlendirmek olanaklıdır. Fakat 2010 sonrası çeşitli adlar "isyan", "bahar", başkaldırı" altında ortaya çıkan olaylar silsilesini, yirminci yüzyıldaki en büyük kırılma ya da toplumsal ve siyasal dönüşümün devamı olan üçüncü dalga olarak okumak olanaklı görünmektedir (Prashad, 2012; Salık, 2016). Suriye'de 2011'de ilk yansımaları görülen başkaldırı, (iç) savaş ya da ayaklanmaların bu değişim ve şiddet dalgaları üzerindeki etkisinin daha iyi

anlaşılabilmesi için çok genel hatlarla savaş öncesi sosyo-ekonomik duruma kısaca göz atmakta yarar olacaktır. Zira bunun Gaziantep'te alanda karşılaştığımız, görüştüğümüz Suriyeli ailelerin içinden geldiği toplumsal koşulların bilinmesi, ailelerin yaşamını sürdürme ve baş etme süreçlerinin öğrenilmesinde önemli ipuçları taşıyacağını söylemek olanaklıdır. Dolayısıyla, Suriye'nin savaş öncesindeki genel durumuna bakmanın, ülke ve toplum olarak son yüzyılın özellikle son 45-50 yıllık bölümünde yaşanan önemli değişimleri anlamanın, mevcut durumu daha iyi değerlendirmeye katkı sunacağını söyleyebiliriz.

Suriye'nin şekillenen siyasal yapısı ve işleyişi, uzun tarihsel arka plana sahip olsa da yirminci yüzyıldaki olaylar silsilesinin, Ortadoğu ve dünyadaki modern gelişmelerle etkileşimi sonucu ortaya çıkmıştır. Yirminci yüzyılın önemli bir bölümüne damga vuran kentli Sünni elitler ve Halep, Şam, Hama ve Humus gibi önde gelen kentlerin ticaret burjuvazisinin etkili olduğu Suriye'de siyasal yaşam 1946'dan sonra yeniden şekillenmeye başlar. Fakat 1946'daki Fransa'dan bağımsızlığa kadar olan yaklaşık otuz yıllık süreç, Kral Faysal'ın Suriye ve Irak üzerinde ilan edilmiş krallığı fazla uzun ömürlü olmuyor.

Suriye 1970'lerin sonuna kadar her daim, Irak, Lübnan, Mısır ve Filistin gibi daha geniş coğrafyadaki siyasal ve toplumsal olaylardan etkileniyor. Irak'la birleşme tartışmaları, Osmanlı dönemine referansla ülkenin on beşinci ili kabul edilen Lübnan, Pan-Arap milliyetçiliğinin ütopyelerinden birisi olan birleşik, büyük Arap devleti hedefi doğrultusunda Mısır'la birleşme tartışmaları 1970'li yıllara değin Suriye'deki iç siyasetinin genel kompozisyonuna hâkim olan konuların başında yer alıyor. Fakat gerek İngilizlerin 1918'de çekilmesiyle boşluğu doldurmak isteyen Kral Faysal'ın 1918-1920 yılları arasındaki kısa süreli egemenlik aradığı dönemde gerekse ondan hemen sonra Fransa'nın inşa etmeye çalıştığı manda yönetimi döneminde her zaman kentli Sünni elitlerle büyük toprak sahiplerinin ön planda olduğu bir siyasal yapı söz konusu oldu. Yüzyıllar öncesinin Osmanlı toprak sisteminin ve yönetiminin mirası olan ulema, Sünni kentli elitler ve büyük mülk sahiplerinin (ayanların) devamı niteliğindeki kesimler 1918'den 1963'e kadar Suriye siyasetinin merkezinde yer almışlardır. 1920'den 1963'e kadar yani Baas Partisi'nin askeri darbeyle yönetimi ele geçirmesine kadar Halep ve Şam elitlerinin farklı siyaset ve Suriye planları olduğu göze çarpmıyor. Fakat Fransız

manda rejimi sırasında kır kökenli dini ve etnik azınlıklar da Suriye siyaset sahnesinde kendilerini göstermeye başlamışlardır. Alevilerin, Kürtlerin ve Dürzilerin Sünni kentli elitlerle mücadele edebilecek, ittifaklara girebilecek düzeye gelmeleri ve siyasete ortak olmaları 1946 yılındaki bağımsızlık ilanından sonra iyice belirginleşmiştir.

1920'den 1946'ya kadar geçen süre içinde Fransız manda yönetimi, modern bir yapı inşa etme amacının sonucu olarak geniş yoksul köylü kitlelerden veya o güne kadar ordu kademelerinde pek yer almayan azınlıklardan gelenleri askeri okullara kabul etmeye başladıktan sonra, inşa edilen siyasal yapıya Aleviler, Dürziler, Hıristiyanlar, Türkmenler gibi kesimler de hızlı bir biçimde dâhil olmaya başlamış, bu süreç, Suriye'nin günümüze kadar sarkan askeri, siyasi, kültürel ve sosyo-ekonomik dinamiklerini belirleyen temel faktörlerden birisi olmuştur. Ordu ve askeri kadrolarda yer almak, toplumun kır kökenli ve kentli alt yoksul kesimleri tarafından yukarı doğru sınıfsal hareketin yollarından biri olarak görüldü. Suriye'de 1930'lardan 1980'lere kadar hızlı kentleşme ve modernleşme hareketleri sonucunda kentlere akan geniş halk kitlelerinin eğitim olanaklarına daha fazla erişmesiyle sol, sosyalist ya da milliyetçi ideolojilerin yaygınlaştığı da görüldü.

Baas Partisi'nin değişik fraksiyonları arasında 1963'te iktidara geldikten sonra başlayan tartışmaların büyük bir kısmı, köylüler lehine toprak reformu olarak ön plana çıkıyor (Kaylani, 1972). Bunun ardındaki asıl gaye, Suriye siyasi haritasında Osmanlı'dan yirminci yüzyıla sirayet eden kentli Sünni elitler, ticaret burjuvazisi ve büyük toprak sahipleri koalisyonundan Baas Partisi'ne gelmeyen/gelmeyecek desteğin ya da meşruiyetin, yoksul ve topraksız köylü kitlelerden sağlanmak istenmesiydi ve bu Baas Partisi'nin 1963'te başlayan iktidar sürecinde pek çok kere denendi ve uygulandı.

Fransız manda rejiminin kurduğu siyasi, ekonomik ve toplumsal düzen, mevcut Osmanlı bakiyesi Sünni kentli elitler, Halep ve Şam ağırlıklı ticaret burjuvazisi, kırsal toplumsal yapıda egemen olan büyük toprak sahipleri, ileri gelen kalabalık aşiretlerin liderleri ve dini cemaatlerin liderleri arasında kurulan hassas, kırılğan ve bir o kadar da birbirine ve Paris ve Şam'daki yöneticilerle iyi ilişkiler ağına bağımlı bir şekilde oluştu. Fakat 1946'da Fransa'dan kazanılan bağımsızlık Suriye'deki siyasi ve toplumsal gelişmeleri hem geçmişin siyasi ve ekonomik tortularıyla hem de mevcut çetrefilli, çok aktörlü ve oldukça karmaşık Ortadoğu denklemleriyle yüz yüze bıraktı; zira bu

durumun halen devam eden değişim ve şiddet sürecinin içinde varlığını değişik araç ve aktörlerle sürdürdüğünü söylemek olanaklı görünmektedir.

Ortadoğu ya da pek çok üçüncü dünya ülkesi gibi, adı çoğunlukla istikrarsızlık, askeri darbeler ve otoriterlikle birlikte anılan Suriye'deki siyasi gelişmeler, bağımsızlık öncesi (Fransız manda dönemi) ve 1946 bağımsızlık sonrası kesin olarak ikiye ayrılıyor. Suriye siyasal yapısındaki birinci kırılma Fransız manda rejiminin kurulmasıysa, ikincisi kesinlikle 1946-1970 arası dönemdir. Baas'ın bir hareket ve ideolojiden otoriter yapıya evrildiği 1970 ve sonrası dönem, hâlihazırda etkileri devam eden üçünü büyük kırılmadır. 1946 yılındaki bağımsızlık, Fransız manda rejimi döneminde kurulan Suriye Ulusal Blok'unun kendi içinde ayrışmaya giden yolunu araladı. Zımmen etkili olan Halep ve Şam elitleri arasındaki rekabet kuvveden fiile geçti. Bağımsızlıktan hemen sonra Şam merkezli elitler Ulusal Blok'tan ayrılan Şükrü El-Kuvvetli, Cemil Merdam, Faris El-Huri, El-Haffar, El-Asali'nin katılımıyla Vatan Partisi'ni kurdu. Bir yıl geçmeden Halep merkezli Sünni kentli elitler Halk Partisi'ni, Nazım El-Kudsi, Haşim El-Ataşı, Mustafa El-Barmada gibi ileri gelenlerin liderliğinde kurdular (Cleveland, 2008; B. Lewis, 2011; Salık, 2016). Sünni elitlerin tarım ve ticaret üzerindeki egemenlikleri siyasete de sirayet ediyordu ve sınıfsal çıkarları bu dönemdeki ana siyasi akımları şekillendirebilme kapasitelerine sahipti.

Baas Partisi, manda dönemine giden bir tarihe sahip olsa da asıl çıkışını 1946 sonrasındaki bağımsızlık dönemlerinde ortaya koydu. Sünni kentli elitlere karşı, daha yoksul kitleleri temsil etme iddiası, partinin önceleri sınıfsal bir konumda tanımlanmasını beraberinde getiriyordu. Askeri okul kökenli Mişel Eflak, Salah Bitar, AntunSadeh ve Ekrem Hourani benzer siyasi çizgilere ve amaçlara sahip hareketlerin içinden yetiştiler ve henüz Suriye Fransa'dan bağımsızlığını elde etmemişken, Ortodoks Hıristiyan Mişel Eflak ve Sünni Müslüman kökenden gelen Salah BitarBaas Partisi'ni kurdular. 1950 sonrası neredeyse bütün Suriye siyasi ve toplumsal tarihi bir *Baas Partisi tarihi* olarak pekâlâ okunabilir. Baas'ın temelindePan-Arap milliyetçiliği ve sosyalist ideolojiye dayana argümanları, Sünni elitlerin uzun dönemler boyunca siyaset ve ekonomi dışında bıraktığı azınlıklar, farklı mezhepler ve etnisiteler arasında destek oluşmasını sağladı. Elitler ile geniş halk kitleleri arasındaki mücadelede, önceleri Baas Partisi, tavrını seküler ve sosyalist bir söylemle yoksullardan ve topraksız köylülerden

yana koyuyordu. Çoğunlukla popülist bir söylemle yoğrulmuş bu ideolojik kabullenmeler, Suriye toplumunun hafızasındaki derin çatlaklardan sızarak, azınlıklar, farklı mezhepler, dinler ve etnik grupların Baas'ın etrafında toplanmasına neden oldu. Bir de bütün bu popülizmle, topraksız köylülere toprak verilmesi, yeni iskân planları ve sürekli artan dozdaki Arap milliyetçisi argümanlar, geniş halk kitleleri arasında bir popülerlik sağladı ve Baas'ın en çok ihtiyaç duyduğu siyasal meşruiyet zemini yarattı. Bu zemin tahmin edileceği gibi Halep ve Şam'daki Sünni şehirli elitlerin güçlü olduğu yerlerde değil, taşradaydı.

Baas Partisi, halk yığınları arasında kitleselleşirken, Suriye'deki egemen siyasal yaşam da 1946-1963 arasında bütün çalkantılarıyla devam etmekteydi. Fakat yukarıda da değinildiği gibi İsrail'in 1948 yılında devlet olarak Arap milliyetçiliğinin kalbi sayılan bir coğrafyada kurulması ve üstüne üstlük henüz kuruluşunu bitirememiş yeni bir ülkenin (İsrail) askeri güçleri karşısında, Suriye ordusunun ağır hezimetini, iç siyaset ve ordudaki memnuniyetsiz kesimlerin eline büyük fırsat vermiş oldu. 1949'da memnuniyetsiz askerlerden General Zaim, Suriye tarihinde uzun ve oldukça etkili olacak askeri darbelerin ilkinin yaparak yönetimi ele geçirdi, parlamentoyu feshetti. Darbeye, henüz kurulan ama giderek kitleselleşen Baas Partisi ve diğer askeri elitler de destek verdi. Bu darbe aynı zamanda, Osmanlı bakiyesi siyasal, askeri ve kentli ticari elitlerin resmen tasfiyesi anlamına geliyordu. İktidar ve güç, 1949'daki Zaim darbesiyle el değiştirip Suriye'de yeni bir dönemin başladığını işaret ediyordu. Fakat siyaset sosyolojisinin bulguları bize, askeri darbelerin ve otoriterliğin çaresinin bir diğer otoriter rejim veya askeri darbe olmadığını söyler (Tilly, 2001, 2004, 2009). Zira Suriye'de de bu tarihten sonra, isimleri ve rütbeleri değişen ama özünde aynı kalan otoriter işleyişin kurumsallaştığını görüyoruz. Zaim'in 1949'daki darbesi, bekleneceği gibi memnun olan kesimler kadar rahatsız tarafları da billurlaştırdı; dahası Suriye'deki toplumsal ve kültürel fay hatlarının sınırlarını ve olanaklarını da ortaya koydu. Arap milliyetçi söyleminin en önemli uğrağı olan Suriye'de, Kürt General Zaim'in darbe sonrasında daha çok Kürt ve Çerkezleri yönetimde görünür kılması ciddi tepkilere ve muhalefete neden oldu. Öte yandan General Zaim'in seküler politikadaki ısrarı geleneksel kentli Sünni dini kesimlerde rahatsızlık yarattı. Fakat General Zaim'e karşı muhalefetin asıl sebeplerinden birisi, kendi haleflerince de sürekli gündemde tutulan ve geleneksel Sünni elitlerin çıkarlarına ters olan yoksullar lehine gerçekleştirilmeye söz

verdiği toprak reformu meselesiydi. Çünkü Osmanlı bakiyesi pek çok yerde olduğu üzere kentli eşrafın asıl gelir kaynağı sahip oldukları topraklar ve bunun üzerine yükselen ticaret ilişkileriydi; nitekim General Zaim tam da bu çıkarları hedef alıyordu. 1949'un Mart sonlarında Zaim'in darbesiyle uğraşan Suriye, yaklaşık beş ay sonra bu kez Albay Sami El-Hinnavi'nin darbesiyle karşılaştı. Arap milliyetçi söylemi ağırlıkta olan Hinnavi, bir önceki darbenin Kürt kökenli iki lideri General Hüsnü El-Zaim ve Muhsin El-Barazi'yi öldürerek kendi cuntasını kurdu. El-Hinnavi'nin darbesinin üstünden bir ay geçmeden bu kez Albay Edip El-Çiçekli darbesi geldi ve bir önceki cunta tasfiye edildi. Fakat Albay Çiçekli, yaklaşık bir yıl sonra, beraber darbe yaptığı ekibini yeni bir darbeyle tasfiye etti. 1951'den sonra Edip Çiçekli'nin gücü Suriye siyasetinde giderek pekişmeye başladı. 1952'ye gelindiğinde Çiçekli, Suriye Sosyal Nasyonalist Partisi dışındaki bütün partileri kapattı ve çok partililik süsü vermek içinde ordu güdümündeki Arap Kurtuluş Hareketi'ni kurdurttu. Çiçekli, boykot edilen seçimlerde Cumhurbaşkanı seçildi. Fakat 1953'te kendisine karşı birleşen asker ve sivil kanatın ileri gelenleri Humus kentinde toplanarak halka ayaklanma çağrısı yaptı. Askeri ayaklanmaya karşı direnemeyen Çiçekli 1954'te görevi bıraktı. Çiçekli dönemi aynı zamanda ordunun siyasete müdahaleyi bir tür görev addetmesi sonucunu doğurdu ve Suriye'de ordu-darbe kurumsallaşması yerleşti.

1954-1963 arası bütün kargaşa ve istikrarsızlığına rağmen, Suriye'de siyasetin odağı Pan-Arap Milliyetçiliğinin en büyük hedeflerinden birisi olan Mısır'la birleşme sonucunda gerçekleşen Birleşik Arap Cumhuriyeti tartışmaları oldu. Fakat Suriye'nin o dönemki liderlerinin hiç birisinin Cemal Abdülnasır'ın popülaritesinin ve karizmasının yanına yaklaşamamasından dolayı, bu birleşme büyük hüsrarla sonuçlandı. Uzun yıllar neredeyse bütün partilerin popülist milliyetçi söyleminin birinci gündem maddesi olsa da Mısır ve Suriye'nin iki farklı toplum ve ülke olduğu, farklı tarihsel arka planları olduğu konuşulmaya başlandı ve üstüne gelen İsrail karşısındaki askeri yenilgiler, popülist Arap milliyetçi siyasetçilerin yıldızını çabuk söndürdü. 1963'e gelindiğinde ordu kökenli siyasi hareketlerin ve orta sınıf kentli siyasetçilerin yeniden Suriye odaklı hedeflere ve söylemlere (Salık, 2016) döndüğünü görüyoruz. 1963'te Baas yanlısı subaylar yeni bir darbeyle yönetimi ele geçirdiler. Doğrusu, 1970'te Hafız Esad'ın 1963 cuntasını bertaraf eden iç darbesinden 2000 yılına kadar geçen otuz yılın siyasi karakterler bakımından fazla çeşitlilik gösterdiği söylenemez (Aydin, 2010; Dam, 2000;

Kaylani, 1972; Kerr, 1967; Kerr, 1973). Bu süreçte gerçekleşen en önemli olgulardan birisi, 1963 öncesinde Baas gibi hareketlere uzak duran kentli Sünni elitlerin büyük bir kısmıyla Baas iktidarı arasında gerçekleşen yeni ortaklıktır. 1970-2000 arasında Suriye’de, Arap milliyetçi söylemin, dozu ve içeriği değişen sosyalist/halkçı politikaların, geniş köylü kitlelerinin yeni çıkarlar etrafında bir tür kartel olduğu görülüyor (Dam, 2000; Pipes, 1989; Salık, 2016). Dolayısıyla otuz yıl boyunca, hatta 2000 sonrasında Beşar Esad’ın mevcut on sekiz yılı dağöz önünde tutulduğunda, kartelin son derece güçlü bir şekilde yerinde durduğunu, zamanın ruhuna göre karteldeki aktörlerin tasfiye edildiğini, yerine yenilerinin geldiğini görüyoruz. Bu süre zarfında değişmeyen konulardan birisi, sürekli artan milliyetçi söylemin dozu ve askeri, sivil, ticaret seçkinlerinin artan iş birlikleriydi. Fakat Suriye’de halkın büyük kesiminin iktidardan ve gündelik ulusal siyasetin konuşulmasından uzaklaştırılması, farklı mecralarda akan siyaset biçimlerinin olmadığı anlamına gelmiyordu. Zira 2011 sonrasında gelişen olaylar bize, bütün otoriter eğilim ve kurumsallaşmaya rağmen toplumsal yaşamında bir şekilde siyasetin içinde olduğunu ortaya koyuyor.

Hafız Esad dönemi, modern otoriter devlet aygıtını güvenlikçi bir algı ve uygulamayla nasıl toplumu kuşatan ve kontrol eden bir istihbarat aygıtına dönüşebileceğini de gösterdi. Sünniler ve seçkinlerle geliştirilen ittifaka, toprak reformu ve sosyal politikalarla, köylüler de dâhil ediliyordu ve bu konuda başarılı olduğu da söylenebilir. Dolayısıyla 1970-2010 arası sürede, diğer bir ifadeyle, Suriye’deki savaşın hemen öncesine kadar siyasal anlamda, istikrarlı bir otoriterliğin Baas Partisi daha doğrusu Esad ailesi ve karteli tarafından inşa edildiğini ya da kurumsallaştığını görüyoruz. 2000’de Hafız Esad’ın ölümünü takiben yerine geçen oğlu Beşar’ın yarattığı kısa süreli iyimserlik, iktisadi liberalleşme ve vadeliden daha fazla demokrasi söylemlerinin pratiğe geçirilememesinde, sözünü ettiğimiz bu kurumsallaşmanın da payı vardır. Çünkü otoriter ve demokratik olmayan bir siyasi yapının kurumsallaşması ve kalıcılığıyla ortaya çıkan ekonomi politiğin iktidar karteli ve onun yakın çevresinde inşa ettiği iktisadi ve siyasi gücün kurumsallaşıp kök salmasını gözden uzak tutmamak gerekiyor. Kısacası, Suriye’deki yapının da bize gösterdiği gibi, on yıllara dayanan bir siyasi işleyiş ve mekanizma kendi varoluş olanaklarını yaratarak kendini yeniden üretebiliyor. Aynı şekilde siyasi mücadelenin çok dar bir alana hapsedilerek, geniş kitlelerin müdahil olmasına kapatılarak, kartel içi güç oyunlarına indirgenebileceğini de

gösteriyor. Bütün bu kurumsallaşmanın ve halk kitleleri içinde yer etmenin en nihayetinde bir ekonomi politikle olanaklıolduğunu, söz konusu ekonomi politiğin inşa edilmesiyle otoriter rejimlerin de kalıcılaşabildiğini Suriye, Baas Partisi ve Esad bir kez daha ortaya koyuyor.

2.2.2. 2011 Öncesi Suriye’de Genel Sosyo-Ekonomik Durum

Suriye’nin hem devlet hem de toplum olarak Ortadoğu’daki en önemli ve kilit ülkelerden birisi olduğu hemen herkesin üzerinde görüş birliğine vardığı konuların başında yer almaktadır. Bu farklılık ve ayrıcalıklı konum, Suriye’nin dâhil olduğu her politik, ekonomik veya kültürel olguda açıkça görülecektir. 2011 sonrasındaki gelişmelerden çıkarılacağı gibi Suriye’nin savaş veya barış anlarında bütün Ortadoğu’yu hatta dünyanın büyük bir kısmını etkileme gücü bir kez daha belirginlik kazanmıştır. Dolayısıyla, Suriye’deki savaş öncesi sosyo-ekonomik durum ve bütün yaşamı şekillendiren siyasal gelişmelerin genel bir çerçevesini çizmek, Gaziantep’te alan araştırmasında karşılaştığımız aile ve bireylerin nasıl bir toplumsal biçimlenme geçmişine sahip olduklarını bilmek için önemli olmaktadır. Yukarıda da değinildiği üzere, Gaziantep’te yaşayan ve inceleme konumuzu oluşturan ailelerin, geldikleri ve aile içi ilişkiler dâhil bütün toplumsal formasyonlarını gerçekleştirdikleri toplumsal tarihin politik boyutu önem arz etmektedir.

Bireylerin ve ailelerin yaşamlarını sürdürebilmelerinde sağlanan sosyal hizmetlerin hangi politik bağlamlara karşılık geldiğini, hangi ideolojik kurguya dayandığı yahut hangi süreçler tarafında yerine getirildiği akılda tutulması gereken bir durumdur. Zira Suriye gibi, son yüzyılda oldukça farklı politik, kültürel ve iktisadi olgu tarafından şekillendirilen ülkelerde ve toplumlarda ailelere hangi düzeyde ve hangi durumlarda sosyal hizmetlerin ulaştığı, aile-devlet-siyaset-toplum ilişki ağlarını inşa ettiği, inceleme konumuzu ele alırken, hep bir arka plan belirleyicisi olarak akılda tutmak gerekiyor. Dolayısıyla tam da burada yirminci yüzyılda Suriye’deki toplumunsosyo-ekonomik dönüşümünü ve mevcut durumunu ortaya koymak gerekli görülmüştür.

Yaklaşık 186 Bin kilometrekarelik Suriye, idari anlamda on dört il şeklinde bölümlenmiş bir idari yapıya sahip. Ülkenin özellikle Güney Doğu ve Orta kesimleri

kurak karakterde olduğunda Fırat'ın geçtiği bölgelerle birlikte Kuzey ve Batı'da yoğunlaşmış tarımsal üretim, buralarda nüfus yoğunluğunun oluşmasına da sebep olmuştur. Tarih boyunca Bereketli Hilal'in Kuzey ve Batı bölümlerinde yer alan ülkenin uzun tarım ve köylü geçmişi hem Osmanlı'daki hem de yirminci yüzyıldaki toplumsal yapıyı belirleyen en önemli faktörlerden birisi olagelmıştır.

Tarım ve ticaretin en önemli gelir kaynağı olduğu ve Halep, Şam, Hama ve Humus gibi kentlerin ön planda olduğu bir ekonomik yaşam 2000'lere kadar ağırlığını hissettirse de 1950 sonrası toprak reformları ve petrol de önemli kalemlerden birisi olmuştur. 1946'dan itibaren devletin her alanı kontrol ettiği bir ekonomik faaliyetlerle ani ve hızlı Neoliberal piyasa uygulamalarının tümü Suriye'de yaklaşık altmış yıllık süreçte yaşam bulmuştur. Baas Partisi'nin kitle desteği için topraksız köylülere toprak dağıtması, tarımsal üretimde çeşitlenme ve artış sağlasa da piyasa üzerinde sıkı kontrol her zaman ülkede devleti ekonominin başat aktörü haline getiriyor. Dolayısıyla, Suriye'nin mevcut ve yirminci yüzyıl sosyo-ekonomik tarihi aynı zamanda Baas Partisi'nin sosyo-ekonomik tarihine dönüşmüş olmaktadır.

Dünya Bankası verilerine göre²⁵; 2011 öncesinde 22,5 Milyon nüfusa sahip ülkenin yıllık nüfus artış hızı yüzde 2'nin altına düşmemiştir. Ülkenin 1961'deki nüfusu yaklaşık 5 milyon civarındayken, nüfus 2010 başında, elli yılda, yaklaşık beşe katlanmıştır. İlk ciddi nüfus kayıtlarının tutulduğu 1950'de yaklaşık 4 Milyonluk ülkenin sadece yüzde 35'i kentlerde yaşamaktadır. İlk defa 1995 sayımlarında köy-kent nüfus oranları eşitleniyor. Kırsal kesimdeki yüksek doğurganlığa rağmen nüfusun kentler lehine değişmesi de ülke içindeki göç hareketliliğini göstermektedir. Savaş öncesinde yani 2010'da kent nüfus oranı yüzde 58 oluyor²⁶. Bu hızlı nüfus artışı hem iktisadi yapının farklılaşmasında hem de siyasi kompozisyonun şekillenmesinde son derece etkilidir.

Etnik ve kültürel anlamda son derece renkli olan ülkede Sünni Arapların çoğunluktadır. Geri kalan yüzde onluk kesim ise Kürt, Ermeni, Çerkez, Süryani ve Türkmenlerden oluşur.

²⁵<https://data.worldbank.org/country/syrian-arab-republic> Erişim tarihi: 20/10/2019

²⁶2019 rakamları kent nüfus oranının yüzde seksenin üzerine çıktığını gösteriyor. Fakat buradaki anormal değişimde ve kentte yaşayanların oranının yükselmesinde iç savaş ve şiddetten dolayı kırsal kesimin boşalmasının, kentlere sığınmasının büyük etkisi söz konusu.

Demografik göstergeler bakımından 2010'da ortalama yaşam süresi beklentisi, kadınlarda 73'e, erkeklerde ise 70'e yakındır. Bu değerlerin 1950'de 51-52 bandında olduğunu belirtmek gerekiyor. 2010'da on beş yaş üstü nüfusun ortalama yüzde 14'ü okuma yazma bilmemektedir. Fakat burada bu oranların kentsel, kırsal ve bölgesel dalgalanmalar içerdiğini unutmamak gerekiyor.

Suriye'de 2010 başında kişi başına düşen milli gelir bin 650 dolar civarında görünüyor. Bu göstereye göre, Suriye az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler kategorisindedir. Ekonomi 2000-2010 döneminde yılda ortalama yüzde dört civarında büyüyor. Tarım ürünleri, petrol ve ticarete dayalı ülke ekonomisi üzerinde toprak reformunun çok büyük etkisi olduğunu belirtmiştik.

2.3. Suriye ve Gaziantep İlişkisinin Tarihsel Aksları

2011 sonrasındaki Suriye krizi, gözlerin hem Gaziantep, Hatay, Kilis, Urfa gibi sınır kentlerinde yaşanan güncel olaylara hem de bu kentlerin yahut bölgenin Suriye'yle olan uzun tarihsel geçmişine çevrilmesine de neden oldu. Pek tabii, bu durum, yirminci yüzyıl ya da bölgenin modern zamanlarının ürünü olan ulus-devlet sınırlarının ötesinde düşünebilmeyi ve geçmişi binlerce yıla uzanan tarihsel bağları yeniden dikkate almayı gerektirir. Söz konusu tarihsel bağların yeniden kısaca hatırlanması, Gaziantep ve diğer sınır kentlerinin hangi tarihsel ve beşerî arka plana yaslandığını görmek açısından da önemli olacaktır. Dolayısıyla, Gaziantep dâhil, Suriye'ye sınırı olan bütün kentlerin sadece 1920'lerde çizilmiş siyasi haritaların ürünü olmadığını, hatta bu siyasi sınırların zengin ve çeşitli beşerî ilişkileri kesintiye uğratan fakat asla yok edemeyen olgular olduğunu görmek de olanaklı olacaktır. Aynı zamanda 2011 sonrasındaki mülteci krizinde sınır kentlerinde ortaya çıkan örüntünün sözü edilen kültürel ve beşerî havzayla olan bağını anlamak, ilişki kurmak kolaylaşacaktır.

Bereketli Hilal olarak adlandırılan ve Güney Mezopotamya'dan başlayıp Güneydoğu Anadolu'dan Kuzey Suriye'ye uzanan bölgeler, tarım, yerleşme, kentleşme, devletleşme, ticaret yolları, kültürel karşılaşma gibi pek çok önemli olgunun ilk görüldüğü yerler olarak kabul edilmektedir (Lacerenza, 2018; Maiocchi, 2018). Binlerce yıllık tarihte bu *hilalin* Kuzey Suriye'ye doğru kıvrılan yerleri Gaziantep,

Hatay, Kilis ve Urfa gibi kentleri içerir. Pek tabii, bunun en önemli duraklarından biri de Halep çevresi ve Suriye'dir. Bu hat, binlerce yıllık geçmişte her daim savaşların, karşılaşmaların bölünmelerin veya birleşmelerin olduğu bölgeler olarak kayıtlara geçer. Pek çok kez altının çizildiği gibi, tarihin her aşamasında Bereketli Hilal, Suriye, Anadolu ve Mezopotamya dünyadaki politik, iktisadi ve kültürel bütün olguların temel belirleyicilerinden olagelmıştır (Lacerenza, 2018; Maiocchi, 2018). Antik Çağlardaki olgular bir yana, mevcut Doğu ve Batı dünyasını, dinlerin doğuşu ve yayılışından sonra en çok etkileyen ve şekillendiren olguların başında yer alan neredeyse bin yıl önceki Haçlı Savaşlarının yine aynı bölgede gerçekleştiğini söylemek bile tek başına tarihsel geçmişin derin izlerini göstermek bakımından önemlidir. Suriye, Filistin, Kudüs ve Halep'in içinde ve merkezinde yer aldığı Doğu-Batı karşılaşmalarının siyasi, kültürel ve ticari boyutları kendini en çok bu bölgede ortaya koyuyor (Demirkent, 1990, 1994). Kısa ya da uzun süreli bütün tarihsel olayların şekillendirdiği ve dönüştürdüğü bir beşerî haritadan söz ediyoruz. İslam, Musevilik ve Hıristiyanlığın yanı sıra pek çok din ve mezhebin bu bölgeyi merkezi bir konuma yerleştirmesinin en büyük sebeplerinden birisi, kuşkusuz, Halep ve Suriye'nin sadece siyasi bir kimlik olmasının ötesinde, kültürel ve ekonomik arka plana sahip güçlü bir bölgede olmasındandır.

Osmanlı döneminde İstanbul ve Balkanlar'ı ayrı bir kategoride tutarsak, Anadolu, Asya ve Kuzey Afrika arasındaki bütün geçişlerde Konya, Kayseri, Adana, Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Musul, Halep, Şam, Kudüs, İskenderiye, Kahire gibi bazı kadim kentlerin isimleri her zaman ön plana çıkar. Hem siyasetin hem kültürün hem de ekonominin ana damarları limanların yanında bu kentlerden geçer. Ortadoğu dünyasına bir biçimde dâhil olan bu kentlerin uzun tarım, köylülük, ticaret, zanaat, kültür ve politik tarihleri kadar isyanları ve merkezi devletlere karşı başkaldırıları da çok net biçimde göze çarpıyor (Beinin, 2001; Cohen, 2003; Faroqhi, 1986; Grishwold, 2002; Khoury, 2003; Marcus, 2013; Peirce, 2005; Quataert, 2008; Singer, 2008).

Gaziantep'i de Halep ve Anadolu arasındaki konumundan, Memluk ve Osmanlı dönemindeki rollerinden ayrı değerlendiremeyiz. Zaten bütün Osmanlı ve öncesindeki Memluk döneminde Antep, Halep eyaletinin bir sancağıdır. Yani öncelikle politik olarak siyasi örgütlenmede Halep'in Antep'le olan ilişkileri mevcut uzun tarihsel kültürel geçmişle yeniden şekilleniyor. Osmanlı dönemi Antep'ine dair pek çok

çalışmada Halep'in kent üstündeki tarihsel, kültürel ve siyasi etkisinden zaten sıklıkla bahsedilir (Canbakal, 2009; Faroqi, 1986; Peirce, 2005, 2011). Halep'in Antep'le olan bu siyasi bağları yirminci yüzyılın ilk yirmi yılında kesilse de beşerî, ekonomik ve kültürel ilişkileri değişik biçimlerle ve araçlarla devam edegelmiştir. Antep ve Halep arasındaki ilişkilerin ilk boyutu, insani ve kültürel yönlüdür ve bu yön, diğer bütün alanlarla (ekonomik, siyasi, ticari, coğrafi, tarihi) *refleksif* olarak etkileşerek kendini inşa etmiştir, hatta (yeniden) kurmaya devam etmektedir. Bu minvalde, evlilik ve akrabalık ilişkileri takip edip Gaziantep'e yerleşen Suriyeli aileler bulunuyor. Gündelik medyadaki pejoratif *Suriyeli kumalar* haberlerinin toz bulutu içinde kaybolan, üzerinde durulması için dikkatli ve daha yakından bakabilen araştırmalar gerektiren olgulardan birisi, evlilikle 2011 sonrasında yeni kurulan akrabalıklar olduğu kadar, üzerinden bir iki kuşak geçmiş akrabalık ve evlilik ilişkilerinin yeniden canlandırılmasıdır. Sözü ettiğimiz gibi, akrabalıklar ve evlilikler sınırlara rağmen devam ediyor. Ulus-devlet sınırları öncesinde zaten var olan bu evlilik ve akrabalık bağları, 1920'lerden sonrada azalsa da hiç bir zaman tam bir kesintiye uğramamıştır.²⁷ Dolayısıyla bugün Gaziantep'te Suriyelilerin yoğun olma sebeplerinden birisi, savaşın ve şiddetin yol açtığı zorla yerinden edilmede coğrafi sürekliliğin bir sonucu olarak en yakın ve en güvenilir yerleşim yerinin Gaziantep olması kadar mevcut akrabalık ve evlilik ilişkilerinin (yeniden) inşasının veya restorasyonunu ilk başta dikkat edilmeyen ya da kolayca görünmeyen etkisidir.

Gaziantep'in bölgedeki konumu de bu uzun geçmişin, kentlerin, siyasi gelişmelerin değeri de bu dinamiklerin şekillendirdiği özelliklere sahiptir. Dolayısıyla bu bölgedeki bütün beşerî gelişmelerin sınırları ve siyasi çizgileri aşan özellikleri bulunmaktadır.

2011 sonrası mülteci krizinin sosyal yapıyı yeniden şekillendirdiği Türkiye'nin Suriye'yle sınır kentlerinin az önce sözü edilen bu tarihsel arka planı bugün bile pek çok olguyu anlamada önemli ipuçları sunmaktadır. Halep, İdlib ve Rakka'nın tarihsel ilişki akları bugünkü sığınmacı ve mülteci olgusunun izini sürmede de karşımıza çıkıyor (Kaya, 2017). Zira hem doğal ya da fiziki yapı hem de sosyo-kültürel ve ticari

²⁷Kendi kişisel aile tarihimin, kökeninin Halep, Antep ve Türkiye'nin diğer kentleriyle olan ilişkisi buna verebileceğim en somut örnektir. Osmanlı kenti Halep'te yaşayan birkaç kuşak önceki ailem ve akrabalarım 1940'larda Türkiye'ye, Antep'e yerleşiyorlar. Soyadı kanunuyla Türkiye'de aldıkları soyadı da Halep'te ailenin bilinen ismin Türkçeleştirilmiş halidir.

bağlantıların tarihi 2011 sonrasında Suriyelilerin Türkiye'ye doğru olan hareketlerinin de temel belirleyicilerinden biri olmuştur. Türkiye'deki sayıları 2019 içinde 4 Milyon civarında olan Suriyelilerin büyük çoğunluğunun hatta havalimanlarını kullanarak gelenler dışında neredeyse tamamının, Şanlıurfa, Hatay ve Gaziantep-Kilis rotalarını takip ettiği ortaya çıkıyor. Hâlihazırda sınır kentlerindeki Suriyelilerin genel kompozisyonları ve geldikleri bölgeler de bunu ortaya koymaktadır. Rakka ve Haseke gibi kentlerde gelenlerin Şanlıurfa ve çevresinde yoğunlaşmaları hem Fırat nehri gibi doğal ve çok etkili bir belirleyicinin izlerini taşımakta hem de az önce sözünü ettiğimiz, bu coğrafi gerçekliğin üzerine inşa edilen uzun sosyo-kültürel arka plana yaslanmaktadır. Benzer şekilde Hatay için de İdlib ve Halep'le birlikte Lazkiye'nin coğrafi konumu, buradaki Suriyeli mültecilerin genel kompozisyonuna yansımaktadır. Tekrar etmek gerekirse, 2019 yılı itibariyle Türkiye'deki Suriyelilerin oluşturduğu kompozisyonun pek çok özelliği var ama en çok dikkati çeken yönlerinden birisi, sınır kentlerindeki yoğunluğun sadece coğrafi yakınlıkla açıklanamayacak olmasıdır. Tarihsel arka planın bu yoğunluğa etkisidir. İstanbul'un merkezi ve küresel kimliğinin neden olduğu yoğunluğu bir tarafa bırakırsak Kilis, Hatay, Gaziantep ve Şanlıurfa'daki Suriyelilerin yoğunluğunu bu pencereden de ele almak gerekiyor. Benzer şekilde, 2011 öncesindeki ticari ve kültürel bağları aklımızda tutarak bölgede savaş mağduru Suriyelilerin Gaziantep özelindeki durumları geçen sekiz yıllık sürede büyük dönüşümler geçirmektedir.

Gaziantep 16.yy'dan günümüze bölgesel ekonomik güç olmuş, halkın çalışkanlığı ve girişimci ruhu şehri sürekli canlı tutmuş, Halep eyaletine bağlı olmasına rağmen kendi hinterlandını oluşturmayı başarmıştır. 1520-1580 yılları arasında Akdeniz Havzası'nın büyümesinden yararlanmıştı. Hac ibadeti yapmak için takip edilen İstanbul-Antep-Şam-Mekke yolu hac ticaretini de beraberinde getirmiştir. Hacı adaylarının Antep çarşılarından alışveriş yapması, konaklama ve yemek ihtiyaçlarını karşılaması ekonomik canlılığı arttırmıştır (Mortan ve Arolat, 2009). Ticaret odası arşivlerine göre 16.yüzyılda Halep- Şam-Antep yöresinde üretilen lüks dokuma halıları dış pazarda yoğun ilgi görmüştür. Şam ve Halep'te üretilen ürünler Antep üzerinden Anadolu'ya arz edilmiştir. Dolayısıyla Antep-Halep aksında yüzyıllar öncesine dayanan bir kültür ve ticaret birlikteliği sergilenmektedir.

1920'lere kadar benzer yaşamı sürdüren mevcut Güney sınır kentleriyle özellikle Antep'le Suriye veya Halep arasındaki ilişkilerin dönüşümünün başlangıcı aslında, pek çok yer gibi yirminci yüzyılda çizilen ulus devlet sınırları ve daha çok 1950'li yıllardaki tel örgü ve mayınlı alanların oluşturulmasıdır. Tel örgüler, iz tarlaları, mayınlar ve çok sıkı kontrol edilen geçişlere rağmen, Türkiye ve Suriye arasındaki sınır, yasadışı ticaret biçimlerinin (kaçakçılık) şekillendirdiği ve dönüştürdüğü bir olgu olagelmıştır. Sınır çalışmalarından aşına olunan duvar yüksekliğiyle (yasadışı) sınır ticaretinin kâr oranları arasındaki doğrusal orantı (Kolossof, 2005; Şenoğuz, 2015; Tekin, 2014) Suriye-Türkiye sınırları için de geçerliliğini korumuştur. Dolayısıyla Gaziantep'in Suriye'yle olan ilişkilerinin bir bölümünde bu tür geçişler ve etkileşimlerin de olduğu dönemler de söz konusudur. 1950'li yıllarda biçim değiştiren sıkı kontrol, kaçakçılık veya sınır ticareti 2000'lerin başında Şam ve Ankara hükümetleri arasındaki politik havanın yumuşamasıyla başka şekillere bürünmüş ve devam etmiştir. Kolaylaştırılan ticaret, insan geçişleri ve ikili ilişkiler Gaziantep'i her daim Halep'le birlikte bu süreçlerin merkezine oturtmuştur. Daha net bir ifadeyle, Suriye ve Türkiye arasındaki ilişkilerin niteliğinin ve karakterinin sürekli değişimine rağmen Gaziantep'in, önemli bir ticaret ve sanayi kenti olarak tarihi ve kültürel geçmişin belirgin ağırlığı altında, Halep'le her zaman devam eden bağları olmuştur. Bu yapı varlığını 2011'deki savaştan sonra da çok belirgin bir biçimde ortaya koymuştur. Çünkü 1950'lerden itibaren ithal ikameci ekonomi politikalarının sonucunda sanayi üretiminde yükselen bir konuma sahip olan Gaziantep'in Halep'le olan ticari bağlantıları sürekli gelişerek (kısa dönemli azalmalara rağmen) büyümüştür. İki kentteki sanayi ve ticaret odalarının ilişkileri de bu bağlamda devamlılığını korumuştur. Suriye'deki tarihsel Halep-Şam rekabetinde Halep, Osmanlı'nın dağılmasından sonra, önemli kavşak noktasında Antep'in bulunduğu Anadolu ve Asya'yla olan ticaret yollarındaki bağlantı üstünlüğünü kaybetmesine rağmen, bu ilişkiler varlığını bir biçimde sürdürmüştür. İki ülke arasındaki ilişkilerin seyrine göre artan veya azalan ama insani ve kültürel ilişkilerde her zaman olduğu gibi, hiçbir zaman bütünüyle bitmeyen bir ticari veya ekonomik süreklilik söz konusudur.

Türkiye ile Suriye arasındaki ticari bağlantılar, savaştan çok öncesine dayanmaktadır. Tablo 1'de de görüldüğü gibi TÜİK kayıtlarında belirtilen 2003-2018 yılı arasındaki verilere göre savaşın şiddetlenmesiyle beraber Suriye'den ihracat oranları düşme

gösterse de Suriye'ye ihracat oranları dalgalanmakla beraber yüksek oranda devam etmektedir.

Tablo 1:Türkiye-Suriye Dış Ticaret Değerleri (Milyon Dolar)²⁸

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Toplam Dış Ticaret
2003	411	413	-3	824
2004	395	358	37	752
2005	552	272	279	824
2006	609	187	422	797
2007	798	377	421	1 175
2008	1 115	639	476	1 754
2009	1 425	328	1 097	1 753
2010	1 845	663	1 182	2 507
2011	1 610	524	1 086	2 134
2012	501	67	434	568
2013	1 024	85	939	1 209
2014	1 801	115	1 685	1 916
2015	1 522	51	1 470	1 573
2016	1 323	65	1 258	1 388
2017	1 365	71	1 435	1 294

Kaynak: TÜİK

Tablo 2: Türkiye ile Suriye Arasında Ticareti Yapılan Bazı Ürünler (1000 USD)²⁹

GTİP	ÜRÜNLER	2015	2016	2017
	TOPLAM İHRACAT	1 522 627	1 321 981	1 364 612
1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları ve bunların fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	129 108	125 541	113 114
1101	Buğday unu/mahlut unu	77 144	99 030	74 924
2523	Çimento	87 657	38 110	54 334
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamüller, hosti, boş ilaç kapsülü mühür güllacı, pirinç kağıdı vb	53 357	38 281	44 583
2309	Hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar	11 799	27 053	43 405
9619	Hijyenik havlular ve tamponlar, bebek bezleri ve benzeri hijyenik eşya	39 903	34 922	30 899
7214	Demir veya alaşımsız çelikten çubuklar (dövülmüş, sıcak haddelenmiş, haddelenme işleminden sonra burulmuş olanlar dahil)	63 500	32 540	27 786
1517	Margarin	50 659	35 815	26 914
1904	Hububat veya hububat ürünlerinin kabartılması veya kavrulması suretiyle elde edilen gıda mamülleri	26 412	38 314	23 231
105	Canlı kümes hayvanları	27 256	21 303	22 973

²⁸<https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/suriye/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret>

²⁹<https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/suriye/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret>

Gaziantep konumu itibarıyla Türkiye'nin Ortadoğu'ya ihracatında önemli bir konumdadır. Gaziantep'in tarihin her döneminde köklü ticaret yollarında yer alması, sahip olduğu ticaret ağları, Arap ülkeleriyle ve doğu ülkeleriyle ihracat ve ithalat yapmasını ve geniş bir pazara sahip olmasını sağlamıştır. Gaziantep'in ihracat yaptığı ülkelere bakıldığında 2012 yılına kadar, ilk üç sırada Irak, Suudi Arabistan ve Suriye yer almaktadır.³⁰

Gaziantep'in Suriye'yle özellikle Halep'le olan ticari ilişkisi ihracat rakamlarıyla sınırlı olmamıştır. Suriye üzerinden yapılan transit ticaret, Türkiyeli işadamlarının Halep'te fabrika açmaları, Halepli işadamlarının, havaalanı dâhil, Gaziantep'teki pek çok olanağı kullanarak Gaziantep üzerinden Batı'ya kolay erişim sağlaması gibi sınır illerine özgü sürekli hareketlilik ve içişlik pek çok Suriyeli yatırımcının Gaziantep'i tanınmasını ve Gaziantep'te çevre edinmesini sağlamıştır. Bugün Ticaret ve Sanayi Odalarının kayıtlarına bakıldığında Ortaklıkların ve kurulan ticari ilişkilerin boyutunun, 2011 sonrasında da devam ettiği görülmektedir. Ticaret Odası'yla yapılan görüşmeye göre 2000'den fazla Suriyeli işletme GTO'ya 400'den fazla Suriyeli işletme Esnaf ve Sanatkârlar Odası'na 100 civarında Suriyeli girişimcilerin kurduğu fabrika da GSO'ya kayıtlıdır. Halep'ten önemli oranda bir sermayenin, iş gücünün ve teknik bilginin Gaziantep'e aktığı görülüyor. Savaşın ilk yıllarındaki şaşkınlık ve politik belirsizlik yüzünden, Türkiye'nin ve Gaziantep'in gelen sermayenin çok küçük bir kısmını muhafaza edebildiğini, çok değerli ve üretken orta sınıf profesyonellerini, Almanya başta olmak üzere pek çok Batılı ülkeye kaptırdığını ileri sürmek olanaklıdır. Buna rağmen her iki kentin derin ilişkileri, özellikle Halep'in köklü ticari gücü, beşerî ve ekonomik sermayesi ve eğitilmiş orta sınıfının vizyonu son dönem Gaziantep üretiminde ve ihracatında kendini göstermektedir. Savaş öncesinde Halep'te sanayi ve ticaret alanında üretimde bulunan, faaliyet gösteren bazı fabrika ve firmaların Gaziantep'in potansiyellerini sentezleyerek son derece başarılı oldukları ve başarılı örneklerin arttığı görülmektedir.³¹Gaziantep Sanayi ve Ticaret Odalarıyla araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde ayakkabıdan tekstile, gıdadan kimyaya kadar çeşitli alanlarda üretim

³⁰ http://gso.org.tr/userfiles/dis_ticaret.pdf

³¹ Araştırma süresince yapılan görüşmelerde işletme sahiplerinin açıklamalarına bakınız.

yapan bu firmaların ve ticaret ağlarının yıllık bazda Gaziantep'e yaptığı katkının % 3 yani 250 milyon dolar civarında olduğu belirtilmiştir.³²

2.4. Gaziantep'teki Suriyelerin Genel Görünümü ve Yaşadıkları Temel Sorunlar

İçişleri Bakanlığı'nın Haziran 2019 verilerine göre Türkiye'de 3.622.284 Suriyeli geçici koruma kapsamında kayıtlı olarak yaşamaktadır.

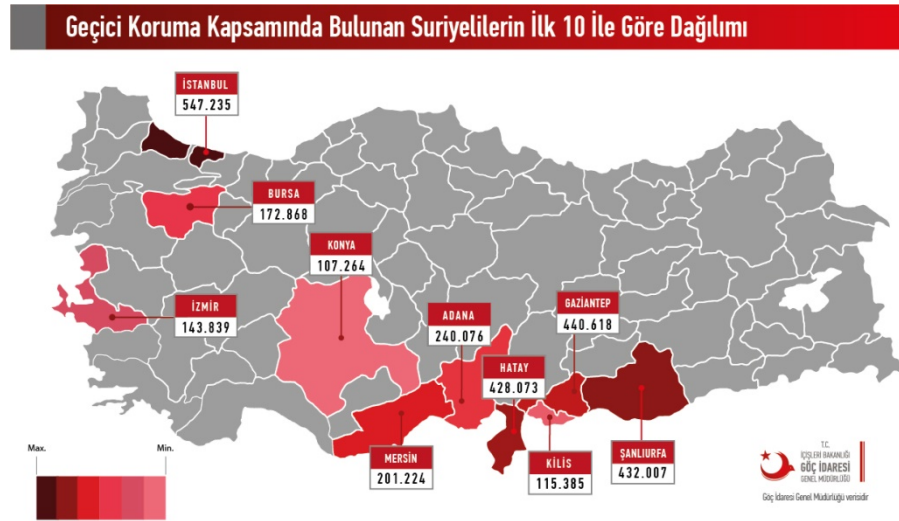
Grafik 1: Yıllara Göre Türkiye'deki Suriyelilerin Sayısı³³

2019 Haziran ayı verilerine göre Gaziantep'te il genelinde kayıtlı olarak 440.618 Suriyeli yaşamaktadır.

³² 22.07.2019 Gaziantep Ticaret Odası Meclis Üyesi ile görüşme.

³³ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim: 27.07.2019

Grafik 2: Suriyelilerin İlk 10 ile Göre Dağılımı³⁴

Burada dikkati çeken nokta kayıt altına alma işlemleri devam ettiği için sayının her ay artış göstermesidir. İçişleri Bakanlığı GİGM'nün 11 Temmuz 2019 tarihli verisine göre Türkiye'deki biyometrik verilerle kayıt altına alınan Suriyeli sayısı bir önceki aya göre 16 bin 931 kişi artmıştır ve toplam 3 milyon 630 bin 575 kişiye ulaşmıştır. Temmuz ayı verilerine göre Gaziantep'teki Suriyeli sayısı da artış göstermiş ve 443.290'a ulaşmıştır. Bu, il nüfusunu yaklaşık %22'sinin, diğer bir ifadeyle her beş kişiden birinin Suriyelilerden oluştuğunu göstermektedir.³⁵

Bu demografik durumun, politik ve ticari yansımaları bir yana, toplumsal ilişkiler bakımından muazzam bir etkileşimler ağı anlamına geldiği de muhakkaktır. Az önce değinilen tarihsel, kültürel, coğrafi, siyasi ve ekonomik bağlantıların 2011 öncesinde olduğu gibi, göç dalgasından sonra da farklılaşarak ama hep varlığını koruyarak kendini ortaya koyduğunu, işlediğini veya var olduğun görüyoruz. Türkiye-Suriye ilişkilerinin temelinde, Gaziantep ve Halep'in omurgasını oluşturduğu bir yapının ağırlığı ve varlığı göze çarpmaktadır. Sözü edilen bu ilişki dinamiklerinin sadece Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelişlerinde değil, sürecin devamında ortaya çıkan, bu yeni duruma uyum, karşılaşılan sorunlara çözüm bulma ve model olmada da işlediğini gözlemlemek olanaklıdır.

³⁴<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim: 27/07/2019

³⁵<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> Erişim:27.07.2019

Türkiye'ye gelen Suriyeli nüfusun, yerleşme, hareket etme, yer değiştirme bakımından son derece dinamik özelliklere sahip olması, Gaziantep için de sürekli farklılaşan verilerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmaktadır. 2011'den 2019'a kadar geçen yaklaşık sekiz yıllık süre içinde sayıları milyonları bulabilen Suriyelilerin Hatay ve Şanlıurfa akları bir yana, sadece Kilis-Gaziantep rotasını kullandıkları bilinmektedir. Zira Gaziantep'teki mevcut yaklaşık 443.000 Suriyelinin savaşın başladığı 2011'den 2019 ortalarına kadar gelip, kalan veya biriken bir nüfus olmadığı çok rahatlıkla söylenebilir. Üstelik 'Geçici Koruma' kapsamında kayıt altına alınanların sayılarındaki sürekli değişimler de sadece Gaziantep için değil, Türkiye için de yer değiştirme ve yerleşme anlamında, bütün sınırlandırmalara rağmen, ciddi bir dinamizmin olduğunu ortaya koymaktadır.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de pek çok siyaset bilimci, gazeteci, diplomat ve yorumcu tarafından Suriye'deki rejim karşıtı eylemler ülkenin en ücra köşelerinde ve kırsal bölgelerinde yapılmaya başladığında, bölgeye, özellikle Suriye'nin yeri, önemi, mevcut sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel rollerinin ağırlığına dair bilgi ve çözümleme eksikliğinden dolayı, Tunus ve Mısır analogilerinden yola çıkılarak yanlış benzeştirmeler, eksik değerlendirmeler ve yanlış öngörülerde bulunuldu. Geçen sekiz yıllık süre zarfında, bu bilgisizlikle malul değerlendirme ve anlama çabalarının, azalmasına rağmen, Türkiye'de hâlâ varlığını sürdürdüğünü söylemek zor değil. Suriye'nin Ortadoğu'da olmasının sağladığı kolaycılığa yaslanarak, daha önceki bölümlerde bahsedilen, oryantalist bakış açısıyla, Tunus ve Mısır'la çok az olan ortak özelliklerini çıkış noktası kabul edip yapılan değerlendirmelerin, anlama, yorum ve öngörünün ne kadar yanılabilirliğini akademik bilgi üretenler ve politika üretenler dâhil, herkes görmüş oldu. 2011'de Suriye'ye sıçrayan protesto eylemlerinin kısa sürede, Tunus ve Mısır'daki gibi, nihayete ereceği hesap edildi. Bu hesap sadece Suriye içinde değil, dışarıdaki siyasi tarafların, beklentilerin, ittifakların ve itilafların şekillenmesinde de son derece etkili oldu. Bütün öngörüler, protesto eylemlerinin kısa sürede rejimi devireceği ve en azından Tunus ya da Mısır benzeri bir geçişin gerçekleşeceği yönündeydi. Fakat Suriye için (1980'lerin başındaki Hama ve Humus olaylarını ve 2004'teki Kamışlı kentindeki protesto ve şiddet süreçlerini saymazsak) yeni, farklı ve dünyada ve Ortadoğu'da yaşanan zamanın ruhunu barındıran başkaldırıların Gaziantep, Türkiye ve dünya için çok ağır sonuçları oldu.

2010 sonunda başlayan Tunus ve Mısır'daki kitlesel başkaldırı ve protestoların Gaziantep'i de etkileyebileceği kimsenin beklemediği bir durumdu. Fakat 2011'den itibaren Suriye'nin de şiddet ve protesto girdabına dâhil olmasıyla tüm Türkiye'de olduğu üzere, Gaziantep'in de karşılaştığı sonuçlar bütünüyle farklı oldu. Kilis, Hatay, Şanlıurfa gibi Suriye'yle hem fiziki sınırlarının varlığı hem de beşerî kültürel akılların belirlediği tarihsel arka plandan dolayı Gaziantep, savaş ve şiddet dalgası mağduru binlerce Suriyelinin en önemli durağı oldu. Burada Gaziantep'in sınır kenti olmasının yanında Türkiye'nin en önemli imalat ve sanayi kentlerinin başında yer almasının da kentteki Suriyeli nüfusun kompozisyonu üzerinde belirleyici olduğunu belirtmekte yarar olacaktır.

2011'in ortalarından itibaren düzensiz kitlesel ve ani sınır geçişlerine sahne olan Türkiye'de Suriyelilerin ilk başta sağlıklı kayıt sistemine dâhil edilmemesi, uzun süre gelen nüfus hakkında çok ciddi bilgi eksikliğinin oluşmasıyla sonuçlandı. Bu bilgi ve kayıt eksikliğinin, Suriyelilere dair doğru ve sağlıklı politikaların geliştirilmesini de geciktirdiği bilinmektedir. Sınır geçişlerinde ve Türkiye içine dağılmış Suriyelilerin kayıt altına alınmaya başlamasıyla Gaziantep için de yaşanan insani krizin derinliği ve resmi belirginleşmeye başlamıştır.

İçişleri Bakanlığı'na bağlı birimlerin kayıtlarında Türkiye'de kayıt altına alınan Suriyeli sayısı 2014 yılında 1 milyon 500 bin kişiyi geçtiğinde Gaziantep il genelinde toplamda 220 bin civarında Suriyeli yaşamaktaydı. Pek tabii bu sayıya İslâhiye, Nizip ve Karkamış'taki toplam beş çadır ve konteyner kamplarında kalanlar da dâhildir. Gerek Suriye'de iç savaşın, şiddet dalgasının dozunu arttırması ve gerekse alandaki aktörlerin çeşitlenmesi ve dönüşmesiyle 2015, Suriye'den Türkiye'ye geçişlerin en çok görüldüğü yıl olmuştur. 2015'te Türkiye'de kayıt altına alınmış ve yasal statüleri (Türkiye'nin uluslararası göç ve mülteci konvansiyonlarındaki şartlarından dolayı) henüz netleşmemiş Suriyelerin sayısı 2 milyon 500 kişiyi geçtiğinde Gaziantep'te (kamplar dâhil) 318 bin civarında Suriyeli ikamet ediyordu ki, bu toplam il nüfusunun %16'sına tekabül ediyordu. 2016'da Türkiye'deki Suriyeli nüfus 2 milyon 800 bin dolaylarındayken bu sayının 326 bini Gaziantep'te yaşıyordu. 2017'de Suriye'den Türkiye ve Gaziantep'e geçişler 2016'daki vize uygulaması nedeniyle nispeten azalırken, Türkiye içindeki kayıt altına alma işlemlerinin yaygınlaştığını görüyoruz. Bu

yılda Türkiye’de 3 milyon 426 bin Suriyeli kayıtlıyken Gaziantep’te 377 bin Suriyelinin yaşadığı görülüyor. Geçişlerin insan kaçakçılığı ağları aracılığıyla olduğu fakat kitlesel gelişlerin belirgin biçimde azaldığı 2018’de Türkiye’deki Suriyelilerin sayısı 3 milyon 623 bin civarında ve bunun 402 bini Gaziantep’te yaşama tutunmaya çalışıyordu. 2019 Temmuz ayı itibariyle Türkiye’de yine 3 milyon 622 bin Suriyeli “Geçici Koruma” statüsüyle yaşamaktadır ve bu nüfusun yaklaşık 443 bini Gaziantep il genelinde yaşıyor. Bu değerler ve demografik veriler ışığında Gaziantep il nüfusunun yaklaşık % 22’sinin Suriyelilerden oluştuğunu söyleyebiliriz (Erdoğan ve Ünver, 2015; Sandal, vd., 2016)³⁶. Bu demografik oranlar Şanlıurfa, Kilis, Hatay gibi sınır kentlerin nüfusunun %15 ile %25 arasında Suriyelilerden oluştuğunu ortaya koymaktadır.

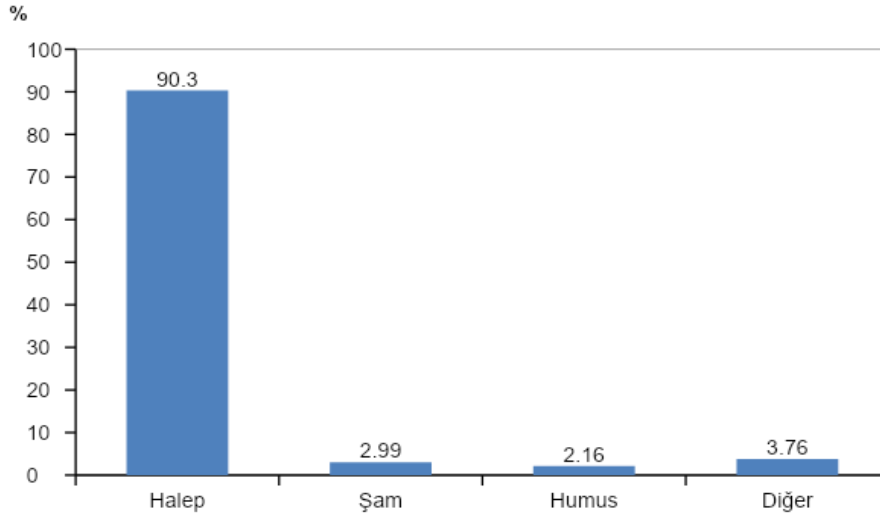
Nüfus, doğurganlık ve gündelik yaşamdaki güvenlik kaygılarının yönettiği bir mülteci, Suriyeli ya da sığınmacı algısına rağmen, tüm Türkiye’de olduğu gibi, Gaziantep’te de Suriyelilerin baş etme ve varlığını sürdürme çabasına baktığımızda çok farklı ve dramatik bir tabloyla karşılaşmaktadır. Gaziantep’teki toplumsal ve kültürel yaşamın, ekonomik yaşamın ve çalışma yaşamının her alanında olan ve yaşamlarını sürdürmeye çalışan Suriyelilerin koşulları hakkında fikir vermek adına bazı verilere burada değinmek elzemdir.

Çalışmada Gaziantep’teki Suriyelilere yönelik güncel verilere Gaziantep Üniversitesi’nin Gaziantep kent merkezindeki 210’dan fazla mahallenin 129’undan tesadüfî örnekleme seçilen 1824 hanede yapılan görüşmelerden elde edilen çalışmasından yararlanarak yer verilecektir. Göç İdaresi’ndeki veriler Türkiye bazında yaş aralığı ve cinsiyet ayrımı genelindedir. İller bazında ise sadece sayılara yer verilmiştir. Dolayısıyla güncel ve ayrıntılı veri içerdiği için Gaziantep Üniversitesi’nin araştırmasından yararlanılmıştır.

Gaziantep Üniversitesi tarafından yapılan araştırmaya göre,³⁷Gaziantep’teki Suriyelilerin %90’ı Halep Bölgesi’nden gelmektedir.

³⁶https://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713; <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> Erişim 01.07.2019 Güncelleme: 22.07.2019

³⁷ Gaziantep Üniversitesi tarafından 2018 yılında yapılmıştır. Araştırma sonuçlarını kitaplaştıran yazarlardan birisi de araştırmacıdır. <http://ibs.gantep.edu.tr/duyuru/files/articles/cilt112618.pdf>

Grafik 3: Suriye’de Yaşadıkları İdari Bölge

Kaynak: Gültekin vd. 2018

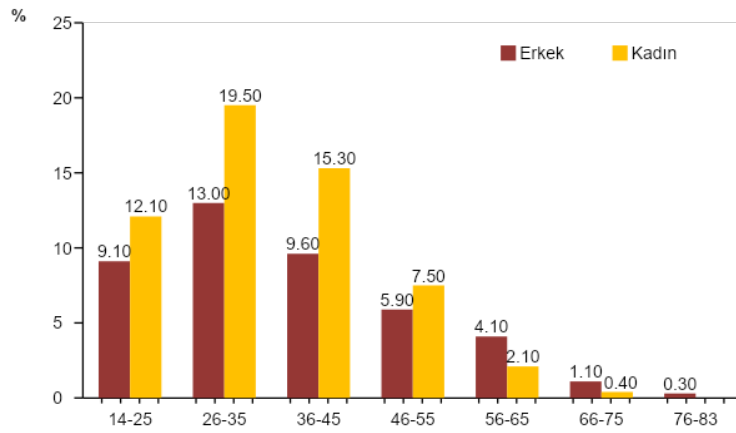
Harita 1: Suriye’deki İdari Bölgeler

Harita da görüldüğü gibi İdlib ve Laskiye’nin Hatay’a, Halep Bölgesi’nin Kilis’e ve Gaziantep’e çok az Urfa’ya ve Rakka’nın da Urfa’ya sınırı vardır. Dolayısıyla Gaziantep’teki Suriyeli mültecilerin büyük bir oranının Halep’ten gelmesinin bir nedeni de coğrafi sürekliliktir.

Suriye’deki ayaklanmalar 2011 yılı Mart Ayı’nda Deraa şehrinde başlamış, cuma günleri Cuma namazı sonrası Dera halkına destek için sokağa çıkan diğer şehirlerdeki halka yönelik şiddet, Suriye’deki isyanı Esad’ın gitmesini isteyen bir halk

ayaklanmasına dönüştürmüş ve bu ayaklanma kısa sürede bütün ülkeye yayılmıştır. Bu ayaklanma ve şiddet sarmalının Halep Bölgesi'ne sıçraması bir yılı bulmuştur. Bu süre zarfında ayaklanmaların başladığı köylerden kaçan veya yerinden edilenler Halep kırsalına yerleşmiş, Halep İdari bölgesinde de ayaklanmalar kırsalda başlamış ve devam etmiştir. Dolayısıyla yapılan araştırmalarda %90 oranında Halep İlinden gelen mültecilerin çok büyük bir kısmının Halep kırsalından geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumun çeşitli sonuçları vardır;

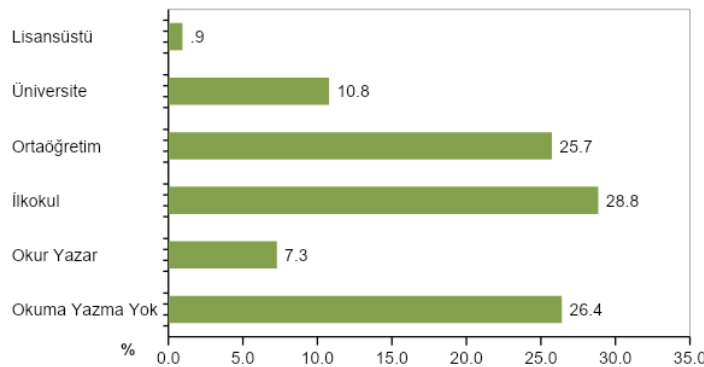
Grafik 4: Cinsiyete Göre Yaş Dağılımı

Kaynak: Gültekin vd. 2018

Oldukça genç bir demografi göze çarpmaktadır. Bu genç nüfus oranlarına rağmen, Suriyelilerin ortalama %26'sı, okuma yazma bilmemektedir. Bu oran erkeklerde %17 civarındayken, kadınlarda tam iki katı yani %34 civarındadır.

Grafik 5: Eğitim Düzeyi

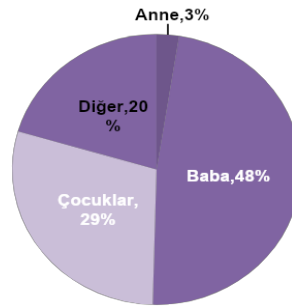

Kaynak: Gültekin vd. 2018

Dünya Bankası ve UNESCO'nun 2004'ten sonraki yılları içeren kayıtlarında Suriye'deki okur-yazarlık oranını gösteren veri bulunmamaktadır fakat 2004 yılına ait göstergelerde 15-24 yaş aralığında okuryazar olmayanların sayısı 300 bin civarındadır ve bu sayının %63'ünü kadınlar teşkil etmektedir³⁸. Dünya Bankası verilerine göre 2004 yılında 15 yaş üstü yetişkinlerin okuryazarlık oranı %80,8, 65 üstü yetişkinlerin %39 ve 15-24 yaş arası gençlerde ise %92,5'tir. Bugün orta yaş grubuna denk gelen bir yaş grubunda okuryazarlık oranının %92,5'ye yakın Gaziantep'teki Suriyeliler arasında okuryazarlığın düşük olması çoğunluğun kırsal bölgeden gelmiş olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Hanelerin % 58'inde Gaziantep'teki okullara giden en az bir öğrenci bulunmaktadır (Gültekin vd., 2018). Fakat Mart 2019'da İl Müdürlüğü'yle yapılan görüşmelerde Gaziantep'te eğitim/okul çağındaki Suriyeli çocukların %40'ının herhangi bir okula kayıtlı olmadığı diğer bir ifadeyle eğitim/formel okul sistemi dışında olduğu bilgisine ulaşılmıştır. İlde hâlihazırda Suriyeliler için bütünüyle Arapça müfredatla yoluna devam eden 46 GEM'de (Geçici Eğitim Merkezi) 16 bin Suriyeli öğrenci eğitim görmektedir ve yaklaşık bin beş yüz öğretmenden görev yapmaktadır. Gaziantep il genelinde, kayıtlara göre temel eğitim çağındaki olduğu tespit edilen yaklaşık 130 bin Suriyeli öğrencinin %61'i okul sistemine dâhil olmuş durumda. Fakat bu okullaşmanın niteliği ve işleyişi hakkında fazla veri bulunmamaktadır; zira bu veriler sadece okula kaydolmuş Suriyeli öğrencileri içermekte öğrencilerin derslere devam edip etmedikleriyle ilgili herhangi bir takip veya izleme yapılmamaktadır. Gaziantep il düzeyinde 130 bin çocuk okul çağındaki görünürken bu sayının ancak 76 binine ulaşılabilmektedir. Okula devam etmesi gerekirken sistemin dışında kalan çocukların bir kısmının, ailelerinin geçimi için çalıştığını tahmin etmek zor değildir; aynı araştırmadan elde edilen verilerde, hanelerdeki işgücünün üçte birini (%29) çocuklar oluşturmaktadır.

³⁸<https://databank.worldbank.org/source/education-statistics-%5e-all-indicators> Erişim tarihi: 30/07/2019

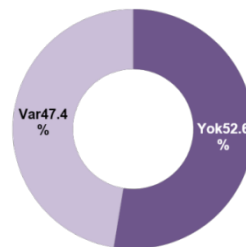
Grafik 6: Ailedeki İşgücü

Kaynak: Gültekin vd. 2018

Hanelerdeki kadınların yarısı Türkçe bilmemektedir. Dil ve etkileşim konusunda Gaziantep'teki Suriyeliler arasında da 'dış' toplumsal yaşamla (iş, okul, çalışma, çarşı-Pazar) etkileşimi daha fazla olan gençlerin ve erkeklerin Türkçe dil becerilerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Hane başına düşen çocuk ortalaması 4,2'dir. Bu oran Türkiye ortalamasından (2) yüksekken, Gaziantep'in de dâhil olduğu bölge ve kültürel havzanın ortalamasına (4) yakındır. Dünya bankası verilerine göre doğum oranı 2017 yılında 2,9'a gerilemiştir. 2000'li yılların başından beri 4'ün altındadır. Dolayısıyla Gaziantep'teki doğum oranlarının yüksek olması yine çoğunluğun kırsal bölgelerden gelmiş olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Benzer şekilde, hanelerin yarısında, Türkiye'de ya da Gaziantep'te doğan en az bir çocuğun olduğunu görüyoruz.

Grafik 7: Türkiye'de Doğan Çocuğu Olan Aileler

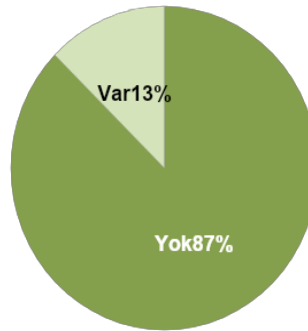
Kaynak: Gültekin vd. 2018

%47'lik bu oranın içinde çocuk sayısı %64,6 oranında 1, %27,6 oranında 2'dir. %7'sinde ise 6 ve üzeridir.

Hanelerin üçte birinde birden çok aile aynı evi paylaşmaktadır ve hane ortalaması 6,6 kişidir. Gaziantep'teki Suriyelilerin yarısına yakını 4-5 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır, bu süre göçün en yoğun olduğu 2015 yılına denk gelmektedir. Neredeyse %80'inin bir ve daha fazla akrabası da Gaziantep'te yaşamları sürdürmektedir.

Hanelerin %23'ünde engelli bireyler (savaşa bağlı, doğumsal ya da yaşlılığa bağlı engellilik türleri) yaşamaktadır; %98'i kirada oturmakta ve Suriyelilerin yaşadıkları haneler, daha çok apartman dairesi ve Gaziantep'te çok yaygın olan gecekondular tipihanelerdir.

Grafik 8: Uzmanlık Sertifikası ya da Diploma Sahipliği

Kaynak: Gültekin vd. 2018

Araştırma sonuçlarına göre araştırmaya katılanların %87'sinin herhangi bir diploması ya da ustalık belgesi bulunmamaktadır. Bu da pek çok Suriyelinin nitelsiz, emek işçiliği yapması sonucunu doğurmaktadır. İş bulup çalışabilenlerin % 88,4'ü sigortasız veya güvencesiz işlerde çalışmaktadır (Gültekin vd., 2018).

Suriye'de Yüksek Öğrenim ve Mezuniyet

Dünya Bankası verilerine göre 2011 yılında 50.199 kişi, lisans ve dengi bir programdan mezun olmuştur.³⁹ 10,435 kişi de Meslek Yüksek Okulu veya dengi bir programdan mezun olmuştur. UNESCO verilerine göre yükseköğrenim çağındaki (18-22 yaş

³⁹<https://data.worldbank.org/country/syrian-arab-republic> Erişim tarihi: 20/10/2019

aralığındaki) nüfusun 2009 yılından 2016 yılına kadarki yükseköğrenime katılımına yönelik oranları görüyoruz.

Dünya bankası verileri göz önünde bulundurulduğunda Gaziantep'teki Suriyeliler arasında lisans veya muadili bir uzmanlık belgesine sahip nüfus oranının araştırmadaki %13'lük sonuçtan daha fazla olması beklenir fakat hem çoğunluğun zaten eğitim yaşamına katılamamış, kırsaldan gelmiş olması hem de eğitilmiş orta sınıfların Avrupa ülkelerine iltica etmiş olması sebebiyle şu an Gaziantep'te çoğunluğu ilkököl veya ortaokul mezunu bir orta yaş nüfus ve çocukluğunu eğitim yaşamına katılmadan geçirmiş çok büyük bir genç nüfus bulunmaktadır.

2.4.1. Yoksulluk Sorunu

“Yoksulluk acıdır; az yiyecekten ve uzun çalışma saatlerinden gelen fiziksel acıdır; günlük ilişkilerde aşagılanmaktan ve güçsüzlükten gelen duygusal acıdır; en temel ihtiyaçları karşılamak için yapılmak zorunda kalınan çaresiz seçimler nedeniyle ahlaki acıdır.”

Erneste-Marie Mbonda, 2004.

BM⁴⁰ tanımlamasına göre; “yiyecek, güvenli içme suyu, sağlık tesisleri, barınak, eğitim ve bilgi dâhil olmak üzere temel insan ihtiyaçlarından ciddi biçimde mahrum kalma” şeklinde tarif edilen yoksulluk, ekonomik kaynaklara erişimle olduğu kadar sosyal hizmetlere erişimle de ilgilidir (United Nations- UN HDR, 1995: par.19). Dolayısıyla hem sosyal yardımların yoksullukla mücadele anlamındaki sosyal politikalar konusunda sürdürülebilir yoksulluğu nasıl geliştirdiğine bakılması açısından hem de hazırlanacak sosyal hizmet müdahalelerine zemin hazırlaması için araştırmada mültecilerin yoksulluğu deneyimlemeşekillerine yer vermekte fayda görülmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2003 yılında yayınladığı Dünya Sağlık Raporu'nda insanların yaşayabilmesinin yalnızca ihtiyaç duydukları gıdayı temin etmekle olanaklı olmayacağı belirtilmektedir. Bireylerin uzun ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için birçok hizmete ve toplumsal olanaklara kolayca ulaşabilmelerinin gereklilik olduğu açıklanmaktadır. Yoksulluğun tek bir nedene dayalı olarak açıklanması olanaklı

⁴⁰ UNDP (United Nations Development Programme) (1995). (HDR) Human Development Report-1995, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1995/chapters/>, Erişim: 02/08/2019

olmadığı için yoksulluğun nedenlerini açıklayan yaklaşımlara ilişkin (Zastrow, 1991) tarafından belirlenen dört grup üzerinden Suriyeli aileler bazında yoksulluğun nasıl deneyimlendiği hakkında fikir verilecektir.

Zastrow (1991) yoksulluğun nedenlerine ilişkin çevresel nedenler, ekonomik nedenler, siyasi nedenler ve toplumsal nedenler olmak üzere dört ana grup belirlemiştir. Bu gruptan hareketle, Suriyelilerin, yüksek oranda işsizlik ve de düşük ücretle çalıştırılma sorunu ve gelir getiren kaynaklara erişememesi, eğitime katılım ve siyasi temsil gibi haklara sahip olmamaları ve de dışlanma gibi ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunlar nedeniyle yoksulluğu daha ağır ve çok boyutlu deneyimlediklerine yönelik pek çok araştırmaya ilaveten bu araştırmada da bu konu Gaziantep'te bulunan Suriyeli aileler özelinde irdelenecektir edilmiştir.

2.4.2. Sosyal Dışlanma Sorunu

Marshall'a (1999) göre sosyal dışlanma, bireylerin ya da hanelerin kaynaklardan ya da toplumla sosyal bağlar kurmaktan yoksun bırakılması sürecini ifade eder. İlk olarak 1960'larda Fransa'da kullanılmaya başlanan sosyal dışlanma kavramının mağdurları için Rene Lenoir, “devlet tarafından uygulanan refah programlarına erişim olanakları olmayanlar” tanımını kullanmıştır (Zohir vd., 2007)

Sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramlarının ikisinde de temel olarak sosyal adaletsizlik ve sosyal eşitsizlik sorunları vardır (Özmete, 2011). Sosyal dışlanma kavramında topluma katılmama (eğitim, istihdam, sosyal ilişkiler düzeyinde deneyimlenen dışlanmalar) sorunsallaşırken, yoksulluk kavramında gelir yetersizliği, kaynaklara ulaşamama sorunsallaşmaktadır.

Dışlanma kavramı yoksulluk çalışmalarına çeşitli katkılar yapmıştır. Yaptığı en önemli katkı dışlanma alanındaki çalışmaları sosyal ilişkiler, sosyal destek, bireysel özellikler, topluma katılım gibi maddi olmayan olgulara yöneltmesidir. Yoksulluk gelir üzerine odaklanırken, sosyal dışlanma yoksulluğun neden olduğu yoksunluklara, yoksunluğun bir parçası olan süreçlere ve kurumlara ve kurumlardaki ilişkilere odaklanmaktadır (Şahin, 2010). Araştırma bulgularının da desteklediği gibi, sosyal dışlanma sadece yoksulluk ya da işsizlik nedenleriyle ekonomik alanlardan dışlanmayı içermemektedir.

Aynı zamanda sosyal, siyasal ve kültürel yoksunluk da dışlanmaya yol açmaktadır. Sosyal dışlanma kapsamı itibariyle farklı şekillerde tanımlamalar içerse de temelini oluşturan unsur ekonomik güçsüzlüktür. İnsanlar yoksulluklarından dolayı sosyal ve ekonomik bazı fırsatlardan yoksun kalırlar, dışlanırlar. Yoksun kalıp dışlandıkları için yeniden yoksulluğa düşmeleriyle birlikte bir kısır döngü içerisine girerler. Yukarıda da yoksulluğun döngüsel olduğunu ve kuşaktan kuşağa aktarılma riski taşıdığını belirtmiştir. Benzer şekilde dışlanmada yoksulluk gibi kuşaktan kuşağa aktarılma riski taşır. Örneğin, yoksulluğu sebebiyle eğitim alamayan bir genç ilerde iş yaşamında da dışlanma riskiyle karşı karşıya kalacaktır.

Sosyal dışlanma kavramı günümüzde sosyoloji, sosyal hizmet alanlarında kullanılmakla beraberbu kavram da çok politik bir soruna işaret eder. Bu çerçevede, çalışmada mültecilerin sosyal dışlanma sorunları genel olarak sosyal ve siyasal haklar etrafında tartışılmıştır. Düzensiz göçmenlerin yaşadıkları sosyal dışlanmanın temel özelliği buldukları ülkelerin yasal mevzuatlarından dolayı yasa-dışı duruma düşmeleridir. Yasal durumları göçmenlerin riskli koşullarda ve güvencesiz ortamlarda yaşamalarına ve çalışmalarına neden olmaktadır. Mülteciler, yaşamlarını idame ettirmek için mecbur bırakıldıkları en kötü koşullarda bile çalışmayı kabul etmekte, bu da onları çalıştıkları işlerin fiziksel ve hukuki (işverenlerinden gelecek her türlü haksızlığa) risklerine açık hale getirmektedir. Bunlara ek olarak, düzensiz göçmenler birçok ülkede sağlık ve eğitim olanaklarından da dışlanmaktadır (PICUM, 2008).

Sosyal dışlanmanın, göçmenlerin yaşadıkları kültürel dışlanma, ötekileştirilme ve iş gücü piyasasından dışlanma gibi pek çok görünümü vardır. Mekânsal dışlanmada sosyal dışlanmanın bir görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal dışlanma ekonomik, kültürel ve siyasal alanlarda birbirlerinin içine geçerek dışlanma sarmalını oluşturmaktadır. Dışlanmayla en çok yüz yüze kalan gruplardan biri mültecilerdir. Mekânsal dışlanma belli mekânlara ulaşmada ve mekândan yararlanmada sorunların bulunması, engellerle karşılaşılması durumudur. Literatürde mekânsal dışlanma iki temel şekilde ele alınır; ilki, toplum genelinin kişiyi yaşadığı mekânı/coğrafyası nedeniyle dışlaması, suç potansiyeli, gelir düzeyi, etnik köken, politik eğilimler gibi gerekçelere dayalı olarak damgalamasıdır. İkincisi, kişinin yaşadığı mekândaki kamusal hizmetlerin nitelik ve niceliksel seviyeleri nedeniyle toplumsal yaşamın içine tam

anlamıyla entegre olamamasıdır. Suriyeli mülteciler özelinde ele alındığında her iki şekilde de dışlanmayı deneyimlediklerine dair çalışmalar vardır⁴¹⁴². Her ne kadar söz konusu mekânlar, sakinlerine ucuz kira ve hemşerilik ağları gibi bazı avantajlar sunsa daoradayışayanları yoksulluk ve dışlanma sarmalına sürüklemek gibi bir etkisi de mevcuttur (Adaman ve Keyder, 2006).

Mülteciliğin ev sahibi toplumda kıt kaynakları düzenleme, bölüşme ve kaynakların yeniden dağıtılmasına neden olma, eğitim gibi kamu hizmetlerinin sunulmasında aksaklıklar yaratmayı içeren kapsamlı sonuçları vardır. Bu boyut özellikle göçmenlerin ev sahibi toplum ile kaynaşmasında ya da bu düzenlemelerin gerçekleştirilmediği koşullarda sosyal dışlanma sorununun ortaya çıkmasında etkin rol oynamaktadır. Barınma ve kişinin kendini güvende hissetme ihtiyacı en temel ihtiyaçlardan birisidir, ancak yoksulluk ve göçle iç içe ortaya çıkan durumda çoğunlukla göçmenler barınmayla ilgili sıkıntılar yaşamaktadır ve araştırmada da bu sıkıntıların nasıl deneyimlendiğine yer verilmiştir.

2.4.3. Sosyal Hizmetlerin Niteliği

Sermayenin uluslararasılaşması karşısında hareket kabiliyeti daralan ulus devletin artık alt gelir grubuna mensup kişileri, emekçileri, yoksul kesimleri koruma gücü pek kalmadığından ya da bu alanlara kaynak ayırmayı neoliberal mantık açısından “karlı” bulmadığından birçok ülkede sosyal devlet anlayışı retorik olarak kalmış, sosyal politika anlayışında “hak” temelli yaklaşımdan “yardımseverlik ya da merhamet” anlayışına doğru bir kayma başlamıştır. Fakat hayırseverlik kültürünün yoksulluğun sürdürülebilirliğinde ve bir kültür haline gelmesinde önemli katkıları olduğuna dair tartışmalar da vardır. Hayırseverlik neoliberal politikalar bağlamında tartışılması gereken önemli konulardandır. Neo-liberal politikaların sosyal politika anlayışı sadece devleti ilgilendirmemektedir. Buğra’ya göre (2010) din temelli geleneksel hayırseverlik,

⁴¹http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2018/12/30.Y%C4%B11.TamMetin60mim-serta%C3%A7-t%C3%BCmta%C5%9F_T%C3%9CCAUM.pdf

⁴²https://www.academia.edu/32191400/Suriyeli_s%C4%B1%C4%9F%C4%B1nmac%C4%B1lar%C4%B1n_Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9Ft%C4%B1%C4%9F%C4%B1_Sosyal_D%C4%B1%C5%9Flanma_Mekanizmalar%C4%B1.pdf

modern gönüllülük biçimlerine eklenerek özellikle liberal ideolojinin güçlendiği ortamlarda önem kazanmaktadır.

Hayırseverlik kurumsallaşmış ortak zeminden öte bireysel olarak da yoksullukla mücadele platformunda yer almaktadır. Çünkü hayırseverlik gizli olarak neoliberal hiyerarşiyi yeniden üretir ve meşrulaştırır. Neoliberalizmin bu davranışı yoksulluk dâhil her türlü sosyal hizmeti bir hak olarak değil, bir lütuf olarak yeniden üreterek mevcut eşitsiz sınıfsal ilişkiyi meşrulaştırır.

Devletin yoksullara sosyal desteğinin sınırlı oluşu, modern yaşam koşullarıyla aile büyüklerinin desteğinden yoksun kalan ailelerin kriz anlarında çok daha fazla zorlanması gerçeğini beraberinde getirmektedir. Biraz detaylandırmak gerekirse devlettüm kurum ve kuruluşları, bütün sistemleri, her türlü örgütlenmeyi içinde barındıran bir yapı olduğu için, kendi içinde hâlihazırda barındırdığı kişi, kurum ya da örgütlerle iş birliği halindedir. Neo-liberal politikalar davakıf ve STK'ların sosyal politikalar üzerindeki etkilerini artırmakta ve böylece devlet bir sosyal politika olarak yoksullukla mücadeleyi bu etkinlikleriyle şirket-STK ortaklığına bağlamaktadır.

Burada Gaziantep'teki Suriyeli ailelerin yoksullukla mücadelelerinde devreye giren STK'lar ya da hayırseverlik kurumları konusunda, Gaziantep'e gelmeden önce Suriye'de yaşadıkları yerlerdeki farklı deneyimlerinden de söz etmekte fayda vardır. Çünkü otoriter ve totaliter rejimlerin pek çoğu (Ortadoğu'da kurumsallaştığı gibi) özellikle 1980'li ve 90'lı yıllardan itibaren neoliberal politikaların sıkı uygulayıcıları olmuşlardır. Söz konusu neoliberal politikalar uygulanırken küresel finans ve iş dünyasını ülkelerine çekmek için 'özgür' ve 'demokratik' bir görünüm de gerekli olduğundan, bu aynı zamanda hem gelişmiş, demokratik toplumların kamuoylarına mesaj için de önemli bir araçtır, hareket alanları, olanakları ve faaliyetleri çok sıkı denetlenen hayırsever kuruluşların varlığı teşvik edilmiştir. Çok uzun yıllar boyunca devletin açık ve çok sıkı kontrolü dışında ilk defa kendilerine alan açıldığını gören yerli ve yabancı sivil toplum kuruluşlarının sayısında tüm Ortadoğu ve Suriye'de adeta bir patlama yaşanmıştır. 2000 yılında Beşar Esad'ın babasının yerine geçmesinden sonra kısa süren yumuşama ve tolerans döneminin de etkisiyle Suriye'nin her bölgesinde, okuryazarlıktan, kadın sorunlarına, işsizlikle mücadeleden, tarıma değin pek çok alanda faaliyet gösteren yüzlerce sivil toplum kuruluşu ortaya çıkmıştır (Bozarslan 2012:103-

104). Suriye, pek çok yönüyle burada sözü edilen bu hayırseverlik olgusunu yaşamıştır. Zira 2000'lerin başında ülkedeki toplam sayısı beş yüz civarında olan bu kuruluşlar 2011 öncesinde bine ulaşmıştır. Dolayısıyla, hayırseverlik-sivil toplum kuruluşları-neoliberal politikalar ve otoriterlik ilişkisinde Suriye, Ortadoğu'da dikkate değer bir örnektir (Bozarıslan 2012). Bu hayırseverlik, aynı zamanda devletin açık ve görünen otoriter yönünü de gizlediğinden rejimin, siyasi mevzulara bulaşmamak kaydıyla ve teşvikiyle devam etmiştir.

Bu aslında bir tür kazan-kazan formülüdür. Çünkü normalde kamunun kaynak ve zaman ayırması gereken, başta yoksulluk olan, toplumsal sorunları, uzaktan sıkı kontrol altındaki sivil toplum faaliyetlerine ve hayırseverliğe tahvil edilmiş olmaktadır. Uzun dönemler boyunca devlet baskısı altında yaşayan sivil örgütlenmeler de bunu yeterli olmasa da bir özgürlük alanı olarak yorumlamış ve bir tür karşılıklı korunmayla söz konusu alanlarda faaliyet göstermişlerdir.

Sosyal hizmet bir meslek olarak 19. yy'ın sonlarında modernleşmeyle ortaya çıkmış bir meslektir. Dolayısıyla sosyal hizmetleri sadece eğitim, sağlık hizmetlerine ya da yardımlara indirgemek, sosyal hizmetin bireyi güçlendirilmeye yönelik, bireyin insan hakları temelinde, kendi çevresinde ayakları üzerinde durdurabilecek mekanizmaların oluşturulmasını sağlayan ve bunun için her düzeyde girişimlerde bulunan bir meslek olduğu gerçeğini göz ardı etmek olacaktır. Sosyal hizmet tam da bu aşamada yani bireylerin, ailelerin bütünlüğünü, çıkarlarını korumaları için işlevlerini devam ettirebilmeleri için sunulan tüm destek mekanizmalarını içerir. Bu, eğitim, sağlık alanında bir destek olabilecekken, ihtiyaca göre, bakım, danışmanlık, rehberlik gibi hizmetleri, prensip olarak sosyal hizmet felsefesine uygun olmak kaydıyla ekonomik destekleri de içermektedir.

2.4.4. Geleneksel Dayanışma Ağlarının Kaybolması

Sosyal kuramda gelenekselle modern olan toplumsal sistemler arasındaki en büyük farklardan biri olarak genellikle o toplumdaki dayanışma ağları ya da örüntüleri gösterilir. 19. ve 20.yy'da Durkheim, Weber, Tönnies, Spencer gibi kuramcılar modern toplumu iktisadi ilişkilerin türü kadar ortaya çıkan dayanışma türleri bakımından da

ayrıştırırlar. Spencer, endüstriyel ve askeri toplumlar arasındaki farkları izah ederken; dayanışma örüntülerini, aile tipleri, çalışma, iş, yasa ve normatif ahlaki sistem açısından tanımlamaktadır. Askeri toplum, tarım ve sınırlı ticaretin egemen olduğu, içe kapanık ve bireyler arasındaki dayanışmanın onur, şan, şeref ve atfedilmiş statüler üzerine inşa edildiği toplumsal sistemdir (Spencer, 1947). Aileler ve bireyler geleneksel kandaşlık ve akrabalık ağları içerisinde coğrafi anlamda dar ve fiziki koşulların belirleyici olduğu çevrelerde yaşamlarını sürdürürler. Bu kapalılık, bireylere ailenin veya akrabalık grubunun sosyal statüsünün şemsiyesi altında yaşamını sürdürme olanağı tanır. Endüstriyel toplum, askeri toplumun tam tersi şekilde, modern ilişkilerin, işin, çalışmanın ve kazanılmış statülerin egemen olduğu dolayısıyla bireylerin aile ve akrabalık grubunun koruma ve dayanışma ağlarından görece uzak olduğu bir yapıdır. Aileye ve bireye ihtiyaç duyduğu dayanışmayı yasalar, normlar ve kurumsal olarak devletin koruma şemsiyesi sağlar. Spencer’la benzer şekilde Durkheim, nüfus artışının bir toplumdaki farklılaşmaya (*differentiation*) neden olduğunu farklılaşmanın meslekler ve insan ilişkileri üzerinden deneyimlendiğini ve en sonunda bunların toplumdaki egemen olan dayanışma türlerini şekillendirdiğini ifade etmektedir. Mekanik ve organik dayanışma olarak tanımlanan ayırım, temelde farklılaşma olgusu tarafından şekillenmektedir. Yani bir toplumdaki nicel nüfus artışı nitel anlamdaki mesleki ve ilişkisel farklılaşmaya neden olur, bu da nihayetinde toplumdaki dayanışma biçimlerini ortaya çıkarır. Durkheim, mekanik dayanışma kavramıyla, Spencer’ın askeri toplum kavramına benzer olarak, birbirine benzer, nüfusça az ve çoğunlukla kırsal/tarımsal karakterli toplumları işaret eder. Burada sosyal birimler olarak aileler pek çok işlevi ve kurumu kendinde barındırarak, bir çeşit otonom yapı özelliği gösterir. Mekanik dayanışmada, kandaşlık ve akrabalık ilişkileri üzerinde şekillenen bir dayanışma görülür. Organik dayanışma geleneksel ailenin parçalandığı daha çok endüstriyel/modern yapıların ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Burada bireyler, toplumdaki en büyük dayanışmayı çekirdek ailenin yanı sıra devletin sağladığı kurumsal normlar ve müeyyidelerle elde ederler. Benzer şekilde Weber, geleneksel tarım toplumunu akraba ve geniş aile ilişkileri üzerine şekillenen bir sosyal sistem olarak değerlendirir ve bunu kapitalist toplum öncesi aşama olarak kabul eder. Geleneksel toplumda birey ve aile dayanışması, kapitalist toplumda paranın, çıkarın ve karın yönlendirdiği ilişkilerden farklı olarak, tamamen yerel ahlaki yükümlülüklerle

işleyen bir ağ ya da yapı olarak tanımlanır. Weber'e göre kapitalist toplum, bireyin ve ailenin ihtiyaç duyduğu dayanışmayı piyasanın ve devletin karmaşık, normatif ilişkiler ağı içerisinde var eder.

Gaziantep'teki Suriyeli aileler özelinde dayanışma ağlarının kaybolmasının etkileri hem geleneksel/köylü, hem de modern/kapitalist aile türlerinde görülmektedir. Spencer'ın endüstriyel toplum olarak tanımladığı, Weber'in kapitalist toplum olarak tanımladığı ve bu toplum tipinde mevcut olması gereken Durkheim'ın Organik Dayanışma olarak tanımladığı dayanışma biçiminin mevcut olmayışı yani, sosyal hizmet kavramlarıyla ifade edilecek olursa; geleneksel toplumun devlete devrettiği ve sosyal devlet anlayışı içerisinde sunulması gereken hizmetlerin, Suriyeli ailelere sunulmaması ya da Sosyal hizmet felsefesi içerisinde, kapsamlı bir şekilde sunulmaması, geleneksel dayanışma ağlarının kaybolmuş olmasını sorun haline getirmiştir.

2.5. Türkiye'de Uluslararası Göç Mevzuatı ve Geçici Koruma Statüsü

2.5.1 1994 Yönetmeliği

1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol'e göre, ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir korku nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişiye *mülteci* denir. Göç terimleri sözlüğüne göre de ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişilere *sığınmacı* denir.

İçişleri Bakanlığı, Suriyelileri 1994 Yönetmeliği'nin 10. maddesine istinaden Geçici Koruma Statüsü 'ne almıştır. Mülteci ve sığınmacı kavramlarındaki kargaşayı ortadan kaldırmak için düzenlenen ve uluslararası koruma (iltica) alanında iç hukukumuzdaki ilk düzenleyici metin olan bu yönetmelik 14.09.1994 tarihli ve 94/6169 sayılı BKK ile "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen

Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” (94 Yönetmeliği) adıyla yürürlüğe girmiştir⁴³.

Bu yönetmelikle göç mevzuatı genişletilmiştir. Mevzuatta daha önce sadece *yabancı ve mülteci* ifadeleri yer alırken, *sığınmacı* ve *nüfus hareketleri* ifadeleri de eklenerek, mevzuat genişletilmiştir (Koç, Görücü, ve Akbıyık, 2015). Suriye’deki iç savaşının ardından Türkiye’ye yapılan kitlesel göç ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bununla beraber söz konusu yönetmelik yetersiz kalmış ve Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 61. maddesiyle geçersiz hale gelmiştir.

İçişleri Bakanlığı, kitlesel göçe yönelik yasal düzenlemeler yapma ihtiyacı duymuş ve 30.03.2012 tarihli ve 62 sayılı kararla “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” düzenlenmiştir. Türkiye’deki Suriyelilerin durumuna ilişkin ilk yasal metin olan bu yönerge ile Suriyelilerin *Geçici Koruma* altında oldukları kabul edilmiştir. Bugün Suriyeli mülteciler halen *Geçici Koruma Statüsü* taşımaktadırlar. 2012 tarihli bu yönergenin, açık kapı politikasını benimsenerek hazırlanmış olması, geri göndermeme ilkesi, kamplarda ihtiyaçların karşılanması ve barınmanın sağlanması gibi temel hakların korunmasına yönelik hususları içerdiği için yönergenin asgari uluslararası standartlarla uyumlu olduğu belirtilmiştir (ORSAM, 2015).

2.5.2. 2013 Tarih ve 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

Türkiye’de uluslararası koruma ihtiyacı içerisinde olan kişilerle ilgili olan bir yasal düzenleme il kez YUKK ile yapılmıştır⁴⁴.

YUKK’un taslak metni 2009 yılında hazırlanmaya başlanmıştır. Bu metin 2012 yılında TBMM’ye sunulmuş; 6458 sayılı kanun olarak 04.04.2013 tarihinde kabul edilmiştir. Takip eden süreçte, Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmış ve 11.04.2013’te Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁴³www.multeci.org.tr erişim tarihi: 30 Nisan 2019.

⁴⁴www.goc.gov.tr erişim tarihi: 30 Nisan 2019.

Yabancılarla ilgili önemli düzenlemeler ve değişiklikler ihtiva eden kanun aşamalı bir şekilde yürürlüğe konulmuştur. YUKK'un 125. maddesinde;

“Kanunun; 122. maddesi, 123. maddesinin birinci, ikinci, beşinci ve yedinci fıkraları ile 124. maddesi hariç olmak üzere Beşinci Kısmı yayımı tarihinde, diğer hükümleri yayımı tarihinden bir yıl sonra yürürlüğe girer” ifadesi yer almaktadır.

Kanunla yabancılarla ilgili konular aynı anda yürürlüğe girmemiş, sadece Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)'nün teşkilatlanması konusu ivediyle yürürlüğe girmiştir. Teşkilatlanmayla ilgili diğer birkaç madde ve geri kalannoktalarsatam bir yıl sonra yani 11.04.2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kademeli geçiş, yeni köklü değişikliklerin uygulamaya girmesindeki zorluklardan kaynaklanmaktadır. İlaveten, GİGM'nin bir yıllık süre zarfında teşkilatlanması ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün yürüttüğü faaliyetleri GİGM'ye devrininvakit almasıyla ilgilidir.

Türkiye'deki yabancılar, uluslararası koruma altındakiler ve teşkilatlanma olmak üzere üç ana bölümden oluşan YUKK'un hangi ihtiyacı karşılamaya yönelik düzenlendiğiyle ilgili GİGM bir rapor yayınlamıştır ve bu raporda temel iki gerekçe sunmuştur, bunlar; Hukuki Etken ve AB uyum sürecidir⁴⁵.

Dış politika anlayışının değişmesiyle, uluslararası anlaşmaların da baskısıyla ve AB'ye uyum sürecine yönelik yürütülen çalışmalar kapsamında Yabancılarla yönelik yeni bir düzenleme yapılması elzem olmuştur. Örneğin; Türkiye'de hâlihazırda belirli ve yeterli bir mevzuat olmadığından, AIHM'e taraf olan Türkiye, AIHM tarafından özellikle mülteci ve sığınmacılarla ilgili çok sayıda mahkûmiyet kararına çarptırılmıştır.

2.5.3. 2014 Tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği

Geçici koruma kararı, ani ve toplu göçler nedeniyle her bir birey için ayrı bir karar almanın olanaksız olduğu durumlarda geçici bir çözüm üretmek amacıyla uygulanmaktadır. Binlerce kişinin aynı anda iltica ya da sığınma talep etmesi, bu kişilerle bireysel olarak hukuki statü belirleme işlemlerinin yapılmasını olanaksız hale getirmektedir. İç savaşlar, sistematik veya yaygın şiddet ve insan hakları ihlalleri gibi

⁴⁵www.goc.gov.tr Erişim tarihi: 01 Mayıs 2019

yaşamının elverişsiz olduğu yerlerden kaçan kitlelere yönelik acil durum politikası olarak tasarlanan “geçici koruma” uygulaması, temel insan haklarını teminat altına almaktadır. Geçici koruma uygulamasıyla beraber bir taraftan iltica edenlere koruma sağlanırken, diğer taraftan da kitlesel akınlara maruz kalan ülkenin menfaatlerinin korunması hedeflenir (Topal, 2015).

YUKK’ta göre üç temel uluslararası koruma çeşidi vardır; mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma. Ancak, YUKK’un 91’inci maddesinin 1’inci fıkrasında “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara” yönelik de geçici koruma sağlanabileceği belirtilmektedir. Böylece, daha önceden uygulanan “Geçici Koruma” ilk defa kanuni bir metinde yer almıştır. Bu kanunun 91. maddesine dayanılarak 22.10.2014 tarihinde “Geçici Koruma Yönetmeliği” düzenlenmiştir. Yönetmelik yürürlüğe girmeden önce, 2012 tarihli yönergede ve 94 Yönetmeliği’nde belirtildiği gibi işlemler yapılmaktadır. Fakat yönetmelikle beraber bu mevzuatlar yürürlükten kaldırılmıştır.

Geçici Koruma Yönetmeliği’nde YUKK’tada olduğu gibi *geri gönderme yasağına* vurgu yapılmıştır. Bu yasak, özellikle kanlı bir savaştan kaçanların, haklarını koruduğu için, insan hakları açısından önemli bir uygulamadır. Bakanlar Kurulu geçici korumanın başlangıç tarihi, süresi ve belirlenen sürenin uzatılması ya da sonlandırılması ile ilgili hususları belirler. Bu durum çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, daha ayrıntılı tartışılacağı gibi; aslında mültecilerin uyumunu ve tutunma süreçlerini sekteye uğratan bir uygulama olarak gündeme gelecektir.

YUKK kapsamında Suriyelilerin hukukî durumları da açıklığa kavuşturulmuştur. Söz konusu yönetmeliğin geçici 1. Maddesine göre:

“28.04.2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz.”

Bu maddeden anlaşıldığı üzere Suriye’den gelen üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar her koşulda geçici koruma altına alınacaktır. Bu durum çalışmanın diğer bölümlerinde, Suriye’de yaşamakta olan Filistinlilerin deneyimlerinin ele alındığı bölümde tekrar tartışılacaktır.

2.6. Aileye İlişkin Kavramsal Giriş ve Kuramlar

2.6.1. Aile Kavramı

“Aile bir kişinin umarsızca kaçmaya veya özlemle sığınmaya çalıştığı bir yerdir. Bazıları için aile sıkıcıdır, boğucudur; diğerleri için müşfik, şefkatli ve içtendir ve böylece ufukta anlaşma işareti olmadan aile ile ilgili tartışmalar bir ileri bir geri sürer gider”.

Mark Poster

Aile, hane halkı ve kompozisyonu, otorite, mülkiyet, kandaşlığa ya da diğer (varsayımsal, hukuksal) bağlara dayalı akrabalık ilişkileri çerçevesinde biçimlenenzaman ve mekân boyutlarında farklılık gösterenevrensel niteliğe sahip toplumsal bir kurumdur. Çok iyi bilindiği üzere aile, ülkelerde ve dünyada meydana gelen değişim ve dönüşümlerin etki ve sonuçlarının en belirgin olarak izlendiği toplumsal kurumların başında gelmektedir.

Her ailenin fonksiyonlarını yerine getirirken etkin ve sağlıklı bir sistemin sağlanması için gerekli olan rolleri vardır. Bunlar; - kaynaklara ulaşma (para, yiyecek, giyecek vb.) - bakım ve destek (sıcak, güvenli aile ortamı sağlanması) - cinsellik - kişisel gelişim - aile sisteminin yönetimi (karar verme, aile içi liderlik, aile dışı ilişkiler, aile içi kurallar, gelir kontrolü vb.)’dir (Epstein, Bishop, ve Levin, 1978).

Bir ailenin sosyo-kültürel yapısı karşılaştığı sorunları ele alış biçimini ve olaylara yaklaşımını önemli derecede etkilemekte ve şekillendirmektedir. Bireye, toplumsal yaşamda yüzleştiği sorunlarını çözümlenmede ilk pratik yolları ailesi verir. Benzer sorunlara her aile aynı tepkiyi vermemektedir ki, çok benzer durumları bazı aileler büyük bir yıkım ve gerileme olarak değerlendirirken, aynı sosyal koşullarda yaşayan bazı aileler yaşanılanları daha hafife indirgeyerek sakin ve serinkanlı çözüm yolları

arayarak deneyimleyebilmektedir. Yaşanılan sorunların ailelerce kabul ya da reddedilmesi, ailenin sahip olduğu bu bakış açılarıyla yakından ilgilidir. Kültüre ve sahip olunan sermaye bağlı olarak, bazı aileler karşılaşılan sorunları, yaşadıkları zorlukları anlatmayı bir tür *zayıflık* olarak addederken, bazıları sorunu kabullenip çözüm yolunu araştırmayı doğal görmektedirler (Bilen, 2009).

Bilindiği üzere, geleneksel geniş aileyi değiştirip dönüştüren sanayi toplumunun ihtiyaç duyduğu ilişkiler ve niteliklerdir. Aile kurumunun yapı ve fonksiyonel açıdan dönüşümü, mevcut toplumsal örgütlenmeyi şekillendirmektedir. Bu değişimler bütün dünyada çekirdek ailenin baskın duruma gelmesi geniş aile sistemlerinin ya da öteki akraba gruplarının çözülmesi yönünde bir hareket yaratmıştır (Giddens, 2000). Öyle ki, artık sanayi toplumlarında çekirdek aile modeli ön plana çıkmaya başlamıştır. Mülkiyetten hukuka kadar toplumsal sistemdeki bütün formel ya da enformel normlar buna göre şekillenmiştir. Bu bağlamda, örneğin, bireyin gündelik yaşamındaki pek çok davranış ve eylem, modern sanayi toplumunun algısına ve beklentilerine denk düşecek şekilde, daha geniş ve kapsayıcı örgütlenme ve normlar sisteminin somut biçimi olarak devletin ilgi ve görevlerine dâhil olmuştur. Bu durumda birey, geniş geleneksel aile sisteminin gerektirdiği biçimden farklı olarak daha farklı yapı ve hukuksal sistemlere bağımlı hale gelmiştir.

Ailenin üretim birimi olmaktan tüketim birimi olmaya evirilen yanı, endüstrileşmenin yarattığı yeni işbölümü ve otorite değişimi gibi öğeler, aile kurumunu işlevsel düzeyde dönüştüren gelişmeyi gündeme getirmiştir. Geleneksel ve modern aile yapılan bu çerçevede ortaya çıkan rollere ve kendisinden talep edilen fonksiyonlara göre değerlendirilmektedir. Buna benzer şekilde yaşanan süreçler, ailenin fonksiyonlarındaki daralmayı, çatışmayı ve geliştirdiği yeni ilişkiler sistemini ya da ağları açığa çıkarmaya başlamıştır. Artık bir tüketim birimi ve merkezi haline dönüşen modern aile bunun yanı sıra bir sığınak halini alarak da yeni bir biçim almaya başlayacaktır.

2.6.2. Aile Kuramları

Sosyal bilimlerde aile kadar üzerinde araştırmalar yapılan, konuşulan ve tartişılan çok az konu vardır. Bunca alışma ve literatüre rağmen, yine de üzerinde fikir birliğine varılamayan konulardan birisi de ailedir. Çoğunlukla ‘toplumun temel kurumu’ n kabulüyle başlayan açıklamalar, kaçınılmaz olarak, beraberinde yeni sorular ve tartişmalar getirmektedir. Nasıl ortaya çıktığından, nasıl ve hangi dinamiklerle değiştiğine, yerine getirdiği işlevlerden sınıf ve g hiyerarşisindeki yerine kadar hemen her alanda ailenin içine dâhil olduğu tartişmalara rastlamak olanaklıdır. Toplumdaki tarihsel ve kültürel bütün süreçlerin yansıdığı en temel kurumlardan olduğu varsayımıyla aile ve onun etrafında gelişen olgular, büyük *grand* kuramların olduğu kadar, küçük boy *mikro* kuramların da ilgilendiği, açıklama getirmeye çalıştığı alanlar olmaktadır.

Bu başlık altında, çok fazla detaya girmeden, aile kurumunu anlamada en çok kullanılan belli başlı kuramlara değinmeye çalışacağız. Aynı toplumsal olguyu farklı değişkenleri temele alarak açıklamaya çalışmanın sonucu olarak oldukça zengin bir kuramsal tartişma ve literatür ortaya çıkmaktadır.

Aile kurumunun geçirmiş olduğu değişim ve dönüşüm kadar onu anlamaya ve açıklamaya çalışan kuramların farklı perspektifler içeren yaklaşımları da her defasında ailenin belirli yönleri ön planda tutularak, *zamanın ruhu* olan kuramsal çabalarla ortaya konmuş olmaktadır. Çünkü on dokuzuncu yüzyıldaki tarih felsefesinin etkisi ve sosyoloji dâhil pek çok sosyal bilim alanının yeni ortaya çıktığı dönemde aileye yaklaşımla yirminci yüzyıldaki aile perspektifleri farklılık göstermektedir. Teknolojinin ve sanayinin Şekillendirdiği yirminci yüzyılın bütün insan ilişkileri üzerindeki dönüştürücü etkisi, kendini yeni ilişkileri ve tipleriyle de göstermiştir. Devamında yaşadığımız yüzyılın zaman ve mekânı bütünüyle yeniden tanımlayan karakteri aile ilişkileri, aile tipleri ve işlevlerini de bütünüyle dönüşüme uğratmaktadır. Dolayısıyla on dokuzuncu yüzyıldaki klasik antropoloji ve sosyolojinin betimlemeye çalıştığı aile yapıları ve aile içi ilişkilerin yerini yaklaşık yüz elli yıllık bir zaman diliminde çok farklı noktalara geldiği aşıkârdır.

Kapitalizmin on altıncı yüzyıldan itibaren bütün dünya ölçeğinde bir sistem olarak kurulmaya başlanmasıyla (Wallerstein, 2004) başlayan modern zamanlar, devamında

Aydınlanma, Fransız Burjuva İhtilali ve Sanayi Devrimi gibi büyük toplumsal, kültürel ve düşünsel dönüşümler çağlarıyla yeni boyutlara taşıyor. Yeni çalışma biçimleri, yeni teknolojiler, yeni üretim süreçleri geleneksel bütün yapıları olduğu kadar aile kurumu üzerinde de radikal dönüşümlere neden oluyor. Geleneksel geniş aile, kırsal tarımsal toplumsal yapıların dışında, yeni sanayi ve kentte varlığını koruyamayarak daha küçük yapılara bürünmüştür. Geniş aile yapılarının bölünmesi ailedeki dönüşümün aşamalarından sadece birisini oluşturdu. Bütün dünyada, modernleşmenin, kentleşmenin, kadınların ve erkeklerin eğitim düzeyindeki değişiminin, yeni iş ve çalışma olanaklarının aile yapılarını ve işleyişini kökten dönüştürdüğü bir yüzyıla tanıklık edildi. Bütün toplumsal yaşam nüveleri ve aile değişirken, bunu anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan kuramsal çabalar da öne çıkardıkları olgulara göre farklı perspektiflerden aileyi ele aldılar.

Burada sözünü ettiğimiz aile kurumunu anlamaya çalışan farklı kuramsal bakış açılarından birkaçına kısaca değinilecektir fakat çalışmanın özü *çatışma kuramına* dayandığı için bir sonraki bölümde kuram Suriyeli mülteciler özelinde ele alınacaktır.

2.6.2.1 Rasyonel Seçim ve Toplumsal Alış-Veriş Yaklaşımı

Bu kuramın felsefi arka planı özellikle on sekizinci yüzyıldan itibaren Anglo-Sakson dünyada yükselişe geçen Faydacılık akımına dayanır. Faydacılar, Antik Yunan düşünürü Epikür'ün haz ve yarar düşüncesini, kendilerine göre yeniden yorumladılar. Bu yüzyılda kapitalizmin ve Batı merkezli teknolojik ve düşünsel dünyanın yükselişi faydacı ya da yararçı *utilitarianism* düşüncesinin de yükselişini sağladı. Çok genel olarak ifade etmek gerekirse, faydacılar bir kuramın değerini, onun düşünsel mükemmelliğiyle ya da tutarlılığıyla değil, somut, pratik gündelik yaşamda sağladığı veya sağlayacağı faydayla ele alırlar. Rasyonel seçim ve alış-veriş kuramı bu kuramsal kabullerle aileyi ve işleyişini ele alır. Bu yaklaşıma göre, aile dâhil bütün toplumsal eylem bireysel temelde ele alınmalıdır. En duygusal ya da çıkarsız gibi görünen aile içi ilişkilerde bile bireysel açıdan yarar ve akılcı seçim ön planda olmaktadır. Dolayısıyla ailedeki her birey, kendi ve çocuklarına dair bütün eylemlerde en rasyonel, en yararlı ve az maliyetli olanı seçme eğilimindedir. Ailedeki gelirden, kültürel davranışlara kadar her eylem rasyonel biçimde hedefi olan bir eylemdir ve bireyler yaşamlarında her zaman en az

bedel veya masrafla en fazla yararı ele etmeye çalışırlar. Ailedeki bireylerin de açık ya da zımni olarak rasyonel seçimleri söz konusudur. Bu yaklaşıma göre, bir birim olarak aile de her zaman kendi açısından en yararlı, en kârlı ve en az bedeli olan seçime yönelmektedir. Dolayısıyla, birey veya bir birim olarak aile düzeyinde bütün eylemlerde en yüksek ödülü ve en az bedeli seçme eğiliminin birey ya da aile mevcut ve potansiyel kaynaklarını, kapasitesini ve olanaklarını hesap ederek davranır. Bu aile işleyişinde evlilikten eş seçimine, boşanmaya (Lewis ve Spanier, 1979)ve aile bireyleri arasındaki ilişkilere kadar her aşama ve düzeyde kendini var eden bir süreçtir. Kısaca özetlemek gerekirse, rasyonel varlıklar olarak bireyler ve bireylerdenmüteşekkil olan aile, kazancın ya da yararın maksimizasyonuna ve zararın minimizasyonu (Klein, 2007) üzerinde işlemektedir.

2.6.2.2. Sembolik Etkileşimcilik Perspektifinde Aile

Bilindiği üzere Sembolik Etkileşimcilik kuramı daha çok yirminci yüzyılda gelişim gösteren bir kuramsal çabanın ürünü (Cooley, 1902). Cooley de on dokuzuncu yüzyılda Darwin’le zirveye ulaşan biyolojik evrimcilikten etkilense de beşerî ilişkileri anlamada yeni bir bakış açısı geliştirmeye çalışan Mead’in çalışmalarını şekillendirmiştir. Zira günümüzde sembolik etkileşim üzerine yapılan bütün çalışmalarda, Cooley’den daha çok Mead ön planda görünüyor ve kuram onunla özdeşleşmiştir. Mead’in temel varsayımına göre, insanlar doğada daha önce bulunmayan ama insan eylemlerinin sonucunda oluşan işaret ve anlamlarla çevreye uyum sağlar ve toplumsal yaşamını sürdürür (Klein, s.95). Mead, bu anlam ve sembollerin (dolayısıyla buna uygun veya o sembolün gerektirdiği davranışı da kapsar) çocukluktan itibaren oyunlar ve ritüellerle içselleştirildiğini belirtiyor. Bu sembollerin üretilmesi, değişmesi ve aktarımı konusunda neden olduğu tartışmalarla Mead, kendisinden sonra gelen, özellikle Chicago Okulu’nu ciddi anlamda etkileyen bir figürdür (Klein, s. 95-96).

Sembolik etkileşimci yaklaşımda temel hareket ve açıklama noktası *benlik* ve *zihindir* (Mead, 1934). Mead için benlik, algıladığımız kendi ‘ben’imizdir. Ona göre benlik, zihin ve sembol aynı anda işler ve ancak bu şekilde anlam inşa edilir. Başka bir ifadeyle, benliğimiz ve anlam aynı anda faaliyettedir ve ancak bu şekilde anlam inşa edilebilir. Bu kuramda benlik, eylemleriyle ortaya koyduğum ‘ben’imdir. Bu da bireyin bireysel,

benliğinin davranışının, karşısında bunu algılayan bireyin nesnesi olduğu anlamına gelir ve karşımdaki kendini benlik *özne* olarak ortaya koyduğu, algılanan şey *obje* olarak anlamlaştırarak sembolik etkileşimi gerçekleştirir. Birey toplumda, ailede, gündelik yaşamın her anında her daim karşıdakiyle etkileşimde kalmak durumundadır. Bunun için, davranışının karşıdaki bireyi/aktör tarafından sürekli değerlendirildiğini bilen kişi, onlardan gelen tepkilerle davranışının anlamını, kendini yeniden kurar. Gündelik yaşamda “başkası ne der?”, “Bu davranışım, karşıdan nasıl anlamlandırılır?” soruları olmadan bir eylem düşünülemez. Bireyler en küçük sosyal birimden en geniş toplumsal ilişkiler ağına kadar her daim karşıdakilerin tepkileriyle kendilerine yön ve biçim vermektedirler. Bütün toplumsallaşma ve kültür aktarımı semboller üzerinden olmaktadır (Mead, 1943). Eylemler ve bunlara atfedilen sembolik anlamlar ve değerler sürecinden başka bir şey değildir.

Sembolik etkileşimde rol, kuramda merkezi ama tartışmalı konumlardan birine sahiptir. Birey kendini rollerle ortaya koyar fakat bu roller karşıdaki zihnin nesne olarak algıladığı benliğimizin de onları her seferinde yeniden dikkate alarak ortaya koyduğu eylemlerdir. Bu roller çocukluktan itibaren sembolik şekilde kurulan ya da şekillendirilen ve bizim benliğimiz dışındaki değerlendirmeleri de içeren eylemlerdir. Dolayısıyla rol beklentileri, rol örüntüleri ve statüyle çevrelenmiş olmaktadır. Gündelik aile ve toplumsal ilişkilerdeki sembollerin, geçmiş yaşantılarla birleşen, görünen ve görünmeyen pek çok anlamı bulunur. Bütün toplumsallaşma süreci bunu anlama, aktarma ya da yeni anlamlar yüklemekle geçmektedir. Her sesin veya sembolün toplumsal aktörlere aktardığı çok boyutlu bir anlam ve arka plan bulunur. Aileye ya da diğer bütün toplumsal ilişkiler sürecindeki anlamın yaşanılan tarih ve kültürel bağlam bütün rol edimlerini, anlamlarını ve buna bağlı oluşan statüleri belirler. Anne, baba, abla, kardeş ya da çocuk gibi roller aileye dair toplumsal ilişkiler sisteminde sembolik olarak inşa edilen ve bireylerin buna uygun sembolik davranışlar ve anlamlarla icra edilen görünümlerdir. Değişkendir, kültürlenme sürecinde aktarılan, içselleştirilen ve zamanın bütün izlerini taşıyan sembolik anlamlarla var olurlar.

Sembolik etkileşimcilik, genellikle aile ve aile içi ilişkileri anlamak için yapılan deneysel araştırmalarda kullanılan bir kuramsal perspektif olagelmiştir (LaRossa ve LaRossa, 1981). Aile içinde sembolik normların nasıl somut davranışları

şekillendirdiğini anlamada sembolik etkileşimciliğe çok sık başvurulmaktadır. Çoklu ve farklı rollerin nasıl icra edildiği, diğer bireylerce nasıl algılanıp değerlendirildiğini anlamada da bu kuram yararlı olmaktadır. Toplumsal ilişki dünyasının çeşitlenip farklılaşmasıyla roller ve onlara atfedilen anlamların nasıl dönüştüğünü yine bu perspektiften ele alınabilir. Bu kuramsal yaklaşımın en güçlü yanlarından birisi, her sosyal birimdeki ilişkilerin anlam üretirken benzerlikleri ve farklılıkları olduğunu kabul etmesidir. Örneğin, bütün aileler sembolik olarak inşa edilmiş roller, rol beklentileri ve edimlerine sahipken, her ailenin bütün etkileşim süreçlerini şekillendiren öznel durumları da bu süreçlerde belirleyici işlevlere sahip olmaktadır. Yani ailedeki her rol, bir diğer ailede aynı anlamlara ve aynı rol edimlerine sahip olmayabilmektedir. “Anne”, “dayı”, “amca”, “karı-koca” rolleri, ailelerin bu sembolik etkileşimi inşa ederken bulunduğu sosyo-kültürel ortama, zamana, döneme, sınıfa ve toplumsal kategorilere göre farklılık arz edecektir. Hatta aynı rol, aynı sosyal birimin farklı dönemlerinde de değişime uğramaktadır. Bir göçmen ya da mülteci ailenin, göç etmeden ve göç ettikten sonra aile içindeki rolleri ve bunların sembolik inşa edişleri farklılaşabilmektedir.

2.6.2.3. Sistem Olarak Aile

Az önce de değinildiği gibi, on dokuzuncu yüzyıldaki toplumsal ve felsefi dönüşümler yirminci yüzyılın ilk yarısındaki pek çok kuramsal düşünceyi güçlü bir şekilde etkilemiştir. Organizmacı yani toplumsal yaşamı da biyolojik olanlarla benzeştiren anlayışın kökeninde çoğunlukla Darwin etkisi olsa da, Herbert Spencer’in belirleyiciliği daha fazla olmuştur (Spencer, 1947). Fakat ailenin bir tür “sistem” olarak addedilmesi ya da daha büyük sistemin bir alt sistemi olarak kabul edilmesindeki en büyük etken, hiç kuşkusuz Sanayi Devrimi ve modernleşme süreçlerinin dünyayı ve bütün toplumları, coğrafya farkına aldirmaksızın, getirdiği karmaşıklıkta. Büyüyen, dönüşen ve sürekli yenilenen toplumun ortaya koyduğu durumu sistem olarak kabul eden bu kuramsal perspektif aileyi küçük boyutlu ama daha büyük toplumsal sistemin bir alt birimi şeklinde değerlendirmektedir. Pek tabii, teknolojiye gelişme ve ilerleme de sistem yaklaşımının gelişmesini tetiklemiştir. Nihayetinde, (toplumsal) sistem, parçalar arasındaki iletişim ve ilişki ağına göndermede bulunuyor. Her sistemin (ailenin) kendi işleyişini sağlayan ve sistemi var edip yeniden üreten sınırları ve bu sınırlar içinde

etkileşimleri ve değişik varyasyonları bulunmaktadır. Sistem belli bir düzenlilik içinde işler. Aile de bir sistem olarak evlilik, ölüm, boşanma, gelir getirme gibi pek çok olayla işleyişini sürdürme eğiliminde olur. Bu kurama göre, her sistem farklı ve çeşitli olduğu için birliğini sürdürür. Genel yapının işleyişini bozan etkenlere sistem ne kadar hızlı ve uyum sağlayıcı şekilde tepki verirse değişme de o kadar başarılı olmaktadır. Her sistemde eşitlikten ziyade farklılıklar bulunur ve bu farklılık da hem değişmeyi hem de talepleri, rolleri ve statüleri yeniden düzenler.

2.6.2.4. Feminist Yaklaşım

Özellikle aile ve aile içi ilişkilerin anlaşılmasında, kuramsal yaklaşımlar içinde feminist perspektifin ayrıcalıklı ve ağırlıklı bir yeri vardır. Turner (1998) feminizm gibi kuramlara sadece açıklayıcı, anlamlandırıcı olarak değil, belli bir *ideolojik duruşa sahip* ve *özgürleştirici* kuramlar olarak bakılması gerektiğini söylüyor. Bu perspektif, sadece anlama çabasını değil, yaşanan toplumsal dünyanın, ilişkiler ve değerler sisteminin *patriyarkın* değiştirilmesini de amaçlamaktadır. Dahası, feminist kuram sadece *neden* ve *nasıl olduğunu* değil, nasıl olması gerektiğini de dile getirir (Turner, 1982; White ve Klein, 2002). Bunda, feminist kuramın kadınların uzun erimli ve zorlu hak arayışından gelen bir mücadele tarihinin de etkisi vardır. Bu uzun mücadele tarihi, zaman içinde dönüşen veya farklılaşan bir feminist kuramsal miras da yaratmış olmaktadır.

Feminist kuramın en temel kabullerinden ve hatta uzun mücadele tarihinin ana konularından birisi, cinsiyet *sex* ile toplumsal cinsiyetin *gender* ayrı gerçeklikler olduğudur. Biyolojik cinsiyetin çoğu kez yanlış ve toplumdaki sınıfsal egemenlik ilişkilerinin bir sonucu olarak eşitsiz ve kadınlar aleyhine şekillenen toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasında temel yapıldığını ısrarla vurguluyorlar (Harding, 1987; Scott, 1999).

Aile de toplumdaki mevcut eşitsiz güç ilişkilerinin hem yeniden üretildiği hem bütün sosyo-kültürel, politik, ideolojik niteliklerin yansıdığı bir yapıdır. Aile, kuruluşundan işleyişine kadar öğrenilen rollerin şekillendirdiği bir kurumdur. Dolayısıyla cinsiyet ya da ailenin de inşasında roller ve değerlerle büyük katkılar yaptığı toplumsal cinsiyet sosyal statünün en önemli dayanaklarından birisini oluşturmaktadır. Kadın ya da erkek

olmanın tek başına ayırt edici özellik ortaya çıktığı bu eşitsiz sistem aile en temel kurumlardan birisi olmaktadır. Sadece ailedeki rol ve statünün değil, bunun da ötesinde, toplumdaki sınıf ilişkilerine de bu eşitsiz kadın veya erkek olarak tanımlanmış olmanın etkisi barizdir.

Fakat feminist kuramın aileye dair bakış açısı ve değerlendirmeleri kadın ve erkek kimliklerini sadece başlangıç olarak kabul eder. Buradan hareketle feminist kuram, ailenin, hanenin, evliliğin, annelik veya babalık gibi rol ve statülerin her nüvesinde kadınları ikincilleştiren erkek egemen değerler sisteminin ve bunun somut güç görünümüleri olarak devlet, parti, okulun var olduğunun altını çizer. Aile ve onun işleyişindeki her rol bir ideolojik kurulum olarak kendilerini var etmektedirler. Hangi sınıfa ait olursa olsun aile, kadınların ezildiği, erkek egemen değerler sisteminin devamı ve yeniden üretilmesi için farklı ve giderek daha da incelikli hale gelen araçlarla sömürüldüğü bir yapıdır. Bu işleyişte din, moral değerler ve hukuki yasalar da bu eşitsizliği sürdürecektir örüntüler olarak ele alınır ve yorumlanır (Ferree, 1990).

Öte yandan feminist kuram, patriyarkın aileyi de temel aktör yaparak özel kamusal, iç-dış gibi toplumsal yaşamı bölümlendirdiğini, bu bölümlendirmenin daha sonra işten eğitime kadar hemen hemen bütün yaşam nüvelerinde kendini var ettiğini söylemektedir. Bu bölümlendirme ya da ayırmada kadın, ev içine, özel alana hapsedilirken, erkek dışı, kamusal yaşama açık bir değerler sistemine dâhil olmaktadır. Bu aynı zamanda, koruma veya diğer ahlaki yasalarla kadının ikincil konumunun kalıcılığı olarak kurumsallaşmaktadır. Kadınlar, erkeklere bağımlı ev içine kapatılan ve dışlanan bir konumda tutulmuş olmaktadır.

Burada feminist perspektifin bütün varyantlarını dile getirmek yerine, genel kabullerine değinmek, bu bölüm için daha kullanışlı bir yol olacaktır. Tekrar etmek gerekirse, feminist kuram, aile ve aile içi ilişkiler dâhil bütün toplumsal yaşamın, uzun tarihsel ve kültürel güç ilişkilerinin sonucu olarak kadınların ikincilleştirilmesi ve sömürsünün sürdürülmesi üzerine inşa edildiğini öne sürer. Patriyarkın, sadece erkeğin aile içindeki birincil konumunun tasdik edildiği bir yapı değil, aynı zamanda iş, eğitim, din, dil, devlet, hukuk ve yasa gibi bütün kurumsal süreçlerde yenilenen ve inşa edilen erkeğin kadın üzerindeki hegemonik güç ilişkilerinin kristalize olmuş hali olduğunu ifade eder. Dolayısıyla aile ve aile işleyişindeki bütün rolleri ve statüleri eşitliğin değil, tam tersine,

kadınların ikincil ve sömürülen konumunun korunduğu eşitsiz güç ilişkilerinin bir yansıması olarak görür. Feminist kuramsal yaklaşımın her dönemi, zamanın ve sosyo-kültürel yapının ruhu gereği, eşit oy hakkı, siyasi süreçlere katılım, miras hukuku, evlilik süreçlerinin erkek egemen değerlerden arındırılması, evlilik, aile ve anneliğin yeniden yorumlanması gibi farklı önceliklere sahip olsa da temel dayanağı kadınların mevcut eşitsiz konumlarının nedenlerinin ortaya konması, anlaşılması ve bunun değişmesi için mücadeleyi kapsamaktadır.

İlerleyen bölümlerde de bahsedeceğimiz gibi, Suriyeli ailelerle yaptığımız görüşmelerde, göçmen ve mülteci olmanın bütün zorluklarını kadınların çok daha karmaşık, çok katmanlı ve çetrefilli şekilde yaşadıklarına tanıklık edildi. Patriyarkın ailenin en zor dönemlerinde bile, gelinen toplumsal yapıdaki eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkiler sistemine eklemeye ya da kendi mevcut sahip olduğu toplumsal cinsiyet *dilini* dâhil olunansisteme nasıl tercüme etmeye çalıştığını, kadınların erken evlilikten, çok eşliliğe kadar geniş bir yelpazede nasıl ikincil bırakılmaya çalıştığını göreceğiz.

2.6.2.5. Ekolojik Yaklaşım

Bu kuramın düşünsel temelleri yirminci yüzyılın başına kadar gitse de asıl popülerliğini, yirminci yüzyılın sonunda çevreci ve doğa odaklı hareketlerin yükselişe geçmesiyle kazandı. *Biyo-ekolojik perspektif* olarak kavramsallaştırılan bu yaklaşımın yirmi birinci yüzyılda gündeme, Brofenbrenner'in 2005 yılında yayınlanan ve büyük ses getiren aynı adlı kitabı taşıdı. Brofenbrenner, kitabında canlıların temel var olma biçiminin sürekli bir değişmeye sahne olan çevrelerine uyum sağlamak olduğunu belirtiyor (Bronfenbrenner, 1981, 2005). Bu kuram, en küçükten en büyük canlı birimlerine kadar temel anahtar kelimenin 'uyum' olduğunu söyler. Canlılar ve onların oluşturduğu bütün birimler (aile de dâhil), her zaman kendilerini değişen bir çevrenin içinde bulurlar ve varlıklarını bir şekilde devam ettirebilmek için uyum gösterirler. Uyum, bireysel bir organizmadan toplumsal birimlere kadar her tekil ve grupsal yaşam belirtisi olan her yerde temel espri olmaktadır. Bu bağlamda aile de tahmin edileceği üzere, değişen sosyal ve ekonomik çevreye uyum sağlayarak varlığını sürdürür.

Bu kuramın sosyal bilimlerdeki ilk temsilcileri, aynı zamanda Chicago Okulu'nun özellikle kent, modernleşme ve kentsel dönüşüm üzerinde çalışmalarda öncü olan Burgess ve Park'tır (1925; 1925; 1921). Bu kuramcıların özellikle mekân üzerinden giden bir uyum ve çevre açıklamaları olmasına rağmen, sosyal bilimlerde önemli bir çığır açtılar. Daha sonra çevre ve uyum süreçlerine, doğa ve fiziki mekân dışında, gelenekten, siyasal davranışa ve çalışma biçimlerine kadar çok değişken dâhil edildi. Bütün bu etkenler ve etkileşim süreçleri, beşerî varlık olarak insanın ve onun oluşturduğu kurumların bulunduğu çevreye uyumuyla ilgiliydi. Nüfus, on dokuzuncu yüzyılda Malthus'un ve Darwin'in (biyolojik evrim) çalışmalarından beri, en önemli uyum ve değişme ögesi olarak hep var oldu. Nüfusla toplumsal mekânların inşası ve genişlemesi, inşa edilen mekânların toplumsal ve kültürel anlamları giderek daha çok ön plana çıkmaya başladı. Az önce de vurgulandığı gibi ekolojik kuram, bireylerin ve grupların mutlaka bir biyolojik özellikleri olduğunu bu kuram hep akılda tutar. Sosyal ortamlarda da gruplar ve bireyler bir çevreye sahiptir ve bu çevre sürekli bir biçimde hızlı ya da yavaş mutlaka değişir. Sistem kuramından farklı olarak, ekolojik perspektif uyum kavramını veya sürecini bütün işleyişin temeline yerleştirir. Önemli olan bir sistemin parçası olmak değil, nasıl ve hangi araçlarla uyum sağlandığıdır; zira sisteme uyumsuz parçalar da hâil olur ve sistemsiz işleyiş, çoğu kez vurgulandığı gibi, uyumsuzlukların ve çözümlerin de olduğu bir yer olabilir. Fakat ekolojik perspektif, zorluklara rağmen (ki, uyum her zaman zorluklar içerir) uyum göstermeyi en önemli dayanak olarak belirler. Önemli olan sistemin parçası olmak değil, ona uyum göstermiş olmaktır.

Ekolojik kuramın (sistem ve diğer kuramlardan farklı) vurguladığı husus, insan toplumunun ve sosyal grupların, biyolojik varlıkların fiziksel uyum sürecinden farklı ve ayrıştırıcı bir özellik olarak, fiziki çevreye ek bir şekilde kültür yaratmasıdır. Kültürün, bulunulan çevrede mevcut olmayan ve uyum sürecinde yaratılan bir olgu olması, sosyal uyumu farklılaştırır. İnsan ve insanın oluşturduğu birimler, bütün özelliklerini kullanarak buldukları çevreye uyum sağlamaya çalışırlar. Birey bulunduğu bütün sosyal ve fiziki çevresel koşulları değerlendirerek uyum sağlamayı amaç edinir. Bundan dolayı insani olan bütün etkileşimleri, bireyler ve gruplar uyum için birer araca dönüştürme becerisine sahiptir. Fiziki çevre, eşit ve aynı olsa da bireyler ve gruplar (aile, cemaat, hane, vs.) farklı niteliklere ve araçlara sahip olduklarından, inşa ettikleri

sosyal uyum dereceleri de farklı olmaktadır. Bireyler ve gruplar sosyal ve biyolojik bir ekosistemde var olur ve uyum çabaları bu dünyaların karşılıklı etkileşimleriyle gerçekleşir. Fiziki ekosistemin birbirine bağımlılığı gibi, bunun içinde var olabilen sosyal dünya ve toplumsal etkileşimler de birbirine bağımlıdır ve uyum sürecinde birlikte farklı derece ve zamanda işlerler. Değişme, uyum sürecinin kilit olgusudur. Hiçbir varlık değişmeden uyum sağlayamayacağına göre, her sosyal birim ve birey değişir. Bu değişme dışarıdaki koşulların dayatması olduğu kadar grubun, ailenin ya da bireyin içsel yapısıyla da çok yakın bağlantıya sahiptir.

Bilindiği gibi, aile tek başına var olamayan bir kurumdur ve daha geniş kurumsal ilişkiler sisteminde (mesela, kültür ve akrabalık) kendini ortaya koyar. Her bireysel gibi görüne eylem, aslında başkasına yöneliktir ve başka birilerini hedefler. Dolayısıyla çocukluktan yetişkinliğe kadar insanın bütün sosyal eylemleri diğer bireylere ve o bireylerin yaşadığı koşullara yöneliktir. Hawley, bireylerin ya da daha geniş anlamda toplumun uyum ve kalkınmaya, farklılaşmaya başladığında bunun çevreleriyle etkileşimlerini değiştirmesi olarak okunması gerektiğini söylüyor (Hawley, 1986). Dolayısıyla gündelik yaşamda çevreyle kurulan ilişki ve etkileşimlerin değişmesi daha geniş çaplı etkileşimlerin de değişmesi anlamına gelir. Aile oluşurken, eşlerin rolleri ve statüleri nasıl değişiyorsa, aileye katılan her bireyde ve ailenin koşullarının değişmesinde uyum için bütün ilişkiler ve yapı yeniden değişir. İşbölümü, roller ve statüler kesin gibi görünse de, ailenin yaşadığı çevrenin değişmesi bütün süreçleri yeniden şekillendirir. Çünkü her değişme aileye de uyum veya yok olmayı dayatmaktadır. Çocukların büyümesi aile kompozisyonunu değiştirdiği gibi yeni uyum süreçlerini de aileye dayatır.

Suriyeli aileler için de bütün göç ve mülteci olma süreci hızlı ve radikal şekilde değişen hem fiziki hem de sosyal çevreye uyum sağlama çabasından ibarettir. Ailelerin uyum sağlamak ve yaşamlarını sürdürebilmek için aile içi ilişkileri yeniden düzenledikleri gibi, yeni toplumsal yaşam koşullarına adaptasyonlarını kolaylaştıracak ve istikrarlı hale getirecek yeni davranış kalıpları geliştirdiklerine de diğer bölümlerde değinilecektir.

2.6.2.6. Gelişimsel Yaşam Döngüsü Yaklaşımı

Aile kuramları anlatılırken değinilmesi gereken perspektiflerden birisidir. Temelde, üç ayrı kuramsal yaklaşım veya varyanttan oluşur. Bunlardan ilki olan *bireysel durumlar kuramı* (*individual life span theory*), daha çok psikolojik köklere sahiptir ve daha çok bireyin gelişimini etkileyen çevresel faktörleri ön plana çıkarır yani birey merkezli açıklamalar ön plandadır. Bireyi etkileyen pek çok etken aile dâhil yaşanan çevre kaynaklıdır. Birey nihayetinde, ailenin merkezinde olduğu bir çevrede yaşar ve kişiliğini ya da ilişkilerini bunlarla şekillendirir.

Bu yaklaşımın ikinci varyantı, *gelişimsel aile kuramıdır* (*family development theory*). Sosyolojideki aile çalışmaları genelde bu yaklaşıma dayanır. Bu kuram, ailenin dâhil olduğu sistemlere ve örüntülere odaklanır. Bu örüntülerin ve sistemin zaman içinde aldığı biçimler, değişimler, dönüşümler ve ayrışmalar aileyi anlamada temel alınır. Ailenin gelişimsel çizgisi yaklaşımı, Erikson, Freud ve Piaget gibi kuramcılarının gelişimsel psikolojik perspektifinden farklıdır. Gelişimsel aile perspektifinde birey önemlidir ama ancak ailenin dâhil olduğu toplumsal ilişkiler sisteminde anlam kazanır. Grup olarak ailenin diğer gruplarla etkileşimi bireyi ve diğer aile içi ilişkileri de şekillendirmektedir.

Bu yaklaşım içindeki üçüncü bakış açısı, *aile seyri kuramı* (*life course theory*) dir. Bu kuram, tıpkı gelişimsel aile kuramı gibi, daha çok sosyologlar, demograflar, ekonomistler, eğitimciler, sağlık ve sosyal hizmet uzmanları tarafında aile çalışmalarında kullanılır. Bu kuramdaki en temel hareket noktası, ailenin (ya da daha sonra spesifik olarak bireylerin) geçmişinin, tarihsel edimlerinin boşanmadan, birikime, doğurganlıktan eğitim ve yaşlılığa kadar bütün aile döngüsünü nasıl şekillendirdiğini anlamaktır. Bu kuram aynı zamanda ailedeki bireylerin hangi özelliklerinin bütün döngüyü nasıl ve hangi dinamiklerle şekillendirebildiğine de odaklanır. Böylece, aile içindeki güç ilişkilerinin hangi dinamik ve etkenlere göre yapılandığını anlamaya çaba sarf eder. Bunun yapılabilmesi adına özellikle (Hogan, 1978) ve (Bengtson ve Allen, 1993) ailenin içinde yaşadığı toplumsal dünyanın küçük bir kesiti olarak ele alınmasını salık veriyorlar. Tekil bir ailedeki gelişimsel çizginin genele dair ipuçları içerdiğini ileri sürüyorlar. Burada ailenin ve bireylerin tarihi başat bir rol oynamaktadır (White ve Klein, 2002, s.121). Diğer taraftan zaman da önemli bir etken olarak kabul edilir. Çünkü

zaman, süreci ve tarihi anlamak için kilit kavramdır. Değişmiş ve değişmekte olan aile yönleri ya da özellikleri, bu kuramın odaklandığı diğer hususlardır. Zamanla, belli bir dönüşüm içinde aileler durumlar, normlar ve roller inşa eder. Ailenin bu inşası zaman ve tarih içinde değişimlere ve dönüşümlere uğrar. Bu kuram, kısaca, ailenin, daha büyük toplumsal sistemden kesit taşıyan bir sosyal gerçeklik olarak hangi varyantlardan, hangi dönüşümlerden geçtiğini ve bu değişimleri yaşarken nasıl şekillendiğini anlamaya odaklanmaktadır.

2.6.2.7. Neo Marksist Çatışma Kuramı Bağlamında Suriyeli Mülteciler

Toplumsal çatışmanın grup yapısı üzerindeki ikili (yani hem olumlu hem olumsuz) etkisine ilk vurgu yapanlardan birisi Coser'dir (1990, 2001). Coser'a göre, sosyal teorinin kurucularının pek çoğu, grubun ya da genel anlamda toplumun içinde değişme için vazgeçilmez olan çatışmayı patolojik bir olgu ve süreç olarak ele almakla yanlış bir algıya sebep olmuşlardır. Toplumun genel yapısal işleyişinde çatışma, değişimin itici gücünü oluşturur ve grup içi ve dışı çatışma olmadan, grubun hem yeni sınırlarını hem de kimliğini oluşturması olanaklı görünmemektedir. Simmel'den esinlenen Coser, çatışmanın topluma ya da daha dar bir gruba olumlu katkılar yapabileceğini de dile getirir (Coser, 1990, 2001; Poloma, 1993). Coser, temelde çatışmanın geçici değil, sürekli bir öge olduğunu savunur ve çatışmanın toplumsal çözümlenmeye dâhil edilmesi gerektiğini söyler.

Çatışma, grup içi ve grup dışı dinamiklerin gücü oranında grubun kimliğini kurmaya, mevcut olanı yeniden şekillendirip yapılandırmaya ve karşılıklı sınırlandırmaya yardımcı olur. Özellikle, değişimin çok hızlı ve şiddetli olduğu durumlarda çatışma, grubun kendi üyelerine yeniden kimlik kazandırarak mevcudun kendi varlığını sürdürebilmesine olanak sağlar. Bu durumda göçün ve mülteciliğin ortaya çıkardığı hızlı ve ani değişimlerden kaynaklı çatışmaların aile bireyleri arasında yeniden bir kimlik ve ilişkiler ağı kurulmasına, grubun (mesela ailenin, mültecilerin, göçmenlerin) dış toplumsal baskıların getirdiği çatışma ve zorluklar karşısında dış dünyayla sınırlarını çizerek varlığını sürdürmesine yardımcı olur (Poloma, 1993). Diğer bir deyişle, Suriyeli mülteci aileler örneği üzerinden somutlaştırmaya çalışırsak; Türkiye veya Gaziantep'e gelmeden önce, önemli görülmeyen veya aile içinde etkisi olmayan unsurlar, az önce

ifade edilen ‘saiklerden’ dolayı, ailenin ya da Suriyeli mülteci grupların kimlik inşası için elverişli gelişmelere sebebiyet verebileceği gibi, grubun, aile, azınlık, mülteci, etnisite olarak “dış” veya “öteki” toplumsal birimlerle sınırlarını ve mesafesini de ortaya koymuş olur. Örneğin, Suriyeli pek çok aile Gaziantep’te yoksulluğun aile üzerinde yarattığı tehdide karşı yardım almak, güçlenmek ve ailenin bu tehditten olanaklı olan en az şekilde etkilenmesi için çeşitli destek mekanizmalarına başvurmaktadır. Bu durum ailenin yeni dış toplumla temas kurması yeni ilişkiler geliştirmesi anlamına gelmektedir. Aile bu süreçte kendini esneterek dayanıklılığını (resilience) artırır ve kendini yeniden kurgulayarak sınırlarını yeniden çizer.

Coser (1990, 2001), benzer şekilde, çatışmanın grubun iç ve dış ilişkiler ağındaki zayıflıklarının onarılması olanağı sunduğunu da belirtir. Böylece çatışma, potansiyel negatif yıkıcı etkileri yanında, grubun iç ve dış sınırlarını yeniden çizerek, kimlik koruyucu, sınır belirleyen pozitif etkilere de sahip bir değişim süreci olarak da tanımlanabilir hale gelmiştir (Wallace ve Wolf, 2012). Coser’in ve diğer çatışmacı teorisyenlerin işaret ettiği doğrultuda ifade etmek gerekirse, savaş, şiddet, baskı ve diğer pek çok olumsuz durumlardan dolayı göç eden ya da mülteci olan ailelerin yaşadığı çatışmalar, kimlik inşa edici, sınır belirleyici süreçlere everilebildiği gibi grup içindeki uyumu bozucu riskleri minimize ederek grubun (burada, ailenin) varlığını veya birliğini söz konusu zor koşullarda da sürdürmesini sağlayabilmektedir.

Coser, çatışmanın tek tip ve türden olmadığını, birimin, grubun ya da bireyin duruma göre farklı davranışlar sergilediğini ve buna dayanarak farklı çözümler ürettiğini söylemektedir (Coser, 1990, 2001; Poloma, 1993; Wallace ve Wolf, 2012). Coser’in “gerçekçi” veya “gerçekçi olmayan çatışma” dediği, grubun gerçek amaç ve eylemlerinin bilincinde olmasıyla ortaya çıkmaktadır. Gerçekçi çatışma, grubun zor durumundaki gerilim ve çatışmalarda sorunun gerçek veya belirleyici kaynağını bilerek ona göre eylemde bulunması ve çözümler hususunda pazarlık edebilmesini olanaklı kılmaktadır. Gerçekçi olmayan çatışmada kişi yanlış bilinçle⁴⁶ sorunların kaynağından uzaklaşır. Mülteci bir ailenin içinde yaşanan çatışmalar, ilişkilerin birincil ve yakın sebebinin ailenin ekonomik kazanımlarıyla ilgili olduğunu fark etmesi ve ona göre pozisyon alması, gerçekçi çatışmadır. Gerçekçi çatışma, söz konusu grup ya da

⁴⁶Marx’ın “yanlış bilinç” kavramı, “false consciousness” kişinin kendi gerçekliğini farklı yorumlaması.

toplumsal birim üzerinde etkili olan dinamiklerin doğru ve gerçekçi değerlendirilmesiyle sonuçlanır. Diğer taraftan, gerçekçi olmayan çatışma, yine sonuçtan yola çıkarak, gerilim ve sorunun kaynağının doğru tespit edilememesiyle ve grubun çatışmayı yönetebilmekten uzaklaşmasıyla sonuçlanır. Mülteci bir Suriyeli aile, kendi somut olumsuz koşullarının nedeni, sonucu ve çözümü olarak kendisinin etki edemeyeceği yahut ulaşamayacağı sebeplere odaklanırsa, bu gerçekçi olmayan bir çatışma hali yaşıyor anlamına gelecektir. Örneğin, mülteci bir ailenin yaşadığı sorunları “dış güçler” ya da “uluslararası politika” gibi müdahale edemeyeceği ve çözüm üretemeyeceği sorunlara odaklanarak aileyi tehdit eden gerçek soruna odaklanamaması, aileyi tehditler karşısında savunmasız bırakır. Coser, zenci fabrika işçilerinin ücretleriyle ilgili iyileşmeye gidilmesi için greve gitmelerini gerçekçi çatışmaya örnek olarak göstermiştir. Aynı durumdaki işçiler, yaşadıkları adaletsizliği, ön yargı veya ırkçılık gibi doğru teşhis olsa bile, krizi çözmelerini sağlayamayacak bir teşhis olduğundan dolayı gerçekçi olmayan çatışma durumu olarak izah etmiştir.

Yine Coser, toplumsal ilişkilerdeki çatışmanın, sanıldığı gibi her zaman saldırganca veya düşmanca olmayabileceğini de ekler. Aynı ortamlarda benzer hedefler için çabalayan toplumsal aktörlerin çıkarlarının çatışabildiğini ama bunun her zaman şiddet ve saldırganlığa evrilmeyeceğini de belirtir. Örneğin, şu an üniversiteye girmeye çalışan Suriyeli öğrenciler, ya da istihdam edilmek için Sağlık Bakanlığı’na başvuran Suriyeli pratisyen hekimler bu duruma örnek gösterilebilir (Coser, 1990, 2001; Ritzer, 2012; Wallace ve Wolf, 2012). Bu örnek özelinde çatışmanın şiddet ve gerilime sebebiyet vermesi bir yana çatışmanın olanak ve kapasiteyi arttırdığı da eklenebilir. Aynı hedefe yönelik çalışmalar yapanları güçlendirmek için yeni oluşumlar ortaya çıkmakta ve bu oluşumlar yeni olanaklar sağlamaktadır. Üniversite sınavına hazırlanan Suriyeli öğrencilere özel dershanelerin açılması, Türkçe dil kurslarının açılması gibi. Gerilim ve rekabet kaçınılmaz olsa da bunun şiddete ve saldırganlığa dönüşeceğini söylemek, toplumsal ilişkilerdeki mevcut ve potansiyel bütün çatışmaları şiddet ve saldırganlıkla özdeşleştirmek anlamına gelecektir. Gerçekçi çatışmalar bütün düzlemlerdeki toplumsal ilişkilerde açık ve zımnî olarak bulunduğu için Coser, bunun olanaklı olmadığını belirtir.

Coser, toplumsal ilişkide duygusal ya da fiziksel yakınlığın çatışmanın türünü ve gidişatını belirlediğini söyler. Aile bireyleri ya da yakın arkadaşlar arasında (da) olabilen çatışma ya bastırılır ya şekil değiştirilir ya da başka yerlere yönlendirilerek yönetilmeye çalışılır. Mülteci ve göçmen aileler bağlamında çatışma kaçınılmazken, birincil ilişkilerin şekillendirdiği bu birimlerde çatışma, ya ertelenerek bir tür bastırmaya tabi tutulur ya da ailelerin ve bireylerin gücü, kapasitesi, sermaye türleri ve yaşadıkları somut politik, ekonomik ve toplumsal ilişkiler dünyasının özelliklerine ve olanaklarına göre grup dışındaki yakın veya uzak aktörlere göndermelerle idare edilebilir bir halde tutulur. Örneğin, Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde de çokça örneğine rastlandığı gibi Gaziantep'e veya Türkiye'ye gelmeden önceki toplumsal ilişki dünyalarında çatışmayı arttıracak bir sorun olarak eğitimden mahrum kalma, tüketim alışkanlıklarında değişiklik yapmak zorunda kalma gibi sorunlar, göç ve mültecilikten dolayı doğal olarak feragat edilmesi gereken meseleler halinde yorumlanarak yönetilebilmektedir. Gaziantep'e göç etmiş bir ailedeki bir gencin mühendislik eğitimine devam edememesi, Suriye'de veya Halep'teyken aile içi işleyişi bozabilecek kadar çatışma potansiyeline sahipken, bu eğitimi alamamak Gaziantep'te diğer aile bireyleri için fedakârlıkla, mülteci olma söylemleriyle ikame edilebilmektedir. Bu çatışma aynı zamanda aile ya da grup içindeki gerilimlerin nedenlerinin hem açıklanmasında hem de yönetilmesinde işlevsel olmaktadır.

Göç ve mültecilik durumlarında daha da belirginleşen ve çoğunlukla kendini öteki ya da diğeriyle karşılaşma anlarında açığa vuran toplumdaki çok çeşitli ve katmanlı bir çatışma olgusunun varlığı göz ardı edilemez. Toplum, çok farklı sınıf, kültür ve katmanlardan oluşan bir olgu olarak, farklı çıkarların, otorite ilişkilerinin, beklentilerin ve her türden ilişkilerin gerçekleştiği, sürekli devinen, değişen-dönüşen bir sistemle varlığını devam ettirirken, göçmen ve mülteciler bu ilişkiler sistemine farklı noktalardan eklemlenmeye, dâhil olmaya çalışırlar (Coser, 1990, 2001; Dahrendorf, 1959; Lukes, 1990). Bu dâhil olma ve eklemlenme, kendi başına sınıfsal, kültürel, hukuki ve ekonomik pek çok çatışma potansiyeliyle karşılaşır. Bunların bir kısmı hâlihazırda dâhil olunan toplumsal yapının kendi bünyesindeki çatışmaların, bir kısmı göçmen ve mülteci olma nedeniyle karşılaşılan çatışmalardır. Fakat daha fazlası ve önemlisi, dâhil olunmaya, eklenilmeye, tutunulmaya çalışılan toplumun mevcut çatışmalarına göçmen ve mültecilerin süregelen mevcut çatışmalarını da taşımalarının kaçınılmaz olmasıdır.

Hal böyleyken çok boyutlu, çok katmanlı ve çok aktörlü bir toplumsal ilişkiler yumağı yeniden kurulmuş olmaktadır.

Göçmen ve mülteciler bu çatışma ilişkilerini yaşarken, aynı zamanda mevcut toplumsal ilişkiler sistemindeki fay hatlarını, çelişkileri, aktüel ve potansiyel çatışma durumlarını da farklı araç ve görünümlemlerle (mesela, yabancı düşmanlığı, ırkçılık, kadınlara, engellilere, çocuklara, farklı mezhep ve etnisite mensuplarına karşı ayrımcılık vb.) daha görünür kılabilen, bir toplumsal çözücüye de (solvent) dönüşür. Suriyeli mülteciler özelinde, ikinci eş olgularını veya çocuk gelin, çocuk işçiliği olgularını bu duruma örnek gösterebiliriz. Zira bütün toplumsal ilişkileri daha doğrusu toplumun bizatihi kendisini var eden bu egemenlik ve hiyerarşinin kendisi çatışmadır.

Dahrendorf (1959), toplumsal eşitsizlik ve sınıf farklarının, sadece mülkiyet konumundan kaynaklanmadığını, toplumdaki güç ilişkilerinin değişen araçlarından da kaynaklanabileceğini söylemektedir (Poloma, 1993; Ritzer, 2012; Wallace ve Wolf, 2012). Marx'ın burjuvazi-proleterya ya da üretim araçlarına sahip olanlarla olmayanlar şeklindeki dikotomik toplumsal hiyerarşisinin ve sınıflandırmasının on dokuzuncu yüzyılda kaldığını, yirminci yüzyılda sermaye sahipliğine yöneticiler gibi yeni sınıfların eklendiğini belirtir. Dahrendorf, yirminci yüz yıl için en önemli üç olguyu, sermayedeki ayrışma, emek ya da işçi sınıfındaki ayrışma ve yeni orta sınıfların ortaya çıkışı olarak sıralar. Dahrendorf'un toplumsal çatışma kuramının önemli bir ayağını oluşturan bu yeni güç hiyerarşisinin en büyük nedeni, yirminci yüzyılda çatışmanın türü, şiddeti ve biçimi için yeni araçların ortaya çıkmış olmasıdır. Marx'ın sınıfsal çelişkileri formüle ettiği on dokuzuncu yüzyılda burjuvazi hem şirketin sahibi hem de yöneticisiydi. Bütün kararlar ve hedefler, sermayenin fiilen sahibinin yönetimindeyken, yirminci yüzyılda değişen teknoloji, bilgi, piyasa ve kâr oranları yönetici sınıfın ortaya çıkmasına olanak sağladı. Sermayede bunlar olurken, işgücü ya da emek katında da farklılaşma ortaya çıkmıştır (Dahrendorf, 1959; Wallace ve Wolf, 2012). İşçiler arasında yapılan işin niteliğine, sektörüne ve piyasadaki etkisine göre yani kâr marjına göre farklılaşma belirginleşmiştir. Dolayısıyla temel dikotomi ve zıtlıklar üzerine inşa edilen ve on dokuzuncu yüzyıldaki kapitalist sanayi toplumlarına dayanan Marx'ın tasnifi yerine Dahrendorf'un bu yeni ara durumları şekillendirdiği toplumsal çatışma sistemi Suriyeli mültecilerin durumunu daha iyi tanımlar. Çünkü Marx çatışmanın sonucunda devrim,

yıkım ve şiddetin olacağını öngörür fakat Dahrendorf uzlaşmanın olanaklı olduğunu, vurgular.

Yeni ara sınıf (veya orta sınıflar) ve kesimlerle genişleyen toplumsal dünyada çatışma sadece mülkiyet üzerinden temellendirilmemelidir. Yeni sınıflar aynı zamanda toplumda yeni çıkar grupları ve yeni çatışma biçimleri demektir. Dahrendorf'un formüle ettiği çatışma kuramında, zamanla toplumda yeni ortaya çıkan durum ve sınıflar yeni çıkarlarla birlikte yeni etkileşim ve çatışmaları beraberinde getirir. Burada hemen değinilmesi gereken mesele, Dahrendorf'un bu çatışmayı kaçınılmaz olarak görmesine rağmen sağlıklı ve zorunlu bir sebep ve sonuç şeklinde ele almış olmasıdır. Ona göre toplumun değişik katmanlarında açık amaçlar kadar gizil amaçlar ve çıkarlar da çatışmayı olanaklı kılıp sürdürebilir. Burada çatışmanın türünü ve şiddetini belirleyecek olan, o toplumun genel koşulları (zaman, dönem, bölge, iktisadi ilişkilerin niteliği, vs.) kadar sınıf ve katmanlar arasındaki egemenlik, güç ve çıkarların niteliğidir. Ama her ne olursa olsun, az ya da çok, açık veya kapalı şekilde mutlaka bir gerilim ve çıkar çatışmasının varlığı kaçınılmazdır.

Dahrendorf, toplumsal değişmeyi de sağlayan olgunun temelinde bu türden çatışmaların olduğunu belirtir. Toplumdaki her sınıf ve katmanın, bütünlük ve sistem içerisinde rol ya da rollere sahip olduğunu, bunun aksinde bir toplumsallığın olanaksız olduğunu vurgular (Dahrendorf, 1959; Poloma, 1993; Wallace ve Wolf, 2012). Coser ve Dahrendorf'la benzer şekilde Lenski de toplumun giderek karmaşıklaştığını, bu karmaşıklaşmaya beraber, sisteme katılan, dâhil olan her grup, birey ve kesimle bölüşümün, üretimin ve sahip olmanın yeniden dönüştüğünü dile getirir (1976, 2005; Poloma, 1993). Dolayısıyla toplumsal yaşam çeşitlenip genişledikçe çatışmaya neden olabilecek etkenler çoğalır Lenski, bu çoğalmanın temelinde artan üretim arzına sahip olma mücadelesi olduğunu söyler. Ona göre toplumların binlerce yıllık tarihi aslında, coğrafi da yayılmadan, teknolojinin sürekli karmaşıklaşmasından gelişmesinden ve nüfusun artmasından ibarettir. Nüfus ve coğrafya aynı zamanda göç ve mültecilik olgularıyla yeniden şekillenen veya belirlenen durumlardır.

Mülteciler, aynı zamanda mevcut coğrafya ve nüfus üzerinde de etkilere sahip olarak, mevcut toplumsal çatışmalara dâhil olurken, yeni çatışma biçimlerine de kapı arayabilirler. Burada kesin olan bir husus, gerek Dahrendorf'un sınıfsal kompozisyona

dayalı çatışması ve gerekse Coser'ın birey ve sınıfların farklılaşan çıkarlarından kaynaklı çatışması gibi Lenski'nin de teknolojinin, mal ve hizmet üretimindeki çeşitlenme ve karmaşıklığın ve nüfusun sürüklediği çatışmaların zaten her toplumda potansiyel ve aktüel olarak var olduğu, göçmen ve mültecilerin de bu çatışmalara yeni boyutlar getirdiğidir. Çünkü (somut) şiddet ve çatışmaların ortaya çıkardığı veya var ettiği bir toplumsal yaşam söz konusuysa ve bundan ayrı bir toplumsal ilişkiler sistemi düşünülemezse, göçmen ve mültecilerin yol açtığı, ifşa ettiği ya da belirginleştirdiği toplumsal çatışmaların varlığı da muhakkaktır. Dolayısıyla Lenski'nin toplumsal değişme sürecinde oluşan mevcut çatışma ve gerilimlere göçmen ve mültecilerin de geldikleri toplumda hem grupsal hem de bireysel da kendi bakış açılarıyla dâhil olduklarını iddia etmek olanaklıdır. Diğer bir ifadeyle, toplumda var olan çatışma ve gerilimler kadar niteliksel değişme ve fiziksel büyümeye göçmen ve mülteciler de bütün koşullara rağmen, dâhil olur. Öte yandan şunu da özellikle vurgulamakta yarar vardır: Göçmen ve mültecilerin söz konusu gerilimli ve çatışmalı toplumsal ilişkiler sistemine dâhil olması, mevcut çatışmaları daha görünür kılabilen kaldıraçlara dönüşebileceği için göçmen ve mülteciler üzerinden daha görünür hale gelen toplumsal çatışma akslarına veya fay hatlarına yönelmesi gereken dikkatler, “yeni” toplumsal aktörlere yani göçmen ve mültecilere yönelebilir. Tam da burada, çatışma kuramcılarının dile getirdiği gibi bu gerilimler toplumsal ilişkiler sistemine, rasyonel ve uzun vadeli gerilimi düşüren içerici politikaların geliştirilmesine yol açarak olumlu/güçlendirici katkılar sağlanabileceği gibi uzun vadeli zamana yayılmış ama döneme göre popülist, zenofobik, dışlayıcı, ayrıştırıcı ve ötekileştirici politikaların kullandığı bir araca da dönüşebilir. Sosyal Hizmetin varlığı ve önemi bu noktada ortaya çıkar. İnsan haklarını merkeze alan ve bireyleri güçlendirerek toplumları güçlendirme hedefiyle hareket eden sosyal hizmetin klasik müracaatçı kesimini oluşturan dezavantajlı gruplara bu kez mülteciler ve de mültecilerle ortak alanları paylaşarak yeni bir toplum ve düzen inşa eden yerel halk da dâhil olur. Dolayısıyla sosyal hizmetlere düşen görev artmıştır.

Burada unutulmaması gereken nokta çatışmanın temelinde toplumdaki güç mücadelesinin yattığıdır. Mevcut toplumsal ilişkiler sisteminde hâlihazırdaki aktörler arasında olduğu kadar göçmen ya da mülteciler gibi bu sisteme eklenmeye veya dâhil olmaya çalışanlarla da aslında bir güç mücadelesinin yaşandığı ve bunun genel

görünümün ‘çatışma’ olduğudur. Çatışmacılar açısından güç ve değerler, bizatihi bireylerin ve grupların diğerlerine karşı kullandığı veya sahip olduğu araçlar olarak görülür. Dolayısıyla zaten eşitsiz olan toplumsal ilişkiler sisteminde güç de eşitsiz dağıtıldığı için çatışma da kaçınılmaz olarak sürekli olmaktadır (Dahrendorf, 1959; Özsöz, 2007). Burada da yine sosyal hizmetlerin öneminin altı çizilmelidir. Gücün, yani olanakların, sosyal hizmet kavramlarıyla söyleyecek olunursa, kaynakların ve hizmetlerin eşit hatta adil dağıtılması ile ilgili çalışmalar yapmak, yol haritaları hazırlamak sosyal hizmetlerin görevidir. Dolayısıyla çatışmanın nedenlerinden biri olan kaynakların eşitsiz dağılımı ile ilgili olarak mikro, mezo ve makro düzeyde girişimlerde bulunulması açısından sosyal hizmetlerin rehberliğine ihtiyaç vardır.

Marx ve Weber gibi toplumsal ilişkileri, sınıfı veya işleyişi farklı perspektiflerden ele alan iki kuramcının düşüncelerinden yola çıkarak farklı çatışmacı bakış açıları ortaya çıkmaktadır. Kaynakların eşit dağıtılmadığını dolayısıyla toplumdaki üretim ilişkileri sürecinde üretim araçları karşısındaki mülkiyet durumunun (Bottomore, 1990; Wallace ve Wolf, 2012) yani çıkarların farklı olduğunu ileri sürenlerle, bunların önemini kabul edip mülkiyetin tek başına toplumsal ilişkileri (dolayısıyla çatışmayı) ada tek başına yeterli olmayacağını, statü, din, kültür gibi Marx ve devamcılarının altyapıdan türettikleri değerlerin daha önemli olduğunu (Weber) çözümlerinin temeline yerleştirenlerin (Freund, 1990) iki farklı toplumsal çatışma perspektifi ortaya koyduğunu söylemek gerekir. Örneğin, Dahrendorf, Marx’ın on dokuzuncu yüzyılda Marx’ın çizdiği sınıf için gerekli koşulların yirminci yüzyılda kalmadığını, sınıfın ve sınıf ilişkilerinin ortaya çıkan yeni ve farklı durumlarla değiştiğini söyleyerek, toplumsal çatışma kuramında Marx’tan ilham alsa da Weber’e yakın durmaktadır. Zira Dahrendorf’un çizdiği şemada göçmen ve mültecilerin toplumsal çatışma sistemindeki konumları daha iyi anlaşılır. Özellikle Suriye gibi çoğunluğunu orta sınıfların oluşturduğu bir ülkeden gelen mülteciler için bunu söylemek yanlış olmayacaktır. Gaziantep’teki Suriyeli mültecilerin dâhil olduğu toplumsal çatışma sisteminde onların mülkiyet durumlarından önce değerler, kültür, hukuki konumlarıyla var olmaları bunu anlamamızı kolaylaştırır. İşadamları, işçi, hekim ya da köylülerin mülkiyet durumları ve ekonomik sermayelerinden önce, onların bu yeni toplumsal çatışma sisteminde sahip oldukları yer daha çok değerler üzerinden belirlenmektedir. Ekonomik sermaye ve

mülkiyet önemli bir belirleyici etken olsa da Suriyeli mültecilerin durumunu açıklamada kültür ve değerler daha çok ön plana çıkmaktadır.

Bütün bunlar bize, toplumu bir bütün olarak değerlendirmekten çok, farklı güç ve otorite mücadelelerinin değişik araçlarla ilerlediği çok parçalı ama birbirine bağımlı bir durum olarak değerlendirilmesi gerektiğini hatırlatır. Buda sosyal hizmet müdahalesinin müracaatçının olduğu yerden başlamak ilkesiyle doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla kesin sınırları olmayan toplumsal ilişkiler sistemine dâhil olan göçmen ve mülteciler de aslında en başından itibaren güç ve çıkar mücadelesinin ortaya çıkardığı ve sürdürdüğü çatışmanın bir parçası olurlar. Her toplumsal aktör, birey ya da grup toplumun ortaya çıkardığı güç ilişkilerinde bir konumda yer alır ve farklı sınıfsal tabakalaşma süreçlerindeki normları benimseyerek o normları veya kültürel değerler sistemini yeniden inşa eder. Pek tabii, bütün bu süreçler açık ya da gizli, dozu ve biçimi değişen toplumsal çatışma ilişkileriyle olanaklı olmaktadır. Bireyler veya gruplar güçlerini sürekli koruma ve egemenlik olanaklarını arttırma eğiliminde olduklarından çıkarlarını ön planda tutarlar ve bunun için mücadele ederler. Bu durum mülteciler için yorumlayacak olursak; mültecilerin yeni dâhil olmaya çalıştıkları toplumsal ilişkiler sisteminde sahip oldukları bütün olanak ve araçlarla (eğitim, sermaye türleri, yetenekler, kültür) yaşadıkları sorunlarla baş ederek mültecilerin söz konusu çatışma ilişkilerine katıldığını söylemek olanaklıdır.

Hiç kuşkusuz, çatışmaların derecesi ve görünümleri farklıdır. Fiziki ya da görünür hale gelen şiddet, var olan çatışmaların ulaştığı evreleri göstermesi bakımından önemlidir. Özellikle mültecilerin görünür fiziki çatışmaların ürünü olan şiddet ortamından uzaklaşmak isteyen insanlar oldukları düşünüldüğünde yeni dâhil olunan toplumdaki çatışma ilişkilerini de deneyimledikleri söylenebilir. Dolayısıyla görünürlüğüne veya gizliliğine bakılmaksızın, mülteci ve göçmenlerin kısa süre içinde farklı coğrafya ve beşerî ortamlarda toplumsal çatışmalarla karşılaştıkları söylenebilir. Bunun dozu, şiddeti, türü ve etkisi mültecilerin tarihsel, sınıfsal ve kültürel geçmişiyle ilişkili olduğu kadar yeni dâhil olunan toplumun mevcut çatışmaya elverişlilik durumuyla da bağlantılıdır. Mülteciler, ilk baştaki yardımlara ulaşma çabası ve mücadelesinden ilerleyen zamanlardaki hukuki, felsefi ve siyasi mücadelelere kadar bütün çatışma süreçlerinin faili, öznesi ve nesnesi olurlar. Bu durum göçmen ve mülteciliğin aynı

andaki çoklu toplumsallık durumunda bulunma zorunluluğuyla da ilgili gibi görünmektedir. Diğer bir ifadeyle, mülteciler, dâhil oldukları topluma mensup pek çok birey ve gruptan fazla bir şekilde kendilerini aynı anda birkaç alandaki çatışma, güç mücadelesi ve gerilimin içinde yer almak zorunda bulurlar.

2.7. Kavram Olarak “Baş Etme”

Çalışmanın bu başlığı altında genel da baş etmenin (coping) ve baş etme stratejilerinin (copingstrategies) ne a geldiğini hem bu alandaki literatüre değinilerek hem de Gaziantep’teki Suriyeli aileler özelindeki duruma değinilerek açıklamaya çalışılmıştır. Bilindiği üzere “baş etme” kavramı ilk önceleri tekil durumlarda, psikolojik çalışmalar için daha çok kullanılıyorken kavram, 1960’lı yıllardan itibaren aile ve aileler arası ilişkiler gibi grupsal yapıları da kapsamaya başlamaktadır. Dyk ve Schvaneveldt, 1980'lere kadar sorunlarla baş etmede ilk önce bireylerin yani tekil varlıkların stratejilerinin incelendiğini fakat o tarihlerden sonra "baş etme"nin aileyi hatta aileler gibi diğer grupları da içermeye başladığını belirtmektedir ve birey odaklı başlamış olmasına rağmen, baş etmenin iki düzeyi olduğunu söylemektedir: Birincisi, psikolojik yani bireysel düzey; İkincisi, ailevi ya da sosyolojik düzey. Bilindiği gibi, psikolojik baş etme, psikoterapistler, çeşitli eğitim programları dâhil pek çok program ve bilim dalı, bilinçli ya da bilinçsizce kullanır (1987, s. 23). En nihayetinde baş etme, stres dâhil, bütün bozukluk ve uyumsuzlukları ada ve çözümede kullanılmıştır.

Bu alanda farklı baş etme stratejilerinin ayrıntılı biçimlerine katkılar yapan Lazarus ve Folkman olmuştur. Lazarus ve Folkman, psikanalizden etkilenerek, içsel bütün baş etme süreçlerini, içsel bilinçsiz çatışmaların bir yansıması olarak değil, dışsal-toplumsal bilişsel süreçlerin değerlendirilmesi, yorumlanması veya işletilmesi olarak ele almışlardır (Lazarus ve Folkman, 1984). Burada baş etmenin, aynı zamanda, bireyin içsel (bireysel) süreçlerinin çevresel koşullarla (aile, aile dışı ve toplumsal) etkileşimi olarak ele alındığı vurgulanmalıdır (1984'ten aktaran Dyk ve Schvaneveldt, s.24). Benzer şekilde, Kessler, Price ve Wortman da baş etmeyi, en genel anlamda, 'bireyin kendi koşulları içinde çevresel ve içsel kaynakları yönetmesi ve bunlar aracılığıyla karşılaştığı sorunları azaltması veya yönetmesi' şeklinde yorumlamışlardır (Kessler ve Wortman, 1985). Devamla, Dyk ve Schvaneveldt (1987: 24), baş etmenin en genel

anlamda, psikolojik boyutta üç çeşit ya da katmanlı stratejiden oluştuğunu eklemiştir:

1) Zorluklarla dolu deneyimlerle şekillenen durumun biçimlendirilmesi; 2) Sorunun ne a geldiğinin kontrol edilmesi ya da sınırlarının belirlenmesi; 3) Stresi ya da zorluğu yönetme. Bu üç katman, adı geçen kuramcılara göre stratejiyi oluşturan süreçlerdir. Lazarus ve Folkman, aynı zamanda, baş etmeyi, 'bireyin/kişinin içsel veya dışsal olarak karşılaştığı sorunların gerektirdiği şekilde bilişsel ve 'davranışsal değişme' olarak de kavramsallaştırmaktadır (Lazarus ve Folkman, 1984).

2.7.1. Ailevi, Grupsal ya da Sosyolojik “Baş etme” Ne Anlama Gelmektedir?

Başetmedeki sosyolojik perspektif literatürde genellikle, Ruben Hill'in 1949'da ve bunun devamında Wesley Burr'ın 1973'te yayınlanmış çalışmalarına dayandırılmaktadır (Burr, 1973; Hill, 1949). Her iki çalışma da baş etmede, sorunun kaynağının ortaya çıkarılması ve yönetilmesinde gücü, ailenin içinde var olduğu toplumsal sistemde, gruplararası ilişkilerde ve etkileşimde aramaktadır. Aynı şekilde, 1970'lerin sonunda benzer baş etme saikleri üzerine yaptığı araştırmada McCubbin ve arkadaşları (McCubbin vd., 1979), baş etmenin, ailenin sahip olduğu kaynaklarla bütünleşen, onları tamamlayan bir olgu olduğunu ortaya koymuştur. Ona göre, baş etme, geniş anlamda, ailenin türlü nedenlerle karşılaşmış olduğu stres ya da zorlukları yönetme stratejisidir. McCubbin, bir ailenin yaşadığı zorlukları ve stresi atlatmak ya da azaltmak için çok farklı şekillerde ve geniş kapsamda, kendi içsel işlevlerini, rol ve görevlerini yeniden örgütleyerek, bulunan sosyal çevrenin değişik zamanlarda ve oranlarda için içine dâhil edilmesiyle bir strateji oluşturup ilerlediğini dile getirir. Ona göre, bir aile, elindeki bütün olanak ve araçları stresi azaltmak ya da yok etmek için farklı ölçek ve zamanlarda kullanabilir (McCubbin, 1979). McCubbin bu teorisini, *Journal of Marriage and the Family*'de yazdığı daha geniş bir çalışmada yeniden ele alır.

McCubbin ve arkadaşlarının, 1980'deki bu önemli çalışmalarında da net bir şekilde ortaya koydukları gibi, ailelerin baş etme süreçlerini ada ilgi, giderek, bireysel baş etmeden ailenin kendi yaşadığı çevreyle hangi stratejileri kullanarak sorunları çözdüğüne odaklanmaya kaymaktadır. Bir bütün içerisinde ifade edilecek olursa

McCubbin ve arkadaşları, ailenin karşılaştığı stresin, zorlanmanın veya sorunun, sıkıntı yaratan etkisini akılda tutarak, bunları yetenek ve kapasiteden düşürücü bir durum olarak görüp sürekli kendini tekrar eden nedensel açıklamalar yapmaktan öte, daha çok, baş edilmesi, çözülmesi gereken bir etken olarak görmeye doğru bir kayma olmuştur (McCubbin vd., 1980). Başka bir deyişle baş etme stratejileri perspektifinde asıl odak, 'ailelerin neden sorun yaşadıklarından ailelerin bu sorunları nasıl çözdüğüne' doğru bir kayma yaşamaktadır (Dyk ve Schvaneveldt, 1987: 25). Burada Coser'in bir önceki bölümde bahsedilen 'çatışmanın kaçınılmaz olduğu' tespitini ve dolayısıyla çatışmanın işlevsel hale getirilmesi önerisidüşünüldüğünde aile çalışmalarındaki bu yeni odak daha iyi anlaşılacaktır. Daha sonra yayınlanan aynı doğrultudaki çalışmalarda da ailenin baş etme sürecinde, aile içindeki her türlü ilişki ve uyum kadar aile bütünlüğünü koruma ve sosyal desteği kullanmanın çok yaşamsal önemde olduğu tekrar teyit edilmektedir (McCubbin vd., 1982; Stetz vd. 1986). Simmel'in fikirlerini derleyen Coser de McCubbin ve arkadaşlarını destekleyerek, çatışmanın çok önemli olmakla birlikte, toplumsal yaşamın sadece bir yönü olduğunu ve uzlaşma kadar önemli olmadığını vurgulamaktadır. Çatışma sürecinin birliği ve bütünlüğü korumadaki rolleri üzerinde duran Coser'a göre çatışmanın çözülme ile sonuçlanmadığı sürece işlevsel ve gerekli bir sosyal süreçtir. İşte Coser'in bahsettiği bu çözümlerin yaşanmaması için aileler baş etme stratejileri geliştirmektedirler. Fakat 1980'lerin ortalarına kadar, pek çok çalışmada baş etmeyle ilgili olarak hâlâ eşlerden birinin ya da en fazla ailedeki ebeveynlerin baş etme stratejileri üzerine odaklanmıştır. Henüz bir birim olarak bütün ailenin baş etmeyi nasıl gerçekleştirdiği ya da baş etme için bütünsel da nasıl bir baş etme stratejisi izlendiği üzerinde durulmamaktadır (Dyk ve Schvaneveldt, 1987: 25).

Göçmen veya mültecilerin yaşadıkları zorluklar ve karşılaştıkları sorunlarla baş etmelerinde, bireysel çabalardan daha fazla ailenin geliştirdiği çözümler dikkate alındığında McCubbin ve diğer araştırmacıların sözünü ettiği aile boyutundaki çoklu süreç ve stratejilerin ağırlığı daha net görülmektedir. Gaziantep'teki Suriyeli ailelerin yaşadıkları sorunlarla baş etmesi, ilerleyen başlıklarda daha ayrıntılı anlatılacağı gibi, aile içindeki ve dışındaki her zaman birden fazla olan rol, ilişki ve strateji farklılaşmasıyla olanaklı olmaktadır. Bu, aile içindeki rol dağılımını yeniden şekillendirmeden, aile bireylerinin kendi çevreleri ve diğer dış toplumsal dünyayla yeni ilişkiler geliştirmelerine kadar oldukça geniş bir dünyanın (yeniden) düzenlenmesini

gerekli kılmaktadır. Yapılan çalışmada mültecilerin Gaziantep'e gelmeden önce ön planda olmayan aile işleyişine dair yeni rol dağılımları yaptıkları görülmektedir ya da aile ve aile bireylerinin sahip oldukları olanakları baş etme sürecindeki stratejik bir araca dönüştürebildikleri de görülmektedir. Bu araçlar yeri geldiğinde ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyine göre, etnik köken ya da dil olabiliyorken, sahip olunan sermaye çeşitleri ya da savaş öncesi kurulan ilişki ağları da olabilmektedir. Örneğin, Suriye'deyken ayakkabıcılıkla uğraşan, biri Türkmen iki aile kıyaslandığında, Türkmen aile, yaşadığı ekonomik sorunlarla baş etmek için, Türkmenlerin kurduğu ve güçlü olduğu ayakkabıcılık ağına dâhil olmuş, bu şekilde Gaziantep'te düzenli bir iş bulması kolaylaşmıştır, 5 yıldır aynı iş yerinde çalışmaktadır. Aynı donanımına sahip diğer ayakkabıcı ise bu araçsal niteliğe sahip olmadığından Gaziantep'e geldiğinden beri sayısını bilmediği kadar iş değiştirmiştir.

Baş etmenin bir kavram olarak ne anlama geldiğiyle ilgili genel bir giriş yaptıktan sonra metodolojik ve kavramsal açıdan bir diğer hususa da değinilmesi gerekmektedir; baş etme literatüründeki kafa ve kavram karışıklığına neden olan bu durumun ne anlama geldiği çok da net ifade edilmeyen, sıklıkla birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanılan kavramların da baş etme çalışmalarında muğlâklığa neden olmuş olmasıdır. Mesela, *baş etme stratejileri*, *baş etme yöntemleri*, *baş etme mekanizmaları*, *baş etme repertuarları* gibi pek çok kavramın çalışmalarda birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanılması çok sık rastlanılan bir durumdur (Dyk ve Schvaneveldt, 1987: 26). Tahmin edileceği gibi, terminolojideki bu kararsızlık, bireysel düzeydeki baş etme süreçlerin ve değişkenlerin netleştirilmesini de zorlaştırmaktadır. Az önce de değinildiği gibi, 1940'lı yılların sonundan günümüze kadar baş etme stratejileri, süreçleri ve biçimleri sürekli yeni perspektifler geliştirerek yoluna devam etmektedir. Dolayısıyla bu bölümde ailenin kendi içinde yaşadığı sorunlarla baş etmesinde bireysel ve çevresel koşulların ağırlığına göre ortaya çıkan bazı modellere ya da bakış açılarına değinmek yararlı olacaktır.

2.7.2. Aile Paradigması

Ailelerin çevresel (sosyal) faktörlerini de sürece dâhil ederek baş etmeyi daha sosyolojik bir perspektifle ele alanların başında (Hill, 1949) ve (Burr, 1973) gelmektedir. Burr, Hill'den ilhamla, baş etmede veya baş etme sürecinde aileyi, bütün

sorunları düzenleyen, besleyen ve çözmeye çalışan temel birim olarak ele alır. Burr gibi Hill de baş etme stratejilerinde ve sürecinde ailenin bütün işleyişi ve özellikleri kadar ailenin etkileşim içinde bulunmak zorunda kaldığı sosyal çevrenin de yaşamsal rolünü de ön plana çıkarır (Dyk ve Schvaneveldt, 1987: 25). Daha sonra Reiss ve Oliveri, benzer şekilde, sorunlarla karşılaşan ailelerin belli bir süreden sonra buldukları bütün koşulları ve etkenleri değerlendirerek (etki ve güç derecesine göre), gündelik yasamdaki sorunlarla baş etmelerini sağlayacak bir tür “paradigma” geliştirdiklerini ifade ederler (Reiss ve Oliveri, 1980). Aynı zamanda sorun veya stresle başa çıkmaya çaba sarf eden ailenin, nasıl aktif bir biçimde pek çok aracı aynı anda ya da değişik zamanlarda, devreye sokarak bir strateji oluşturabileceğini de dile getirirler. Ailelerce bütünüyle pasif olmayan, süreç içinde yeni etkenlerin ve aktörlerin dâhil olduğu ya da çıktığı dinamik bir baş etme stratejisi oluşabilmektedir. Aile paradigması, ailenin sadece kendisini değil, kendi dışındaki sosyal dünyayla kurduğu ilişki ağlarını ve etkileşim süreçlerini de önce plana çıkarmaktadır.

Benzer şekilde, Suriyeli ailelerin de kendi baş etme stratejilerindeki çoklu ve değişken araçların varlığını ortaya çıkarırken bir aile paradigması inşa ettikleri görülmektedir. İlerleyen bölüm ve başlıklarda da değinileceği gibi, mülteciliğin beraberinde getirdiği zor koşullarla ve sorunlarla karşılaşan Gaziantep’teki Suriyeli ailelerin, içsel ve dışsal bütün mekanizmaları nasıl harekete geçirdiklerini ve yaşanan bütün zorluk ve olanaksızlıklara rağmen baş etme stratejileri oluşturduklarına şahit olunmaktadır.

Reiss ve Oliveri (1980), paradigma oluşumunu ya da inşasını, az önce bahsedilen Suriyeli ailelerin durumunda olduğu gibi, ailenin normal akışına ya da düzenine kavuşmak için sahip olduğu bütün imkân ve araçlarını araştırması ve kullanması olarak dile getirir. Yine her iki araştırmacı, baş etme paradigmasını çok farklı boyuttaki ilişkiler ve süreçler arasında bir denge veya uyum arayışı olarak da görür. Baş etme üzerine çalışan diğer araştırmacılardan farklı olarak Reiss ve Oliveri, standart bir baş etmeden bahsetmezler; tam tersine sürekli değişen, dönüşen, çeşitlenen ve mücadele gerektiren süreçleri vurgularlar. Benzer şekilde Klein ve Hill (Klein, 1983; Klein ve Hill, 1979), aile paradigmasında ailedeki her bireyin baş etmede, yüksek ya da daha düşük önemde rollerinin ve statüsünün olduğunu ifade eder. Kimin hangi rolde ve zamanda ortaya çıkıp ailenin baş etme sürecini ne derece etkileyeceği meselesinin süreç

içinde çevresel koşullarla karşılıklı bir etkileşim halinde belirlendiğini dile getirir. Buna ilaveten Dyk ve Schvaneveldt de baş etmede ailenin birey sayısı, karşılaştığı sorunların boyutu ve sürekliliği kadar bulunulan sosyal çevredeki etkileşimlerinin hepsinin (1987: 26-27) etkili olduğunu belirtir.

2.7.3. ABCX Modeli

Pek çok araştırmacı, ailelerin zorluklarla başetmelerini anlamlandırmak için bazı modeller ortaya koymuşlardır. Bu modellerin en erken örneklerinden birisi Hill'in 1949'daki çalışmasında geliştirdiği modeldir (Hill, 1949; Dyk ve Schvaneveldt, 1987: 26). Çok özet bir şekilde ifade etmek gerekirse, bu model, baş etmenin aşamalarına değişik harfler verilerek bir şema oluşturulmasına dayanır. Bu şekilde başetmenin kategorileri daha net ortaya çıkmış olmaktadır. Aşamalar şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1) Ailenin herhangi bir zorlama ya da stresle karşılaşması (A),
- 2) Aile karşı karşıya kaldığı zorluklarla ailenin olanak ve kaynaklarını fark eder (B),
- 3) Ailenin zorlukları ve stresi değerlendirmesi (C),
- 4) Krizin net bir sorun olarak üretilmesi ya da tanımlanması (X).

Bu modelin çalışmalara getirdiği yenilik, ailenin baş etmesinde daha olumlu sonuç almak için ailenin yapısını değiştirdiğini yeni etkileşim ve eylem planları oluşturduğunu ifade etmesidir.

McCubbin ve Patterson (1983) daha sonra, Hill'in 1949'da ortaya koyduğu bu model geliştirmişlerdir. Bu modele kriz sonrası bazı değişkenleri mesela yeni iş ve diğer olanakları da eklemişlerdir. Onlara göre, baş etme, bilişsel ve davranışsal etmenlerle, ailenin sahip olduğu olanak ve kaynakları, algıları kabullenip kendi temel işlevlerini gözden geçirme/değerlendirme arasında bir köprü kurmaya çalışmayı da sağlar ve bu süreçlerin hepsini içerir. McCubbin ve Patterson (1983) ailenin baş etme sürecini beş aşamada yönetmeye/yönlendirmeye çalıştığını söyler:

- 1) Stres ve zorlamaları elimine etmek ya da onlardan kaçınmak
- 2) Durumun zorluğunu idare etmek

- 3) Ailenin bütünlüğünü ve ahlaki (moral) değerlerini bir arada tutmak
- 4) Aileden gelen talepleri karşılamak için kaynak aramak ya da geliştirmek
- 5) Ailenin yeni taleplerine uyum sağlamak için aile sisteminde yapısal değişiklikler yapmak

Buradaki önemli nokta, baş etmenin, sadece stres kaynaklı değil, aynı zamanda ailenin farklı boyutlarıyla dâhil olduğu yeni süreçleri yönetme çabası içinde olduğudur (Dyk ve Schvaneveldt, 1987).

2.7.4. Ailenin Düzen ve Uyum Tepkisi Modeli (FAAR)

McCubbin ve Patterson'un *Family Adjustment and Adaptation Response* (FAAR) dediği model aslında ABCX Modelinin geliştirilmiş halidir. Temelde bu model, aile düzeyindeki baş etmede, uyum ve düzenlemeleri de içeren, ailenin kriz ve strese karşı geliştirdiği davranışları birleştirmeye ve betimlemeye dayanır. FAAR modeli, baş etmeyi, ailenin baş etme değişkenleri arasındaki ilişkiler ve örüntü olarak ele alır (McCubbin ve Patterson, 1983; Dyk ve Schvaneveldt, 1987: 27). Dolayısıyla burada, ailelerin baş etme süreçlerinde bazı önemli aşamaların ve bunların kavramsallaştırmasının olduğu belirtilir:

1. Aşama Bireysel Düzey: Bu bireyin sahip olduğu bütün olanaklarla, karşılaştığı sorunun ya da gerilimin üstesinden gelmeye çalışmasıdır. Birey bildiği, öğrendiği ya da sahip olduğu bütün araçları sorunun etkisini azaltmaya yöneltir.

2. Aşama Aile içi aşama: Burada özellikle karı-koca örneğinde görüldüğü üzere, ailedeki en az iki birey arasında karşılaşılan sorunla ilgili geliştirilen çözümler bulunur. Bazen ailedeki bir bireyin fiziki varlığı doğrudan söz konusu olmasa bile, sembolik olarak ı da ilişkilere yansiyabilir. Mesela, ölen ya da ortada olmayan babanın, çocuğa dair anıları ve bu anılara atfedilen değerler bu süreçte ağırlığını hissettirebilir. Çok ciddi parasal kriz yaşamalarına ve ellerindeki tek servet oturdukları ev olmasına rağmen, manevi değerini düşünerek evi elden çıkarmayıp başka stratejiler arayışına giren bir ailenin durumu bunu somutlaştırmamızı sağlayabilir. Baş etme tamamıyla aile içindeki dinamik ve süreçlerle halledilmeye çalışılır.

3. Aşama Aile Düzeyi: Burada, inceleme nesnesi bütünüyle bir grup olarak ailenin kendisidir. Bu aşamada aile yardımları, ailenin talepleriyle çevre arasındaki ilişkileri daha iyi noktaya taşıma ve düzenleme amacı güder. Bu aşamada birey ve ailenin de içinde yer aldığı sosyal çevre, resmî kurumlar da soruna dâhil olur. Suriyeli aileler örneğinde görüldüğü üzere, bu aşama, ailenin varlığını ve bütünlüğünü koruyabilmek için, Kızılay, ulusal ve uluslararası STK'lar, dayanışma ağları ve sosyal hizmet mekanizmaları gibi çok geniş bir skalada olanaklı olan bütün destek mekanizmalarına erişme veya ulaşabilme mücadelesidir.

Bu üç aşamanın da net çizdiği gibi, aile temel çözümleme ve bunu izleyen kavramsal dinamik kavramsal tanımlamaya uyan birim olarak kalmaktadır. En genel ve net ifadeyle aile düzeyinde baş etme, aile sisteminin (bütün bireylerarası ilişkileri ve çevresel ilişkileri ile) karşılaştığı sorun, külfet ve yükleri yönetmesi, azaltması, üstesinden gelmesi veya ailenin sahip olduğu kaynakları veya olanakları seferber etmesi veya bu arayış ve çabalara girişmiş olmasıdır. Ailenin baş etmesi, en ideal şekliyle, ailedeki bireyler, alt sistemler ve aile biriminin, bireysel büyüme ve gelişme (bireysel düzey), kolaylaştırıcı kurum ve birimler (aile içi düzey) ve aile tarafından mevcut sahip olunan kaynakların sınırlarını aşan (aile düzeyi) dâhili taleplere erişimin yönetilmesi arasındaki süreçlerini kapsar.

2.7.5. Bir Süreç Olarak Baş Etme Nasıl İşlemektedir?

Baş etmenin net bir kurala, sınıra ve biçime sahip olmadan, bir hareket, bir süreç olarak ilerlemesi, bir *amorfluk* durumu olarak işlenmesi de olanaklıdır. Burada ailenin baş etmesi, çok yoğun olarak sürekli değişen, bükülen, esneyen '*resilience*' bir süreç olarak betimlenir. Aile bireylerinin birbirleriyle olan ilişkileri ve ailenin çevreyle olan ve baş etmeyi belirleyen çok katmanlı ve çok değişkenli etkileşimi sürekli değişmektedir. Bütün bu baş etme süreçleri, her daim, bilişsel yeniden değerlendirmeler ve aile sistemindeki dengeyi sürdürme talepleriyle idare edilmektedir.

Bu kavramsal değerlendirmeyi ak için baş etmenin birkaç boyutu dikkate alınmalıdır. Baş etme bir süreç olarak ilerlediği ve sürdüğü için farklı boyutlar mevcut olmaktadır. İlk boyut ya da aşama, tekil bir olaydan kaynaklanan sorunla ailenin baş etme

aşamaları mesela, bireylerden birinin yaşadığı zorluklara odaklanması. Çalışmada karşılaşılan örneklerden yola çıkılacak olursa Aydan'ın imam nikâhlı eşinden ayrılıp ailesinin yanına döndükten bir süre sonra hamile olduğunu anlaması ilk aşamada Aydan'ın kişisel sorunu gibi değerlendirilebilir (bireysel düzey). Bu durumda aile içinde daha çok sorun yaşayan bireyin sorunlarının çözülmesi hedeflendiği için Aydan'ın kişiselmiş gibi görünen sorunuyla baş etmesine aile üyeleri destek olurlar (aile içi düzey). İkinci aşamadaki, bir önceki aşamada çözülemeyen veya yeni ortaya çıkan ama birden fazla bireyi etkileyen sorunun aile döngüsü üzerinde kendini gösteren baş etme çabalarında çoklu bir durum söz konusu olduğu için bu aşama daha sarsıcıdır. Ailenin işleyişini bozan bir durum olan Aydan'ın hamileliği, yasal bir evlilik sonlandırma süreci yaşanmadığı için Aydan'ın kendi yaşamını idame ettirecek desteğe sahip olmaması, aileye yeni bir üyenin katılacak olması, bu üyenin yasal haklarıyla ilgili ailenin bilgi sahibi olmaması ve hanede zaten üç ailenin yaşıyor olması bu sorunla aile içi düzeyinde bir baş etme stratejisinin de yetersiz kalmasına neden olur ve bu sorun üçüncü aşama olan aile düzeyi aşamasına geçilip bir strateji oluşturulmasını gerekli kılar. Benzer şekilde Zekeriya'nın ailesinin yaşadığı durum da buna örnek olarak verilebilir. 2011 öncesinde normal akışında olan yaşamları Gaziantep'e gelmeye karar vermelerine neden olan Zekeriya'nın bir saldırıda belden aşağı felç olmasıyla tümüyle başka bir boyuta geçer ve bütün aile ilişkilerini yeniden şekillendiren bir olaya dönüşür; Üçüncü aşama, çoklu zorluk ya da sorunlarla baş etme sürecidir. Aile ve bireylerin hepsinin güçlü biçimde etkilendiği birden fazla durumla karşı karşıya kalınır. Zekeriya ve ailesi, onun engelli durumuna düşmesinin yarattığı şok ve etkiyle baş etmeye uğraşırken, mülteci olmayla, işsizlikle, dışlanmayla, aile içindeki potansiyel gerilimleri uzak tutmayla da baş etmek için strateji geliştirmek zorunda kalmıştır.

McCubbin ve Patterson'un çözümlenmeleriyle ortaya çıkan bu baş etme süreçlerine başka bir yorum da Dyk ve Schvanevelt (1987: 29) tarafından getirilmiştir. Bütün baş etme süreçlerinde söz konusu stratejiler oluşurken, beklenti ya da tahmin (*anticipation*), etki (*impact*) ve etki sonrası (*post-impact*) aşamaları yaşanmaktadır.

Beklenti ya da tahmin aşamasında aile, bilişsel olarak bazı sorularla (ya da sorunlarla) baş etmek ya da onlara cevap vermek zorundadır. Mesela, bu yaşadığımız sorun (lar) önlenebilir miydi, Gerçekleşen bu olayın etkilerini ve sonucunu azaltmak için ne

yapılabilir mi? Madem önleyemiyorduk tolere edilebilir miydik? Burada baş etme, aile tarafından, gerçeklerden kaçınmadan yani görmezden gelmeden, gerçek nedene inmeye ve sorun çözmeye kadar geniş bir stratejik yelpazeyi içerir. Suriyeli ailelerle yapılan görüşmelerde bu türden sorularla çok sık karşılaşılmıştır. Savaşın neden başladığından, yaşadıkları zorluklarla neden karşılaştıklarına kadar pek çok gerekçeli soru ve cevaplar yığını görüşmelerde ortaya konmuştur. “Neden biz bunları yaşadık?” sorusuna verilen cevaplar aynı zamanda, baş etme stratejilerinde kat ettikleri yolu da göstermektedir. Baş etme süreci ve stratejisinin bizatihi kendisi olarak bu sorulara verilen cevaplar, ailelerin ve bireylerin içinde buldukları baş etme aşamasını da göstermektedir. Dolayısıyla aileler hem kendi içlerinde hem de bireysel ve toplumsal ilişkiler sisteminde aktif bir şekilde baş etme süreçlerinin içindedirler.

Etki aşaması sırasında, bazı düşünceler ve eylemler, önceki aşamada tartışılır ya da müzakere edilir. İlaveten, beklentilerle gerçekleştirenler arasındaki uçurumu hazmetmek için yeni stratejiler uygulamaya konulmuş olabilir. Bir önceki aşamanın devamı veya onunla aynı zamanlarda doğan bir aşama söz konusudur. Ailelerin, ani ya da görece daha hızlı karar vermeleri gereken bir aşamadır. Suriyeli aileler özelinde ele almak gerekirse, beklenmeyen savaşın, şiddetin kendilerini etkileme anlarıyla göçe karar verme aşamalarının ne kadar kısa süreli ve iç içe olduğu görülür. Evlerinin savaştan zarar görmesi, ölümlere ve yaralanmalara şahit olmayla harekete geçme arasında tetikleyici mutlaka birkaç gelişme süreci hızlandırmaktadır.

Etki-sonrası aşamaya vardığında ise aile, çevresinde bir sürü “Bu ne şimdi?” soruları içeren yeni yargılar ya da değerlendirmeler bulur. Aile, bir önceki yani sorundan *önceki duruma (statusquo ante)* dönebilir miyiz? Benzeri sorularla karşılaştığı sorunlarla baş etme halinde yaşamaya devam eder. Fakat bütün bu ve buna benzer sorulara verilen cevaplar muhtemelen yeni beklenti aşamalarına, yeni arayışlara ve ailenin muhtemel yeni toplumsal ağ arayışlarına da yol açacaktır.

Yukarıda sözünü ettiğimiz üç baş etme aşamasını Gaziantep’teki Suriyeli aileler özelinde gözlemlemek olanaklıdır. Sonraki bölümlerde daha ayrıntılı açıklamalarına rastlanacak üç aşama ailelerle yapılan görüşmelerde net ortaya çıkmıştır. Baş etme stratejileri, Suriyeli aileler tarafından da ortaya konulan muhtemel yeni beklentiler sürecinin bizatihi kendisi olarak da kurulabilir. Gaziantep’e zorunlu olarak gelmelerinin

ardından bütün aile kompozisyonlarında zorunlu ve beklenmedik değişimler yaşanmıştır. Geçmiş ve yaşananları sorgulamanın yerini zamanla, çalışma, yardımlara ulaşma, dil öğrenme, (engelli birey ve kadınların) haklarının farkına varma, uyum sağlama çabası gibi yeni baş etme stratejileri almaya başlamıştır. Ailelerin karşılaştıkları sorunlar ve bunlarla baş etme stratejileri, davranışın, eylemin, kurumların yahut genel da ‘yapının’ her seferinde etkileşime girdiği aile içi ilişkiler süreci ve dış toplumsal dünyayla karşılıklı olarak birbirini aktif olarak belirlemesi, kurmasıyla düşünömsel (refleksif)⁴⁷ bir nitelik kazandığını ileri sürmek olanaklıdır. Baş etme, nihayetinde, çoğunlukla beklenilmeyen bir sarsıntının sonucunda vuku bulmakta ve ister istemez, ailenin bütün süreçleri üzerinde bir baskı, stres veya ağırlık teşkil etmektedir. Bu sarsıntının, stresin ya da sorunun aslında ailede ve nihayetinde bireyde, farklı şiddet ve göröngülere sahip *korkulara* neden olduğunu (Ventura ve Boss, 1983) ifade etmek gerekir.

2.7.6. Baş Etmede Sorun Çözmenin Aşamaları

Ailelerin baş etme stratejileri aynı zamanda sorun çözmeye odaklı üç aşamalı bir süreç olarak da değerlendirilebilir. Bu üç aşama birbiriyle bağlantılı aşamalardır. Reiss ve Oliveri bu üç aşamayı şu şekilde sıralar: Tanımlama (*Definition*), Yargılama (*trial action*) ve Karar verme (*commitment to decision*) (1980: 432-441). Yine Reiss ve Oliveri, ailelerin karşılaştıkları zorlu durumların üstesinden gelebilmek için art arda gelen bir sonraki aşamayı beklemek ve tahmin etmekten çok buldukları her aşamayı bir tür ‘avantaj noktası’ olarak değerlendirerek hemen o aşamada çözüm bulmaya çalışabilecekleri seçeneğini eklerler (Reiss ve Oliveri, 1980)ve her bir aşamada da aileler, sahip oldukları her türlü kaynağı değerlendirip farklı stratejiler devreye koyarlar ve bu sıralamayı kendilerine göre oluştururlar (Dyk ve Schvaneveldt, 1987: 29). Önceden verili, değiştirilemez bir çözüm hiyerarşisi bulunmamaktadır.

Ailelerin baş etme aşamalarında bir diğör perspektif, McCubbin ve Pattersen’in (1983) az önce yukarıda da değindiğimiz ele alıp şekillendirdikleri FAAR modelidir. Her iki araştırmacı da ailelerin farklı uyum stratejileri denerken direnme, yeniden yapılandırma

⁴⁷ Karşılıklı belirlenme ve yapılaşma (*structuration*) için özellikle bkz. Giddens, A. (1984), *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, Cambridge: Polity.

ve pekiştirme gibi üç aşama ya da düzleme sahip olduklarına vurgu yaparlar. Mesela, yeniden yapılandırmanın direnç gösterme aşamasını takip ettiği varsayılır fakat aileler baş etme stratejilerini uygularken, belli bir sıraya göre değil kendi olanak ve kapasitelerine bakarlar. Burada her ailenin özgül koşulları daha belirleyicidir.

Bütün bunlar zaman üstü veya silsile dışı bir durum gibi değerlendirilir. Bazen aileyi sarsan ve etkileyen stres durumları kısa süreliken, bazı sorunlar, ailelerin uzun dönem veya yıllar boyunca baş etme mücadelelerini gerektirebilir, savaş sebebiyle yaralanan ve engelli olan Zekeriya'nın ailesi ya da uzun süreli ağır bir hastalık, kariyer kazanma ya da aile fertlerinden birinin kaybını yaşayan kişiler gibi. Savaşta kocasını kaybedip Gaziantep'e gelen Suriyeli pek çok kadının yaşadığı sorunlar gibi bazı sorunlar uzun erimli baş etme stratejileri gerektirebilir ve bu süreçte ailenin belli bir sırayı değil, elindeki mevcut olanak ve kaynakları duruma göre şekillendirdiği görülür. Dahası, araştırmacıların neredeyse tümünün belirttiği gibi, mükerrer ya da farklı stratejiler belli periyotlarda tekrar tekrar devreye sokulabilir (Lowenstein, 1984). Buna benzer, uzun vadedeki farklı stratejilerin mahkûm ailelerinde görüldüğünü, hapisliğin başlangıcından itibaren ailelerin farklı baş etme stratejileri aşamalarına başvurduklarını söyler. 'Dinamik yaşam döngüsü' kavramı (Dyk ve Schvaneveldt, 1987: 29), mevcut duruma en uyumlu baş etme stratejilerinin uygulanması olarak da okunabilir.

Başetmenin silsilesine odaklanan tartışmalar, daha çok, art arda gelen ailenin baş etme çabalarını öne çıkarır. Fakat ailelerin aynı anda birden çok stres ve sorunla karşılaştığını ve bunun da silsile ya da sıra meselesinin ardışıklığı yerine kullanışlılık ve sahip olunan kaynakların seferber edilmesinin daha geçerli bir durum olduğunu yani çoklu aşamaların dile getirmek gerekir (Dyk ve Schvaneveldt, 1987: 30). Pek çok çalışma ailelerin genelde sadece tek sorunla karşılaşp çözmeye çalışmadıklarını, aynı anda bağlantılı ya da neden olarak birden fazla sorunla karşılaştıkları için çok katmanlı ve sırası iç içe geçmiş baş etme stratejileri ve aşamaları kullanırlar. Bu durum, alan çalışması sırasında, pek çok kez gözlemlenmiştir. Ailelerin ve bireylerin sadece mülteci ve göçmen olmaktan kaynaklanan sorunlarla uğraşmadığını, baş etme süreçlerinde, Gaziantep'e gelmeden önce daha çekinik ya da baskılanmış ama kriz anında açığa çıkan sorunlarla da cebelleştğini görüyoruz. Evlendirilen, eğitimden koparılan, çalıştırılan

çocuklar gibi pek çok durum, ailelerin mülteciliğin veya göçmenliğin sorunlarıyla baş etme süresince sahneye çıkan olgulardan sadece birkaçını oluşturmaktadır.

2.7.7. Aile Baş Etme Stratejilerinin İşlevleri

Burada, “aile baş etmesi” kavramını daha iyi anlamak için baş etme stratejilerinin amacını ortaya koymak önemlidir. McCubbin ve diğerleri (1980) temelde aile baş etmesinin dört işlevi olduğunu söylerler. Az önceki bölümlerde de vurgulandığı üzere, bu işlevler tekil halde gerçekleşebileceği gibi, birlikte de gerçekleşebileceklerdir.

- 1) Stres ve sorun karşısında ailenin kırılabilirlik derecesini azaltmak;
- 2) Ailenin sistemsal özelliklerini muhafaza etmek yahut sürdürmek;
- 3) Stres ve sorunların zorluklarının etkilerini azaltmak ya da elimine etmek;
- 4) Toplumsal koşulların değişmesiyle yeni çevresel seçenekler sunmak (McCubbin vd., 1980).

Benzer şekilde, (Pearlin ve Schooler, 1978) da, baş etme çabalarının, sorunu azaltma ya da bertaraf etme, yeniden tanımlama ve böylece o sorunları hem aile içi hem de aile dışı yeni etkileşimlerle daha yönetilebilir, katlanılabilir ve daha az gerilim yaratacak hale getirmede etkili olduğunu belirtirler. Ailenin sahip olduğu kaynaklarla talepler arasında bir denge tutturarak ailenin bütünlüğünü sağlama baş etmenin asıl gayelerinden birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece, hem aile içindeki bireyler arası ilişkilerin daha az yıpranması hem de ailenin sahip olduğu çevresel koşulların ve kaynakların daha doğru kullanılmasına sağlanır. Lazarus ve Folkman (1984) bu çabaların, soruna neden olan sorunu yönetme ve değiştirme (sorun odaklı baş etme / *problem-focused coping*) ile soruna verilen duygusal tepkileri düzenleme (duygu odaklı baş etme / *emotion-focused coping*) arasındaki ayrımı desteklediklerini belirtirler. Lazarus ve Folkman’a göre (1984) genelde, duygu-odaklı baş etme biçimleri, ailenin ya da bireyin, stresli olayların yol açtığı duyguları yönetme girişimidir. Stres verici uyarıcıya bakış açısını değiştirme ve stres vericiye karşı yorumları değiştirmeyi içerir. Bireyin stresli durumlara karşı olumsuz duygularını azaltma çabalarını ifade eder. Kaynakları arttırmaya ya da bireyin kapasitesini arttırmaya yönelik somut eylemleri içermez. Sorun-odaklı baş etme şekillerindeyse, duyguları yönetme ve soruna bakış açısını değiştirmenin ötesinde

yaşanılan sorunları çözülebilecek ihtimallerin değerlendirildiği görülür. Bu durum bize Coser'in Simmel'den mülhem bir şekilde dile getirdiği gerçekçi (*realistic conflict*) ve gerçekçi olmayan (*unrealistic conflict*) çatışma kavramlarını (Coser, 2001) da çağırır.

Burada, şunu özellikle vurgulamakta yara vardır: sorun-odaklı ya da duygu-odaklı baş etme karşılaşma durumlarında biri diğerini zorlaştırabilir ya da frenleyebilir. Bu karşılıklı etkileşime dikkat çeken Klein (1983) baş etme ele alınırken kuramla alandaki gerçekler arasındaki gerilime veya farklı değişkenlere dikkat edilmesini önerir. Bu yaklaşım, baş etmede hem duygu hem de sorun odaklı çözümün karşılıklı ilerleyen süreçler olduğunu kabul eder. Zira çok spesifik bağlamlardaki baş etme davranışları ve stratejileri kuramsal kabul ve çıkarımlardan daha durum odaklıdır ve daha çok alandaki gerçekliğe bağlıdır. Bu bağlamda Gaziantep'teki Suriyeli ailelerin sorunlarla baş etme stratejilerini, belli kalıplar içinde ele almaktan ziyade hem aileler hem de araştırmacılar için yeni ve farklı olan bu sorunların hangi dönemeç, süreç ve araçlarla ilerlediğini aya çalışmak daha gerçekçi olacaktır.

2.7.8. Baş Etme Kaynakları

Baş etmede, mutlaka üzerinde durulması ya da vurgulanması gereken hususlardan birisi de süreci ilerleten, işleten gücün nereden sağlandığıdır. Kaynaklar ailenin hem karşılaşılan zorluklarla mücadelesinde hem de aile içi ve aile dışı ilişkileri ve etkileşimleri yönetmedeki yetenek ve kapasitesinin temel belirleyicilerinin başında gelmektedir. Aileden gelen talepleri karşılama, yönetme ve sürdürmede sahip olunan her türlü kaynağın idaresi, Gaziantep'teki Suriyeli aileler için de yaşamsal önemdedir. Sahip olunan kaynaklar, ailenin normal gündelik yaşamından bunalım dönemine değin bütün tarihsel dağılımı da şekillendirme kapasitesine sahiptir. Diğer taraftan baş etme, aslında, ailenin sahip olduğu her türlü kaynağı ya da sahip olmadığı halde, aile içinden veya dışından gelen sorunların çözümü için temin etmek/ulaşmak/aramak zorunda kaldığı gerekli, zorunlu kaynakları aramak ve bulmak olduğu kadar, bunun (kaynağın) sorunların elimine edilmesinde yönetilmesidir de. Kaynaklar, aynı zamanda, ailenin mevcut ve muhtemel bütün sorun çözme araçlarına da tekabül eder. Bu kaynaklar, Gaziantep'te görüşülen farklı sınıf ve sosyo-ekonomik düzeye sahip Suriyeli ailelerde

olduğu gibi, yeri geldiğinde, ekonomik sermayedir, yeri geldiğinde kültürel sermayedir, ruhsal veya duygusal kurulumdur veya yeri geldiğinde bütün bunların düzenlenmesi ya da yönetebilme becerilerinin toplamıdır. Çünkü az önce yukarıda değinilen hemen hemen bütün çalışma ve açıklamalar, aslında, ailenin sahip olduğu her türlü olanak ve kapasitenin beraber işlediğine vurgu yapmaktadır. (Menaghan, 1983)'ın da belirttiği gibi, bireyin, kendine yetme becerisi, entelektüel kapasite ya da sorun çözme yeteneği gibi 'bireysel' pek çok özellik ve baş etme kaynakları çoğunlukla ailesel bağlara ya da geçmişe dayanmaktadır. Bunun için sosyal birim olarak ailenin her türlü donanımı baş etme süreçlerinde kaynak teşkil etme kapasitesine sahip olmaktadır.

Ailenin sahip olduğu kaynaklar ya da aile biriminin içsel/dâhili nitelikleri bütünleşme (duygusal bağ ya da bir nevi *tutkal*) uyumluluk (ailenin güç yapısını, rol ilişkilerini ve kurallarını karşılaşılan sorunları çözmeye kullanması) ve iletişim süreçlerini içerebildiği araştırmacılar tarafında vurgulanmaktadır (McCubbin vd., 1982). Benzer şekilde Klein ve Hill (1979), sorun çözme yeterliliğinin homojenliği (türdeşliği) ve bunun aile bireylerine dağılmış tekil ve genel sorun çözme yeteneklerinin de ailenin sahip olduğu kaynağı oluşturduğunu belirtir. Buna ek olarak, ailenin sahip olduğu ekonomik kaynakların gücü de karşılaşılan sorunları çözmeye ve hizmetlere erişimde diğer bir ifadeyle zorluğu azaltmada önemli etkiye sahiptir. Bu doğrultuda Holmstrom (1972) ailedeki çiftlerin gerilim ve zorluğu aşmada ekonomik kaynakları nasıl bir araç olarak kullandıklarına vurgu yapar. Burada, Bourdieu'nun dile getirdiği sermayelerin aileye ve bireylere sahip olunan toplumsal alanda yeni kaynakları ve habitusları (Bourdieu, 1990, 1996; Bourdieu ve Passeron, 1990) da sağlayabilmektedir. Diğer altı çizilmesi gereken husus da baş etme sürecindeki stratejilerde, aile ne kadar çok çeşitli kaynaklara sahipse, karşılaşılan sorunların etkisini azaltmada o kadar çok seçenek ve olanağa sahip olmaktadır (McCubbin vd.1984).

Şunu da eklemek gerekir ki, ailenin baş etme stratejilerinde dâhil olunan sosyal çevrenin, mahallenin, akrabaların ve diğer yakın ve samimi ilişkiler geliştirilebilen insanların varlığı da sorunların etkisini azaltmada işe yararıcı olabilmektedir. Pilisuk ve Parks (1981), Bu tür dayanışma ya da ilişki kalıpları ya da kurumsal işleyişler de sahip olunan kaynaklar arasında gösterilebilir. Fakat az evvel de söylendiği gibi, her kaynağın soruna dâhil olduğu zaman ve derece tamamen olayın özellikleriyle ilişkilidir. Suriyeli

aileler örneğinde de göreceğimiz gibi, yaşanan sorunun bağlamı, fiziki mekânı ve dayanışma örüntülerinden bunların sağlayacağı yararlar kadar pek çok etkileşimi yeniden şekillendirebilmektedir. Yani annelik, babalık, abilik, akrabalık ve komşuluk gibi pek çok durumun sağlayacağı dayanışma olanakları, Suriye'deki yaşamlarında olduğu gibi (Lazarus ve Folkman, 1984) olmaktan uzak olabilir ve bu tür durumlarda bütün baş etme süreci yeniden şekillenir. Baş etmede, ailenin sahip olduğu kaynaklara diğer toplumsal ilişkileri de dâhil etmek, sorun veya her türlü stresle mücadele eden ailenin tekil bir birim olarak izole ve her şeyi kendi başına halleden bir yapı olarak görülmesinin de önüne geçer. Zira ailenin içinde var olduğu sosyal ilişkiler ve etkileşimler ağıyla birlikte ele alınması baş etmenin önemli ayaklarından birini oluşturur. Fakat bu aile dışı toplumsal dünyayla (devlet ve resmî kurumlar dâhil) mültecilik durumlarında dahi, sahip olunan sermayeyle ilintilidir.

Ailenin yaşadığı sorunlar sadece içsel nedenlerden kaynaklanmadığı gibi sorunlarla baş etme de sadece aile içi dinamikler ve işleyişlerle açıklanamaz. Her ailenin sahip olduğu başat veya anahtar kaynakları mutlaka vardır ve karşılaşılan sorunlarla baş etmede bu kaynaklar farklı derecelerde ve oranlarda var olurlar. Bunun etkisi de yine sadece aile içi dinamikler ve ilişkilerle değil, ailenin sosyal çevresiyle kurduğu etkileşimde ortaya çıkmaktadır. Diğer bölümlerde Suriyeli ailelerle yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz bulgular, her ailenin nasıl kaynakları çeşitlendirerek yaşanan sorunlarla baş etmeye çalıştığını göreceğiz. Fakat Hill (1949)'in de belirttiği gibi ailenin sahip olduğu bütün içsel veya dışsal kaynakların bir süresi bulunur; hiçbir kaynak ilelebet aynı etkide kalmaz. Mesela, baş etmede önemli ekonomik kaynak olarak para, sürekli aynı oranda ve güçte baş etmede yer alamaz; aynı şekilde duygusal ilişkiler ya da sermayeler de aynı oranda sürekli bir etki gücüne sahip değildirler. Az önce Suriyeli aileler örneğinde verdiğimiz dayanışma ağları ve diğer kaynaklar da aynı etki, kapasite ve güçte kalamamakta her defasında yeniden oluşturulmaktadır.

2.7.9. Baş Etme Stratejilerindeki Süreçler

Bütün bir bölümü özetleyerek çok genel bir ifadeyle, baş etme stratejilerinin, birey ya da ailenin karşılaştığı her türlü sorunun üstesinden gelebilmek ve yaşamını, bütünlüğünü, mevcut konumunu korumak ya da gerilememek, geriye düşmemek adına,

sahip olduğu ve erişebildiği her türlü araç ve olanağı kullanması ve bunları yönetme süreci olduğunu ileri sürmek olanaklıdır.

Pek çok yerde, baş etme stratejisi, sadece sorunlar karşısında aktif eyleme geçme olarak tanımlanır. Fakat özellikle aile üzerine çalışan pek çok araştırmacı, baş etme stratejisini, aileden gelen taleplere bilişsel veya davranışsal olarak verilen cevapların toplamı olarak bakmayı önerirler. McCubbin ve diğerleri (1982) beş baş etme stratejisini tanımlamak için beş-baş etme ölçeğini geliştirmişlerdir: 1) Yeniden çerçevlendirme; 2) Edilgen değerlendirme; 3) Sosyal destek edinme; 4) Ruhsal destek görme ve 5) Aileyi bu desteği kabul etmesi için hareket geçirme. Daha sonra Stetz ve arkadaşları da (1986), Beş-Baş etme stratejisine yenilerini eklemişlerdir. Farklı aileler üzerine yaptıkları çalışmalarda, 1) Rollerin koordine edilmesi, 2) Her türlü yardımın aile üyeleri arasında dağılımı, 3) Aile bireylerinin güçlendirilmesi, gibi hususlara özellikle dikkati çekmişlerdir. Daha sonra bunlara, 1) Yaptırımların yönetilmesi, 2) İhtiyatlı eylemsizlik (*discretionary non-action*), 3) Aile üyelerini harekete geçmeye hazırlamak, 4) Daha fazla örseleyici faaliyetlere dâhil olmayı azaltmak, şeklinde aşamalar da ekleyerek bir skala oluştururlar. Bütün bu skaladaki aşamaların aynı anda görülmesi diye bir durum söz konusu değildir; çünkü her baş etme stratejisi süreci aynı niteliklere sahip olmamaktadır. Dahası, beşerî eylemlerin *yasadan uzak* olması (fiziki olguların tersine) bütün bunların kuram ve varsayımlar olarak kalmasına neden olmaktadır.

Dyk ve Schvaneveldt (1987: 33), son dönemlerde baş etme stratejilerine dair çalışmaların, bağlam odaklı olarak, ailedeki bireylerin ve alt sistemlerin etkileşimlerine odaklandığını söyler. Çünkü birey tekil bir varlık olmaktan öte diğer bireylerle karşılıklı etkileşimle var olan bir aktör olarak aile sistemlerinin ve alt sistemlerinin etkileşimine ihtiyaç duyacaktır (Minuchin, 1985).

Fakat ailenin baş etmesi, etki düşüncesinden esinlenir. Etkili baş etme de ailenin talepleriyle sahip olunan kaynaklar ve çevreyle ilişkisinde yatmaktadır. Pearlin ve Schooler'a göre (1978) burada baş etmede en yaşamsal nokta veya soru hangi baş etme stratejisinin seçildiğidir. Baş etme stratejileri iyi ya da kötü olarak miras alınamaz. Stratejinin başarısı duruma bağlı olarak ortaya çıkan taleplere verdiği cevaplardadır ve bu da değişkendir ve aynı zamanda etki sadece baş etme stratejilerinden olmayabilir.

Hatta baş etme sürekli inşa edilen çabaların toplamı olarak da ele alınabilir. Stratejinin başarısı tam anlamıyla mevcut sorunu çözebilme becerisiyle de yakından ilişkilidir.

Ailenin baş etme stratejilerinin verimliliği veya işe yararlığı Figley'e göre (1983), ailelerin uyguladığı işlevsel ve işlevsel olmayan metotların farklılaşmasıyla yakından ilişkilidir. Figley (1983) bu da on bir tane farklılaştırıcı özellik saymaktadır: 1) Sorunu tanımlayabilme yeteneği; 2) Sorunu bir veya iki üyeden ziyade bütün aileninmiş gibi ele almak; 3) Basit suçlayıcılık yerine çözüm odaklı yaklaşımlar uygulamak; 4) Ailenin diğer üyelerine anlayış göstermek; 5) Ailenin diğer üyelerine karşı yükümlülüklerin net ifade edilmesi; 6) Aile üyeleri arasında açık ve net iletişim; 7) Yüksek aile bütünlüğü; 8) Yüksek rol esnekliği; 9) Aile içinde ve dışında kaynakların uygun kullanımı; 10) Açık ve örtük fiziksel şiddetin olmaması; 11) Hiç bir tür istismarın olmaması (Figley, 1983: 5-17).

Baş etme stratejilerindeki ölçekler araştırmanın evrenindeki aileler göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde görülecektir ki özellikle Figley'in idealize ettiği stratejik metodun maddelerinde “Hiçbir tür istismarın olmaması” ya da Stetz'in önemini vurguladığı “Her türlü yardımın aile üyeleri arasında eşit dağılımı” maddeleri ve aslında kaynakların eşit dağılımını ve aile içinde rollerin yeniden dağılımı gerektiren baş etme stratejilerinde uygulama idealize edilenden çok farklıdır. İlerleyen bölümlerde daha ayrıntılı değinilecektir fakat genel bir ifadeyle, alanda görülen odur ki; baş etme stratejisi oluştururken mevcut güç ilişkisi çok belirleyicidir. Güçlü olanın aile içindeki ve sosyal statüsündeki çıkarı doğrultusunda belirlenen stratejilerle maalesef aile etrafındaki bütün kaynakları toplayıp bütünlüğünü sürdürse de uzun vadede yaşadığı sorunun çevrelediği bir döngüye girmekten kaçamayacaktır. Burada ailenin ataerkil bir toplum düzeninden çıkıp yine ataerkil bir toplum düzenine gelmiş olmasının etkisi büyüktür. Bu duruma örnek olarak çocuklarını okutmayıp çalıştıran, engelli çocuklarını kaynaklara erişim aracı olarak görüp, onu metalaştıran ya da ailenin elde ettiği kaynağı ailede ihtiyaç sahibi kişiye aktarmak yerine diğer masrafları önceleyen ailelere de rastlanmıştır. Bunun yanı sıra araştırmacıların idealize ettiği stratejilerin uygulandığı ailelere de rastlanmıştır. Bundan dolayı stratejileri bir doğa olayını kanunlaştırır gibi kanunlaştırmak olanaklı değildir. Önemli olan ailenin (çocuk işçiliği, kadın emeği gibi)

en kolay esneyen yerinden esnediğini kabul edip bu duruma göz önünde bulundurarak politikalar belirlemektir.

Bölüm sonunda genel da baş etmeye dair bilgiyi toparlamak için birkaç hususun önemle vurgulanması gerekmektedir. Başetme, ailelerin karşılaştıkları zorlukları aşabilmesi ve bir birim olarak işleyişini, işlevlerini ve bütünlüğünü korumak adına sahip olduğu ya da bulunduğu ortamdaki bütün araçları kullanması, bunları yönetmesi ya da idare etmesidir. Kullanılan ya da seçilen baş etme stratejisinin gücü, etkisi ve kapasitesi, ailenin bulunduğu sosyal koşullar, zaman, dönem ve diğer toplumsal yapılarla etkileşimine bağlı olduğu kadar aile içi ilişkiler örüntüsünün işleyişine de bağlıdır. Ama baş etmede özellikle vurgulanması gereken nokta, tekil, yalıtılmış ve bağımsız bir sorun çözenin olmadığı tam aksine görünen ya da görünmeyen pek çok aktörün ve durumun karşılıklı etkileşimiyle başarılı ve etkili baş etmenin olanaklı olduğudur. Gaziantep'teki Suriyeli ailelerin yaşadıkları ağır sorunlar ve travmalarla aile, birey ve gruplar arası düzlemdeki baş etme stratejilerinde, bu izole olmama, etkileşimde bulunma, çeşitli kaynak ve araçlara sahip olma ve çoklu destek olanaklarının ve kapasitelerinin öneminin altını ilerleyen bölümlerde çizilecektir.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırma sürecinin nasıl ve hangi yöntemle gerçekleştirildiği hakkında bilgi verilmiş; bu bağlamda araştırmanın yöntemi, modeli, evren ve örnekleme, verilerin toplanması, veri toplama araçları ve verilerin çözümlemesi gibi unsurlar ele alınmıştır.

20. yüzyılın başlarından beri özellikle fen bilimleri alanında yaşanan bazı gelişmeler gerçekliği basit, evreni mekanik olarak algılayan, nedenselliği önemseyen ve nesnelliği zorunlu kabul eden Pozitivist bilim anlayışının zayıflamaya başlamasıyla sosyal bilimler ve fen bilimleri alanında bir paradigma değişimi yaşanmaya başlamıştır. Bu paradigmatikdeğişimin Sosyal Bilimlere yansımaları hakkında (Yıldırım ve Şimşek, 2016) şunları söylemektedir:

“Pozitivizm ötesi ya da yorumsamacı anlayışın ortaya koyduğu ‘bilginin örgütlenmesi ve sunulmasında tek, en doğru bir biçim yoktur’ düşüncesinden yola çıkarak, sosyal bilimler artık yavaş yavaş fen bilimlerinin kavramları ve yöntemleri yanında, kendi doğasına özgü kavramlar ve araştırma yöntemleri bulmaya başlamaktadır. Gittikçe artan bir şekilde sosyal bilimciler nitel çalışmalara yönelmekte ve bu süreçte ‘nesnellikten’ çok ‘bakış açısını’ ön plana çıkarmaktadır.”

Heisenberg tarafından geliştirilen *Belirsizlik İlkesi* de pozitivist yaklaşımın kesinlik ilkesini sorgulanır hale getirmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).Araştıracağı insan ve nesneyi adan, niteliğini kavramadan onu ölçen, sınıyan, onlarla deney yapan ve temsil ediciliğini kontrol eden niceliksel düşünce çatlaklar vermeye ve gittikçe daha kırılğan olmaya başlamıştır. Yüzyılın son çeyreğinde ise ölçeklerin, deneylerin, tam yapılandırılmış soru kâğıtlarıyla araştırılan insanların kendilerini ifade edecek alan bulamadığı araştırma biçiminin tek yöntem olmadığı kabul edilmeye başlanmış, alan araştırması yarı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış sorgulama biçimiyle ve gözleme dayalı, araştırmacıya değerlendirme olanağı sunan yöntemler geliştirilmeye başlanmıştır.

Bu düşüncenin kökleri oldukça eskidir. Aristoteles (İ.Ö. 384-322) niteliksel düşüncenin temellerini atan ilk düşünür olarak kabul edilir. Aristo için sosyal bir varlık olan (zoonpolitikon) insanı araştırmak bilimin çekirdeğini oluşturur. Bunun için özel bir bilimsel yaklaşım gereklidir. Bu düşünce yorumsamacı yaklaşımın temeli olarak kabul edilmektedir. Yorumsamacı yaklaşım sosyal olguların, sosyal davranışı belirleyen ve genelleyen yasalar türeterek değil; bir olgunun ya da öznenin kendine özgü boyutlarının ayrıştırılmasıyla anlaşılacaklarını ileri sürmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu özelliğiyle yorumsamacı yaklaşım nesnel bilgi üretmeyi hedefleyen pozitivist yaklaşımdan ayrılmaktadır.

Pozitivist yaklaşımın aksine özne merkezli, çoğulcu, tümevarımcı, katılımcı, niteliksel ve duruma özgü bulguların peşinde olan (Yıldırım ve Şimşek, 2016) yorumsamacı yaklaşım; aynı zamanda pozitivism ötesi olarak da adlandırılmaktadır. Yorumsamacı yaklaşım sosyal olguların, sosyal davranışı belirleyen ve genelleyen yasalar türeterek değil; bir olgunun ya da öznenin kendine özgü boyutlarının ayrıştırılmasıyla anlaşılacaklarını ileri sürmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu anlayışa göre bilim, pozitivist yaklaşımda olduğu gibi nesnel bir bilgi üretme süreci değildir; aksine dünyanın göreliliğini temel alan ve dünyayı bu görelilik üzerinde aya çalışan bir süreçtir.

Yorumsamacı yaklaşım, temel olarak insanların birbirleriyle nasıl etkileşime girdikleri ve nasıl iletişim kurduklarıyla ilgilenir. Bu yaklaşımla insanların doğal ortamlarındaki anlamlı toplumsal eylemlerinin doğrudan ve ayrıntılı gözlem yoluyla sistematik olarak çözümlenmesi sağlanmaktadır, böylece insanların kendi toplumsal dünyalarını nasıl kurguladığı ve sürdürdüğüne dair anlayış ve yorumlara ulaşılır (Neuman, 2013).

Göçle gelen yeni sorunlarla birlikte kadın ve erkek rollerinin ve aile içindeki bireylerin birbirlerine karşı tutumlarının değişimi, evlilik, boşanma, eğitim ve meslekyaşamına ilişkin değişimler, aslında, tüm toplumsal sistemi etkilediği gibi Suriyeli aileleri de etkilemektedir. Son yıllarda, kapsamlı ve derin bir toplumsal sorun haline gelmiş olan Suriye göçünün aileye etkisine dair çalışmalara olan gereksinimin de arttığı gözlenmektedir. Bu çerçevede yapılan çalışmalar, çoğunlukla, nicel tasarım ekseninde, mültecilerin ihtiyaçlarını tespit etmek veya mevcut durum çözümlenmesi yapmak üzerine

yoğunlaşmıştır fakat bu araştırmada yorumsamacı yaklaşımın felsefi temellerine uygun olarak uygun olarak nitel bir araştırma tasarımı kurgulanmıştır.

Derinlemesine görüşmeler ve gözlemler, Gaziantep’te Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Şahinbey ve Şehitkâmil ilçelerinde, amaçlı örnekleme maksimum çeşitlilik elde etmek için seçilen ailelerdeki aile üyeleriyle, ev ortamında gerçekleştirilmiştir.

“Göç araştırmalarında uzunca bir süredir, araştırma konusuna ve amacına bağlı olarak nitel yöntem kullanılmaktadır. Özellikle göçü bu deneyimini yaşayanların bakış açılarından ak, göç edenlerin niyetlerini ve beklentilerini sadece taleplerinin maksimum düzeyde karşılanması olarak değil de, onların yaşamlarını anlamlı kılan bazı unsurlar olarak değerlendirme amacındaki araştırmalar anketlerden çok, niteliksel araştırmanın farklı biçimlerini tercih etmektedirler (Kümbetoğlu, 2016).”

Kümbetoğlu’nun (2016) belirttiği gibi bireylerin göç sürecine verdikleri anlamları kendi anlatımlarından çıkarma çabası niteliksel yöntemin gerekçesidir. Nitel çalışmada “nesnellikten” çok “perspektif” ön planda tutulmaktadır. Araştırmalarda çalışılan olay ve olgular kendi ortamları içinde derinlemesine incelenmektedir (Neuman, 2013). Bu araştırmada nitel araştırma yönteminin kullanılmış olmasının en büyük sebeplerinden biri de Neuman’ın vurguladığı gibi “perspektifi” araştırma yönteminde öne çıkarmak ve böylece ailelerin göç sürecindeki deneyimlerini kendi perspektiflerini dikkate alarak daha ayrıntılı çözümlenektir. Dolayısıyla perspektifi ortaya koymanın ve onu anın odak noktasında olacağı bu araştırmada, Gaziantep’te yaşayan ve iç savaş sonrasında Gaziantep’e göç eden Suriyeli ailelerle görüşülerek veriler elde edilmiştir.

Araştırmada nitel araştırmanın tekniklerinden olan gözlem, yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerle elde edilen bulguların içeriği, nitel veri çözümlemesi teknikleri kullanılarak ortaya konmuştur. Tüm bunlarla paralel biçimde ilerleyen, çalışmanın zeminini ve kavramsal paradigmasını oluşturacak literatür taraması niteliğindeki kaynaklarla kuramsal bir çerçeve oluşturulmuştur.

Nitel araştırma nicel araştırmadan farklı olarak “gözlem, görüşme ve doküman çözümlemesi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016) ve bu çalışma da sözü edilen kapsam ve metodolojik perspektif doğrultusunda ilerlemiştir. Niteliksel

araştırma uygulamasında görüşmelerden elde edilen verilerin çözümlenmesinde, niceliksel araştırmalardaki sözel ve sayısal genellemeler yerine, “bütüne dair bir resim çizme” ve “derinlemesine betimleme” önemsenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 42; Miles ve Huberman, 2016: 5- 6).

Araştırmanın doğru sonuç vermesi için bilginin elde edileceği kaynağın tümüne ulaşmak kuşkusuz ki en ideal yoldur ancak araştırmanın doğru olanı bulmak gibi bir gayesi yoktur. Nitel araştırma içinde yaşadığımız dünyada bizi çevreleyen olay, olgu ve durumları tüm gerçekliği ile görme fırsatı sunar. Bu tür araştırmalarda konu ve durumlar çeşitlilik içerisinde derinlemesine incelenir. Nitel araştırmalarda araştırmacının evreni temsil eden bir örneklem üzerinde çalışmak gibi bir kaygısı yoktur. Özellikle araştırmanın konusunu teşkil eden ve resmi kayıtlarda sayıları 4 Milyona yaklaşan Suriyeliler düşünüldüğünde, evrenin tümüne ulaşmanın gerçekçi olmadığı zaten görülecektir.

Bunun için evrenin tümünü incelemenin olanaksızlığının bilincinde olarak, iyi ve yönetsel açıdan doğru seçilmiş bir örneklem üzerinde çalışmak daha gerçekçi ve gerçekleştirilebilir olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle araştırmanın amaçlarına uygun olarak maksimum çeşitlilik örnekleminden amaçlı örneklem seçimi tercih edilmiştir. Daha önce de söylendiği gibi araştırmanın temel sorusu çerçevesinde Gaziantep’te yaşayan Suriyeli mültecilerin, aile formasyonu, sosyal çevre yapısı, kültürel yapısı, ailede özel ihtiyaç sahiplerinin varlığı ve aile bireylerinin hak farkındalığı, ailenin göçe karar verme hikâyeleri gibi özelliklerine, bu ailelerin yaşamakta oldukları sosyal sorunlarla baş etme yöntemlerine odaklanılmıştır. Bundan dolayı nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir.

Araştırma keşfedici bir çalışmaya dayalı sonuçlar elde etmeyi amaçladığı için araştırmada ailenin içyapısına, aile bireylerinin göçe karar verme, yerleşme ve o günden bugüne kadarki süreçteki bireysel deneyimlerine, bir aile olarak deneyimlediklerine ve ilişkilerine odaklanılmıştır. Değişen, gelişen veyakarmaşıklaşan bu ilişkileri ve örüntüleri, baş etme stratejilerini nicel bir çalışmayla ak en azından ilk aşamada çok olanaklı olmadığından çalışmada nitel yöntem tercih edilmiştir.

Özellikle araştırma alanının yani, Suriyeli ailelerin başka bir dile ve kültüre sahip olmaları sebebiyle, Suriyeli mülteci ailelerin deneyimleri, Türkiye’deki mevcut göç yazınına, göç alanındaki birikime uzak bir yerde durmaktadır. Bu nedenle keşfedici bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Araştırmacının kendisi de bahsedilen kültürün ve göç hikâyesinin bir parçası olarak bu uzaklıklar evreninde nispeten avantaj sahibidir ve keşfedici bu çalışmayla ve yorumsamacı bir yaklaşımla Suriyeli mültecilerin yaşadıklarını nasıl anlamlandırdıklarına ve yaşadıkları sorunlarla nasıl baş ettiklerine bakılarak göç yazınına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada yorumsamacı yaklaşımdan yararlanılmıştır. Edmund Husserl yorumsamacı araştırmanın öncüsü olarak kabul edilmektedir (Öktem, 2005). Yorumsamacı yaklaşım Husserl’in “Biz yalnızca deneyimlediğimiz şeyi bilebiliriz” anlayışına dayanmaktadır. Onun anlayışına göre insanlar, anlamlar ve algısal deneyimlere ilişkin yorum yapma yoluyla olguları tanımlamaktadır. Bu çalışma yoluyla Suriyeli ailelerin göç sürecindeki ve göç sonrasında ayakta kalabilme deneyimleri keşfedilmeye çalışılmıştır. “Doğrudan alıntı yapma, araştırılan öznenin temel algılarını, deneyimlerini, düşüncelerinde olan şeyi, dünyayı algılama yollarını, derin duyguları alabilmenin temel kaynağıdır.” diyerek doğrudan alıntılar yapmanın avantajlarını iletmektedir. Araştırmada doğrudan alıntı yapma yoluyla duygulara, düşüncelere ve deneyimlere yer verilmektedir.

Yorumsamacı araştırma deseni genellikle farkında olduğumuz ancak derin ve ayrıntılı bir biçimde kavrayamadığımız olgulara (Yıldırım ve Şimşek, 2016) odaklanma olanağı sağladığı için bu çalışmada tercih edilmiştir. Bu çalışma özelinde, Gaziantep’te yaşayan Suriyeli ailelerin, aile formasyonu, sosyal çevre yapısı, kültürel yapısı, ailede özel ihtiyaç sahiplerinin varlığı ve hak farkındalığı vb. gibi özelliklerinin bu ailelerin yaşadıkları sosyal sorunlarla baş etme yöntemlerine nasıl etki ettiğine odaklanılmıştır. Dolayısıyla temalar aileleri göçe sürükleyen olaylar, göç ettikten sonra yaşanan sorunlar, bu sorunlarla baş etme stratejileri ve tutunma ve uyum süreçleri ekseninde oluşturulmuştur. Bulgular temalar halinde ailelerin bahsi geçen donanımlarıyla ilişkilendirilerek çözümlenmiştir.

Bu aileleri araştırmakta sosyal hizmet disiplini açısından önemli olan ailelerin yaşadıkları sosyal sorunlarla baş etme yöntemleridir. Çalışmada çözümlemede yorumsamacı yaklaşım gereği, anlatılardan çıkan temalara sadık kalınmıştır. Çünkü amaç araştırmaya katılan öznelerin anlamlandırmalarını ak ve baş etme yöntemlerini ortaya çıkartmaktır. Bu özümlemenin üzerine, elde edilen bilgiler tekrar sosyal hizmet açısından yorumlanacaktır ve değinilen sosyal hizmet açısından önemli temalar etrafında tekrar yorumlanacaktır. Çünkü sosyal hizmet uygulaması açısından önemli olan birlikte çalışacağı grubun güçlü yönlerinden destek alarak görelı kısa sürede etkili olacak uygulamaları geliştirmektir.

Yorumsamacı araştırma deseninin bazı temel özellikleri nedeniyle diğer araştırma desenlerinden ayrıldığı düşünülür (Baş ve Akturan, 2017). Fenomenoloji tanımlayıcı ve felsefi yönü olan bir araştırma desendir (Öktem, 2005). Yorumsamacı araştırmayla, olguların doğasını ve önemini ak için yaşanmış olayların ya da deneyimlerin yapısı ve esasları tanımlanmaktadır. Çalışmada da Gaziantep özelinde göç olgusunun doğasının ve öneminin anlaşılması amacıyla Suriyeli mülteci ailelerin yaşadıkları olaylardan ya da tecrübelerden hareket edilmektedir. Ayrıca baş etme stratejilerinin incelenmesi amacıyla da yerel toplumla ve kurumlarla ilişkileri, yaşadıkları olaylara ve tecrübelere de odaklanılmaktadır. Yorumsamacı yaklaşımda söz konusu olaylar ve tecrübeler ilk kaynaktan araştırılmaktadır. Bir başka ifadeyle olaylar ve tecrübeler yaşamış ya da yaşayan kişilerden elde edilen bilgilerle tanımlanmaktadır. Bu çalışmada ailelerle yapılan görüşmeler derinlemesine bireysel görüşmeler şeklinde yaşam alanlarını birlikte paylaşan ve olayları birlikte tecrübe eden kişilerle gerçekleştirilmiştir. Aynı aileye mensup aynı hanede yaşayan kişilerle görüşülmüştür. Yorumsamacı araştırmada kesin olarak bir genelleme yapmak amaçlanmamaktadır. Bu özellik aslında pek çok nitel araştırma deseni için de geçerlidir. Buna göre çalışmamızda elde edilen veriler yukarıda da ifade edildiği üzere göç olgusunu, Suriyeli mülteci ailelerin yaşanmışlıkları ve deneyimleri üzerinden tanımlamaktır. Bu alışma kapsamındaki araştırmalar, araştırma bulgularının ailelere ve aile bireyelerine özgü olduğu; farklı aileler ve bireyeler için genellenebilir bir özellik taşımadığı bilinci ile yürütülmüştür. Yorumsamacı araştırmalarda, görüşme yapılan bireyelerin yaşantılarındaki ve tecrübelerindeki “sübjektif gerçekliğin” objektif bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır (Norlyk ve Harder, 2010). Sonuç olarak Gaziantep’teki mülteci

ailelerin yaşam deneyimlerinin ön plana çıkarılarak yaşadıkları sorunlarla başetme yöntemlerinden yola çıkarak öneriler getirilmesi planlanan bu çalışmada, mültecilerin göç olgusuna dair deneyimlerine ilişkin daha derin ve kapsamlı bir anlayış ve kavrayış sağlamak amacıyla fenomenolojiden yararlanılmıştır.

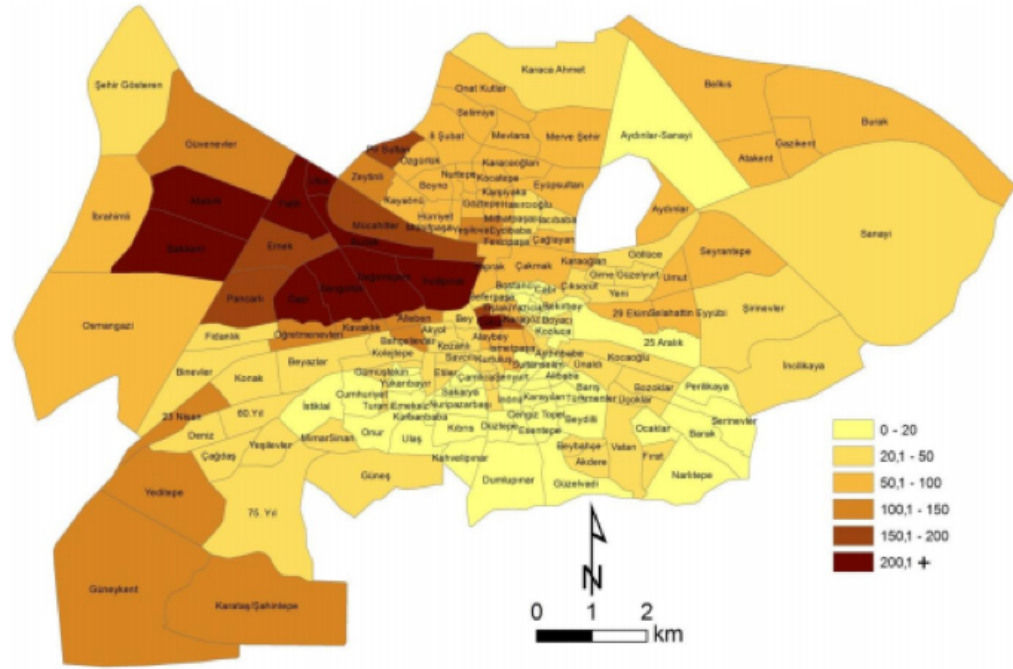
Yorumsamacı yaklaşım tek tek olayları değil bu olayları kapsayan olguları içine alır ve bir olgunun hedef kitle tarafından nasıl anlaşıldığı ve ne a geldiğinin araştırıldığı araştırmalardır. Bazen bir durum, kavram, deneyim, algı ya da yönelim olarak karşımıza çıkan olgular farklı özelliklerdeki bireyler için farklı anlamlar ifade edebilir. Bu çalışmada da göçün, farklı ya da yabancı olmanın aileleri nasıl etkilediği, maddi olanaksızlıkların ve değişen koşulların, rol ve görevlerin aileyi nasıl yeniden şekillendirdiği, aile bireyleri için ailenin değişen anlamı üzerinde durulmuştur.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın araştırma evrenini Gaziantep ilinde yaşayan Suriyeli aileler, araştırma alanını ise Şehitkâmil ve Şahinbey ilçeleri oluşturmaktadır. Araştırma evreni olarak Gaziantep'in seçilmesinin temel sebebi 400.000'den fazla Suriyelinin bu ilde yaşıyor ve çalışıyor olmasıdır. Bunun yanı sıra Gaziantep Suriye'ye 60 km uzaklıkta Suriye ile tarihsel bağları olan bir şehirdir. Bu durumun Suriyeli mülteciler üzerinde, göçe karar verme, ikamet etme, iş bağlantısı kurma, sosyal ağ geliştirme vs. gibi konular özelinde göz ardı edilemeyecek etkileri vardır.

Gaziantep'te, Suriyelilerin mekânsal dağılışını düzensiz olduğu söylenebilir. Bu durumu oluşturan faktörler arasında mültecilerin sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri sayılabilir. Araştırmada örneklemindeki bölgelerden biri olan Şehitkâmil ilçesi, Gaziantep'in Kuzey Batı'sında yer alır ve gelir düzeyi nispeten yüksek olan insanların yaşadığı bu bölge Suriyeli sığınmacıların sayısal olarak en az bulunduğu ilçedir. Bu bölgede arazi rayiç bedelleri m² başına 1300TL'den daha yüksektir ve kira fiyatları aylık 1500 TL'nin üzerindedir (Sönmez, 2016).

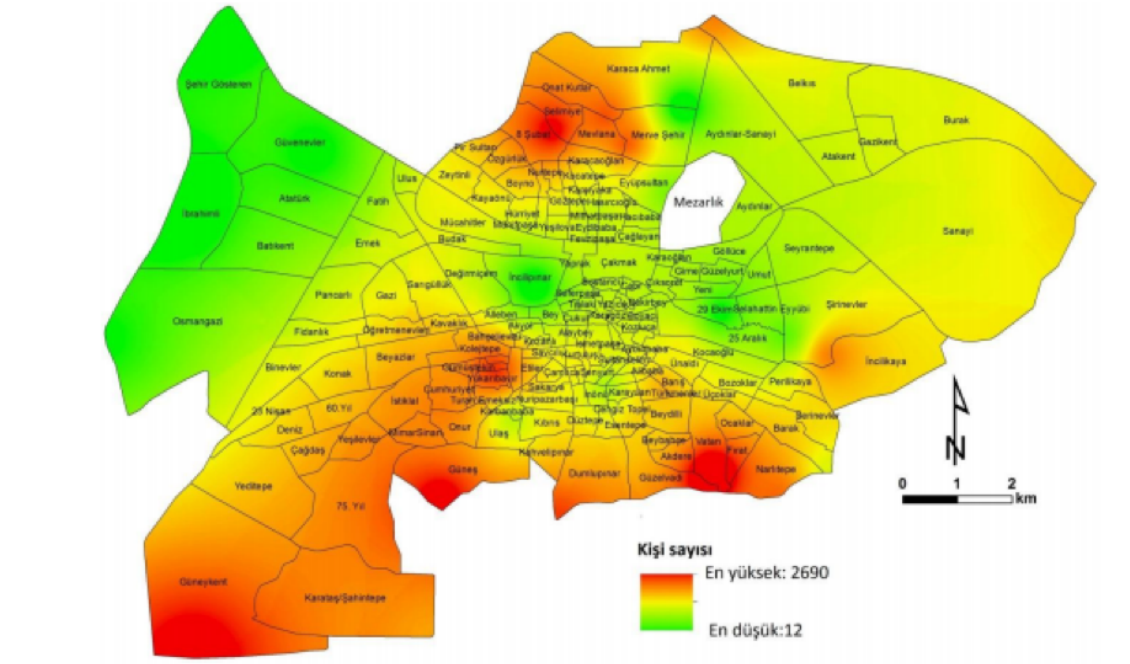
Harita 2: Gaziantep'te Arazi Bedelleri Göre Gelir Durumu (ABD Doları m²)

Kaynak: Sönmez, 2016

Suriyelilerin en yoğun yaşadıkları bölgelerin başında genelde 1990'lı yıllarda gecekondulaşmayla oluşan Şahinbey ilçesine bağlı kenar mahalleler gelir. Bu bölge şehir merkezinin kuzeyinde kalır ve gelir durumu düşük insanlar bu bölgede yaşar. Kira fiyatlarının 350-800 TL arasında olduğu Karşıyaka bölgesi ve şehir merkezinin Güney'inde benzer şartlara sahip Cumhuriyet-Vatan mahalleleri arasındaki alanlarda Suriyelilerin sayısal olarak en fazla olduğu bölgelerdir (Sönmez, 2016). Buna ilaveten şehrin Güney Batı'sındaki Güneykent ve Karataş bölgeleri de Suriyelilerin sayısal olarak fazla buldukları diğer önemli bölgedir. Bu bölgelerde orta düzeyde gelire sahip insanlar yaşamakta olup, kira fiyatları 800-1300 TL arasında değişmektedir. Dolayısıyla bahsi geçen bölgelerdeki yoğunluğa denk gelecek sayıda aile ile görüşmeler yapılmıştır.

Harita 3: Suriyeli Sığınmacıların Gaziantep'teki Sayısal Dağılımları

Kaynak: Sönmez, 2016

Gaziantep, Türkiye'deki en yoğun Suriyeli nüfusu barındıran kentlerin başında geldiği için seçtiğimiz örneklemin büyüklüğü, nitel alan araştırmasının olanak ve sınırlılıkları da hesaba katıldığında, anlamlı bir temsile denk gelmektedir. Suriyeli aileler içerisinde amaçlı örneklem yoluyla farklı alt yapılarda, ekonomik ve kültür düzeylerinde olan aileler seçilmiştir. Bu sayede örneklemin seçimi araştırmanın evrenine çeşit ve oran yönünden de uyum sağlamıştır.

Nitel yöntemle tasarlanan bu çalışmada gerek evrenin farklı algılanışı gerekse bireylerle ya da küçük gruplarla derinlemesine görüşmeler yapılacak olması nedeniyle rastlantısal olmayan (amaçlı) örneklem seçimi kullanılmıştır. Nitel araştırmanın tabiatına uygun olarak sosyal gerçeklik genellemelere varmak amacıyla incelenmediği için (Kümbetoğlu, 2016) temsil edici bir örneklemeden ziyade veri toplayabilecek bir örnekleme çalışılmıştır. Buradaki temel amaç, araştırma konusuna ait anlayışı netleştirebilecek ve derinleştirebilecek belirli veya özel örnekler, olaylar ya da eylemler toplamaktır (Neuman, 2013).

Bu çalışmada kullanılan rastlantısal olmayan örneklem türü amaçlı örneklem türü olan maksimum çeşitlilik örneklemidir. Bu örneklemin seçilmesindeki gaye adından da anlaşılacağı üzere; sayıca küçük bir örneklem içinde araştırma yapılan konuya katkı sağlayabilecek bireylerin çeşitliliğinin maksimum düzeyde sağlanması ve görece olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme araştırma sorusu çerçevesinde katılım sağlayan ailelerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır. Amaç araştırılan konu hakkında genelleme yapmak için bu çeşitliliği sağlamak değildir; aksine çeşitlilik gösteren durumlar arasında herhangi bir ortak ya da paydaş olgununun var olup olmadığını bulmaya çalışmak ve bu çeşitliliğe göre konunun farklı boyutlarını ortaya koymaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Patton'a (2014) göre maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemini kullanmanın araştırmacıya en az iki yararı bulunmaktadır; (1) örneklem içinde yer alan her deneyimin kendine özgü boyutlarının ayrıntılı bir şekilde tanımlanması; (2) farklı özellikler gösteren durumların kesiştiği yerlerde ortak temaların ortaya çıkarılması olarak ifade etmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada maksimum çeşitlilik örnekleme uygun şekilde, Gaziantep'te bulunan Suriyeli mültecilerden bir örneklem grubu oluşturulmuştur. Maksimum çeşitlilik örnekleme oluşturulurken daha önce yapılmış nicel araştırmalardaki verilerden yararlanılmıştır. Bu verilerdeki farklı gelir gruplarının oluşturduğu piramide göre örneklem seçilmiştir.

Çalışmada farklı sosyoekonomik düzeydeki ve farklı tipolojideki ailelerle araştırmanın amacıyla tutarlı olarak hazırlanan yarı yapılandırılmış sorular ekseninde görüşmeler yapılmış belirlenen farklı durumlar arasındaki ortak ya da ayrılan yönler, bağlantılar ortaya çıkartılmış ve bu vesileyle aile ile baş etme stratejileri arasındaki ilişki geniş bir çerçevede değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3.3. Araştırmaya Katılan Ailelerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan bütün aileler 2011'de başlayan savaştan sonra Türkiye'ye göç etmiş ve en az 6 aydır Gaziantep'te yaşamaktadırlar. Araştırmaya katılan 24 ailedeki katılımcıların gerçek isimleri etik hassasiyetler ve yapılan sözleşme gereği saklı

tutulmuştur. Ailelere araştırmacı tarafından numaralar verilmiştir. Ailede görüşülen kişilere de takma isimler verilerek kişiler anonimleştirilmiştir. Araştırmaya katılan 24 aileyi tanıtıcı bazı bilgilere ve neden araştırmaya dhl edildiklerine dair bilgiye aşağıda yer verilmiştir:

1 Nolu aile:

Köy kökenli bir ailedir. Eşlerden biri görme engelli diğer i se bedensel engelli, Halep'te Şehir merkezinde alt gelir grubunun yaşadığı bir muhitte yaşamaktayken Gaziantep'e yine alt gelir grubunun yaşadığı bir muhite göç etmek zorunda kalıyorlar. Ebubekir, Ezidi kökenli, gençken din değiştirip Müslüman oluyor. Okur-yazarhem görme engellilere eğitim veriyor hem de küçük bir dükkân işletiyor. Ümran ise ev hanımı, hiç çalışmamış. İki çocuklu bir aile, çocuklar eğitim yaşamına devam ediyor. Çekirdek aile olarak yaşıyorlar. Geçici koruma kimliği taşıyorlar. Ailedeki her iki yetişkinle de görüşme yapılmıştır.

Bu ailenin seçilme nedeni öncelikle iki engelli bireyin oluşturduğu bir ailenin mültecilik deneyimlerine bu araştırma aracılığıyla dikkati çekmek ve bu alanda yapılması gereken sosyal hizmet müdahalesine dolaylı olarak dayanak hazırlamaktır. Aileyi zgn kılan bir diğer özellik i se, Gaziantep'te alışılagelmişin dışında, sosyal yardımlarla yaşamlarını idame ettirmek yerine kendisine bir parfümeri açarak ve de görme engelliler için dersler vererek hem gelir elde etmeleri hem de çocuklarının eğitimine kesintisiz devam etmeleri için çaba göstermeleridir. Buna ilaveten erkek, Suriye'deyken ikinci evliliğini yapmış, ikinci karısını ve kadının önceki evliliğinden olan çocuğunu Gaziantep'teki eve getirmiş ve bir süre iki eş ve çocuklar aynı evi paylaşmışlardır. Daha sonra ikinci eş kendi isteğiyle Suriye'ye dönmüştür. Ailedeki bu hikye nedeniyle ailenin üçüncü bir ülkeye yerleşmek için yaptıkları başvuru reddedilmiştir. Ailenin deneyimi hem engellilerin mültecilik deneyimleri hakkında fikir edinmek açısından hem de erkek-kadın ilişkisinde alışılagelmiş ataerkil yapıya özgü güç ilişkilerinin her iki bireyin de engelli olduğu koşullarda da devam ettiğinin görülmesi açısından önemlidir.

2 Nolu aile:

Tek ebeveynli bir aile, baba yakın zamanda yaşamını kaybetmiştir. Halep Şehir merkezinde alt gelir grubunun yaşadığı bir muhitte yaşamaktayken çocuklarından biri

savaşta yaralandığı için Gaziantep'e göç etmek zorunda kalıyorlar. 5 çocuklu bir aile, anne baba okuryazar değilken çocukların tümü eğitime devam ediyor. Ailenin bir oğlu savaşa bağlı yaralanma sonucunda engelli oluyor. Anne (Ayşe) ve iki çocuk çekirdek aile olarak yaşıyorlar. Ailede 5 çocuktan 2'si anneyle yaşıyor diğer kardeşlerden biri Türkiye'de evli, diğeri Suriye'de evli, biri farklı bir ilde olmak üzere ikisi üniversite öğrencisi en küçük çocuk ise lise son sınıfta kapanmak üzere olan Geçici Eğitim Merkezi'nin son dönem öğrencisi. Anne ve iki yetişkin çocukla görüşme yapıldı. Geçici koruma kimliği taşıyorlar. Üniversitede okuyan genç kadın (İrem) ise üniversite öğrencisi olduğu için vatandaşlık almış.

Bu ailenin seçilmesinin nedeni, bakıma muhtaç hasta bir erkekle bir kadının 5 çocukla oluşturduğu ailenin deneyimlerine dikkati çekmek ve bir ailede mülteciliğin getirdiği sorunlarla mücadele ederken rollerin değişimini gözlemleyebilmektir. Görüşülen üniversite öğrencisi genç kadın 16 yaşındayken bir evlilik yapmış. Daha sonra boşanmış ve savaştan sonra ailesiyle Gaziantep'e gelmiş, eğitimini burada tamamlamıştır. Şu an üniversitede okumakta olan genç kadın aynı zamanda bir dernekte çalışmaktadır. 16 yaşında evlendirilmiş bir çocukken bugün para kazanarak hem okuyan hem de annesine destek olan bu genç kadının mensup olduğu aile minimum düzeyde yardım kaynaklarıyla ve aile bireylerinin çalışma yaşamına katılımıyla ayakta durmaktadır. Ailenin hikâyesi hem aile içindeki rollerin ve statülerin değişiminin gözlemlenmesi açısından hem de mültecilik deneyiminin genç bir kadının yaşamındaki olumlu değişime vesile olmasının irdelenmesi açısından önemlidir.

3 Nolu aile:

3 çocuklu okuryazar bir aile, anne de baba da üniversite mezunu ve emekli. Gaziantep'te bir çocuklarıyla yaşıyorlar. Kadın Türkiye kökenli (Karadeniz) babasının işi vesilesiyle Suriye'de yaşamış. İstisnai değil, Soy bağına dayalı vatandaşlıkları var. Ailenin 3 çocuğu da üniversite mezunu. Çekirdek aile olarak yaşıyorlar. Anne (Süheyla), baba (Fatih) ve bir yetişkin çocukla (Yahya) görüşme yapıldı.

Ailenin seçilme nedeni ailede Türk asıllı bir birey olduğu halde ve ailede herkes Türkiye vatandaşı olduğu halde aile bireylerinin ayrımcılığı ve dışlanmayı deneyimlemiş olmaları. Buna ilaveten orta sınıf bir aile olarak mülteciliğin getirdiği

sorunlarla nasıl baş ettiklerine dair fikir edinmek. Bu bağlamda sınıfsal farklılıkların baş etme deneyimleri üzerindeki etkisini gözlemlemek.

4 Nolu aile:

5 çocuklu köy kökenli bir aile. Geçici koruma kimliği taşıyorlar. Halep'in köyünden Gaziantep'e göç etmek zorunda kalıyorlar. Erkek fabrika işçisi fakat genelde işsiz, kadın Gaziantep'e geldikten sonra temizlik vs. gibi işlerde çalışmaya başlıyor. Geniş aile olarak yaşıyorlar. Antep'e gelince kimsesiz kalan görümce ile aynı evde yaşamaya başlıyorlar. Anne (Yaprak), baba (Hasan) ve görümce (Behiye) ile görüşme yapıldı.

Bu ailenin seçilme nedeni mülteciliğin getirdiği yoksullukla baş etmek için kadının çalışmaya başlamasıyla ailede yaşanan değişim hakkında fikir edinmek, değişen aile yapısının aile içi ilişkilere nasıl yansıdığı hakkında fikir sahibi olmaktır. Aynı zamanda mültecilerin iş ve işçi ağlarına nasıl dâhil olduklarını öğrenmek, çalışma koşulları hakkında fikir sahibi olmak, nasıl bu ağlara girip hangi sebeple bu ağların dışında kaldıklarını anlayabilmektir. Mülteciler arasında iş ve işçi hakları hakkında farkındalığın oluşup oluşmadığıyla ilgili fikir edinmektir.

5 Nolu aile:

5 çocuklu köy kökenli, Türkmen bir aile, Halep şehir merkezinde yaşamaktayken ailenin en küçük çocuğu yaralandığı için Gaziantep'e göç etmek zorunda kalıyorlar. Erkek taş oymacısı, kadın ev hanımı. Geniş aile olarak gelinleriyle yaşıyorlar. Anne de baba da çalışmıyor, en küçük çocuk savaş yaralı engelli. Geçici koruma kimliği taşıyorlar. Anne (Fatma), baba (Hüseyin), 3 yetişkin çocukla (Zekeriya, Yusuf, Öner) görüşme yapıldı.

Aile, etnik kökenin mültecilik ve göç koşullarında yaşanan sorunlarla baş etmedeki rolü hakkında fikir edinmek açısından önem taşıdığı için araştırmaya dâhil edilmiştir. Bunun yanı sıra ailenin en küçük çocuğu henüz 17 yaşında yolda yürürken bombardıman yapıldığı için yaralanmış, felç kalmıştır. Çocuğun tedavisi sebebiyle Gaziantep'e göç etmek zorunda kalan ailenin hikâyesi engelli bir bireyin varlığında mültecilik deneyimi hakkında fikir edinmek açısından önemlidir.

6 Nolu aile:

3 çocuklu orta sınıfa mensup bir aile. Halep Şehir merkezinde yaşamaktayken göç etmeye karar veriyorlar. Geniş aile şeklinde kayınvalide ile yaşıyorlar. Çocukların hepsi eğitim yaşamına devam ediyor. Erkek makine mühendisi kendi işyeri var, anne bir STK'da görev yapıyor. Anne (Takva), baba (Yasin), kayınvalide (Vahide) ve 15 yaşındaki kız çocuğu (Rüya) ile görüşme yapıldı. Vatandaşlık için başvuru yapılmış ver sonuç bekleniyor.

Bu ailenin seçilmesinin nedeni, ailenin deneyimlerinin, her türden sermayesinin mülteciliğin getirdiği koşullarla mücadelede ne gibi bir rol oynadığını görmek ve göç ve mültecilik koşullarında değişen kadın-erkek ilişkilerine orta sınıfa mensup aileler odağında bakabilmektir.

7 Nolu aile:

5 çocuklu, tek başına torununa ve 2 çocuğuna bakan dul bir kadın (Nida). Oğlu boşanmış başka bir ilde yaşıyor ve yeni gelini çocuğunu istemediği için çocuk babaannesiyile yaşamaktadır. 2 küçük çocuk eğitime devam etmektedir ve annelerinin işe gidebilmesi için okuldan gelince yeğenlerinin bakımını üstlenmektedirler. Kadın temizlik vs. gibi işlerde çalışıyor. Geçici koruma kimliği taşıyorlar. Bir tek kadın ile görüşme yapıldı.

Bu ailenin seçilme nedeni, yoksulluk koşullarında ve kaynaklara erişilemediği ve de kaynak sağlayıcı kimsenin olmadığı koşullarda tek başına çocuklu bir kadının deneyimlerine tanıklık etmek ve değişen roller kapsamında çocukların başka çocuklara bakma yükümlülüğü üstlenmeleri, hak ve görevlerin intikali hususlarını yeniden tartışmaya açmaktır.

8 Nolu aile:

Rakkalı köy kökenli bir aile, hane halkı olarak yaşıyorlar. Bir evi uzak-yakın akrabalık ilişkileri olan 4 aile paylaşmakta. Evde toplam 12 kişi yaşıyor. Hanede sadece bir erkek (Rasim) çalışıyor ve bu kişinin geçici kimlik kartı henüz yok. Diğerleri de bir yıl kadar önce almış, hanedeki bir ailenin de kaydı Urfa'da. Hanedeki üç yetişkinle görüşme yapıldı. Bu ailenin seçilme nedeni genelde yakın akrabaların oluşturduğu hane halkı

görüntüsünün dışına çıkılarak mecbur kalındığında mevcut koşulların en iyi şekilde değerlendirildiğine örnek teşkil etmesi ve de dışlanmanın en önemli ölçütlerinden biri olan kayıt altına alınmama ve hareket kısıtlılığı hususlarının sosyal hizmet bağlamında tartışılmasını sağlamak. Buna ilaveten bir kadının (Aslı) bütün baskılara rağmen ailesinin diretiminden çıkarak kendi ayakları üstüne basma çabasını barındıran bir hikâyeye tanıklık etmek.

9 Nolu aile:

Halep'te şehir merkezinde yaşamaktayken Gaziantep'e göç eden geniş bir aile. Hanede 4 yetişkin, 4 çocuk toplam 8 kişi yaşıyor. Anne (Büşra), bir dul kadın, bir evli kadın, bir damat ve torunlardan oluşan bu ailede sadece erkek çalışıyor. Geçici koruma kimlik kartı taşıyorlar. Hanedeki üç yetişkin ile görüşme yapıldı.

Bu ailenin seçilme nedeni ailedeki dul kadının (Aydan) Türkiye'de üç kez gayri resmi şekilde evlenmiş olması ve son evliliğinde hamileyken terk edilmiş olması. Bu aile de diğer aileler gibi mülteciliğin getirdiği pek çok zorluğu deneyimlemekle birlikte ataerkilliğin yeniden üretilmesin tartışılması açısından önem taşımaktadır.

10 Nolu aile:

Filistin göçmeni bir ailedir. Halep'te Filistinliler için tahsis edilmiş bölgede yaşamaktayken iş ve eğitim için Şam'a göç ediyorlar ve savaş nedeniyle Şam'dan ayrılıyorlar. İki çocuklu okuryazar bir ailedir. Baba Hukuk YL mezunu, anne ise okul öncesi öğretmeni. Geçici koruma kimlik kartı taşıyorlar. Anne, baba ve yetişkin bir çocukla görüşe yapıldı. Baba (Yusuf) yazar ve bazı STK'larda danışmanlık yapıyor, anne şu an çalışmıyor, çocuklardan biri hem okuyup hem çalışıyor, diğeri özel bir lisede eğitimine devam ediyor.

Bu ailenin seçilme nedeni aile Suriyeli olmadığı halde Suriyeli gibi kayıt altına alınmış olmaları. Suriye'nin kendine özgü uygulamalarının ve Filistinlilere verilen bazı hakların ve imtiyazların bu mültecilik serüveninde kaybolmuş olması. Bu durum Suriyelilerin mono blok, tek tip, olduğu düşüncesiyle geliştirilen sosyal hizmet müdahalesinin ve de diğer hizmetlerin eleştirisinin yapılması açısından önem taşımaktadır.

11 Nolu aile:

İdlib'in köyünden gelen bir geniş aile. Hanede anne, baba, iki erkek, bir kız çocuğu ve gelinden oluşan iki aile yaşamakta. Baba savaş sebebiyle yaralanmış ve yatalak. Geçici koruma kimlik kartı taşıyorlar. Erkek çocuklar çalışmakta, kız çocuk ise okumaktadır. Ailede anne, yeni evlenen erkek çocuk (Ömer) ve gelinle (Tülay) görüşme yapıldı.

Bu ailenin çalışmaya dâhil edilme nedeni, aileye bakmakla yükümlü kişinin engelli olması nedeniyle ailede yeni rollerin ve sorumluluk alanlarının ortaya çıkmış olması ve bu genişleyen sorumlulukla birlikte bu kez bir kadının değil erkeğin zoraki evlilik yaparak ailesine destek olmaya çalışmasıdır.

12 Nolu aile:

Halep'in şehir merkezinden gelen bir ailedir. Baba, üniversite mezunu, İşletmeci ve hem Gaziantep'te hem de "Fırat Kalkanı" adı verilen bölgede işyerleri var.6 çocuklu ailenin en büyük kızı akraba evliliği ile evlendirilmiş. En büyük oğlan özel bir üniversitede eğitimine devam ediyor. Diğer çocuklar GEM'lerde eğitime devam ediyorlar. Evleri kendi mülkleridir. Evde Endonezyalı bir hizmetliyle yaşıyorlar. Çalışma iznine bağlı ikamet taşıyorlar. Aile de kadın da çocuklar da çalışmıyor.

Bu ailenin çalışmaya dâhil edilmesinin nedeni Suriye'deyken Türkiye ile kurduğu sosyal ağları sermayeye dönüştürmüş olması ve de olanakları olduğu halde çocuklarını dillerini ve kimliklerini kaybetmemeleri için GEM'lere göndermeye devam etmeleri. Kadın'la (Fadime) ve yetişkin çocukla görüşme yapıldı.

13 Nolu aile:

Halep şehir merkezinden gelen 5 kişilik bir aile. Baba (Mehmet), ahşap oymacısı, zanaatkâr bir insan Halep'te kendi atölyesi varken savaş nedeniyle atölyesini kapatmak zorunda kalıyor. Anne Türkmen (Melek), Türkçe biliyor. En büyük çocuk (kız) Türkiye'de 17 yaşında evlenmiş, eğitim yaşamına devam etmemiş. En büyük oğlan da çalışıyor ve eğitim yaşamına devam etmiyor. Küçük oğlan MEB' bağlı bir okula gidiyor. Geçici koruma kimlik kartı taşıyorlar. Anne, baba ve büyük oğlan ile görüşüldü. Bu ailenin seçilme nedeni öncelikle bu türden bir sermayenin (zanaatkârlık) göç ve mültecilik durumunda tahvil edilebilirliğini tartışmak ve de gelir kaynaklarının

yetersizliği nedeniyle annenin değil de oğlan çocuğunun çalışmak zorunda bırakılması ve en önemlisi de ailenin sosyal statüsünü korumak için orta sınıfların yaşadığı bir muhitte yaşamayı yoksulların yaşadığı muhitte yaşamaya tercih etmeleri.

14 Nolu aile:

Halep iline bağlı Münbiç ilçesinden gelen iki çocuklu bir aile. Anne, Çerkez kökenli ve Felsefe Bölümü mezunudur. Baba ise Arap Tıp doktoru, şu an Cerablus'ta açılan hastanede pratisyen olarak görev yapmakta. Çocuklardan biri niversiteye hazırlanıyor diğeri ise eğitim yaşamına devam ediyor. Anne bir süre bir STK'da çalışmış, şu an sadece baba alışıyor. Geçici koruma kimlik kartı taşıyorlar. Kadın ve erkek ile görüşme yapıldı.

15 Nolu aile:

Lskye kökenli fakat şam'da yaşayan bir ailedir. Evi ağabey ve bekâr kız kardeş paylaşıyorlar. Ağabey PDR uzmanı (Osman), kız kardeş (Naime) mütercim tercüman. İki de bir dernekte görev yapıyor. Abisinin karısı vize uygulaması ncesi BAE'ne gittiği için geri dönemiyor. İki çocuğu da Türkiye'de niversite okuyor. Geçici koruma kimlik kartı taşıyorlar. Hanedeki ağabey ve kardeşle görüşme yapıldı.

16 Nolu aile:

şam bölgesine bağlı, 5 yıl muhasara altında kalan Doğu Ghouta bölgesinden Gaziantep'e gelen bir aile. Geniş aile şeklinde Erkeğin babası ve annesiyle yaşıyorlar.  çocukları var. Okul ağındaki ocuklar MEB'e bağlı bir okulda eğitim yaşamına devam ediyor. Erkek İngilizce mütercim tercüman, kadın tıp doktoru, kayın peder emekli tarih ğretmeni. Hanede sadece Erkek alışıyor, geçici koruma kimlik kartı taşıyorlar. Ailede anne (Ebru), baba (Arif), dede ve kayınvalide ile görüşüldü.

Bu ailenin seçilme nedeni, çok uzun süre muhasara altında yaşamış orta sınıf bir ailede yaşanan değişimlerin aileyi nasıl etkilediğine dair fikir edinmek ve yine aynı şekilde uzun yıllar muhasara altında yaşamış yoksul bir aileyle mukayese edebilmek.

17 Nolu aile:

Halep'te yaşayan köy kökenli Türkmen bir ailedir. 4 çocukları var. Savaştan sonra Gaziantep'e göç ediyorlar. Anne (Rabia), baba (Harun) ve büyük oğlan çalışıyor. Büyük kız evlat 16 yaşında Gaziantep'te evleniyor. Ortanca kız eğitim yaşamına devam etmiyor, küçük kız çocuğu MEB'e bağlı bir okulda eğitim yaşamına devam ediyor. Geçici koruma kimlik belgesi taşıyorlar. Ailede anne, baba ve büyük erkek çocuk (İsmail) ile görüşüldü.

Bu ailenin araştırmaya dâhil edilmesinin nedeni, ailenin büyük oğlunun henüz 13 yaşındayken Gaziantep'e öncü göçmen olarak gelmesi ve ailesinin Türkiye'ye gelebilmesi için zemin hazırlamasıdır.

18 Nolu aile:

Halep iline bağlı Münbiç ilçesinden gelen bir aile. 3 Çocukları var. Baba kuyumcu, sıklıkla Suriye'ye gidip geliyor. Anne üniversite birinci sınıftan terkdir. En büyük erkek çocuk üniversiteyi Gaziantep'te özel bir üniversitede tamamlıyor ve şu an yüksek lisans yapmakta. Aynı zamanda çalışıyor. Gaziantep'te hem bir limited şirketleri var hem de kuyumcu dükkânları. Evleri kendi mülkleridir. Kızları (Yaşam) özel bir lisede eğitimine devam ediyor, küçük oğulları da üniversite sınavına hazırlanıyor. Ailede büyük erkek çocuk dışında herkesin Türkiye vatandaşlığı var, büyük erkek çocuk askerlik sebebiyle reddetmiş. Şu an ikamet belgesi taşıyor. Ailede anne ve üç çocukla görüşme yapıldı. Bu ailenin araştırmaya dahil edilmesinin nedeni, üst gelir grubuna mensup, işveren konumunda olmaları ve görüşülen ailelerin çoğunluğundan farklı bir bölgeden geliyor olmalarıdır.

19 Nolu aile:

Halep iline bağlı bir köyden gelen bir geniş aile. 5 çocukları var. Ailede bir kız çocuğu görme engelli, görme yetisini bir hastalık sonucu zamanında ve doğru tedavi alamadığı için kaybetmiş. Ablası henüz 17 yaşında evlilik yapmış ve boşanma aşamasında. Abisinin karısı da işitme engelli. Yoksul, yardımlarla ayakta kalmaya çalışan bir aile. Anne (Hülya) ve engelli kızla görüşme yapıldı.

Bu ailenin seçilme nedeni, hiçbir gelir kaynağı olmadan sadece engelli kızları sayesinde derneklerden ve Kızılay'dan yardım alarak ayakta kalmaya çalışan bir aile olması.

20 Nolu aile:

Halep şehir merkezinden gelen 4 çocuklu bir aile. Baba (Faik) mühendis ve sanayicidir. Şu an Gaziantep'te ve çalışmıyor, limited şirketlerde ortaklıkları var. Çocukları yetişkin ve yurt dışında yaşıyorlar, onların da desteğiyle çalışmaya ihtiyaç duymuyorlar. Geçici koruma kimlik belgesi taşıyorlar. Baba ve anne ile görüşme yapıldı.

Bu ailenin seçilme nedeni sermayenin ve geleneksel dayanışma ağlarının varlığıyla bir ailenin mültecilik koşullarında yaşadıkları sorunlarla baş etme süreçlerinin nasıl işlediği hakkında fikir edinmek ve aynı zamanda sanayici olan erkeğin Suriye'deki sistemle Gaziantep'teki sistemi mukayese edip, değerlendirmelerini çalışmada paylaşmasıdır.

21 Nolu Aile:

Halep şehir merkezinden gelen bir ailedir. 4 çocukları var, ikisi kız ikisi erkek. Erkek burada kızı ve karısıyla yaşamaktadır. Bir oğlu İsveç'te, diğeri Almanya'da yaşıyor. Vatandaşlık almış durumdadır. Halep'teki iş yeri faal ve burada da bir resim galerisi işletiyor. Geçici koruma kimlik belgesi taşıyorlar. Baba ve anne ile görüşme yapıldı.

22 Nolu aile:

2 çocuklu bir aile. Akraba evliliğiyle evlendirilmişler. İdlib'in köyünden geliyorlar ve baba görme engelli. Engeli doğuştan değil, Behçet hastalığı sebebiyle zaman içerisinde görme yetisini kaybetmiş. 10 ve 12 yaşında iki çocuk da trikotaj atölyesinde çalıştığı için okula devam etmiyorlar. Geçici koruma kimlik kartı taşıyorlar. Anne (Rukiye) ve baba (Fırat) ile görüşüme yapıldı.

Bu ailenin seçilme nedeni ailenin çocuklarını çalıştırabilmek için Kilis'ten Gaziantep'e göç etmiş olması. Aileye maddi destek sağlamak için başka bir kaynak arayışına girmemeleri.

23 Nolu aile:

Şam'ın kırsalında yer alan ve 5 yıl muhasara altında kalan Doğu Ghouta'dan göç eden poligami bir aile. Erkek (Ahmet) iki eşyle aynı apartmanda yaşıyor. Eşler (Aliye ve Esra) iki ayrı dairede yaşıyorlar. İlk eşten 7 çocuğu var, ikinci eşinden 1. Bu İkinci eşin 4. evliliği, ilk kocasını, annesini, kardeşini ve iki çocuğunu savaşta kaybetmiş bir kadın, eski evliliğinden 1 çocuğu yaşamdayken bu evliliğinden de bir çocuğu oluyor. Psikosomatik hastalıkları var. Erkek savaşta yaralanmış. Yaralanmaya bağlı hareket kısıtlılığı var. Çocukların hepsi eğitimlerine GEM'lerde devam ediyor. Geçici koruma kimlik kartı taşıyorlar. Üç yetişkinle de görüşme yapıldı.

Bu ailenin seçilme nedeni, öncelikle çok büyük travmalar yaşamış bir mülteciye hiçbir psikolojik destek hizmeti verilmemiş olması ve aynı adamla evli iki kadının başka hiç kimseleri olmadığı için birbirlerine destek olmaları, birbirlerinin çocuklarına bakmaları aynı sofrayı paylaşmaları. Bu atipik durum nedeniyle aile araştırmaya dâhil edilmiştir.

24 Nolu aile:

Halep şehir merkezinden gelen sanayici poligamik bir aile. 40 yaşındaki sanayici erkek Gaziantep'e geldikten sonra Suriyeli bir kadınla ikinci evliliğini yapıyor. Toplam 5 çocukları var. Halep'teyken yaptığı işi Gaziantep'e geldikten sonra geliştiriyor. Aile defterinde ilk eşi resmi olarak kayıtlı, ikinci eşi Suriye'deki aile defterinde kayıtlıdır. Türkiye vatandaşlığı var. Eğitim çağındaki çocukları özel okula gidiyor. İkinci eş, baba (Muhsin) ve en büyük çocukla görüşme yapıldı.

Tablo 3: Sosyo-Demografik Bulgular

Şehir Adı	Aile	Kadın	Erkek	14-18 yaş	19-25 yaş	25+ yaş	Evli	Dul	Bekâr	Şehir M.	Köy
Halep	16	18	18	17	9	25	22	5	9	10	5
Şam	4	7	5	0	1	10	11	0	1	3	0
İdlib	1	1	1	1	1	0	2	0	0	0	2
Münbiç	2	5	3	4	2	6	5	0	2	3	0
Rakka	1	2	1	0	0	3	3	0	0	0	3
Toplam	24	34	28	22	13	44	43	5	12	16	10

Grafik 9: Görüşme Diagramı

ÜST SINIF

12 Nolu Aile	24 Nolu Aile	18 Nolu Aile								
<table border="1"> <tr> <td>Çocuk (K) - İşil</td> <td>Çocuk (K) - Anne - Müjde</td> </tr> </table> <p>Mahalle Şehir Gösteren</p>	Çocuk (K) - İşil	Çocuk (K) - Anne - Müjde	<table border="1"> <tr> <td>Erkek- Muhşin</td> <td>Anne- Fadime</td> <td>Çocuk- İbrahim</td> </tr> </table> <p>Mahalle Karataş</p>	Erkek- Muhşin	Anne- Fadime	Çocuk- İbrahim	<table border="1"> <tr> <td>Çocuk (e)- Mustafa</td> <td>Çocuk (K)- Yaşam</td> <td>Anne-Nevai</td> </tr> </table> <p>Mahalle Karataş</p>	Çocuk (e)- Mustafa	Çocuk (K)- Yaşam	Anne-Nevai
Çocuk (K) - İşil	Çocuk (K) - Anne - Müjde									
Erkek- Muhşin	Anne- Fadime	Çocuk- İbrahim								
Çocuk (e)- Mustafa	Çocuk (K)- Yaşam	Anne-Nevai								
<p>Halep şehir merkezinden gelen bir çekirdek aile. Babanın Gaziantep'le önceye dayanan ticari bağlantıları var. Evleri kendi mülkleri ve çeşitli bölgelerde işletmeleri var. Aile imkan sahibi olduğu halde çocuklarını kendi kimliklerini kaybetmemeleri için GEM'lere göndermekte.</p>	<p>Halep şehir merkezinden gelen sanayici poligamik bir aile. 40 yaşındaki sanayici erkek Gaziantep'e geldikten sonra Suriyeli bir kadınla ikinci evliliğini yapıyor. Toplam 5 çocukları var.</p>	<p>Münbiç'li 5 kişilik bir çekirdek aile. Baba kuyumcu ve müteahhit. Çocuklar eğitim hayatlarına burada devam ediyor. Büyük erkek çocuk dışında herkesin T.C. vatandaşlığı var.</p>								

ORTA SINIF

3 Nolu Aile	6 Nolu Aile	10 Nolu Aile	13 Nolu Aile	14 Nolu Aile														
<table border="1"> <tr> <td>Çocuk (E)- Yahya</td> <td>Anne- Söheyla</td> <td>Baba- Fehmi</td> </tr> </table> <p>Mahalle 500 Evler</p>	Çocuk (E)- Yahya	Anne- Söheyla	Baba- Fehmi	<table border="1"> <tr> <td>Çocuk(K)- Rüya</td> <td>Anne- Takva</td> <td>Baba-Yasin</td> </tr> </table> <p>Mahalle Sarıgüllük</p>	Çocuk(K)- Rüya	Anne- Takva	Baba-Yasin	<table border="1"> <tr> <td>Çocuk (K)- Akde</td> <td>Anne-Şükran</td> <td>Baba-Yusuf</td> </tr> </table> <p>Mahalle Karataş</p>	Çocuk (K)- Akde	Anne-Şükran	Baba-Yusuf	<table border="1"> <tr> <td>Baba- Mehm</td> <td>Çocuk- Ziya</td> <td>Anne- Melek</td> </tr> </table> <p>Mahalle Yedi Tepe</p>	Baba- Mehm	Çocuk- Ziya	Anne- Melek	<table border="1"> <tr> <td>Baba- Orhan</td> <td>Anne- Dunya</td> </tr> </table> <p>Mahalle Karataş</p>	Baba- Orhan	Anne- Dunya
Çocuk (E)- Yahya	Anne- Söheyla	Baba- Fehmi																
Çocuk(K)- Rüya	Anne- Takva	Baba-Yasin																
Çocuk (K)- Akde	Anne-Şükran	Baba-Yusuf																
Baba- Mehm	Çocuk- Ziya	Anne- Melek																
Baba- Orhan	Anne- Dunya																	
<p>5 kişilik bir çekirdek aile. Anne de baba da, üç çocuk da üni. Mezunu. 1 çocuklarıyla Gaziantep'te yaşıyorlar. Anne Türk asıllı ve ailedeki herkes soy bağına bağlı T.C. vatandaşı.</p>	<p>3 çocuklu okur yazar bir geniş aile. Çocukların hepsi eğitim hayatına devam ediyor. Suriye'de çekirdek bir aileyken burada babanneyle yaşıyorlar. Baba işveren konumunda.</p>	<p>Filistin göçmeni bir çekirdek aile. Baba avukat, şu an diploma denkliği olmadığı için derneklerde çalışıyor. Anne ilk okul ögrt. 2 çocuklar eğitim hayatına devam etmekte.</p>	<p>Halep şehir merkezinden gelen 5 kişilik ir çekirdek aile. Baba alışveriş oymacısı ve geldiğinden beri kesintisiz olarak çalışmakta. Kadın Türkçe biliyor. Aile ortasınıfının tutunma hikayesini gözlemlemek açısından önemlidir.</p>	<p>Halep İline bağlı Münbiç ilçesinden gelen bir çekirdek aile. Kadın (çerkez) da erkek de üniversite mezunu. Erkek şu an da Cerablus'ta açılan devlet hastanesinde tıp doktoru olarak görev yapıyor.</p>														

15 Nolu Aile	16 Nolu Aile	20 Nolu Aile	21 Nolu Aile										
<table border="1"> <tr> <td>Erkek- Osman</td> <td>Kadın-Naima</td> </tr> </table> <p>Mahalle Sarı Güllük</p>	Erkek- Osman	Kadın-Naima	<table border="1"> <tr> <td>Baba-selim</td> <td>Anne-Nuray</td> <td>Erkek- Muhammed</td> <td>Kadın-Ebru</td> </tr> </table> <p>Mahalle GaziMuhtarpaşa</p>	Baba-selim	Anne-Nuray	Erkek- Muhammed	Kadın-Ebru	<table border="1"> <tr> <td>Anne- Serniha</td> <td>Baba-Faik</td> </tr> </table> <p>Mahalle Karataş</p>	Anne- Serniha	Baba-Faik	<table border="1"> <tr> <td>Anne-Dilek</td> <td>Baba-Murat</td> </tr> </table> <p>Mahalle Karataş</p>	Anne-Dilek	Baba-Murat
Erkek- Osman	Kadın-Naima												
Baba-selim	Anne-Nuray	Erkek- Muhammed	Kadın-Ebru										
Anne- Serniha	Baba-Faik												
Anne-Dilek	Baba-Murat												
<p>Laskiye kökenli ama Şem'dan göç etmiş bir çekirdek aile. Abi PDR uzmanı, kardeş İng. Dili ve Ed. Mezunu ikisi de bir dernekte görev yapıyor. Kadın diğer kadınların aksine evlilik fikrine sıcak bakmıyor. Erkek activist hapis yatmış.</p>	<p>Şam'a bağlı muhasara altında olan Ghouta bölgesi'nden göç etmiş bir aile. Ailedeki herkes üniversite mezunu, devlet memuru. Şu an geniş aile olarak yaşamaktalar. Erkek activist. Hapis yatmış.</p>	<p>Halep Şehir Merkezinden gelen 4 çocuklu bir çekirdek aile. Baba mühendis. Fakat şu an çalışmıyor. Bazı şirketlere ortaklıkları var, geçici kimlik belgeleri var. Çocukları yurt dışında evil ve aileye destek oluyor.</p>	<p>Halep şehir merkezinden gelen bir ailedir. 4 çocukları var, Bir oğlu İsveç'te, diğeri Almanya'da yaşıyor. Vatandaşlık almış durumdalar. Halep'teki iş yeri faal ve burada da bir resim galerisi işletiyor. Geçici koruma kimlik belgesi taşıyorlar.</p>										

ALT SINIF

1 Nolu Aile		2 Nolu Aile		4 Nolu Aile		5 Nolu Aile		7 Nolu Aile							
EBU BEKİR	UMRAN	Anne-AYŞE	Çocuk- İREM	Çocuk YAKUP	Yaprak-Anne	Hasan-Baba	Görümce	Belkiye-	Anne-Fatma	Hüseyin	Baba-	Çocuk (e)- Zekeriya	Çocuk (e)- Yusuf	Çocuk (e)- Ömer	Nida-Anne
Mahalle Düztepe		Mahalle İnönü Cad.		Mahalle Amerikan Hast.		Mahalle Düztepe		Mahalle Amerikan Hast.							
4 kişilik bir çekirdek aile, anne de baba da engelli, çocuklar 15'ten küçük, okuyorlar. Aile yardım almadan çalışarak geçimini sağlıyor.		6 kişik bir çekirdek aile, Baba 1 yıl önce ölmüş, abi savaşta yaralanmış, engelli, anne ve baba eğitimsizken bütün çocuklar üniversite okuyor.		8 kişilik bir geniş aile. Kadın da erkek de genelde işsiz. Yardıma bağımlı bir aile. Kadın ilk defa göç ettikten sonra çalışıyor. Çocuklar eğitim hayatına devam ediyor.		8 kişilik bir geniş aile. Ailenin küçük oğlu savaşa bağlı bir engelli. Aile Türkm. Aile hem etnik kökenin hem de engelliğin müteccilisi üzerindeki etkisinin ölçülmesi için seçildi.		5 çocuklu, tek başına 2 çocuğuna ve 1 torununa bakan dul bir kadın. 10-12 yaşlarındaki çocukları anneleri çalışırken yeğenlerine bakmakla yükümlü.							

8 Nolu Aile		9 Nolu Aile		11 Nolu Aile		17 Nolu Aile		19 Nolu Aile	
Anne-Aslı	Rasim	Kadın- Aydan	Anne-Büşra	Abi-Seren	Erkek-Ömer	Kadın-Tulay	Anne-Rabla	Çocuk(K)- Zeynep	Anne-Hülya
Mahalle Burç Mah.		Mahalle Cumhuriyet		Mahalle İnönü Cad.		Mahalle Cumhuriyet		Mahalle Yukarıbayır	
Rakkal 4 uzak akraba aileden oluşmuş bir hane. Hanede 12 kişi yaşıyor ve sadece bir kişi çalışıyor. Yardıma bağımlı bir aile bazı aileler Urfa'ya kayıtlı.		3 yakın akrabanın yaşadığı bir geniş aile hane halkını oluşturmuş. Aydan 2 kezevlenmiş, boşanmış. 3. Gayri resmi evliliği de yeni bitmiş kızına kendi bakıyor.		İdlib'in köyünden göç eden bir geniş aile. Hanede iki aile yaşamakta. Yeni evliliğini yapmış çift ile görüşüldü. Genç kadın henüz resit değilken kaçak yollarla Türkiye'ye evlenmek için gelmiştir.		Halep'te yaşayan köy kökenli Türkm. 6 kişilik bir çekirdek aile. Baba ayakkabı işçisi. Tutunma sürecinde etnik kökenin ve dil becerisinin etkisini analiz etmek açısından önemli bir aile. Aynı işleri yapan Arap ailelerle mukayese yapılabilir.		Halep'in bir köyünden göç etmiş bir geniş aile. 5 çocukları var ve kadının erkek kardeşi de ailesiyle aynı hanede yaşamakta. Ailenin kızı görme engelli. Yardımlarla yaşıyorlar. Engelliliği yardım alma aracı olarak görmekteler. Abi 17 yaşında evlilik yapmış ve boşanmış.	

22 Nolu Aile		23 Nolu Aile	
Çocuk(K)-Sema	Anne-Hülya	Erkek-Ahmet	Kadın-Atiye
Mahalle Burak Mah.		Mahalle Yukarıbayır	
4 kişilik bir çekirdek aile. Akraba evliliğiyle evlendirilmişler. İdlib'in köyünden geliyorlar ve baba görme engelli. 10 ve 12 yaşında iki çocuk da trikotaj atölyesinde çalıştığı için okula devam etmiyorlar. Geçici koruma kimlik kartı taşıyorlar. Aile Kilis'ten çocuklarını çalıştırmak için Antep'e gelmiş.		Şam'ın kırsalında yer alan Doğu Ghouta'dan göç eden poligami bir aile. Erkek iki eşyle aynı apartmanda yaşıyor. İlk eşten 7 çocuğu var, ikinci eşinden 1. Bu ikinci eşin 4. Evliliği ilk kocasını, annesini, kardeşini ve iki çocuğunu savaşta kaybetmiş bir kadın, eski evliliğinden 1 çocuğu yaşamadıkça bu evliliğinden de bir çocuğu oluyor.	

3.4. Araştırma Süreci ve Araştırmacının Konumu

Bu bölümde araştırmacının kültürel arka planının bilgi üretim sürecindeki rolü ele alınmaktadır. Bilimsel araştırmaları yöneten ve şekil veren esas güç araştırmanın amacıdır. Nitekim araştırma deseni, veri toplama, çözümlenme ve raporlama ile ilgili kararların hemen hepsi amaç cümlesiyle yakından ilgilidir. Bu yüzden bir araştırmada amacın açık bir şekilde konulması araştırma sürecinin ilk ve en önemli adımını oluşturmaktadır (Patton, 2014). Yukarıda da ifade edildiği üzere bu araştırmanın amacı Gaziantep'te yaşayan Suriyeli mültecilerin, aile formasyonu, sosyal çevre yapısı, kültürel yapısı, ailede özel ihtiyaç sahiplerinin varlığı ve aile bireylerinin hak farkındalığı, ailenin göçe karar verme vs. gibi özellikleri ile bu ailelerin yaşamakta oldukları sosyal sorunlar arasındaki ilişkiyi sosyal hizmet bakış açısıyla çözümlenmektedir.

Araştırmanın yorumsamacı yaklaşımın benimsendiği nitel bir araştırma olduğu belirtilmiştir. *Fenomenoloji* kesin olarak bildiğimiz şeylerin iç zihinsel izlenimlerimizden oluştuğunu Gordon, (2015) bu anlamda da “bilimsel bilginin öznel” (Dikeçligil, 2006) olduğunu kabul eder. Bilimsel bilgi üretim sürecin de araştırmacının kültürel arka planı dolayısıyla, araştırmacının gerek dönemin *bilimsel paradigmalarının* gerek *toplumsal atmosferin* gerekse kendi *toplumsal konumsalığının* etkisiyle inşa ettiği bilimsel bilgi, aynı zamanda toplumsal gerçekliğin bir parçasını oluşturmaktadır. Bu kabule Gordon, *bilimin toplumsal doğası* der.

Gordon, bilim adamlarının çalışmalarının ve düşüncelerinin, içinde yer aldıkları kültürel atmosferin hâkimiyetinde olduğunu söyler. Bilimin, insanın bir yaratısı ve *toplumsal olgu* olduğunu vurgular (2015, s.684). Chiseri-Strater (1996) de tüm araştırmacıların *konumsal* olduğunu ve bu kavramın ırk, toplumsal cinsiyet gibi belirlenmiş ya da kültürel olarak edinilmiş nitelikleri ya da kişisel yaşam öyküsü ve deneyimler gibi öznel bağlamsal faktörleri içerdiğini ifade eder (s.115,116).

Dolayısıyla, bilimsel çalışmalarda bilen ve bilinenin birbirinden ayrı kategoriler olarak ele alındığı, araştırılanın nesneleştiği, özne ve nesne arasında da kesin bir ayırımın olduğu 17.yy'da duygularını kontrol altında tutmakla yükümlü, sadece dış gerçekliği yansıtmaya çabasındaki araştırmacının rolü günümüzde, araştırmacının araştırdığı konuyla hiçbir ilişkilenebilir girmeden, kendini ondan tamamen yalıtarak araştırma yapamayacağı dolayısıyla tüm araştırmacıların bir dereceye kadar kendi araştırmalarının

bir parçasıyla ilişki içinde olduğu kabulüne (Davies, 1999) evrilmiştir. Özellikle sosyal hizmet perspektifinden bakınca, araştırılanı nesne olmaktan çıkarıp bir özne haline dönüştürmek araştırmacı için neredeyse etik bir meseledir. Bu süreçte adeta refleksif bir şekilde belki de farkında olunmadan araştırmacının, araştırma sürecinden etkilemesi, aynı şekilde araştırma öznelinin de araştırmadan etkilemesi olanaklıdır.

Birey olma üzerine geniş bir literatür bulunmaktadır⁴⁸. Söz konusu literatürün ortak noktası, bebeğin kimliğini, kişiliğini en temelde *öteki*'yle olan etkileşim ve iletişimle inşa ettiği ve bu sayede toplumda nasıl yer alacağını bilgisine ulaştığı fikridir (Atay, 2017). Bebeğin karşılaştığı ilk *öteki*'nin aile bireyleri olduğu kabulünden yola çıkarsak en başta aile ile kurulan etkileşim, nihayetinde toplumsal dünyanın, içinde bulunulan kültürün üyesi/parçası olmakla devam edecektir. Toplumsal dünyanın bir parçası/üyesi olan araştırmacı da onun ürettiği bilimsel bilgi de esas itibarıyla toplumsal olarak konumlanmıştır (Chiseri-Strater, 1996).

Creswell'e (2014:16) göre nitel bir araştırmadaki araştırma süreci; araştırmacıların beraberlerinde getirdikleri öz geçmişlerini gerek kendileri gerekse başkaları hakkındaki duygu ve düşüncelerini, sosyal, etnik ve politik konulara bakış açılarını dikkate aldıkları ilk aşama ile başlamaktadır. Bu aşama araştırmacının araştırma sürecindeki konumunu belirlemesi açısından oldukça önemlidir. Bu noktadan hareketle, araştırma konusunun belirlenmesi sürecinde araştırmacının öz geçmişinin etkisi belirtilmelidir. Nitekim araştırmacının Suriye Gaziantep'te Suriyeli bir ailenin evladı olarak dünyaya gelmesi, Arapça bilmesi ve Suriye ile devam eden bağlarının olması araştırmacıyı bu yönde bir çalışma yapmaya iten faktörlerden olmuştur. Araştırmacının ilişki kurduğu ilk *öteki* bugün araştırma konusu olan Suriyeli ailesidir.

Sosyal psikolojinin bakış açısına göre ifade edecek olursak her birey temel karakteristik özelliklerinden ve geçmiş yaşam pratiklerinden hareketle yaşanan deneyimi anlamlandırmaktadır. Dolayısıyla aynı olay ve yaşantılar üzerine kurulan gerçeklikler arasındaki bireysel farklılıklar da işte bu noktada ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Creswell'in de belirttiği üzere araştırmacının sosyal, etnik ve politik konulara bakış açısı özellikle ilk aşamada çok önemlidir. Sonuç olarak bu araştırma süreci, belirli bir

⁴⁸Erikson'un (2014) *kişilik gelişim kuramı*, Giddens'in (2010) *bilincin/kişiliğin tabakalaşma modeli*, G.H. Mead'in (1934/1972) *zihin ve benliğin gelişim evreleri* bu literatürdeki kaynaklardan bazılarıdır.

noktaya kadar araştırmacının yukarıda ifade edilen bireysel yaşantıları ve deneyimleri üzerine şekillenmektedir.

3.5. Verilerin Toplanması ve Alanda Yaşanan Zorluklar

Araştırmada nitel bir tasarım benimsendiğinden katılımcıların soruna yükledikleri a odaklanılmıştır. Görüşmeler soru cevap şeklinde değil sohbet şeklinde ilerlemiştir. Bu sayede hem etnografik notlar tutulabilmiş hem de bu durum aile bireyleri ile güven tesis etmede kolaylık sağlamıştır. Bu süreç uzun görüşmeleri, aynı haneye birden fazla ziyaretleri gerektirmiştir.

Ailelerin seçiminde Türkiye ve Gaziantep'teki Suriyelilere ilişkin genel sosyo-ekonomik piramide uygun şekilde üst gelir grubunun yaşadığı üç mahalleden 4 aile, orta gelir grubunun yaşadığı üç mahalleden 7 aile, alt gelir grubunun yaşadığı üç değişik mahalleden 13, toplamda 24 aile ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, aileleri temsil eden en az bir ebeveyn, varsa diğer yetişkinlerden bir kişi, varsa 12 yaş üzeri çocuklardan bir kişi ve varsa ailedeki yaşlı ve/veya engelli birer kişiyi kapsayacak şekilde yapılmıştır. Görüşmeler, Arapça yapılmış, görüntü kaydı alınmadan, görüşülen kişilerin izinleri dâhilinde notlar tutulmuştur. Veri toplamak için hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formuna son hali, alanyazın taraması yapıldıktan ve alanda ön görüşmeler yapıldıktan sonra verilmiştir.

Görüşmelerde, ailelerin göç sürecine, uyum ve hizmetlere ilişkin, fikirlerini açıkça ifade edilebilmelerine yardımcı olması için, istenilen bilginin eksiksiz olarak ve derinlemesine elde edilebilmesi için, alınan cevaplara göre ve de değişebilen koşullara uyabilme esnekliğine sahip olduğu için, soruların sayısını ve sırasını değiştirme serbestliği taşıdığı için yarı yapılandırılmış, açık uçlu görüşme formunun kullanılması tercih edilmiştir.

Çocuklar ve yetişkinler için iki ayrı yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Yetişkinler için hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu yapılan görüşmeler sırasında ve sonrasında değişikliğe uğramazken; çocuklarla ilgili olan yarı yapılandırılmış görüşme formu süreç içerisinde, bazı çocuklar eğitim yaşamına devam etmediğinden, deneyimleriyle ilgili bilgi almak amacıyla değişmiş ve forma iş

yaşamlarıyla ilgili sorular eklenmiştir. Metodolojik olarak, görüşülen her aileye ve her aile bireyine, özellikleri dikkate alınarak, sırası ve zamanı değişkenlik gösterse de mutlaka benzer ya da aynı sorular sorulmuştur bazı görüşmelerde ilave sorular eklenmiştir.

Çalışmada edinilen gözlem notları çalışmanın çözümlenmesinde ve yorumlarında kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları ek-1’de yer almaktadır. Veriler etik kurul iznini takiben toplanmaya başlamıştır. Araştırmanın giderleri araştırmacı tarafından karşılanmıştır.

Çalışma göç etmiş ailelere odaklandığı için hem kuramsal hem pratik da çeşitli zorluklar yaşanmıştır. Kuramsal da göçün de ailenin de birçok farklı disiplinin konuları arasında olması ve çok geniş bir literatürü kapsamaması okuma alanını oldukça genişletmiştir. Ayrıca özellikle *aile* sadece farklı disiplinlerin değil aynı zamanda farklı dünya görüşlerinin farklı bağlamlarda ele aldığı bir konu olduğu için alanda da literatürde de geniş bir spektrumda zengin veriler elde edilmiştir. Bu verileri vurgu yapılmak istenen araştırma konusunun çatısı altında toplama konusunda zorluk yaşanmıştır.

Buna ilaveten alan çalışmasının, bulgular kısmında da değinildiği gibi, 2019 yılı Haziran Ayı’nda yapılan yerel seçim hazırlıklarına denk gelmesi pek çok Suriyelinin tedirgin olmasına ve araştırmaya katılmaktan vazgeçmesine ya da ses kaydı alınmamasını talep etmesine neden olmuştur.

Çalışmada araştırma alanı, alt gelir grubu, orta gelir grubu ve üst gelir grubu olarak üçe bölünmüştür. Üst gelir grubunu istihdam yaratan sanayi ve diğer meslek grupları (restoran işletmeciliği, kuyumculuk, inşaat vb.) oluşturmuştur. Araştırmada ulaşılması en zor kesim üst gelir grubu olmuştur. Bu gelir grubundaki bazı ailelerde aileyi temsil eden ebeveynlerden baba, görüşme yapmayı reddetmiş, onun yerine yetişkin oğulları ya da eşleri görüşme yapmışlardır. Bu ailelerle Gaziantep’teki sosyal ya da ticari ağları aracılığıyla görüşülebilmektedir.

Etnografik notlar tutulabilmesi için araştırmada görüşmeler ailelerin yaşadıkları evlerde yapılmıştır, alt gelir grubuna mensup ailelerin hemen hepsi tek göz odalı evlerde yaşadığından görüşülenlerin evde tek başlarına olduğu zamanları yakalamak için her bir haneye en az üç kere gidilmiştir. Bu durum da zamanın efektif olarak kullanılmasına

engel teşkil etmiştir. Zamanın efektif kullanılmasına engel teşkil eden bir diğer durum da kayıt altına alınan görüşme sonlandırıldıktan sonra devam eden sohbetten alınan notların ve de görüşme esnasında tutulan etnografik notların düzenlenmesi ve işlenmesidir.

Görüşmeler Arapça yapılmış ve bu durum çeviri maliyetini azaltmış olup vakit kazandırmış olsa da konunun tabiatına uygun olarak her bir kaynak kişininin savaştan önceki yaşamından başlayarak sorular yöneltildiği için her bir görüşme en az bir buçuk saat sürmüş ve yaklaşık 14-19 sayfalık deşifre metinleri ortaya çıkmıştır. Bu da verilenin işlenmesini zorlaştırmıştır. Bunun yanı sıra özellikle alt gelir grubuna mensup ailelerde yaşanmış travmatik olayların görüşme esnasında yeniden hatırlanması zaman zaman görüşmeye ara verilmesini bazen de görüşmenin kesilmesini ve ertelenmesini gerektirmiştir. Araştırmada sıklıkla yaşanmış olan bu acı durum da araştırma alanının zorlukları olarak karşımıza çıkmıştır.

3.6. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Verileri çözümlenmeye başlamadan önce araştırmada ses kayıt cihazı aracılığıyla elde edilen veriler, deşifre edilerek bilgisayara aktarılmıştır. Derinlemesine görüşme yapılırken hem ses kaydı alınmış hem de araştırmacı tarafından etnografik notlar alınmıştır. Verilerin çözümlenmesi aşamasında, görüşme çözümlerinin bu notlar ile birlikte değerlendirilmesi veri çözümlenme sürecini kolaylaştırmıştır. Görüşmelerin çözümlenmesinde katkı sağlayan bir diğer husus ise, araştırmacı tarafından görüşme sonrası tutulan yazılı ve sesli kayıtlardır. Görüşmelerdeki ses kaydı, deşifre edilen içerik, etnografik notlar ve alan notları birleştirilmiştir. Görüşmelerin çevirisi araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Araştırma için konuyla ilgili kaynaklara ve verilere ulaşarak genel literatür taraması yapılmıştır. Araştırma ile ilgili yazılmış kitap, tez ve raporlar ve makaleler incelenmiş elde edilen veriler araştırma bulgularıyla sistematik bir biçimde bütünleştirilmeye çalışılmıştır. Bulgular arasında ilişkilendirme yapılarak, yargılar oluşturularak, değerlendirmeler yapılmıştır.

Göçün özellikle kadın, çocuk, ergen, yaşlı ve engelli gibi sosyal hizmet alanlarıyla doğrudan bağlantısının ve bu alanlara ilişkin sorunsalların, çalışmadaki alt başlıklarda çözümlenmesi gerekli görülmüştür. Fakat vurgulamak gerekir ki; bu çalışma, göçün tek tek aile bireyleri üzerindeki etkisini irdelemekle beraber, göçün bir bütün olarak aileye etkilerini de aile bireylerinin anlatılarından yola çıkarak, çözümlene amacıyla hazırlanmıştır.

Verilerin çözümlenmesinde, betimsel çözümlenmesi yaklaşımı çerçevesinde hareket edilmiştir. Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenmiş ve yorumlanmıştır. Betimsel çözümlenmede, görüşme çözümlerindeki verilerin özgün biçimlerine sadık kalınarak, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini dolaysız bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239; Kümbetoğlu, 2016). Bu kapsamda, bireylerin söylediklerinden sık sık doğrudan alıntılar yapılmıştır. Doğrudan alıntılarının sıklıkla kullanılması, araştırmacının önemli bulduğu boyutları anlatılardan örneklerle yansıtması, raporu yaşanan gerçekliğin resimlendirildiği bir yapıya kavuşturur. Böylelikle araştırmanın ortaya koyduğu verilerin okuyucu ile birebir karşılaşması sağlanır (Kümbetoğlu, 2016).

Veri toplama sonucunda toplam 650 sayfalık görüşme dükümü ortaya çıkmıştır. Bütün tüm görüşmeler araştırmacı tarafından dikkatli bir şekilde tekrar tekrar okunmuştur. Daha sonra aynı gelir grubuna mensup ailelerle yapılan görüşmeler bir araya getirilerek görüşmelere bütüncüllük kazandırılmıştır. Aile bireylerinin “sorun” olarak tespit ettiği olgulara kodlar verilmiş. Ardından ailenin bir birim olarak sorunlaştırdığı olgu tespit edilmiş ve o da ayrıca kodlaştırılmıştır. Dolayısıyla aileler öncelikle gelir grubuna göre kategorize edilmişken sorunlaştırdıkları olgular etrafında da ayrıca kategorize edilmiştir. Böylece farklı gelir gruplarındaki ailelerin aynı sorun etrafındaki tutumu daha kolay çözümlenebilmiştir. Bu sınıfsal boyut özellikle düşük gelir gruplarına hizmet sunan sosyal hizmet sistemi açısından önemlidir. Araştırmada görüşülen bütün katılımcıların çözümlene kapsamına alınabilmesi için böyle bir örüntü oluşturulmuştur. Örneğin “yoksulluk”, “siyasi söylem” ya da “dışlanma” gibi sorunlara verilen kodlarla bu sorunlarla baş etme stratejilerine verilen kodlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. “Yoksulluk” bakıma muhtaç, engelli bireyleri olan aileler için ana

sorunken aynı gelir grubundaki başka bir aile için “dışlanma” yoksulluğun sebebi olarak görülmektedir. Aileler birbirlerinden sorun olarak kabul ettikleri olgularla ayrılabilirlerken, “dışlanma” gibi bir sorun farklı gelir grubundaki ailelerideneyimledikleri etrafında birleştirebiliyor. Veriler çözümlenirken tespit edilen temalar aileleri göçe sürükleyen olaylar, göç ettikten sonra yaşanan sorunlar, bu sorunlarla baş etme stratejileri ve tutunma ve uyum süreçleri ekseninde oluşturulmuştur. Bulgular temalar halinde ailelerin eğitim, ekonomik sermaye vb. donanımlarıyla ilişkilendirilerek çözümlenmiştir.

3.7. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Yıldırım ve Şimşek’e (2013) göre araştırmacı bilinmeyi ortaya çıkarmak, tanımlamak ve buradan hareketle birtakım sonuçlara ulaşmak için çabalar. Bunun için araştırmaya yön veren soruları cevaplayabilecek bilgileri toplar, sorunları çözecek verileri ve bu bilgileri yorumlar, sonuçlara ulaşır. Araştırmacının bütün bunları yaparken kullandığı yöntemlerden birisi nitel araştırma yöntemidir. Yıldırım ve Şimşek’in de (2013) belirttiği üzere, nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman çözümlemesi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanmıştır.

Nitel araştırmalarda geçerliliğin ve güvenilirliğin sağlanması için birtakım önlemler vardır, fakat bunlar nicel araştırmayla farklılık göstermektedir. Nitel araştırmada araştırılan olgu veya olay ön plana çıkarken, nicel araştırmada bu olay veya olgunun sayısal özellikleri ön plana çıkmaktadır (Rubin, 2010; Longhofer vd. 2012; Marvasti, 2004; Miles vd. 2002; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bundan dolayı nitel araştırmalarda, nicelden farklı olarak, araştırma sonuçlarının tekrar edilebilirliği, şeklinde tanımlanan güvenilirlikten çok, araştırma sonuçlarının doğruluğunun yani geçerliliğin daha çok önem kazandığı görülür.

Nitel araştırma nicel araştırmaya göre, araştırmacıya geçerliliğin sağlanması açısından daha çok olanak tanımaktadır. Nitel araştırmanın esnek doğası geçerliliğin sağlanmasında bir kolaylıktır. Araştırmacı araştırma sürecinde gerekli gördüğünde, yeni

stratejilere başvurabilir; görüşmeye ve soru formuna yeni sorular ekleyebilir; daha önce planlamadığı yeni görüşmeler yapabilir, elde ettiği bilgileri teyit etmek amacıyla farklı veri toplama yöntemleri de kullanabilir. Bu araştırmada da daha önceden belirtildiği gibi alan pek çok çocuk işçiyle karşılaşmış olmasından dolayı çocuklara yönelik formda değişikliğe gidilmiştir. Araştırma esnasında ailenin hikâyesi en az üç kişiden dinlendiği için verilen bilginin teyidi doğal olarak araştırma içerisinde yapılmıştır. Buna ilaveten görüşmelerin yapıldığı haneye üç kere gidildiği tutulan etnografik notlar da değerlendirilmeye alınmış verilen bilgilerin teyidinde bu notlardan da faydalanılmıştır. Elde edilen bulguların teyidi için alana geri gitmiş olmak ve ek bilgi toplamak araştırmada geçerliliği oluşturmayı sağlamaktadır.

Araştırmacının araştırma alansına olan yakınlığı, derinlemesine görüşmelerle ayrıntılı ve derinlemesine bilgi toplayabilmiş olmak, katılımlı gözlem yoluyla ve ailelerin yaşadığı doğal ortamla ilgili dolaysız bilgi edinme, uzun süreli bilgi toplama fırsatı elde edebilmiş olmak araştırmanın geçerliliğini güçlendirmiştir. Toplanan verilerin ayrıntılı raporu araştırmacı tarafından muhafaza edilmektedir ve verilerin çözümlenmesine ilişkin bilgiye çalışmada yer verilmiştir. Bunlar araştırmanın güvenilirliğini sağlayan özelliklerdir.

4. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLARI

Göç eden ailelerde yaşanan sorunları çözmek için aile üyeleri bireysel olarak çaba göstermekle birlikte, aynı zamanda bir sitemin bir parçasını oluşturdukları için, bir bütün olarak da çaba gösterirler. Bu sebeple bulgular yorumlanırken öncelikle ailelerin bir bütün olarak “sorun” olduğunu kabul ettikleri olgularla aile üyelerinin birer birey olarak nasıl baş ettikleri tespit edilmeye çalışılmış, daha sonra ailenin bir bütün olarak bu sorunla nasıl baş ettiğine yer verilmiştir.

Bölümde bulgular tasnif edilirken 4 ayrı tema oluşturulmuştur, bu temalar: “Göç seçeneğini inşa etmek, Gaziantep’te mülteci olmak: Sorunlar ve İhtiyaçlar, Baş etme Stratejileri, Tutunma Çabası ve Uyum süreci”dir. Öncelikle aileleri göçe sürükleyen faktörler temalandırılmıştır. Araştırmanın merkezine bireylerin bağımsız kararları yerine aile bireylerinin birbirlerine bağımlılığı yerleştirilmiş olduğu için, öncelik bireylerin deneyimlerine verilmiş olsa da bireylerden başlayarak aileye ya da hane halkına doğru bir sıralama takip edilmiştir. Göç kararlarının bağımsız münferit kişiler tarafından değil, genel olarak aile ya da hane halkı tarafından verildiğini ileri süren bir bakış açısıyla göçün belirleyicileri aileyi merkeze alarak çözümlenmiştir. Daha sonra aynı tema altında ailelerin, donanımlarına, sermayelerine vb. gibi özelliklerine göre göçe karar verme süreçleri çözümlendikten sonra Gaziantep’te nereye nasıl yerleştikleri, ailenin yeniden şekillenişine yer verilmiştir. Suriyeli mültecilere yönelik bir iskân politikası olmadığından aileler ağırları ve sermayeleri doğrultusunda yerleşim yeri seçmişlerdir. Aileler yine bu doğrultuda yaşamlarına devam etmektedirler dolayısıyla üçüncü tema ile ailelerin savaş sebebiyle ve göç ettikten sonra yaşadıkları sorunlar ve baş etme yöntemleri çözümlenmiştir. Ailelerin tutunma süreçlerine değinilmiştir. Son olarak ailelerin Gaziantep’e yerleştikten sonra yeni yaşamlarında ve uyum sürecinde yaşadıkları çözümlenmiştir. Burada ailelerin potansiyelleri, güçlü zayıf yönleri, verilen hizmetlere erişimi, aile içinde değişen rollere ve statülere vb. gibi konulara da değinilmiştir.

4.1.Göç Seçeneğini İnşa Etmek

Bu bölümde aileleri göçe iten olgulara yapılan görüşmelerden yola çıkarak değinilecektir. Elbette ki savaş ve savaşın getirdiğini ağır, yaşanılması çok zor koşullar göç için itici bir nedendir fakat bu süreci herkes aynı deneyimlememiştir. Bu süreç insanların önceliklerine, sermayelerine göre şekillenmiş, dolayısıyla bazı aileler aniden bir gecede Gaziantep'e göç etmek zorunda kalmışken bazı aileler, göçü zamana yayabilmiştir. Bazı aileler öncelikle Suriye içinde başka şehirlere ya da köylere göç etmiş sonra Gaziantep'e göçmüşken bazıları, önce kampta kalmış ya da Türkiye'de başka şehirlere göç edip sonra Gaziantep'e gelmiştir. İşte bütün bu hareketlilik ailelerin öz sermayeleriyle, ağlarıyla ve potansiyelleriyle ilgilidir. Bazı aileler öncelikle Suriye içinde başka şehirlere ya da köylere göç etmiş sonra Gaziantep'e göçmüşken bazıları, önce kampta kalmış ya da Türkiye'de başka şehirlere göç edip sonra Gaziantep'e gelmiştir. İşte bütün bu hareketlilik ailelerin öz sermayeleriyle, ağlarıyla ve potansiyelleriyle ilgilidir. Bu sermayeler, ağlar ve potansiyeller göç rotasını belirlediği gibi ailelerin göç sonrasında karşılaştıkları problemlerle baş etme stratejilerinde de yön tayin edici etkilere sahiptir.

Alt başlıklarda görüleceği gibi, ailelerin bu seçeneklerle ilgili donanımı, sadece göç rotasını belirlerken değil, belki de daha büyük önem arz eden, göçmenlik ve mültecilik sürecinin başlamasından sonraki süreçte, ailelerin ve bireylerin yeni dâhil olmaya çalıştıkları toplumsal sistemin zorluklarına karşı daha hazırlıklı olmalarını ve geçiş sürecini nispeten daha az sarsıntıyla atlattıklarını sağlamaktadır.

4.1.1. Öncü Göçmenler ve Fayda-Maliyet İlişkisi

Yapılan çalışmada görüşülen ailelerinden az bir bireyinin Türkiye'ye ailesinden önce göç etmiş olduğu görülmüştür. Türkiye'deki yaşam koşulları hakkında fikir edinmek, çevre edinmek, iş bulup Suriye'ye para göndermek ve aileyi göçe hazırlamak için kullanılan bu stratejiyi aileler Türkiye'ye gitmekteki kararsızlıklarıyla açıklamışlardır. Bu kararsızlığın göç literatüründeki karşılığı *Önem Eşiği*'dir. 1965 yılında Wolpert tarafından geliştirilen bu eşik modeli fayda-maliyet çözümlemesi üzerine kurulmuştur (Tekeli, 2008) Suriye'de mevcut düzenlerini bozmaya, bağlantılarını koparmaya ilk etapta sıcak bakmayan aileler, aynı zamandahem iktisadi hem de sosyal koşulların

kötüleşmesi nedeniyle ve en önemlisi güvenlik kaygısıyla Türkiye'ye gitme seçeneğini de inşa edip, canlı tutmak zorunda kalmışlardır. Bu durum ailenin henüz Suriye'deyken yaşamaya başladıkları sorunlarla baş etme yöntemidir. Aile hem öncü göçmen yollayarak göç seçeneğini inşa etmektedir hem de Suriye'de kalmaya devam ederlerse olabilecekleri hesap etmektedir. Bu duruma bir çeşit fayda-maliyet çözümlemesi de denebilir. (Wolpert, 1965) göre göç kararı esasında varış noktasındaki duruma, çevresel koşullara ve istihdam olasılıklarına yönelik beklentilere göre şekillenmektedir. Bireyler göç etmeye ya da etmemeye, nereye göç edeceklerine mevcut durumu (ex-post) ve tahmin edilen (ex-ante) durumu çözümlyerek karar verirler. Bu çözümlmeyi en iyi şekilde yapmak için gönderilen öncü göçmen hem mevcut ağları kullanır hem de yeni ağlar örerek tahmin edilen duruma yönelik beklenti eşiğini yükseltir. Dolayısıyla mevcut durumdan daha iyi koşullarda yaşama beklentisiyle aile göç eder.

Araştırma kapsamında Ömer'le yapılan görüşmede de Ömer, istihdam olanakları daha çok olduğu için Diyarbakır'a öncü göçmen olarak gitmiş hem para biriktirip hem çevre edinmiştir. Daha sonra İdlib'de yaşam koşulları kötüleşmiş ailesi (Speare, 1974)deyimiyle "*memnuniyetsizlik eşiği*"ni geçtikten sonra Gaziantep'e göç etme kararı vermiştir. Ömer kurduğu bağlantılarla kendisine Gaziantep'te iş bulmuş, biriktirdiği parayla da ailesine barınma olanağı sağlamıştır.

"Biz İdlib'in bir köyündeydik. Savaş başladıktan sonra buraya geldik. Önce ben geldim. Suriye'de yaşam zorlaşmaya başlamıştı. Ben Diyarbakır'a geldim. Orada çalışmaya başladım. Ailem Suriye'deydi, onlar Suriye'deyken sorumluluk daha fazlaydı çünkü ailem için korkuyordum...bazen borç alıp kendilerine para gönderiyorum yani benim sorumluluğum daha fazla arttı. Ama ailem buraya geldikten sonra artık gözümün önünde oldukları için daha rahatım. Kazandığım para az doğrudur ama ailem yanımda en önemlisi bu. Çok şükür. Savaş durumu devam edince gelme kararı aldılar. Oturduğumuz köye bir sürü bomba atıldı bu yüzden aniden karar vermişler (11 Nolu Aile, Ömer'le görüşme)."

Yaprak'ın kocası da Halep'te inşaat işçisiyken Halep'te işlerin durma noktasına gelmesiyle Türkiye'ye çalışmaya gitmeye karar vermiştir. Geniş bir ailesi olduğu için ailesiyle göç etmek ilk aşamada maliyetli geldiği için tek başına göç etmiştir.

"...kocam ilk başlarda inşaatta uyudu. Biz nerde uyuyacaktık? (4 Nolu Aile, Yaprak'la görüşme)"

Yaprak'ın hikâyesinde de görüldüğü gibi fayda – maliyet çözümlemesi yapmak bir sınıfa ya da bir statüye ilişkin değildir. Göç etme zamanı geldiğinde herkes elindeki sermayeyi değerlendirir ve sermayesi emeği olan insanlar diğer aile üyelerinin güvenliğini sağlayamayacakları için ilk etapta tek başlarına öncü göçmen olarak yola koyulurlar ta ki ailelerini getirebilecek sermayeye sahip olana kadar ya da mecbur kalana kadar.

“O zamana kadar kocan Türkiye’de miydi?

-Evet, Urfa’da inşaatta çalışıyordu ve bize para gönderiyordu. Her iki ayda bir yanımıza geliyordu.

-Ne zaman Türkiye’ye gitti?

2014 yılında. Kocam ilk başlarda Türkiye’ye tek başına geldi çalışmaya, biz kaldık. Taftanoz, EkardaveElrais’te bombalama olmasaydı bu kadar insan kaçmazdı...Mecburuz çünkü bizim evimiz ortada kaldı. Batı’daTaftanoz havalimanı vardı oradan bombalar bizim evin yanındaki arsaya düştü ortaya... göç ettik çünkü oturabileceğimiz bir alan kalmadı (4 Nolu Aile, Yaprak’la görüşme).”

İsmail’in hikâyesinde ise göç edilmesi planlanan yerdeki durumu çözümlmek için kendisi ve babası Gaziantep’e gelmişlerdir. İlk etapta mevcut durumla varış noktasındaki durum, orada yaşamının zorlukları mukayese edildiğinde yani fayda-maliyet çözümlemesi yapıldığında, aile elindeki sermayenin göç edilen yerde yaşanabilecek zorluklarla baş etmeye yetmeyeceğini düşünmüş ve geri adım atmıştır. Fakat daha sonra mevcut durumun gittikçe kötüleşmesi sebebiyle aile göç seçeneğini inşa etmek için öncü göçmen yollamaya karar vermiştir.

Varılan yerde, daha önce gelenlerle, yerel halkla, ya da soya, etnik kökene dayalı ağlara dâhil olmak her zaman kolay değildir. Bu sürecin zorlaştıran ya da kolaylaştıran unsurlar vardır. Belirlenen başlangıç noktası, yani göçmen ağına dâhil olunan nokta, göç eden kişinin kişisel özellikleri, ailenin kendi dinamikleri vb. gibi unsurlar ailenin kendi biricikliğini oluşturur ve ailenin yeni yaşamına uyum sağlama sürecine etki eder. Bu süreçte İsmail’in deyimiyile, göç eden kişi biraz “dişini sıkmalıdır”.

“Halep, nasıl söyleyeyim... Her yerden kapatmışlardı yolları Esat’ın adamları. Her yerden kapatılmıştı, tek bir yol vardı o da küçücük bir yol. Bu helikopterler bermil⁴⁹ atıyorlar ya, en az 15 tane atıyorlardı yolları kapatmak için. Orda tek bir yol vardı işte küçücük daracık bir yol oraya bile her gün 15 bermil atıyorlardı, köye geldik dediğim gibi yaşanacak bir şey yok ekmek sıkıntısı, su sıkıntısı. Sonra ben dedim ki ben Türkiye’ye tek başıma geleyim. Daha doğrusu ben ve babam geldik. Babam beğenmedi bir hafta sonra geri döndü. Sonra ben dedim biraz daha kalayım bende beğenmedim iş yok daha doğrusu memleketten uzak kaldığımız için. Hâlbuki var ya Suriye’de hiçbir şey yok. Sonra dedim gerçekten yaşanacak gibi değil! Sonra dedim gideyim dışımı biraz sıkayım bakalım ne olacak (17 Nolu Aile, İsmail’le görüşme⁵⁰⁵¹).”

(Bartram, Poros, ve Monforte, 2017) ve arkadaşlarına göre “İnsanlar basitçe dünyanın etrafına bakıp, nereyi seçip gitmek istediklerine soyut olarak karar veremezler. Göç riskli olabilir ve çoğu potansiyel göçmenler göç edecekleri zaman riskleri azaltma arayışındadırlar ve o nedenle onlara yardım edebilecek bireylerin ve kuruluşların var olduklarını bildikleri yerlere gitmeyi tercih ederler.” (Bartram vd., 2017: 207-208) İsmail de bu sebeple pek çok Suriyelinin yaptığı gibi bir akrabasının olduğu bir şehre gitmeyi yani sosyal sermayesini kullanmayı tercih etmiştir ve iki amcasının yaşadığı Gaziantep’e öncü göçmen olarak gelmiştir. Göçmenlerin izlediği bu yolu Massey, “azalan masraflar ve azalan riskler” kavramlarıyla açıklamıştır. Öncü göçmenleri takip ederek gelen göçmenler, geldikleri yerde kendilerine kaynaklara ve özellikle istihdama erişimin sağlanması için akrabalık ve arkadaşlık ilişkilerindeki gizli yükümlülüklerden yararlanırlar (D. S. Massey, Arango, Hugo, Kouaouci, ve Taylor, 2014).

“-Burada iki amcam vardı...biri benden bir yıl, öbürü altı ay büyük. Onlara ben geliyorum bana iş bulun dedim, o sıralar 12-13 yaşlarındaydım. Türkiye’ye geldim, Antep’e. Sonra bulaşıkçı olarak çalışmaya başladım.

-O işi nasıl buldun?

-Amcalarım tarafından, orda çalışıyorlardı (17 Nolu Aile, İsmail’le görüşme).”

Öncü göçmenin başına gelenler bütün aileyi etkiler. Bundan dolayı bu ağların varlığı hem bir tehdit hem de bir avantajdır. Göçmen ağı mültecinin sosyal sermayesidir fakat

⁴⁹Yaklaşık 200 kilo TNT patlayıcılarıyla doldurulmuş, silindir şeklinde 0,5 metre’ye 1 metre ebatlarında patlayıcı. “Bermil” kelimesi “varil” kelimesinin Arapça karşılığıdır. Varile benzediği için القنابليرميل –alqanabilbarmil, kısa adıyla halk arasında “barmil” denilmektedir.

⁵⁰ Görüşmeci Türkmen olduğu için görüşmeyi Türkçe yapmayı talep etmiştir, görüşmecinin ifadeleri olduğu gibi kullanılmıştır.

⁵¹ Görüşmeci öncü göçmen olarak Gaziantep’e geldiğinde henüz 13 yaşındadır.

mültecinin ayakta kalabilmesi için kurumsal desteğe ihtiyacı vardır. Bu da mevcut ağdan gelen desteğin dışında kurumsal destek demektir. Bu kurumsal destek mekanizmaları yani sosyal hizmetler, mültecileri, onlara zarar verebilecek, insan kaçakçıları gibi, ağlardan korurken onların istihdama erişimlerine ve yeni çevrelerine uyum sağlamalarına destek olur.

4.1.2. Savaşmama Hakkı ve Göçe Sürüklenme

Suriye'deki savaş koşulları, özellikle ülkenin iç kısımlarında yaşayan, pek çok kişiyi ülke içinde yer değiştirmeye zorlarken gidecek hiçbir yeri veya kimsesi kalmayan, sağlık sorunları yaşayan ve özellikle askerlik çağına gelmiş erkekleri göçe zorlamıştır. Mülteciler Derneği'nin raporuna göre Türkiye'deki Suriyeli sayısı 5 Eylül 2019 Tarihi'nde bir önceki aya göre 8 bin 500 kişi artarak toplam 3 milyon 658 bin 250 kişi olmuştur, bu kişilerin 1 milyon 982 bin 443'ü erkek, 1 milyon 675 bin 807'si ise kadındır. Verilere göre Suriyeli Erkeklerin Sayısı Suriyeli Kadınların Sayısından 306 bin 636 kişi daha fazladır. Erkek-Kadın sayısı arasındaki en büyük fark 91 bin 707 kişi ile 19-24 yaş aralığındadır. Yaş sayısı artıca bu fark azalmaktadır. 55 üzeri yaş gruplarında kadınların sayısının erkeklerden fazla olduğu görülüyor.

İç savaş neticesinde ülkeyi terk edenlerin orduyu zayıflattığı gerekçesiyle Suriye'de seferberlik ilan edilmiş, 35 yaşından genç bütün erkekler askere alınmaya başlamıştır. Genç erkekler kaçak durumuna düşmüşse tutuklanarak askere alınıyor askerliğini yapmışsa da gerektiğinde askere alınmak için yedekte bekletilmektedir. Askerlikten kaçışları önlemek için, üniversiteye kayıt yaptıranlar iki ayda bir evraklarını yenilemek üzere askerlik şubesine gitmek zorunda bırakılmıştır. Bu dönemde ülkede nesillerdir kimliksiz yaşayan, mülk edinemeyen herhangi bir sosyal hizmetten yararlanamayan Kürtler için de reform! Yapılmış, vatandaşlık hakkı verilmiş fakat askerlik görevini yerine getirmeleri şartı konulmuştur. Dolayısıyla askerden kaçamayan genç erkekler çareyi ülkeyi terk etmekte bulmuşlardır. Araştırma kapsamında da genç erkeklerin askere gitmek zorunda bırakılmasının göç seçeneğini inşa etmek için bir neden olduğu görülmüştür. Pek çok genç erkek askere alınacağını bildiği için ülkesini terk etmiştir veya Suriye'ye dönmeyi düşünmemektedir.

Ataerkil yapının hâkim olduğu Suriye’de erkeklerin aldıkları kritik kararların aile üzerinde direkt bir etkisi olduğu için erkeklerin çeşitli nedenlerle göçe sürüklenme deneyimleri veyahut savaşa kararı aldıktan sonra ailenin deneyimledikleri araştırmaya dâhil edilmiştir. Bir eş rolüyle bir erkeğin ya da bir evlat rolüyle bir erkeğin göç etmesi ailede kaynakların kısıtlanmasına neden olacağı için, bu durum ailenin yeni sorunlarla baş başa kalmasına neden olacaktır. Göç etmeyip savaştak zorunda kalan erkekler de aile için aynı bir risk taşımaktadır.

Savaşta ölmek mi, göç etmek mi? Her iki sorunun da cevabı aileyi ilgilendirir. Bütün bir araştırma boyunca özellikle kırsal bölgelerde yaşayan, kocası savaşta ölmüş pek çok dul kadının acı dolu deneyimlerine kulak verilmiştir. Aileyi aniden parçalayan ve geride kalan kaynakları yönetecek yahut yeni kaynaklar yaratacak donanıma ve fırsata sahip olamayan çok genç ve tecrübesiz dul kadınların ve çocukların baş başa kaldığı sorunlar düşünüldüğünde göç seçeneği, göç edebilenler için, daha rasyonel görünmektedir.

“- Hayır, bizim mahallede çok sıkıntı olmadı ama sonra babam bana yarın annenle Türkiye’ye gideceksin dedi. Askerlik meselesi vardı.

- Askere alırlar diye mi?
- Evet, benim üniversite eğitimim vardı ama babam üniversiteye gerek yok Türkiye’ye git dedi. Eğer Suriye’de kalsaydım orduya alırlardı, orduya alırlarsa ne olur biliyorsun (3 Nolu Aile, Yahya ile görüşme).”

Aynı şekilde bir üyesi savaş sebebiyle, sivilken ya da savaşmaktayken yaralanmış pek çok ailenin deneyimlerine kulak verildiğinde, ailede engelli ve travma yaşamış bir erkeğin mevcudiyetinin ailedeki bütün dinamikleri ters yüz ettiği görülmüştür. Ataerkil yapıda aileyi geçindirmekle ve aileye kaynak yaratmakla yükümlü aynı zamanda ailenin soyunun devamını sağlayacak kişinin statü kaybetmesi ve bakıma muhtaç duruma düşmesi aile için hem ekonomik hem de sosyal pek çok yeni sorun anlamına gelmektedir.

Yapılan görüşmede Aliye’nin hikâyesi bu türde bir travma barındırmaktadır. Ghouta’da kocası savaşta ölünce çocuklarıyla kimsesiz kalmış olan görüşülen, kendisine ve biri kronik hasta olan, çocuklarına bakım sağlayabilmek için 4 kez evlenmek zorunda kalmıştır. Şu anda da yine savaşta yaralanmış bir erkeğin ikinci karısı olarak Gaziantep’te yaşamaktadır.

“7 ay bir evde tek başıma oturdum. Hayırsever insanlar bana yardımcı oluyorlardı vakıflar bana ayda 7000 sl⁵² veriyorlardı. Bu paraya o zamanda hiçbir şey alamıyorduk. Şekerin kilosu bile 5000 sl idi. Kişi başı 6000 sl alıyordum. Aslında bana yeter ama yemekler çok pahalı olduğu için yetiştiremiyordum. Her gün 3 süte ihtiyacım oluyordu. Sütün kutusu 5000 sl. Bu yüzden yetmiyordu. Esad tarafı yemek fiyatlarını artırıyordu. Nefes almak bile parayla olacaktı onu da zaten kimyasallar atarak yaptılar. Yaşlı bir kişi benimle evlenmek istedi ben de onunla evlenme kararı aldım. Bir hafta beraber kaldık ama ben kendisini babam gibi hissediyordum sonra kendisi öldü (23 Nolu Aile, Aliye’yle görüşme).”

Bu ve bunun gibi deneyimlere bakılarak söylenebilir ki sadece savaşın kendisi değil savaşmak zorunda kalmak da göç seçeneğini inşa etmek için rasyonel bir nedendir.

“-Her şeyden önce önemli bir durum var, ben Filistinli bir partiye üyeyim. Bu partinin Suriye rejimi ile ilişkileri iyiydi. Yani Esad rejimine yakın. Suriye’de savaş başladığı zaman Al Yarmuk Kampı’nda⁵³ benim bir ofisim vardı. Profesörlüğe hazırlanıyordum. Ben devrim tarafında yer alıyorum. Suriye bence özgür bir ülke olmalıydı. Ben sadece avukat olarak çalışmıyordum gazetelerde makaleler yazıyordum.....Bu size bahsettiğim parti Esad rejimine yakındı ve bize silah tutmamızı emretti, ben istemedim bu yüzden terk ettik.

-Savaş başladıktan ne kadar sonra?

-Darbenin ilk başladığı zamanlar. Şam’da savaş başladıktan 6 ay sonra Esad silah kullanmaya başladı. Esad muhalifleri silahla vurdu. Ben silahlı savaş istemiyorum bana göre savaş gerçekten çok kötü (10 Nolu Aile, Yusuf’la görüşme).”

Örneklerde görüşülenlerin kendi ifadeleriyle de belirttiği gibi erkeklerin savaşta ölmesi ya da yaralanması ataerkil bir yapıda yaşayan bir aileye diğer aile bireylerinin ölümünden daha çok çok zorluk yaşatmaktadır. Dolayısıyla erkeklerin savaşmak istememesi, bu sebeple göç kararı almaları aile için kritik bir karardır ama savaşın ölmesi ya da bakıma muhtaç kalması yine aileyi çeşitli sorunlarla baş başa bırakacağı için burada da bir nevi fayda – maliyet çözümlemesi yaparak, erkeklerin çoğu göç etmeye karar vermektedirler.

⁵²Suriye Lirası

⁵³ Filistinlilerin yaşaması için Şam’da tahsis edilen bölge. (a.n.)

4.1.3. İtici Faktör Olarak Sermaye Kayıpları

Yeni göç teorilerine göre uluslararası göç kararı bireylerden ziyade bir birim olarak aile tarafından alınmaktadır (Stark, 1991). Daha önce (Harbison, 1981), (Sandell, 1977) ve (Mincer, 1978) yaptığı çalışmalarda da göç kararının verilmesinde hanehalkının etkisine değinilmiştir. Aileyi direk ilgilendiren çeşitli sebeplerden göç kararı alınabilmektedir. Bu kararlardan biri, aileyi yerel işgücü piyasasında oluşabilecek işsizlik gibi önemli risklere karşı koruma sağlamak da olabilmektedir. Dolayısıyla göç, ailenin gelir riskini minimize etmeye kazançlarını ise maksimize etmeye dönük bir hane halkı stratejisi olarak da ele alınmaktadır. Burada göçün, ucuz işgücünün sermaye lehine hareketliliğinin tam aksine mevcut sermayeyi korumak için ya da arttırmak için daha elverişli bir yere doğru planlı bir hareketten söz edilmektedir. Yapılan araştırmada bu görüşü destekleyen bulgulara rastlanmıştır. Muhsin'in hikâyesine bakıldığında Muhsin Halep'te sıcak çatışmanın olduğu bölgelerde değil, şehir merkezinde ailesiyle nispeten daha iyi koşullarda yaşamını sürdürmekteyken artık bankacılık işlemleri yapamadığı için, uluslararası havalimanı kapatıldığı için ve en önemlisi ailesi ile ilgili güvenlik kaygıları taşıdığından göç etmeye karar vermiştir.

“- Suriye'de ihracat hacmimiz azalmıştı. Türkiye'ye geldiğimiz zaman durum daha iyi oldu şimdi uluslararası fuarlara katılıyorum. Mesela ben Dubai'deki fuara her yıl katılıyorum ve büyük rakamlar ödüyorum, 50 bin dolar ödüyorum her yıl Viyana'da fuara katıldım, Suriye'de böyle olanak yoktu ben Amerika'ya ihracat yapabiliyorum şu an.

-Suriye de neden böyle bir olanak yoktu sorabilir miyim?

- Suriye'de olanak yoktu çünkü uluslararası ilişkiler kalmamıştı. Mesela bir fuara gideceksen çok zor. Mesela ben Suriye'de Amerika ya da Kanada konsolosluğuna rahat rahat gidemezdim. Suriye'de işlerin çoğunluğu savaş yüzünden durdu. Para transferi yapılamıyordu. Bankalar yoktu. İletişim ve iş olanakları durdu. Suriye'de bizim işimiz ihracat ve ithalat yani para gelişi ve gidişi. İnternet kesildi ve iletişim koptu, aramalar yoktu ve su vardı ama elektrik yoktu ve insanları vuran uçaklar vardı.

- O zaman Türkiye'de yolun açılmış oldu.

-Evet. Ben buraya geldim yeni müşteriler buldum. Tanıştık (24 Nolu Aile, Muhsin'le görüşme).”

Göç literatüründe göç kararının alınması ve göç sürecine girilmesine yönelik itici faktörler arasında göç veren ülkedeki yüksek işsizlik, düşük ücretler ve iş fırsatlarının azlığı gibi nedenlere, çekici faktör olarak da göç alan ülkede yüksek ücretlerin, iyi işleyen sosyal güvenlik sisteminin ve geniş iş fırsatlarının geçerli olması gibi nedenlere

yer verilmiştir. Maliyetler ise ulaşım, taşınma ve barınma maliyetleri, sosyo-kültürel farklılıklar, dil sorunları ve uyum güçlükleridir (Smith, 2003). Savaş koşulları göz önünde bulundurulduğunda bu güvenlik kaygıları da itici faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sermaye sahiplerinin azalan iş fırsatlarına alternatif çözümler üretme çabası ve savaş nedeniyle gittikçe daralan iş hacmini genişletme isteği Suriye'deki girişimcilerin ve iş adamlarının göçe karar vermesinde etkili olmuştur. Münbiç'te yaşayan Mustafa ve ailesi de savaşın Münbiç'e sıçramasıyla güvenlik kaygıları artınca Gaziantep'e göç etmek zorunda kalmışlardır.

“-2012'de 6 aylığına geldim. Bu süre içinde geri dönmeyi planlıyorduk. Ben Halep'e gitmeyi istiyordum. Münbiç'e geri döndüğüm zaman akrabalarım beni korkuttular. Halep'e gitme dediler. Orada durumun çok tehlikeli olduğunu söylediler. 2014 sonlarına doğru da DAES geldi Münbiç'i aldı ve yaşam ondan sonra kötüleşmeye başladı. Biz kuyumcuyuz güvenlik bizim için çok önemli. Halep'te çalıştığımız kuyumcular da hep Gaziantep'e geldi. Ben de gitmeye karar verdim. Türkiye'ye döndüm ailem buradaydı (18 Nolu Aile, Mustafa'yla görüşme).”

Muhsin'in ve Mustafa'nın ailesi gibi üst sınıfa mensup ailelerde yaşanan bu durum orta sınıf ailelerde de karşımıza çıkmaktadır. Fakat orta sınıfta ekonomik sermayenin yanı sıra öne çıkan başka bir sermaye türü de görüşmelerde gündeme gelmiştir. Makine mühendisi olan Murat'ın ve Elektrik Elektronik Mühendisi Yasin'in hikâyelerinde de görüleceği gibi Suriye'de ekonominin gittikçe kötüleşmesi, güvenlik kaygılarının ve siyasi baskının artması, buna ilaveten orta sınıflar için çok önemli olan eğitim, sağlık vb. gibi hizmetlerin aksaması ve kalitesindeki düşüş pek çok orta sınıfgöçe sürüklemiştir.

“- Sen nerde ne iş yapıyordun?

- Sanayide bir fabrikada çalışıyordum.

- Ne üzerine çalışıyordun.

- Plastik ambalaj ve aletler üzerine çalışıyordum. Halep'te Arkup'ta. İşler durdu, hiç iş yoktu. Hatta çok yatırımım vardı. Ne bir şey satabiliyordum ne de alacaklarımı alabiliyordum ve ben muhalifim. Zulme karşı muhalifim. Benim aklımdaki muhaliflik silahtan yana değil tabiki benim hiç öyle bir düşüncem olmadı... Bizim muhalefetimizi silahlanma ve kan dökme sanma, hatta ben bir yayın yaptım tek bir bıçak bile tutmayın diye, polise kimseye zarar vermeyin bunlar sizin aileniz diye yazılar yazdım. Bu yazıyı yazdığım için beni hapse aldılar. 13 gün hapisanede kaldım devrimin ilk başlarında.

- Devrimden sonra güvenlikte ve aslında her şeyde bir azalma oldu, eğer birikiminiz olmasaydı her şey daha kötü olurdu. Çok şükür bu bize biraz rahatlık verdi. 2013'ten sonra durumlar daha da kötüleşmeye başladı ve ben bu rejimden dolayı artık burada yaşayamazdım. İlk olarak ya ben kendime zarar verecektim fikirlerimden dolayı ikinci olarak da bombardıman başladı. Ben çocuklarım için buraya geldim. Eğer sadece ben olsaydım, benim kalmak için sabrım vardı ama çocuklar bu koşullarda yaşayamazlar. Onlar orda yaşasaydı onlara zulmetmiş olurum, eğitim de kalmamıştı, evden bile çıkamıyorduk (6 Nolu Aile, Yasin'le görüşme).”

Araştırma kapsamında görüşülen ailelerin neredeyse hepsi, Yasin'in de ifade ettiği gibi, Suriye'de artık eğitim yaşamının bitmiş olması nedeniyle, çocukları için bir gelecek göremediklerinden, göç etme fikrine daha sıcak bakmaya başlamışlardır. Eğitim, çoğunluğunu orta sınıfların oluşturduğu Suriye'de bir çeşit sermaye rezervidir. Dolayısıyla eğitim sisteminin aksaması ve çocukların eğitim yaşamına katılamaması bu rezervin azalması anlamına gelmektedir. Eğitim sembolik bir servet olduğu için eğitimden mahrum kalmak sosyal sermaye kayıplarına neden olacaktır. Ekonomik sermayenin aksine sosyal sermaye kullandıkça artan bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla birey-birey ilişkisinin ya da birey-kurum ilişkisinin kesintiye uğramasıyla kullanılamaz hale gelen bu türden sosyal sermaye zaman içerisinde değersizleşecektir. Bundan dolayı temel dayanağı sosyal sermayeleri olan orta sınıflar için eğitimdeki aksaklık muhtemel bir sermaye kaybı olduğu için aileleri göçe sürüklemiştir.

“-O zaman siz 2012 sonunda geldiniz.

- Evet. Kocam oradaki dükkâna birini bıraktı. Orada çalışıyor şimdi. O kişi bizim oradaki evde de kalıyor. Bazı dükkânlarımız kapalı uzak olduğu için. Kocam ticaretle uğraşıyordu çok zarara girdi. Orada yaşayamayacağını anladığında bazı birikimleri bankaya yatırıp buraya geldik. Ben çocuklarım için endişelenmeye başlamıştım. Elektrik, su, güvenlik yoktu, okul yoktu. Kocam daha da fazla dayanamadı.

-Hangi mahallede kalıyordunuz.

-Al Furkan'da.

-Orada çatışmalar yoktu.

Hiç yoktu ve şimdiye kadar orda çatışma yok. Evim de hala duruyor çok şükür. Hatta kocam Furkan'da bir dükkân aldı. Bir toptancı dükkânı açtı ama çocuklar için endişeleniyorduk ve daha fazla dayanamadık (12 Nolu Aile, Müjde'yle görüşme).”

Savaştan önceki göstergeler ve göç ettikten sonra Türkiye'deki eğitime katılım oranları ve araştırma süresince ailelerin tutumları göz önünde bulundurulduğunda Suriyeli

ailelerin, özellikle orta sınıf, şehirli ailelerin eğitimi yaşamlarının merkezine koydukları söylenebilir. Görüşülenlerden, 4 torunuyla tek başına yaşamakta olan Nida'nın "tek umudum onlar" diyerek, torunlarının eğitim yaşamının aksamaması için gündelik işlerde çalışması ve torunlarını çalıştırmaması, Ebubekir'in kendisi ve de karısı engelli oldukları halde, çocukların çoğunlukla çalıştırıldığı bir muhitte yaşamlarına rağmen, çocuklarının eğitim yaşamlarını aksatmaması, araştırma kapsamında buna örnek gösterilebilir.

"Eğitim benim en çok önem verdiğim şey Nur Hanım, evet, ben körüm ama öğretmenlik yapabiliyorum, çünkü eğitimliyim. Bu yüzden ne olursa olsun çocuklarımı okuturum. Aç kalsam bile (1 Nolu Aile, Ebubekir'le görüşme)."

Nispeten eğitimin öneminin farkında olan şehirli ve de orta sınıfa mensup ailelerin bir sermaye türü olarak eğitime verdikleri önemi göstermesi açısından bu bulgular önemlidir. Bu örnekler ileride geliştirilecek sosyal hizmet müdahale planında muhatap olunan ailelerin eğitime verdikleri önemin göz önünde bulundurulması için ve de okul sosyal hizmetinin öneminin vurgulanması açısından önem taşımaktadır.

4.1.4. Savaşın Engellileri

Engellilik, bireyin yaşam aktivitelerini sınırlayıcı, kısıtlayıcı zihinsel-fiziksel bozukluklardır ve bireyin yeteneklerindeki ve gücündeki sınırlılık-eksiklik durumudur (*Akt. Burcu, 2011, s.38*). WHO, gelişmiş ülkelerde toplam nüfusun yüzde10'u, gelişmekte olan ülkelerde ise nüfusun yüzde12'sini engellilerin oluşturduğunu kabul etmektedir. Dünya Engellilik Raporu'nda belirtildiğine göre Bir ülkede engelliliğe ilişkin durum, sağlık sorunlarındaki eğilimlerden trafik ve iş kazaları, doğal afetler, çatışma, yoksulluk, beslenme gibi çevresel ve diğer faktörlerden etkilenmektedir. Savaşların engellilik oranının artmasında etkin olduğu bilinmektedir. Savaşa bağlı engellilik, çatışma ve patlamalarda yaralanmalarla oluşabileceği gibi uzun yıllar süren savaşlar, sağlık koşullarının elverişsizliği, kötü beslenme, eğitimsizlik ve yoksulluk gibi sorunları da içinde barındırdığı için engelli sayısı savaş halindeki toplumlarda dünya ortalamasından daha yüksektir. Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Engellilik Raporuna göre dünya nüfusunun %15'i hafif ya da ağır engellidir ve bu oran çatışma ortamlarında %18-20'ye yükselmektedir. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de

ortalama 800.000 Engelli Suriyeli bulunduğu söylenebilir ve Gaziantep toplam Suriyeli mültecilerin %10'unu barındırdığı için Gaziantep'te binlerce engelli Suriyelinin yaşadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla bu çalışmada Suriye'deki iç savaş sebebiyle engelli olan ve bu sebeple Türkiye'ye göç eden mültecilerin toplumsalyaşama katılım süreçlerinde yaşadıkları sorunlara yer vermek elzem görülmüştür.

Araştırma bulgularına göre savaşta yaralandığı için ve savaş koşullarının elverişsizliği sebebiyle Suriye'de bakımı sağlanamayan ve Türkiye'ye sevk edilen yaralıların ve ailelerin Gaziantep'te tutunma mücadeleleri ve sorunları diğer sebeplerle göç eden ailelerinkinden farklılık göstermektedir. Bedenindeki değişimin, engelliliğin yarattığı yıkıma bir de sosyal yaşamındaki sorunların eklenmesi sebebiyle engelliler diğer mültecilerden daha büyük zorluklar yaşamaktadırlar. Ahmet'in hikâyesinde de görüleceği gibi ailenin geçimini sağlayan bir kişinin engelli olması ve ailesinde sorumluluklarını aktaracak kimsenin bulunmaması ailedeki yoksulluğun ve bağımlılığın artmasına neden olmaktadır.

“-çok zorluk yaşadım maalesef. Bir ofiste iş buldum, bir kere bir Türk peynir fabrikasında çalıştım ama devam edemedim. Bacağım sakat ve 12 saatlik bir çalışma vardı. Orda bir günden fazla çalışamadım çok yoruldum.

-Bacağınıza tam olarak ne oldu?

-Kemik parçalandı, ameliyata ihtiyacım olduğunu söylediler, ben müsait olduğum zaman. Ama benim maddi durumum iyi değil.

-yani ameliyat pahalı olduğu için mi yapmıyorsun.

-Bu ameliyatı yaparsam bir yıl boyunca evde oturmam gerekiyormuş. Para topluyorum çünkü eğer ameliyatı yaparsam evde oturmam gerekiyor ve biz 12 kişiyiz. Şimdi Kızılay'dan para alacağız. Bu ay almaya başlayacağım, benim için bu durum daha iyi olacak inşallah evimize harcamalar için para girecek.

-Engelli raporu aldın mı?

-Evet, aldım, yardım alabilmek için rapor aldım, engelli değilsen sana yardım etmiyorlar bana öyle söylediler (23 Nolu Aile, Ahmet'le görüşme).”

Ahmet, Ghouta'dan iki karısı ve 9 çocuğuyla birlikte Gaziantep'e göç etmiştir. Savaşta bacağı yaralanmış ve zamanında doğru tedavi göremediği için bacağı hem 12 cm kısalmıştır hem de ayak bileği çıkmıştır. Yürümekte ve ayakta durmakta zorluk çekmektedir. Dolayısıyla pek çok Suriyeli emek işçisi gibi saatlerce ayakta durup

çalışması olanaklı değildir. Bu nedenle mevcut piyasanın ihtiyaçlarına uygun donanımı olmadığı için Ahmet'in engelliliği ailenin kaynaklarında kesinti yaratmıştır.

Bir toplum içerisinde mülteci olmanın çeşitli zorlukları vardır. Hem engelli hem mülteci olmanın ise daha büyük zorlukları vardır. Göç, ailenin parçalanmasına, sosyal ağların azalmasına neden olabilmektedir ve koşulların elverişsiz olduğu bu süreçte engellilerin en çok gereksinim duyduğu şey de aile ve sosyal hizmet desteğidir. Bu durumdaki ailelerin bir birim olarak güçlü olması ve engelli üyesine destek olması gereklidir fakat mülteciliğin getirdiği zorluklarla mücadele ederken ailelerin odakları engelli üyeleri değil, ailenin diğer temel ihtiyaçları olabilmektedir. Dolayısıyla engelli üyenin kaynaklara erişim aracı olarak görüldüğü, engellinin sağlık hizmetlerinden mahrum kaldığı, kötü muameleye maruz kaldığı pek çok olgu mevcuttur⁵⁴.

İnsanın varlığına yöneltmiş en yıkıcı eylemlerin başında gelen savaş, insanı ve onun yarattığı her türlü birikimi yok ederek büyük acılara yol açmaktadır. Buna karşın savaş, insanlık tarihinin en eski olgularından biri olarak, ne yazık ki günümüzde de sürmekte ve insanlığı gelişme kaynaklarından yoksun bırakarak toplumsal refahın gerçekleşmesini engellemektedir. Savaş, insan kaynaklarını yok ederken yol açtığı sorunlar nedeniyle sosyal hizmete olan gereksinimi de büyük ölçüde arttırır. Toplumun bütün kesimleri bu olgunun sonuçlarını ölüm, yaralanma, sakatlık, yoksulluk, işsizlik, göç vb., gelişmelerle paylaşırken hiç kuşkusuz sosyal hizmetin geleneksel müracaatçı grupları (çocuklar, yaşlılar, kadınlar, engelliler vb.) bu olgudan daha büyük boyutlarda etkilenirler.

Sosyal hizmet ve sosyal hizmetlerin olağan koşullardaki iş yükü ve kaynak sıkıntısı savaş koşullarında katlanarak artarken, savaşın yarattığı artı sorun ve gereksinimler, sosyal hizmetlerin rol ve işlevlerinin, müdahale yöntem ve araçlarının bu koşullarda yeniden gözden geçirilmesi gereğini doğurmaktadır (Karataş, 1999). Savaştan, göçten, göçten sonra yaşanan sorunlardan, uyumsuzluktan, eğitimsizlikten, işsizlikten, yoksulluktan ve yoksunluklardan, hizmetlere erişememekten en çok etkilenen ve bütün bu olayların ve sorunların içinde kaynaklara en zor ulaşan, en geride kalan, en son akla gelen, en çok ihmal edilen ve istismara en açık nüfus grubu engellilerdir (Karataş ve İncetahtacı-Günel, 2017). Araştırma kapsamında görüşülen engelli üyesi olan ailelerde

⁵⁴<https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/suriyeli-anne-engelli-ogunu-kaybolmamasini-icin-iple-bagliyor>

de engelli mültecilerin yaşadıkları sorunlara yönelik pek çok tecrübe kayıt altın alınmıştır fakat bu bölüm engellilikle ve göçle aynı anda tanışan ailelerin hikâyelerine ayrılmıştır. Dolayısıyla bu tema altında sosyal hizmet bakış açısıyla engeli olan mültecinin ve ailesinin dezavantajlı konumunu ile ilgili tartışmaya bir giriş yapılacaktır.

“Göç Seçeneğini İnşa Etmek” isimli bölümde araştırma kapsamında görüşülen aileleri göçe iten süreçler üzerinde durulmuştur. Şüphesiz insanları göçe sürükleyen temel faktör savaşın kendisidir fakat insanlar umutlarını yitirene kadar düzenlerini bozmama eğilimindedir. Dolayısıyla insanları göçe sürükleyen ya yaptıkları hesaplar çerçevesinde ülkelerinde yaşayabileceklerine dair umutlarını yitirmiş olmaktır ya da Fatma'nın hikâyesinde olduğu gibi seçme, üzerinde düşünme şansı olmadan yeni bir ülkede yeni bir bedenle yeni bir yaşama başlamaktır.

“- (...) savaştan sonra evet, oğlum kız kardeşinin evine kapıyı tamir etmeye gitti, oraya giderken yaralanmış. Bombardımana yakalanmış. Buraya getirdiler. Türkiye'ye Gaziantep'e. Şehitkâmil hastanesine aldılar. 10 gün burada yoğun bakımda kaldı. 20 gün de hastanede normal odada kaldı. Burada bir ay kaldık.

-kiminle beraber geldi?

-Babasıyla beraber ilk yaralandığında ambulansla buraya getirdiler. Doktor dedi ki o artık yürüyemeyecek. Çünkü yarası sırtının içindeydi bizim haberimiz yoktu bundan. Biz başının açık olduğunu biliyorduk. Biz aslında başı için buraya getirmiştik. Hastanede içeri taşıdılar bütün çarşafın kan olduğunu görmüşler. İçeri alıp film çektiler. Omurunun zedelendiğini görmüşler. Doktor dedi ki artık o yürüyemez. Kocam üzüldü ve ağladı, bayıldı. Ameliyatı yaptılar. Çıktı 20 gün odada 10 günde yoğun bakımda kaldı. Ben ve oğullarım çok zorla buraya Antep'e geldik. Ben hastaneye geldim onunla birlikte 20 gün kaldım. Suriye'ye gittik. 3 ay boyunca hiç hareket etmedi. Eli bir tarafta durmuşsa onu siz düzeltmek zorundasınız. Suriye'de fizik tedaviye götürdük.500 sl⁵⁵ alıyordu günlük misafirler geliyorlardı bazıları meyve bazıları para veriyorlardı. Biliyorsunuz o dönemde para yok. Biri geliyor 1000 sl veriyor bazıları 2000 sl veriyor. Bu para ile fizik tedaviyi yaptık.1 ay sonra onu istediler. Biz onu götüremezdik. Çok zor bir şekilde kaçak yollarla onu götürdük. Buraya onu doktorun yanına yürüyebilmesi umuduyla getirdik. Buraya geldik. Doktor dedi ki bu elektrik saatine benzer. Eğer içinde elektrik yoksa mutfağa banyoya elektrik vermez sende öylesin dedi. Çok üzüldü. Bütün yaşamı değişti, Allah kimseye göstermesin ve Allah

⁵⁵ Suriye Lirası

kimseyi çocuğu ile imtihan etmesin. Geldik buraya kira, su, elektrik.... (5 Nolu Aile, Fatma'yla görüşme⁵⁶)”

Fatma'nın hikâyesinde de görüldüğü gibi sakatlık ve onu takiben oluşan engellilik hem uzun ve meşakkatli tıbbi bakım gerektirmekte hem de çevresel ve sosyal koşulların yeniden düzenlenmesini gerektirmektedir. Bu sebepten pek çok aile göç etmek zorunda kalmıştır.

“Ömer muhaliflerle birlik olmuştu. Sonra keskin nişancılar tarafında vuruldu. Ambulans ile Türkiye'ye getirdiler. Sonra babasıyla birlikte biz de Türkiye'ye geldik ve onun durumu çok kötü olduğundan burada kaldık. Ben buraya geldiğimde Ömer oğlum yaralıydı. Baktım oğlumun durumu çok kötü 2-3 gün burada kaldım sonra çocuklarımı almak için Suriye'ye döndüm. Çocuklarımı; Nur, Eman, Ahmet) aldım ve buraya geldim (2 Nolu Aile, Ayşe'yle görüşme).”

Fatma'nın ailesi gibi Ayşe'nin ailesi de oğullarının yaralanması sebebiyle Türkiye'ye göç edip burada yeni bir yaşam kurmak zorunda kalmıştır. Ömer'in artık tek bacağı olmadan yaşamına devam etmek zorunda olması ailesinin Gaziantep'te kalma kararı almasına neden olmuştur. Engelli üyesi olan aileler kendileri için daha iyi olan bir sosyal yapının arayışına girerler. Aile bir engellilik gerçekliği ile baş başadır. Ancak bu engellilik, o bireyin sosyal yaşamında temel ihtiyaçlarını gidermesinde, yaşamını sürdürmesinde, bağımsız olarak hareket edebilmesinde, düşünmesinde, isteklerini belirtmesinde, hedeflerini koymasında ve hedeflerine ulaşmasında diğer bir ifadeyle bir sosyal varlık olarak herkes gibi yaşamını devam ettirmesinde bir bariyer halini almamalıdır. Bundan dolayı daha kapsayıcı bir sosyal sistemin ve sosyal hizmetlerin mevcut olduğu Türkiye'de kalmayı tercih etmişlerdir. Bu aileler örneğinde görüldüğü gibi kısmi de olsa engelli bireylerin ve onların ailelerinin hayatlarını kolaylaştırıcı olanakların sağlanmış olması engelli bireylerin ve ailelerinin baş etme stratejilerini güçlendirmektedir. Kuramsal kısımda da değinildiği gibi bireyin karşılaştığı bir sorunu kendi olanaklarıyla yani birey düzeyinde çözemediği durumlarda, birey mevcut sorunu aile içindeki ilişkilerle ve ailenin kaynaklarıyla çözmeye çalışır (aile içi düzey). Sonrasında aile içi düzeyde de çözülemeyen soruna aile dışı (akrabalık, devlet, cemaatler, vs.) kaynakların sağladığı olanaklarla çözüm üretilmeye çalışılır. Modern bir

⁵⁶ Görüşmeci Türkmen olduğu için görüşmeyi Türkçe yapmayı talep etmiştir. İfadeler görüşmecinin kullandığı şekildedir alıntılanmıştır.

sosyal devletteki hak temelli sosyal hizmetin varlığı ve bireye/aileye sağlayacağı baş etme stratejileri seçeneklerinin burada yaşamsal bir öneme sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye engellilik çalışmalarında, Suriye'ye kıyasla oldukça çok yol kat etmiş bir ülkedir. Dolayısıyla, Suriye'de hâkim olan 'eksik bireyler' olarak toplumsal zihniyetteki kabul ve engelli bireyin güçlenmesi için gerekli desteğin eksikliği aileleri burada kalmayı tercih etmeye götüren nedenler arasındadır. Aslında engellilik, engelli olmayan insanların talep ve çıkarlarına göre şekillenmiş sosyal-kültürel ve ekonomik çevre tarafından 'normal' olarak yapılandırılan aktiviteler üzerine odaklanmıştır. Bu durumda engellilik 'bir baskı biçimi' olarak tanımlanır, çünkü 'normal' olarak tanımlanan sistemin içinde 'engeli olan birey' toplumsal ayrımcılıkla karşı karşıya kalarak baskı altına alınır (Burcu, 2006). Hem aile içinde hem de sosyal çevrede engelli üzerinde bir tahakküm yaratır. Bu bakış açısıyla engeli olan bireylerin aile içindeki dezavantajlı konumları 'acıma, belirsizlik ve en önemlisi ihtiyaçlarını karşılamadaki bağımlılığı gibi olumsuz ve de kültürel çıkarımlarla şekillenmiştir. Bu dezavantajlılığı üreten bakış açısidir ve bu bakış açısıyla düzenlenen çevre ve verilen hizmetlerdir. Bundan dolayı "engellilik" çalışmada bir sorun olarak ele alınmamış aileleri göçe sürükleyen etmenlerden biri olarak ele alınmıştır. Hem aileleri göçe sürükleyen hem de ilerideki bölümlerde tekrar bahsedileceği gibi ailenin baş etme stratejisi geliştirmesine olanak sağlayan bir durum. Örneğin engelli kızı Rahaf'ın tedavisine devam edilebilmesi için sınır geçişleri kapalı olduğu halde 12 kişilik ailesiyle Gaziantep'e geçiş izni alan Aliye'nin hikâyesi bir ailenin yok olmaktan yeniden yaşam bulmaya uzanan bir hikâyedir. 5 yıl muhasara altında kalan Ghouta'nın yönetimi yeniden rejimin eline geçince orada mahsur kalan insanlar zorla Idlib'e göç ettirilmişlerdir. Iblib'te sağlık sistemi ve olanaklar elverişsiz olduğu için Türkiye, engellilere, sürekli tedavi görenlere, kronik hastalığı olanlara geçiş izni vermiştir.

"Evet, Rahaf bizimle birlikte geldi. Sonra Türkler bize yardım ettiler. Ben Rahaf'ı hemen Türkiye'ye götürelim dedim. İlaçları sağlayabilmek için. Suriye de hasta biri varsa Türkiye'ye giriş yapabilir. Suriye'de biz devletten çok korkuyorduk. Hiç güven yoktu. O yüzden hemen hastanelere gitmiyorduk. Idlib'te de hiç hastaneye gitmedik. Rahaf'a ilaç vermek zorundaydık ama ilaç almakta zorlanıyorduk. Otobüsler vardı kamplara götürmek için. Rahaf'ı Türkiye'ye getireceklerdi. Onları Bab-al Salame kapısına bıraktım, oradan kampa döndüm kampta 2 ay kaldık. Ben ve Esra birlikte kaldık sonra Türkiye'ye geçtik (23 Nolu Aile, Ahmet'le görüşme)."

Hem engelliliğin hem de mülteciliğin dezavantajlı konumunun ortadan kaldırılmasında, ‘engeli olan birey’lerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri bağlamında engelleriyle yaşayabilecek sosyal düzenin içinde yer alabilmeleri gereklidir. Engelli mülteciler ve engelli üyesi olan aileler için sosyal hizmet uygulamaları bireylerin bedenlerini tanınması, engelliliğin kabullenilmesi ve engellileri istedikleri hedeflere ulaştırabilecek düzenlemelerin yapılması ve yolların açılması hususlarında yaşamsal öneme sahiptir.

4.2. Gaziantep’te Mülteci Olmak: Sorunlar ve İhtiyaçlar

Çalışmanın bu bölümünde yukarıdaki temalarda bahsedilen ailelerin göçe sürüklenme tecrübelerini takiben Gaziantep’e yerleştikten sonra yaşadıkları sorunlar ele alınmıştır. Araştırma süresince yapılan görüşmeler sonucunda yaşanan sorunlar beş tema altında toplanmıştır. Üç ayrı gelir grubundan ailelerle yapılan görüşmelerde “dışlanma” gibi bazı sorunlar her gelir grubuna mensup aile için ortak sorunken, yoksulluk alt gelir grubunun deneyimlediği bir sorun olarak dile getirilmiştir. Yasal düzenlemelerdeki belirsizliklerin ve mültecilere yönelik söylem değişikliklerinin yarattığı sorunları ise farklı gelir grubundaki aileler farklı boyutlarda deneyimlemiştir.

Kuramsal bölümde de değinildiği gibi Coser’in (1998) çizdiği toplumsal ilişkiler kompozisyonunda toplumdaki her birey, sınıf ve katman mevcut olan ve potansiyel taşıyan çıkar çatışmalarının failine dönüşür. Mülteciler de yeni dâhil oldukları – geldikleri- toplumsal sisteme beraberlerinde yeni çatışma öğeleri getirdikleri gibi yine mevcut olan çatışma ağlarına da dâhil olurlar yani Gaziantep örneğinde olduğu gibi, Suriyeli mülteciler sadece yeni çatışma potansiyelleri taşımamakta aynı zamanda Gaziantep’teki toplumsal yaşamın sahip olduğu çatışma örüntülerine de dâhil olmaktadır.

Toplumsal ilişkilerdeki her çatışma Coser’in (1998) de ifade ettiği gibi bir gerilim üzerinde işler, bu gerilim çıkar çatışmasından, kaynakların paylaşılmasından, sosyal hizmetlerin yetersizliğinden ya da bu alandaki organizasyon eksikliğinden kaynaklanabilir ve bütün bunlar çatışmayı ve gerilimi arttıran süreçlerdir. Bu bölümde bu gerilimi ya da stresi yarattığı ifade edilen temel olgular Coser’in (1998) çatışma perspektifi göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir. Burada çatışmadan kasıt;

ihtiyaçlarla kaynakların örtüşmemesinden kaynaklanan ya da kaynaklara erişimi kısıtlayıcı muameleler olabileceği gibi sorunların giderilmesine yönelik hizmetlerin yokluğu da çatışma yaratan sorunlardır.

4.2.1. Yoksulluk Sınırından Açlık Sınırına Düşmek

Çalışmanın bu bölümünde yoksulluğa daha ayrıntılı bakmak istenilmesinin sebebi, görüşülen 24 ailenin 14'ünün, baş etmekte en çok zorlandıkları sorunun yoksulluk ya da yoksullaşma olduğunu özellikle dile getirmeleridir. Buna ilaveten yapılan pek çok araştırma Suriyeli mültecilerin zaten yoksulluğun yaşandığı bölgelerden geldiğini ve şu anda da yoksulluk çektiğini göstermektedir (Gültekin vd. 2018). Buna ilaveten araştırmanın evreni bölümünde bahsedildiği gibi, Suriyeli mültecilerin Gaziantep'te çoğunlukla yoksul, gece kondu tipi alt gelir gruplarının yaşadığı mahallelere yerleşmelerinin bir sonucu olarak Coser'*inçatışmaya eklemleme* olarak ifade ettiği durum gerçekleşmektedir. Yoksul mahalleler hem gündelik yaşamın idamesinin kolaylığı, maliyet düşüklüğü, hem de mülteciliğin ilk aşamalarında en çok ihtiyaç duyulan geleneksel dayanışma örüntülerinin bulunması açısından tercih edilen toplumsal mekânlardır fakat çatışma anlamında mülteciler hem bu mahallelerdeki mevcut yoksulluğa dâhil olarak ve gerilimlere eklenerek hem de beraberlerinde getirdikleri farklılıklarla sisteme yeni sorunlar katarak, daha da karmaşıklaşan çatışma ortamının aktörlerine dönüşmektedirler.

Araştırmada hem sosyal yardımların yoksullukla mücadele anlamındaki sosyal politikalar konusunda sürdürülebilir yoksulluğu nasıl geliştirdiğine bakmak açısından hem de hazırlanacak sosyal hizmet müdahalelerine zemin hazırlaması için tespit edilen yoksullukla ilintili bulgulara yer vermekte fayda görülmektedir. 2003 yılında yayınlanan Dünya Sağlık Raporu'nda insanların yaşayabilmesinin yalnızca ihtiyaç duydukları gıdayı temin etmekle olanaklı olmayacağı belirtilmektedir. Bireylerin uzun ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için birçok hizmete ve toplumsal olanaklara kolayca ulaşabilmelerinin gereklilik olduğu açıklanmaktadır. Yoksulluğun tek bir nedene dayalı olarak açıklanması olanaklı olmadığı için yoksulluğun nedenlerini açıklayan yaklaşımlara ilişkin Zastrow (1991) tarafından belirlenen dört grup üzerinden Suriyeli aileler bazında yoksulluğun nasıl deneyimlendiği hakkında fikir verilecektir.

Zastrow (1991) yoksulluğun nedenlerine ilişkin çevresel nedenler, ekonomik nedenler, siyasi nedenler ve toplumsal nedenler olmak üzere dört ana grup belirlemiştir. Bu gruptan hareketle, Suriyelilerin, yüksek oranda işsizlik ve de düşük ücretle çalıştırılma sorunu ve gelir getiren kaynaklara erişememesi, eğitime katılım ve siyasi temsil gibi haklara sahip olmamaları ve de dışlanma gibi ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunlar nedeniyle yoksulluğu daha ağır ve çok boyutlu deneyimledikleri araştırmada tespit edilmiştir. İlerleyen bölümlerde *sermaye* olarak ifade edilecek bütün bu özelliklerin mülteci yoksulluğuyla kuramsal bölümde tanımlaması yapılan *baş etme stratejilerindeki* rolleri dikkate değerdir.

Yoksulluğun hem birey üzerindeki hem de aile üzerindeki etkisini görüşülenler kendi deneyimleriyle tanımlamışlardır. Yoksulluğu diğer tüm bileşenlerinden önce sadece acil beslenme ihtiyacı yönüyle, en acı şekilde yaşayan ve yetersiz beslenme nedeniyle kızının 36 kilodan 12 kiloya düşmesine ve sonra da ölümüne tanık olan bir annenin, Aliye'nin yoksulluk sınırından açlık sınırına düşmeyi ve bu yüzden aile içinde yaşanan kopuşları kendi cümleleriyle ifadesi bu tanımlardan birisidir.

“- (...) hayır savaş yüzünden, bu yaşanan durumlar yüzünden, psikolojik sorunlar ve her şey üst üste geldi ve sana söylüyorum, sevgi azlığı ve maddi sorunlar. Açlık, açlık kâfirdir! (23 Nolu Aile, Aliye'yle görüşme)”.

Aliye'nin yoksulluğu ailedeki uzaklaşma, çözülme ve kopuşlara bir neden olarak görmesi Coser'in gerçekçi çatışma kavramına bir örnektir. Çünkü yoksulluğun bireylerle gruplarla yani muhatap olunanlarla ilişkiyi düzenlemede aktif bir rolü vardır.

Yoksulluğun neden olduğu sorunlar ailede engelliler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar gibi dezavantajlı grupları daha çok etkilemektedir. Yaşlılık ve engellilik gibi durumlar, bireyin gelir getirme kapasitesini azaltırken, elde edilen gelirin işlevselliğini de azaltır. Yoksul aileler, yoksullukla baş etmek için giysi, gıda harcamalarının yanı sıra elektrik, su, eğitim ve ısınma gibi giderlerden kısma, sağlık harcamaları olarak doktor, ilaç ve hastane masraflarından kısma gibi tedbirler alırlar ve bu tip kısıntılar ailede sürekli bakıma ihtiyacı olan engellilerin, yaşlıların ve çocukların yoksulluğunu artırır⁵⁷. Zaten yoksul kesimlerden gelen ve güçlü ekonomik sermayesi olmayan ve ekonomik sermaye

⁵⁷ Suriyelilere sağlanan sağlık hizmetleri sürekli hastalıkların tedavisini, engellilerin fiziksel rehabilitasyonunu, uzuv teminini kapsamamaktadır.

sağlayıcı kaynaklara erişecek sosyal sermayesi de olmayan mültecilerin yoksulluk deneyimleri çok derindir ve bu yoksulluk ve yoksunluk yaşamın en önemli anlarında kendini gösterir. Aslı da özel bakıma ihtiyaç duyduğu gebelik döneminde Urfa'ya yeni geldiği ve henüz kayıt yaptırmadığı için doktor kontrollerine gidememiş, parası olmadığı için de özel muayenehanelere gidememiştir. Sosyal çevresi olmadığı için kimseden yardım alamamış yani yoksulluğu bütün türleriyle⁵⁸ deneyimlemiş ve kocasının çalışmak zorunda olması sebebiyle ve de maddi olanakları elverişsiz olduğu için evde doğum yapmak zorunda kalmıştır.

“Ağrılarım tekrar başladı. Türk bir komşum vardı o da on gün önce doğum yaptı gittim zilini çaldım; saat 1’de işaretlerle telefon istediğimi anlattım. Kendisi çok iyi bir kadın ama benim dediklerimi anlamıyor işte. Kocamı aradım beni gel al çok kötüyüm dedim. Beni almaya gelirken araba yolda bozuldu ve geri döndük. Arabayı ödünç almıştı.

-Kocan yanında mıydı yani?

-Evet, yanımdaydı ama cebinde 1 lira bile yoktu.

-Evde mi doğum yaptın?

-Evet. Çocuk kendiliğinden indi. Gelin çocuğu alın dedim çocuğun ölmemesi için. Soğuktan dolayı benim rengim mavi oldu. Kadın battaniye ceket ne varsa üzerime koydu çocuğu sordu kıyafetlerini sordu. Ben çocuğumun kız mı erkek mi olduğunu bilmiyordum çünkü hamileliğim boyunca bir defa bile kontrole gitmedim. Kadın, Ahmet ve Asmayı başka yere götürdü ondan sonra yanıma geldi benim elbisemi çıkardı. Göbek bağını nasıl keseceklerini bilmiyorlardı. Yaşlı Türk olan kadın geldi ambulans çağırdı ve 65 lira benim kocama verdi (8 Nolu Aile, Aslı’yla görüşme).”

Bu durum sosyal hizmet kavramlarıyla ifade edilecek olursa; birey ve hane halkı (araştırmada aile olarak ele alınmıştır) düzeyinde; insanlar iyi bir yaşama kavuşmak, için gerekli kaynaklara, becerilere ve fırsatlara erişemedikleri için güçsüz düşmekte ve sorunlar yaşamaktadır. Toplumsal düzeyde ise kaynakların, eğitim, sağlık, çevre koşulları gibi hizmetlerin ve gücün dağılımındaki eşitsizlikler yoksulluğa neden olmaktadır. Sağlıksız koşullarda yaşamak, özellikle yoksul mültecilerin, en çok dile getirdiği sorunlardandır. Çok kötü koşullarda, garajlarda ve Gaziantep’in coğrafi özelliği nedeniyle pek çok evin altında bulunan mağaraya benzer boşluklarda, banyosuz

⁵⁸ Yoksulluk literatüründe birbiriyle ilişkili üç ayrı yoksulluk tanımını bulunmaktadır. Bunlardan ilki, temel yiyecek gereksinimlerini karşılamak için gerekli gelirden yoksunluk olarak tanımlanan *mutlak yoksulluk*; ikincisi, yiyecek gereksiniminin yanı sıra giyim, barınma vb. gereksinimlerin de karşılanabilmesi için gerekli olan gelirden yoksunluk olarak *görelî yoksulluk*, üçüncüsü, Sen’in literatüre kazandırdığı, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığının yetersizliği, önlenebilir hastalıklara yakalanmak gibi insani olanaklardan yoksunluk olarak açıklanan *insani yoksulluktur*.

ve mutfaksız alanlara “ev” adını verip oralarda yaşayan pek çok aile vardır ve bu koşullardaki “ev”lere yüksek meblağlarda kira vermektedirler.

“- Bu ev iki oda bir banyo mu?

Bu evde banyo yok. Bir odayı mutfak gibi yaptık banyo olarak da kullanıyoruz.

- Siz bu evde kaç kişisiniz?

Büyükler olarak ben, kardeşim eşim ve İm Ahmet’in ailesi, 5 çocuk, kız kardeşim, kocası ve çocukları.

- Teyzenin oğlunun eşi mi?

- Evet, İm Ahmet, onların 3 çocuğu var benim 2 çocuğum var biri kız biri erkek Allah'a şükür.

Ben erkeklerle bu odada kalıyorum, kadınlar ve çocuklar diğer odada.

- Ne kadar kira veriyorsunuz?

- 450 TL (8 Nolu Aile, Rasim’le görüşme).”

Bütün bunlara ilaveten Zastrow’a (1991) göre ailedeki yoksulluk kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır ve bir tür toplumsal/sınıfsal *‘kader’e* dönüşmektedir. Yapılan araştırmalara göre Suriyelilerin %50’sinden fazlası ilerde ülkesinde dönmek istememektedir. Dolayısıyla yoksulluk döngüsü içerisinde kuşaktan kuşağa aktarılacak mülteci ailelerin yoksulluk sorununa yönelik müdahale planı geliştirmek sosyal hizmet mesleği açısından hem mesleki hem de politik bir sorumluluktur. Yoksulluk, hak ihlallerinin hem nedeni hem de sonucu olarak kendini yeniden ve yeniden üretirken, bu zincir kırılmadığında Zastrow’un da belirttiği gibi kuşaktan kuşağa aktarılarak toplumsal yaşamdaki varlığını sürdürmektedir. Çocuklar, engelliler, yaşlılar, kimsesizler, çalışmamıza konu olan mülteciler ve diğer korunması gereken gruplar, açısından daha yıkıcı etkileri olan yoksulluğa karşı temel insan haklarını koruyabilmek, yoksulluk döngüsünü kırabilmekle olanaklı olabilecektir (Karataş ve Atatanır, 2019).

Aslı’nın evde doğum yapmasıyla sonuçlanan ve çalışmanın diğer bölümlerinde tartışılacak olan hanenin ya da ailenin ekonomik sermaye kaynaklarının yetersizliği ya da yokluğu sonucu olarak temel giderleri azaltma, yeni harcamaları erteleme ya da bunların içinde elzem olmayanlara yönelmeme de bir baş etme biçimi olarak ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır. Burada vurgulanması gereken elzem olmayan harcamanın kime göre nasıl tespit edildiğidir. Dolayısıyla bireyin yoksulluğu, mülkiyetintüm biçimleriyle dağılımı ve bireysel dezavantajlar gibi çok sayıda etmen tarafından belirlenen toplumsal piramit içindeki konumlanma ile açıklanmalıdır (A. Sen, 2004). Suriyeli mülteciler özelindeki çalışmamızda bu durum yaşlı, engelli ve çocukların,

Aslı'nın hikâyesindeki gibi gebe, sürekli bakıma muhtaç kişilerin yani güçsüzlerin piramitteki yeri yoksulluğun deneyimlenmesinde kendini tekrar hatırlatmaktadır.

Bu çerçevede yoksul oluşu ve sınırlarını belirleyen çevresel faktörler, yoksul insanların neye sahip oldukları ile değil, sahip oldukları ile neler yapabildiklerinin şekillendirdiği söylenebilir (Karataş, 2019). Suriye'deyken de yoksulluk çektiğini beyan eden Yaprak, Karataş'ın da belirttiği gibi, Suriye'deki yoksulluğunun günlük yaşamını idame ettirmesine engel olmadığını, yaşam biçimini değiştirmek zorunda kalmadığını ve daha "rahat" bir yaşam sürebildiklerini, ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini, fakat Gaziantep'te yoksulluğun çevresel faktörlerle birleşince, zorluk derecesinin arttığını belirtmiştir. Gaziantep'teki yoksulluğun Yaprak'ın ifadeleriyle tanımı;

"Hem Suriye'de hem de burada yoksulluk vardı. Bu ikisi arasında nasıl bir fark var?"

-Burada yoksulluk ve yorgunluk var. Suriye'de yoksulluk ve rahatlık vardı. Suriye'de güvenlik ve rahatlık vardı. Çalışırsan ya da çalışmazsan çok sorumluluğun yok. Ama burada ev kirası var elektrik su faturaları ödemek zorundayız. Çok sorumluluğum var. Suriye'de çok sıkıntı değil ama burada ancak çalıştığım zaman çocuklarım çok daha iyi yemek yediler. Yani her şey daha iyi olur, çalışmazsan açsın.

-Burada mı?

-Evet, yani orda daha iyi yaşadığımı söyleyemem ama daha rahattım (4 Nolu Aile, Yaprak'la görüşme)."

Mültecilik koşullarında hukuki ve kurumsal korumalardan yoksun olan kadınların ve çocukların yaşadıkları sorunlara (sadece acil beslenme ve barınma dışında) kalıcı ve sürdürülebilir çözümler üretilememektedir. Ailede, aileye gelir getirmekle yükümlü kişilerin çalışamaması ve Yaprak'ın deyimiyle "çalışılmadığı zaman aç kalındığı" durumlarda haneye gelir getirme potansiyeline sahip diğer kişilerin sorumluluk alanı genişler. Fakat bu durumda aileye destek olacak mekanizmalar eksik olduğu için, bu durum ailede yeni sorunların yaşanmasına ya da mevcut sorunun büyümesine neden olur. Örneğin Aliye, çalışmak zorunda kaldığı için bir aylık bebeğini hiç tanımadığı komşusuna bırakmak zorunda kalmıştır. Bu sebeple sütü kesilmiş fakat bebeğin devam eden süt ihtiyacı için daha büyük bir masraf ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Aliye kira giderinden kısılabilmek için kocasının ilk karısı olan Esra'nın yanına taşınmak zorunda kalmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yapılan araştırma kapsamında yoksullukla

baş etmek için bu ve bunun gibi farklı stratejiler uygulayan ailelerin deneyimlerine değinilecektir.

“Ben onunla birlikte çalıştım çocuk bakıcısı olarak, ben çalışmaya başlayınca benim kızım yaklaşık 15 gün komşularda kaldı bir aylıktı o sırada. Kızım bu yüzden süttten kesildi tabi. Sonra Esra'nın yanına geldim kaldım. Çünkü ayda 500tl sadece süt parası gerekiyordu. Yemesi, içmesi bezi hariç. Kızım 6 aylık oldu. Süt içmesi gerekiyor. Eşim sadece zorla kira parasına yetişiyordu o sırada ben yine çalışmak istedim kızıma süt parası getirmek için ama sağlığım da iyi değildi, daha kötü oldum (23 Nolu Aile, Aliye'yle görüşme).”

Aliye'nin örneğinde görüldüğü gibi yoksulluk gerçekçi bir çatışma kaynağı olarak değerlendirilmiştir ve bu sorunla baş etmek için çeşitli adımlar atılmıştır. Fakat ilerleyen bölümde baş etme mekanizmaları irdelendiğinde daha ayrıntılı bahsedileceği gibi, bu baş etme stratejisini ideal kılacak sosyal hizmet gibi yardımcı unsurlar olmadığından mevcut sorun büyümüştür.

Çalışmak zorunda oldukları için çocuklarını hiç tanımadıkları insanlara emanet etmek zorunda kalmak, pek çok Suriyeli ailenin deneyimlediği bir sorundur. Türkiye'ye geldikten sonra ağlarından kopan ve yalnızlaşan aileler ya çocuklarını tanımadıkları insanlara emanet etmek ya da çocuklarını refakatsiz bırakmak zorunda kalmaktadır. Bu mecburiyet bazen, basına yansıyan haberlerde de görüldüğü gibi, kötü tecrübelerle sonuçlansa da⁵⁹ geleneksel aile/akraba ağları yani sosyal dayanışma ağları kalmayan aileler bu yola başvurmaya devam etmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen Nida da bakımını üstlendiği torununu henüz 12 ve 9 yaşlarında olan kendi çocuklarına emanet edip gündelik işler yapmaya gitmektedir.

“- (...) bir daha geri dönmedi. Çocuk şimdi 3 yıl 7 aylık oldu ve ne bez ne de süt göndermedi. Ben çocuğa diş ameliyatı yaptırdım, ne ihtiyacı varsa giderdim ama yoruldu. Okulda çalıştım onu yanımda götürüyordum. Müdür bana “yazık bu çocuğa” diyordu. Amjad ve Wael çocuklarım, onlar sabah çocuğa bakıyorlardı. Öğlen okula gidiyorlar ve okula gitmeden önce çocuğu bana getiriyorlardı. Benim işim saat 16.30da bitiyor. Okulda onu bir yerde uyutuyordum ben çalışıp işimi bitiriyordum sonra eve dönüyordum (7 Nolu Aile, Nida'yla görüşme).”

⁵⁹<https://www.haberler.com/suriyeli-9-aylik-kiz-bebege-cinsel-istismar-8713535-haberi/> erişim tarihi: 10/12/2019

Yoksulluk nedeniyle sosyal ve ekonomik koşulların kalitesindeki azalma, aileye nominal gelir getiren daha fazla bireye olan ihtiyaç sonucunda okula devam edemeyen çocukların ortaya çıkması ve bu sayının artması, barınma koşullarının kötüleşmesi, yaşlı bakımındaki yetersizlik ailenin yaşanan sorunlarla baş edemeyip parçalanması vb. gibi yoksulluğun tüm görünümleri sosyal hizmetlerin konusudur. Ortak zemin oluşturularak yoksullukla mücadele etme çalışmalarında bireysel dokunuşları açıklarken Bourdieu'nun *habitus* kavramını es geçmemek gerekir. Habitus, kişinin eylemini var olan iktidar yapılarının sürebileceği biçimde şekillendirir (Bourdieu, 1990; Bourdieu ve Passeron, 1990). İktidar, hayırseverliği bir sosyal politika aracı olarak kullanmaktadır. Bu sebeple bireyler hayırsever olmayı/olabilmeyi, habitusun bir diretimi haline geldiğinden, neredeyse ahlaki bir görev kabul ederler. Hayırseverlik yoksullukla mücadelede önemli bir sosyal politika aracı haline gelmiştir fakat Yanardağ'ın dediği gibi; "Planlı bir müdahale sürecinin bir parçası olarak sosyal yardım alan kişi, sisteme entegre olarak yaşamını devam ettirebiliyorsa, kişi bulunduğu durum içinde daha az baskı hissederken, planlı bir müdahale sürecinin bir parçası olmayacak şekilde yürütülen, geçici veya süreli, kişiyi bağımlı hale getiren, kamu hizmeti vermekten daha farklı bir politik amaç güdülen, kişinin siyasi veya sosyal haklarından vazgeçmesi önkoşuluyla yürütülen sosyal yardımlarla kişi bulunduğu durum içinde daha fazla boşluk hissedecektir (Yanardağ vd. 2017, s. 69-70)." Aliye'nin hikâyesinde de görüleceği gibi şu an yaşanan fiziksel koşullar öncekine kıyasla ne kadar iyi ve konforlu olursa olsun, insanların yaşadıkları toplum içerisinde bir yer edinmeleri, kendilerini yaşadıkları topluma ait hissetmeleri gereklidir.

"...tabi huzurlu günlere kavuştuk ama çok şey kaybettik bu savaşta. Çok şey elimizden gitti arkadaşlarımız ailemiz hatta sokakta rahat bir şekilde yürümemiz. Şimdi siz sokaklarda yürüyorsunuz hiçbir şeyin değerini bilmiyorsunuz çünkü bu ülkeden çıkmadınız ama insan zorla çıkarsa, ülkesinin toprağını kokusunu bile özler. Memleketimi, sokaklarımı özledim Ghouta'yı çok özledim orada yürümeyi, arkadaşlarımı, akrabalarımı, herkesi çünkü herkes orada ama Gaziantep'te hiç kimsem yok. Sanki haklarımızın bile olmadığını hissediyorum, sadece yemek yiyoruz, içiyoruz ve yaşıyoruz ama hak yok, huzur yok, rahat yaşamak bile yok. Mesela benim hiç kimsem yok, ablam, abim, kardeşim yok, ailem yok. Biz Türkiye'ye geldikten sonra hiç kimsenin yanına ziyarete gitmedik. Kimse de bize gelmedi. Yardım eden insanlar var ama sadece yarım ediyorlar. Ben ailemi istiyorum kardeşlerim arkadaşlarım tanıdığım bir kimseyi istiyorum, aile istiyorum. Hatta bir telefonum var iki üç gün elimde kalır hiç kimse beni aramaz konuşacağım kimsem yok sadece bazen Esra'yı

ararım çocukları göndersin bana bazen de eşimi ararım, bir şeyler getirsin eve sadece böyle telefonu kullanıyorum (23 Nolu Aile, Aliye'yle görüşme).”

Pek çok hayır kurumunun yaptığı gibi insanların ihtiyaçlarını temel düzeyde yaşamlarını fiziksel olarak idame ettirebilecekleri kadar basite indirgemek onların acı deneyimlerini, özlemlerini ve hikâyelerini küçümsemek, savaşın bu anlamdaki yıkıcı etkilerini de hafife almaktır. Şu an Aliye, bütün ailesini ve bir kızını savaş nedeniyle, diğer kızını açlık nedeniyle toprağa vermiş bir insan, kadın ve bir anne olarak yaşamını sadece Kızılay'dan aldığı maddi destekle sürdürmeye çalışmaktadır. Hayırseverlik bir yaklaşım olarak, Aliye'nin acilen alması gereken diğer desteklere cevap verebilecek alt yapıya, donanımına ve vizyona sahip değildir. Sosyal hizmet müdahalesi bu sebeple çok önemlidir. Mültecilerin kendi hikâyelerinden yola çıkarak, kendi güçlü yönlerini ve zayıf yönlerini göz önünde bulundurarak hazırlanan bir sosyal hizmet müdahale planı ile Aliye gibi ve daha pek çokları gibi ağır travmalar yaşamış mültecilerin toplumsal yaşama katılımını desteklenmelidir.

Günümüzdeki hayırseverlik öngörüsüyle yürütülen sosyal yardımlar kişiyi bağımlı hale getiren bir sistemle işlemektedir. Bireyi ya da bir grubu güçlendirerek kendi ayakları üzerinde durabilecekleri bir konuma getirmekten ziyade “geçici ve süreli” olan ve sadece temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olan bu yardımlar sebebiyle müracaatçılar yardımlara bağımlı hale gelmektedir. Polat ve İçağasioğlu Çoban (2014)'ın belirttiği gibi, artık sosyal yardım ve sosyal hizmete ihtiyaç duyan bireyler, gruplar, topluluklar “müracaatçı” olmaktan çıkıp “tüketici” olarak adlandırılmaktadır. Şu an pek çok Suriyeli mültecinin düştüğü durumdaki gibi, mülteciler sorunlarına akut çözümler üretmek için yardımlara başvuran tüketici konumundadırlar. Mültecilerin kendilerini güçlendirmeleri için gerekli hizmetler çok kısıtlıdır ve mevcut sayı için yeterli değildir. Mültecilere sağlanan en sistematik hizmet olan Kızılay Kart aracılığıyla yapılan ekonomik desteğe Sosyal Uyum Yardımı (SUY) adı verilmesi de bu bakış açısını sergilemek açısından manidardır. Yapılan ekonomik desteğin, mültecilerin uyum sağlama konusunda işlevsel olmadığı görüşülenlerin deneyimleriyle ortaya çıkmaktadır.

4.2.2. Eğitim, İstihdam, Sağlık Hizmetlerine Erişim, Statü ve Mekânın kullanımı Bağlamında Sosyal Dışlanmanın Dışavurumu: “Suriyeli Sıkıntısı”⁶⁰

Araştırma süresince görüşülen ailelerin hepsinde sosyal dışlanma bir şekilde deneyimlenmiştir. Yasadışı çalışmak zorunda bırakılma en sık rastlanan dışlanma biçimidir. Görüşülen her ailede yasa dışı çalışan en az bir kişi bulunmaktadır. Bireyin yasa dışılığı, çocuk yaşta işçi olması, kayıt dışı istihdam edilmiş olması ya da üst sınıflardaki gibi çalışanlarını kayıt dışı istihdam etmiş olmasından kaynaklanabilmektedir. Örneğin, Muhsin’in sanayi bölgesinde açtığı fabrikasındaki çalışanları için çalışma iznine başvurması fakat iki yıl sonra hala 50 çalışanından ancak 4 kişiye çalışma izni alabilmiş olması bu türden bir hukuki/politik dışlamanın örneğidir.

“Yeni personel yetiştirmek de zaman alıyor. Birde Suriyelilerin çalışma izni sorunu var, bir de bir Suriyeli için 10 Türk çalıştırma kotası var tabi. 10 Türk bir Suriyeli. Bu sebeple hem nitelikli eleman yetiştirmek zor oluyor hem de kotadan dolayı çok hızlı personel sirkülasyonu oluyor. Dönemsel olarak sayımız artıp azalabiliyor. Biz sizden bu konuda biraz yardım istiyoruz. Seninle konuşabilirim, 50- 60 personel çalışıyor, 4 kişinin çalışma izni var (24 Nolu Aile, Muhsin’le görüşme).”

Muhsin’in durumu Coser’in gerçekçi/gerçekçi olmayan çatışma olarak nitelediği şablona uymamaktadır. Zira Muhsin, mevcut sorunun gerçek nedeni idrak etmiş ve çalışma iznine başvurarak gerekli adımları atmıştır; fakat çatışmanın kaynağı Muhsin’in ve muhatap olduğu sistemin ötesinde, uzağında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla gerçekçi olan çatışma modeline göre önerilen adımlar atıldığı halde sonuç alamamıştır. Soruna yönelik formülasyon doğru olduğu halde çözüm elde edilememiştir. Aktörler ve ilişki yönleri Coser’in çizdiği çerçeveye uyduğu halde sonuçları itibarıyla şablonun dışında kalmaktadır ve çatışma devam etmektedir. Muhsin statüsünü yasallaştırmanın önündeki engeli kaldırmak için prosedürü uygulamış ve çalışma iznine başvurmuştur; fakat sistem onu dışa itmiş ve statüsündeki belirsizliğin devam etmesine neden olmuştur. Muhsin’in yaşadığı çatışmanın, Coser’in çatışmanın işlevlerini tanımlarken vurguladığı, aidiyet oluşturma, dışarıya karşı sınırı belirleme, güç, kapasite ve potansiyeli ortaya koyma gibi işlevleri bulunmadığı görülmektedir. Sadece Muhsin’in statüsünü hatırlatarak onun mülteci olarak kısıtlanmış haklarının sınırlarını çizmiştir.

⁶⁰ Kaynak kişinin 2014 yılında “İran Pazarı” esnafının yaptığı eylemlere ve protestolara verdiği isim.

Kaynak kişilerden, Muhsin'in fabrikasında izinsiz çalışan altı kişinin olması, bir dernekte çalışan Osman'ın ve Mehmet'in kayıt dışı çalışmak zorunda kalmaları, yoksul kesimdeki hemen her ailede çalıştırılan çocuklar vb. gibi örnekler arttırılabilir.

Göçmenlerin yaşadıkları sosyal dışlanmanın dinamikleri yaşadıkları ülkenin göç rejimine direkt olarak bağlıdır. Bu rejim göçmenlerin o ülkede yasal statüsünü belirlerken aynı zamanda onların sosyal dışlanmasının çerçevesini de oluşturmaktadır. Rasim'in kayıtlı bir mülteci olmadan beş yıldır yaşamını idame ettirmesi, hiçbir sağlık hizmetinden ve sosyal yardımlardan yararlanamaması, Türkiye'deki göç rejimi ile ilgili bir sorundur.

“İkisi de yok. Kızılay? Kızılay kartda yok. Ben aileme neredeyse 1 yıl oldu kimlik çıkaralı öncesinde yoktu. Ama ben hala kendime kimlik çıkaramadım. Üç buçuk yıl önce kimlik başvurusu yaptık. 3 ay sonra gel al dediler. O zaman da 5 kişi başvuru yapmıştık. Sonra gittik başvuruyu iptal etmişlerdi. Üç buçuk dört yıl oldu buradayım kimlik çıkarmadılar.

-Yani ailen de iki buçuk yıl kimliksiz yaşadı.

-Evet ve bu yüzden hiçbir yardım alamadık (8 Nolu Aile, Rasim'le görüşme).”

Rasim gibi, yukarıda az önce bahsedilen Nida'nın da kendisiyle yaşadığı ve bakımını kendisi sağladığı halde, torununu kendi hanesine kayıt ettirememesi ve bundan dolayı sağlık hizmetlerinden yararlanamaması sosyal dışlanmanın çeşitli şekillerde deneyimlenmesidir.

Sosyal dışlanma aktif bir süreç olup kişinin temel ihtiyaçlarına yetememesiyle baş gösteren toplumsal yaşamdan ve ritüellerden kopmasıyla devam eden bir süreçtir. Kapsam olarak kişi ya da belirli bir özelliğe sahip grupların izlenen yanlış ekonomik ve sosyal politikalar sonucu yaşamdan geri çekilmeleri ya da geri çekilmeye itilmeleri olarak da değerlendirilebilir. Bu süreçte kişilerin sadece işsiz ya da yoksul olmaları değil geleceğe dair çok düşük beklentilere sahip olmaları da dışlanmışlıklarıyla ilgilidir (Sapançalı, 2005). Araştırma kapsamında kaynak kişilere beklentileri, hedefleri, hayalleri sorulmuştur. Görüşülenlerin çoğu, tabi ki statüleri ve tutunmuşluk oranları ve deneyimleriyle bağlantılı olarak, “çocuklarımla sağlığı”, “sağlımız” gibi genel ifadelerle veya “savaşın bitmesi” gibi şu an için gerçekçi olmayan ifadelerle dileklerini belirtmişlerdir. Çok azı işle ilgili veya çocuklarının eğitim yaşamlarıyla ilgili somut ve gerçekçi beklentiler dile getirmiştir. Bu durumun dışlanmayı deneyimleme biçimleriyle ilgisi muhakkaktır.

Suriyeli mülteciler sosyal dışlanmayı farklı dönemlerde farklı şekillerde deneyimlemişlerdir. Mülteci geçişinin en fazla olduğu 2014-2015 yılında Türkiye’de ekonomik sorunların da artmasıyla, mülteciler Gaziantep’te çeşitli yerlerde pek çok kez protesto edilmiştir⁶¹. Bunun sonucu olarak da Suriyeliler istihdam edilmede ve barınma olanağı bulmada sorunlar yaşamışlardır. İsmail de bu süreçte hem iş hem de ailesi için ev bulmakta zorluk çekmiş, bu sebeple yoksulluğu ve yaşamındaki belirsizlik dönemi uzun bir süre devam etmiştir.

“-Boğazköy diye bir yer vardı, ama o zaman Suriyeli sıkıntısı vardı.

-Bu Suriyeli sıkıntısı nedir?

-Türkler Suriyelileri istemiyorlardı, İran Pazarı’nda eylem gibi bir şey yapmaya başladılar. O zamanlar plakalarda şey yoktu, SAA⁶², SAC yoktu, sıkıntı vardı. Şimdiki gibi değil, plakada (Arapça) Halep’se, Halep yazıyordu o yüzden Arapça plakalı gördükleri arabaları yakıyorlardı. Gördükleri camları kırıyorlardı⁶³. Babamlar “ev bul, geleceğiz” dediler. O zamanlar işte bu Suriyeli sıkıntısı olduğu için bulamıyordum. Suriyeli sıkıntısı⁶⁴ olduğundan dolayı bana iş de vermediler, “Suriyelileri hiçbir yerde çalıştırmayız” dediler. Ondan sonra çok sordum bana nerelisin dediler Suriyeliyim dediğimde çalıştırmayız dediler (17 Nolu Aile, İsmail’le görüşme)”.

Yapılan çalışmada, görüşülenlerin neredeyse hepsinin Gaziantep’teki yaşamlarının bir döneminde dışlanmayı deneyimlediği tespit edilmiştir. Bu deneyim günlük yaşamda sıradan bir hizmete erişmeye çalışırken, çalışanlar için, iş yerinde, çocuklar için okulda ve üniversiteli gençler için de üniversitede yaşanmış bir deneyim olabilmektedir. Eğitim hakkının kullanılamaması ya da mültecilerin ayrımcılık yapılarak bu haktan caydırılması toplumsal yaşamla bütünleşmek için gereken vasıflardan yoksun kalmayla sonuçlandığı için ve uzun vadede işsizlik ya da kapasitelerinin altında bir yaşama zorlanma gibi sorunlara neden olarak mültecinin tekrar ekonomik ve sosyal bir dışlanmayla yüz yüze gelmesine neden olacaktır. Dolayısıyla mültecilerin eğitim yaşamlarındaki dışlanmanın tartışılması hem genel olarak uyum ve bütünleşme çalışmalarına katkı sağlanması açısından hem de ilerleyen dönemlerde geliştirilecek

⁶¹<http://www.diken.com.tr/gaziantep-te-suriyelileri-istemiyoruz-protostosu-20-gozalti/>

⁶² Suriye’den giriş yapmış araçlara verilen plaka harf dizimi, SAA, SAB, SAC şeklinde. Bu uygulama ile Suriye plakalı araçlar kayıt altına alınmıştır fakat araçlar diğer yerli ve yabancı araçlardan ayrıldığı için tespit edilmeleri kolaylaşmıştır.

⁶³ Kaynak kişi görüşmeyi Türkçe yapmak istediği için alıntıda kendi ifadelerine yer verilmiştir.

⁶⁴ “Suriyeli Sıkıntısı” Kaynak kişinin 2014 yılında İran Pazarı esnafının yaptığı eylemlere ve protestolara verdiği isim.

okul sosyal hizmeti çalışmalarına zemin hazırlaması açısından önemlidir. Araştırma kapsamında görüşülen üniversite öğrencileri ve ortaokul, lise öğrencilerinin neredeyse hepsi dışlanma deneyimi yaşadıklarını belirtmişlerdir. Gaziantep Üniversitesi gibi Türkiye'nin en fazla mülteci öğrencisine sahip bir üniversitede de öğrenciler dışlanma yaşamışlardır. Görüşülenlerden İrem, Gaziantep Üniversitesi'nde Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü'nde eğitim görmektedir. Üçüncü sınıftadır ve peçe taktığı için bu bölümde kabul görmediğini ve hocaların çeşitli baskılarına maruz kaldığını ifade etmiştir.

“Bütün sınıfı geçirip, beni bırakan ama beğenmediği resimlerimi sergisinde sergileyen bir hocavardı, çok çektim ondan ama şükür şimdi benim dersime girmiyor. Çok şükür... ama hala zorluklar var. Suriyeli öğrencilere farklı davranıyorlar. Tekrar alacağım bir ders vardı. Sınava girdim ve çok çalıştım. 70 almayı bekliyordum. Yani iyi yazıyordum bence ama o hoca ne yaptı? Ben ve Suriyeli bir arkadaşım var. Aynı dersi alıyoruz o kız 42 alırsa bende 42 alıyorum, o 35 alırsa bende 35 alıyorum. Ben de hocaya gittim sordum neden böyle yapıyorsunuz, diye. Aynı puanı alıyoruz hep. Bana dedi ki “sen daha iyi bilirsin”, “neden bütünlüme girmedin?”, “aynı puanı alacağım için” dedim. Bu yıl biraz değişti ama (2 Nolu Aile, İrem’le görüşme)”

İrem’in hikâyesindedeki görüldüğü gibi okulda bireysel anlamda sözel ve/veya eylemsel düzeyde deneyimlenen bir dışlanma, birey ve buna bağlı olarak aileye iki seçenek sunmaktadır. Birincisi İrem’in yaptığı gibi dışlanmanın kaynağına inip onunla yüzleşerek, hakkını arayarak, baş etmek ya da ikincisi hem birey hem de aile olarak bu dışlanma sürecinin sonuçlarını kabullenip, içselleştirmektir. İrem’in kişisel özellikleriyle de açıklanabilecek bu örnek aynı zamanda dışlanmayla baş etmede sorunun kaynağıyla yüzleşebilmenin çözüme katkı sunabileceğini göstermektedir. Bu örnekte İrem, sorun olarak tanımladığı durumla bireysel düzeyde baş etmiş ve sonuç elde etmiştir. Baş Etme Stratejileri Bölümü'nde İrem gibi eğitim hayatında dışlanma sorunu yaşayan diğer genç mültecilerin hikâyeleri de ele alınacaktır.

Suriyeli öğrencilerin eğitim yaşamında deneyimlediği dışlanma örnekleri basına yansıyan ya da bilimsel araştırmalara konu olan pek çok örnekle zenginleştirilebilir. Özellikle, söylemsel (*diskursif*) düzeyde dışlanma en çok deneyimlenen dışlanmadır. Verilen örneklerin neredeyse tamamında ilk hissedilen söylemsel dışlanmadır. Dışlanma ilk olarak söylemsel düzlemde deneyimlenmektedir fakat bu belli bir düşüncenin

dışavurumu olduğu için uzun vadede riskler taşıdığı için sosyal hizmet açısından üzerinde durulmaya değer bir sorundur.

“Biz sınıfta 4 Suriyeliyiz ve okulda her ay bir kere olay çıkar son olay 2 gün önce oldu. İki gün önce okulda kan almak için geldiler. Bir öğrenci siz kan verecek misiniz diye sordu. Arkadaşım “hayır Suriyelilerden kan almıyorlar” dedi, çocuk da “sizin kanınız pistir” dedi şakayla karışık. Çok şeyler oluyor. İyi davranşalar bile Suriyelilerle ilgili bir olay çıktığı zaman hepsi bana karşı oluyorlar. Mesela beni puanlarım çok iyi bir öğrenci bana “Allah’ın Suriyeli” dedi bir çocuk, puanlarım iyi diye (18 Nolu Aile, Yaşam’la görüşme).”

Gündelik hayat, okul, iş yeri, kamusal alanlar gibi çok çeşitli karşılaşma ve yaşam alanlarında farklı görünümde ortaya çıkan dışlanmanın dil engeli ve etkileşim azlığına rağmen, mülteciler tarafından deneyimlendiği ortaya çıkarılmıştır. Çocuklarının dışlandığı için okula uyum sağlayamadığı düşünen Dünya ve eşi okul müdürüyle bu durumu görüşmek için pek çok kez okula gitmişlerdir. Dünya okuldaki kötü deneyimini şu şekilde anlatmıştır:

“Okul müdürüyle konuşmaya gittik babasıyla, konuşurken bize sırtını döndü adam. Yani yüzümüze bile bakmadı. Bizi buna değer görmedi (14 Nolu Aile, Dünya’yla görüşme).”

Ötekileştirici dışlama da araştırmada sıklıkla dile getirilmiştir. Çalışmanın kavramsal kısmında da dile getirildiği gibi Suriyelileri belli kalıplara koyan, onlarla ilgili egemen kültürde yerleşik olan fikirler de günlük yaşamda elzem olan iletişimi engellediği ve sekteye uğrattığı için önem arz etmektedir. Hall, bu durumu tanımlamada “stereotipleştirme” ifadesini kullanır (Hall, 1998). Henüz 14 yaşında olan bir çocuğa söylenen “sen Suriyeliler gibi değilsin, farklısın...” cümlesinin ifade ettiği şey aslında Suriyelilerin kötü olduğu fikrini barındırdığından iltifat gibi söylenmiş olsa da Suriyelileri ötekileştirmektedir ve Suriyeliler açısından bir çeşit dışlamadır.

“Ben şu an Türkler gibi Türkçe konuşuyorum, yönetim bize iyi davranıyor ama sadece din hocam bana, ben arkadaşlarım ile otururken “sen Suriyeliler gibi değilsin, farklısın seni seviyorum” dedi. Arkadaşlarım yanımda yokmuş gibi davrandı. Neden “Suriyeliler gibi değilsin” diyor anlamıyorum (18 Nolu Aile, Yaşam’la görüşme).”

Günlük yaşamda sıklıkla maruz kalınan bu söylem, henüz Suriyeliler gelmeden yani henüz Suriyelilerle temas haline geçilmeden inşa edilmiş bir kanıyla gerçekliğin uyuşmamasının eserdir. Daha sonra Suriyelilerin Türkiye’ye sığınmasıyla Suriyelilere

yönelik, bir güç ilişkisi içerisinde, muhtaç, zavallı, yoksul, köy kökenli, eğitimsiz bir Suriyeli stereotipi oluşturulmuştur. Bu stereotipin oluşturulmasında, kültürel kodların, belli duygu ve fikirlerin etkisi vardır. Dolayısıyla stereotipler bazı durum ve algıların tanımlanmasında belli güç ilişkilerinin etkisiyle oluşan temsili pratiklerdir (Hall, 1997). Stereotipler toplumda var olan belli güç ilişkilerinin şekillendirmesiyle oluşur. Bu ilişkide güç dağılımındaki hiyerarşik durum da etkili olabilmektedir. Dolayısıyla örneklerdeki söylem bu türden güç ilişkileri içinde oluşur ve bu ilişkilerde dezavantajlı konumda olan ve söylemden olumsuz etkilenen kuşkusuz toplumdaki dezavantajlı gruplardır. Bu dezavantajlı gruplardan biri de mültecilerdir. Bu bölümde toplumdaki güç ilişkileri çerçevesinde oluşturulan söylemden kaynaklı dışlanmanın dışavurumları görüşülenlerin deneyimleriyle örneklendirilmiştir. Bu güç ilişkisi mültecilerin en temel ihtiyacı olan barınma ihtiyacının temininde sıklıkla deneyimlenmektedir.

“Bize evde kapı nasıl kapatılır diye öğretiyorlar sanki biz köyden geldik, haberi yok, bizim evlerimiz buradakinden 1000 kat daha güzeldir. Bizim bilmediğimizi düşünüyor. Tuvaletin kapısını kapatmayı bana öğrettiğini sanıyor. Ben mutfakta oturuyorum, böyle diyor “yavaş yavaş kapatacağın” (9 Nolu Aile, Büşra’yla görüşme).”

Bu stereotipleştirme savaşın uzun sürmesiyle ve özellikle ilk yıllarda mültecilerle geliştirilen ensar-muhacir ilişkisiyle, ihtiyaç sahibi-olanak sahibi ilişkisiyle yani bir nevi güç ilişkisiyle mültecilere yönelik politikaları şekillendirdiği için bunun dışında bir profile sahip olan mülteci, makbul mülteci profilinden sapmış olduğu için dışlandığını hissetmektedir.

“Türkler burada beni gördükleri zaman onlardan para isteyeceğimi düşünüyorlar. Ben bizim ev sahibine de bir tartışmada söyledim. “Bu senden aldığım ev, benim Suriye’deki evimin banyosu kadar”. Oradaki banyo benim bu evimden daha iyi. Onun düşüncesi ise benim buraya gelişimin tek amacı para istemek. Ben bu düşünceleri değiştirmek istiyorum. Önceden Türkler hacca gitmeden önce Suriye’ye gelirdi. Bilir misiniz? Bizden elbiseler alırlardı. Biz Türklerin fakir olduklarını zannederdik, bazen sadece yaşlılar gelirdi, fakirdiler. Ama şu an bizim Türkler hakkındaki düşüncelerimiz değişti. Onlar daha uygar bir toplum oldular gözümüzde ama Türkler hala bizim fakir olduğumuzu düşünüyorlar (21 Nolu Aile, Murat’la görüşme).”

Suriyelileri tektipleştirme bir tek söyleme yansıyan bir dışlama değildir. Şam’da yaşayan Filistin göçmeni bir aile, Suriye’nin Filistin politikası çerçevesinde kendilerine sağlanan olanaklar ve tanınan haklar çerçevesinde yaşamlarını sürdürüyorken, diğer

Suriyelilerle beraber Gaziantep'e göç ettiklerinde onlara da kuramsal bölümde detayları verilen "2014 Tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği" gereğince geçici koruma statüsü verilmiştir. Fakat Suriye Hükümeti tarafından kendilerine verilen seyahat belgesi "Le Passe"nin Türkiye Kanunlarına göre bir karşılığı olmadığından o tarihe kadar pek çok Filistinli Türkiye'ye resmi kanalla alınmamıştır. Filistinli göçmenler kaçak giriş yapmak zorunda kalmışlardır. Yönetmelikten sonra verilen geçici koruma kimliğinde "Suriyeli" oldukları beyan edilmektedir ve Suriye'deyken kullandıkları "Le Passe" seyahat belgeleri geçersiz olduğu için ve pasaport başvurusunda bulunabilecekleri bir mercii olmadığı için yasal statülerinin değişmesi, yasal yollarla pasaport çıkartıp, yurtdışına çıkmaları yani seyahat etme hakkından şu an için mahrumdurlar. Suriye'deyken mülteci statüsündeydiler. Suriye vatandaşı da olmadıkları için Türkiye onların ilk önceleri ülkeye girişini kabul etmemiş, girmiş olanların da Suriyelilere tanınan barınma, eğitim, çalışma vb. haklarını onlara tanımamıştır. Türkiye'deki Filistinliler BM'nin Filistinli mültecilere yardım kurumu olan UNRWA'dan da yardım alamamaktadırlar.

"Türkiye'de " Hamas" adında bir kurum var Filistinliler için hayır kurumu bu. Ben çalıştığım 2 yıl boyunca yardım veriyorduk. Filistinli Suriyeliler için ama Gaziantep'te değil, Kilis'te, sonra durdu. UNRWA kurumu Türkiye'de yok. UNHCR sadece Suriyelilerle ilgileniyor. Bu sorunu anlatmak için buradaki Filistinli mülteciler Kızılay'a başvuru yaptılar. İki yıldır yardım alabiliyorlar. Filistinli mültecilere burada kimlik vermiyorlardı. Ben hükümette⁶⁵ çalıştığım zaman, çok çabaladım ve çalıştım dilekçe de yazdık Türkiye'ye. Onlar sonrasında kabul ettiler 2014'te kimlik vermeye başladılar. Şimdi kimliği Suriyeli olarak veriyorlar. Evet, öyle. Bazı şehirlerde de Suriyeli Filistinli yazıyorlarmış. Biz dilekçe yazdık, Filistinli olduğumuzu yazdırmak istedik ama onlar Suriyeli yazdılar ama fark etmez, yani biz Suriye'de uzun süre yaşadık orada devlet böyle yazmış bizim adımıza sıkıntı yok yani ama Filistinli yazılmış olsaydı bakan insanlar aslının nereden olduğunu bilirdi. Bizim için bir sıkıntı olmadı biz Suriyeli sayılırız (10 Nolu Aile, Yusuf'la görüşme)."

Yusuf'un da ifade ettiği gibi, insanların kökenlerini bilme ve bunu gelecek nesillere aktarma hakkı vardır. Filistinli Suriyelilere çifte mültecilik yaşatan bu durum, hukuki dışlanmanın bir örneğini teşkil eder. Eğer Yusuf'un ve ailesinin kimliklerinde "Filistin" yazsaydı dışlanma deneyimleri farklı mı olurdu? Araştırmada görüşülen iki ailenin aile üyelerinden bazıları Türkiye kökenlidir. Dolayısıyla bu aileler soy bağına bağlı

⁶⁵ Suriye Geçici Hükümeti

vatandaşlık almış ve yaşamlarını T.C. vatandaşı olarak devam ettirmektedirler. Fakat yapılan görüşmelerde yerelle ilişkilerinin hala Suriyeli'likleri üzerinden geliştiği bulgusu elde edilmiştir.

“Evet, ama hala adımız Suriyeli. Benim karım Karadeniz asıllı bir Türk. Bize Suriyeli deseler de bizim ilişkilerimiz iyi. Karşıdakini bu duruma ikna edebilersen kolay oluyor ama edemezsen yabancı kalıyorsun zor oluyor (3 Nolu Aile, Fehmi'yle görüşme).”

Fehmi'nin hikayesindeki benzer deneyimler, mültecilerin dâhil olma biçimine genellikle egemen grup tarafından karar verildiğinin göstergesidir. Yusuf'un da Filistinli olması ya da bir başka kaynak kişinin Çerkez olması, Türkmen olması bu olumsuz dışlanma deneyimini pek değiştirmemektedir. Fakat bu etnik aidiyetler yine bu dışlanma sorunuyla baş etmede diğer bölümlerde bahsedileceği gibi karşımıza bir araç olarak çıkmaktadır.

Çeşitli ideolojilerle şekillenmiş Suriyelilere yönelik siyasi söylemlerin sıklıkla gündemi meşgul etmesi toplumdaki Suriyeli algısını şekillendirmektedir. Şekillenen bu algı bu bölümde ele alındığı gibi Suriyelilerin dışlanmasına sebep olan ve araştırmada sıklıkla dile getirilen sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal ve ekonomik yaşamın doğal bir parçası haline gelen Suriyeliler sıklıkla haberlere konu olmakta, sosyal medyada yer almakta böylece medya aracılığıyla yapılan haberlere ve siyasetler aracılığıyla geliştirilen söylemlerin ele alış biçimine göre toplumdaki algı da şekillenmektedir. Dolayısıyla bir sonraki bölümde mültecilere yönelik söylem değişkenliğinin yarattığı sorunlara değinmek elzem olmuştur.

Suriyelilerin etnik köken ve politik gerilim nedeniyle sosyal dışlanma yaşamakta ve sosyal olanaklar da kısıtlanmaktadır, sosyal olanaklar kısıtlandıkça mekânsal olanaklar da kısıtlanmaktadır. Yapılan görüşmede pek çok aile parkta, otobüste vb. gibi kamusal alanda rahatsız edildiklerini ve kötü muameleye maruz kaldıkların dile getirmiştir. Dolayısıyla sosyal olanaklara sahip kişi ve gruplar gezmek, yaşamak ve çalışmak için mekânsal bir çeşitliliğe sahipken ve seçme özgürlükleri varken, mülteciler rahat hissettikleri yani çoğunlukla Suriyelilerin gittiği ve Suriyeliler tarafından işletilen yerlerde sosyalleşmek zorunda hissetmektedirler.

“Pazar günleri geç uyanıyorum ve sonra arkadaşlarımla çıkıyorum genelde Nerelelere gidirsiniz arkadaşlarımla?”

Ortaköy, Hayal Kafe gibi yerlere⁶⁶ gidip kahve içiyoruz.

Hep Suriye mekânlarına mı gidersiniz?

Genelde, bazen Türklerinkine de giderim ama genelde Suriyeli. Daha rahat oluyor (18 Nolu Aile, Mustafa'yla görüşme).”

4.2.3. Mültecilere Yönelik Söylem Değişkenliğinin Yarattığı Huzursuzluk

Çalışmanın bu bölümünde siyasi söylemlerin, kitle iletişim araçlarındaki söylemlerin ve yerel, ulusal medya organlarındaki söylemlerin mültecilerin yaşamlarında ne gibi etkiler yarattığı mültecilerin deneyimleri vesilesiyle irdelenecektir. Araştırmada, yıllar içerisinde Suriyeliler yönelik bakış açısında ve söylemde bir değişiklik hissedip hissetmedikleri ve de yıllar içerisinde yaşamlarının daha zor mu yoksa daha kolay mı seyrettiği soruları ayrı ayrı sorulmuştur. Sonuç olarak; bütün siyasi partilere ve toplumsal kesimlere teşmil edilebilecek ilkesel bir mülteci karşıtlığı ya da yanlılığının bulunmadığı, konjonktörel bir tutumun var olduğu görülmektedir. Savaşın başlangıcından beri burada olan Suriyelileri bu değişimi bizzat deneyimlerken daha sonra gelenlerse diğer Suriyelilerden bu değişimle ilgili fikir alışverişi yapmaktadırlar. Süheyla'nın da ifadelerinden anlaşıldığı gibi Suriyeliler birbirleriyle bu konu hakkında konuşmakta ve bu sorunla baş etmek için birbirlerinden fikir almaktadırlar.

“Yapacak bir şey yok. Valla bilmiyorum ilk geldiğimizde işitirdim, kim Suriye'den gelse evindeki eski eşyayı verirlerdi, çataldan tut da yatağa kadar. Suriyelilere yardım ederlerdi sonra birden durdular. Yani şey oldu, tepki gösterdiler. Bir yerde Suriyeli oturuyorsa rahatsız oluyorlar artık (3 Nolu Aile, Süheyla'yla görüşme).”

14 yaşındaki Yaşam'ın sıklıkla muhatap olduğunu ifade ettiği, “Bize hep aynı soruları soruyorlar; ‘Savaş bitince geri dönecek misiniz?’” sorusu, siyasiler tarafından sıklıkla dile getirilen, mevcut sorunları mültecilerin varlığına bağlayan ve savaş bitince geri dönecekleri için bu sıkıntıların, bu vesileyle geçiciliğini vadeden söylemlerin halk tabanındaki etkisinin sonucudur. Görüşülenlerin neredeyse tamamı bu ve benzeri sorularla muhatap olmuştur, aslen Karadenizli olup, babasının işi nedeniyle yıllar önce Halep'e gidip orada evlenen Türk asıllı Süheyla da buna dâhildir.

⁶⁶ Suriyelilerin işlettiği mekânlar.

“Kim görürse bizi görüyorlar ki Türkçe biliyorum. Hemen ne diyorlar? “Şimdi düzelirse gidecek misiniz?” ya ben diyorum “ben Türküm, memleketime geldim”. Yani diyorlar “gidecek misiniz” ilk soru o, son soru o. Yani hoşlarına gitmiyor (3 Nolu Aile, Süheyla⁶⁷yla görüşme).”

Araştırmada Süheyla'nın “kışkırtma” olarak tanımladığı, medyanın kışkırtıcı dilinin ve kitle iletişim araçlarındaki ayrıştırıcı söylemlerin bu sonucun doğmasındaki etkisi Suriyelilerin farkında olduğu fakat değiştirmeye güçlerinin yetmediği bir sorun olarak dile gelmektedir. Sosyal hizmetin varlığı ve rolü bu sorunu aşılmasında önemlidir. Medya okuryazarlığı konusunda çalışmalar yapmak, mevcut yanlış fikirlerin oluşmasına neden olan ön yargılardan uzaklaşılmasına yönelik çalışmalar yürütmek sosyal hizmetin uygulama alanlarındandır.

“Yani kışkırtma var, kimlerdir bilmiyorum ama onlar kışkırtıyor bir taraftan. Bir taraftarda bazı kimseler arasında çalıp çırpma tartışma olduğundan herkese onlar gibi muamele etmeye çalışıyorlar. Ben diyorum ki “Türklerde yok mu?” Diyorum karısını çocuklarını öldüren var, bütün televizyonlarda var. Bu demektir mi ki bütün Türkler kötü. Yani garip gelen dışarıdan ben gelmişim sığınmışım başkasına zarar vermeyeceğim değil mi? Yani işte canı sıkılıyor insanın (3 Nolu Aile, Söheyla'yla görüşme).”

Süheyla gibi Melek'in de ifade ettiği gibi Suriyelilerin “iyi olmadıklarına dair” söylemler, sosyal medya aracılığıyla hızla yayılmaktadır ve okuyucular aldıkları haberin doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu değerlendirmeden bir kanaat geliştirmektedir.

“Bazıları bizi çok çok seviyorlar, bazıları hiç sevmiyor. Açık söylemek gerekirse bu böyle. Bütün parmaklarımız bir değil. İyi olan var iyi olmayan var. Suriyelilerin de bazıları iyi bazıları değil. Onlar Suriyelilere karşı bir önyargıyla yaklaşıyorlar yani iyi olmadıklarına dair söylemler var (13 Nolu Aile, Melek'le görüşme).”

Medyada ya da yüz yüze olunmayan ortamlarda söylemlere yansıyan bu ayrıştırıcı tutum, daha sonra sataşma ve basına da yansıyan⁶⁸ bazı haberlerde olduğu gibi sistematik şiddet gibi ileride önüne geçilmesi çok zor olan ve uyumu sekteye uğratan gettolaşmanın sebeplerinden de biri olan büyük sosyal sorunlara neden olmaktadır. Süheyla'nın “rahatça eleştirebiliyorlar” diyerek ifade ettiği, eşitlikten uzak hatta küçümseyici bir ilişki biçiminin başlangıcını sembolize eden durum aslında toplumda

⁶⁷ Görüşmeciyi görüşmeyi Türkçe yapmayı talep ettiği için alıntıda kendi ifadelerine yer verilmiştir.

⁶⁸<https://www.sabah.com.tr/yasam/2019/10/08/suriyeli-cocuga-tokat-atan-adam-tutuklandi>

zaten var olan güç ilişkisine Suriyelilerin de dâhil olduğunun göstergesidir. Daha doğrusu Suriyelilerin varlığı, toplumdaki çocuk evlilik, ikinci eş vs. gibi pek çok sosyal sorunu açığa çıkarttığı gibi ilişkilerdeki bu iktidar arayışını da açığa çıkartmıştır.

“Yani bir kere biri diyordu “Suriyeliler gibi saçını uzun yapmış erkek” Rahatça eleştirebiliyorlar. Gelinim orda alışmış siyah giyer, burada normal uzun palto giyer dindar, yolda görürlerse bu Suriyeli diye sataşan var. Öyle bir sataşma ki! Ben rahatsızım tam hastaneye gireceğim eşimle, koluna girmişim zor konuşuyorum, neyse eşim Türkçe bilmez. Arapça konuştum birkaç kelime bilmem ne dedim. Yaşlı bir insan 55-60 yaşında hemen önüme geldi, “gidin memleketinize” dedi. Ben dedim “kim sataştı sana?” Eşimde bir şey anlamıyor soruyor “ne diyor?” diye. Ben dedim “sana karışan olmuyor, sana bir laf söyleyen oldu mu? Ne diye karışyorsun bana?” benimde astımım olduğundan nefesim kesiliyor gibi oldu (3 Nolu Aile, Söheyla’yla görüşme).”

İdeolojiler büyük ölçüde söylem aracılığı ile yayılmaktadır (İlgin, 2003:293). Bu süreç temel olarak, toplum bilincinin hangi ölçütler çerçevesinde çizileceği ve iktidarın bakış açısının ve söylem aracılığıyla toplum tarafından nasıl içselleştirileceği yönünde ilerler. Dolayısıyla medya ve diğer kitle iletişim araçları kimin elindeyse kritik dönemlerde kendi düşüncelerini empoze edecek söylemler geliştirir. Özellikle seçim dönemi gibi kritik dönemlerde, her parti Suriyelilerin mevcudiyetini bir şekilde kendi lehine kullanmaya çalıştığından, partiler arasındaki gerilimden çekişmeden Suriyeliler de nasibini almaktadır. Çalışmada Murat’ın “Onlar Suriyelilerle iskambil kâğıdı gibi oynamasalar çok daha güzel olacak.” Diyerek ifade etmeye çalıştığı durum, uyum sağlamak için çeşitli araçlara, donanım ve sermayeye sahip kişilerin bile bu söylem değişkenliği ve politikadaki dengesiz tutumlar nedeniyle sorunlar yaşadıklarının göstergesidir. Çalışmada Suriyelilerin özellikle bazı muhitlerde bu durumdan kaynaklı gerilimler yaşadıkları sıklıkla dile getirilmiştir.

“Bazı bölgelerde korku oluyor. Benim damadım Ünalı’da oturuyor. Seçim zamanı dışarı çıkarmamışlardı çalıştıkları yerde, burada çok hissedilmiyor ama orda hissediliyor. Bir kere onu kenara çekip dövmüşlerdi. Şansımıza Suriyeliler geldiğinden beri iki yılda bir de seçim oluyor o yüzden seçim zamanlarında Suriyeliler üzerinde oynuyorlar. Bazıları onları ülkeden göndermek isterken bazıları onları muhacir yapmak istiyor. İnsani bir muamele yok yani (21 Nolu Aile, Murat’la görüşme).”

Suriyeliler Türkiye’ye geldiğinden beri kendi ülkelerinde hiç tanık olmadıkları pek çok şeye tanık olmuşlardır. Bunlarda biri de seçim sandığına gitmektir. Murat’ın da belirttiği

gibi, Suriyeliler Türkiye geldiklerinden beri dört kez sandığa gidilmiştir. Bu arada vatandaşlık verilen bazı Suriyeliler de bu seçimler de oy kullanmışlardır. Dolayısıyla Suriyelilerin varlığı, hem oy kullanma, seçim sonuçlarına etki etme, hem de Suriyeliler üzerinden üretilen politikalar ve edilen vaatlerle sık sık gündeme gelmiştir. Seçim dönemlerinde en çok karşılaşılan başlıklarından bazıları; Suriyeli mültecilere vatandaşlık verileceği, mültecilerin bazı illerde seçimin kaderini değiştirebileceği, seçimlerin güvenilirliğine gölge düşürecekleri gibi iddialardır. Bu durum mültecilerin günlük yaşamlarına sirayet etmektedir. Bir kaynak kişinin “Suriyeliler üzerinde oynuyorlar, onların insan olduğunu düşünmüyorlar.” Diye ifade ettiği, Suriyelileri metalaştıran, seçimlerde yüksek oy alma aracı olarak gören vaatler ve söylemler Suriyeli aileleri, yaşamlarını bu söylemleri de göz önünde bulundurarak düzenlemeye mecbur bırakmıştır. Öyle ki bazı ailelerle yapılan görüşmelerde, seçim dönemlerinde evden çıkılmadığı ya da çocuklarının evden çıkmasına izin verilmediği belirtilmiştir.

“Özellikle seçimler olduğu zaman, zaten biz evden bile çıkmıyoruz. Seçim zamanı dikkat ediyoruz. Bu sene geçen yıl olmayan bir şey var; çocukların okulunda, rehberliğe şikâyet ettim hatta. Okulda çocuklar sıkıntı yaşıyorlar bu yıl. Rehberliğe gittim çocuklar bu yıl çok sıkıntı yaşıyorlar dedim geçen yıl böyle değildi. Bu sene neden böyle bir şey oldu? Çünkü nedeni aileler, ben çocukları suçlamıyorum onlar çocuk çünkü. Çocuklar ailelerinden ne duyarlarsa onları söylerler (6 Nolu Aile, Takva’yla görüşme).”

Medyada gördüğü her şeye sorgulamadan inanan pek çok insanın varlığı göz önünde bulundurulduğunda medyanın (yanlış bilgi de olsa) bilgiye erişimde önemli bir kaynak olduğu kabul edilmektedir (Yaylacı ve Karakuş, 2015: 239-240). Örneğin, Suriyelilere yapılan yardımların kaynağı ile ilgili şeffaf bilgiler verilmemekte ve yapılan yardımlarla ilgili gerçeği yansıtan haberler yapılmamaktadır. Bu konuyla ilgili literatürde pek çok yayına rastlanabilir⁶⁹. Bu tip haberlerin toplum üzerindeki etkisi şüphesiz medya okuryazarlığıyla direkt ilgilidir.

“Birşeylerin farkında olmak çok büyük bir rol oynuyor. Yani size bir şey söyleyeceğim fikir alabilmen adına. Bir süre önce hastanede bir Türk öldürüldü. Onu Suriyeliler vurdular. Türk birileri çıktı sonra dedi ki bu olaylar provokasyon olsun diye yapılıyor dedi. İşte medya eğer adil davranırsa durum daha iyi oluyor. Ama bazı medya kanalları hiç dikkat etmiyorlar, dikkati olmuyorlar. Anladın mı? Yani durum ortada onlara ne olursa bize de

⁶⁹http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/iletisimarastirmalari_b32d2.PDF,
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/676834>

oluyor, fiyatlar artınca bizde de artıyor azalınca bize de azalıyor olanlardan bizde etkileniyoruz. Duyarlı olmak gerekiyor (20 Nolu Aile, Faik’le görüşme).”

Medyanın gündemini sıklıkla meşgul eden Suriyelilere yapılan yardımlarla ilgili yalan haberler, yerel halkın Suriyelilere gösterdiği tepkilere kaynaklık etmektedir. Faik’in de ifade ettiği gibi, Suriyelilere verilen hizmetler, yapılan yardımlar medyaya yansımakta fakat onun dışında Suriyelilerin yaşadıkları zorluklara medya aynı yoğunlukta yer vermemektedir.

“Kızılay Kart’tan bahsediyorlar ama bu insanların ev kirasını kim ödüyor ondan kimse söz etmiyor. Tabii.... Türkler sadece yardımlardan söz ediyorlar. Onlar böyle düşünüyorlar medya toplumu etkiliyor. Aslında inanmak ya da inanmamak benim kültürüme bağlı medya ne derse desin benim kendim çözümlene yapmam lazım. Yanlış bir düşünce var ve bu durum siyasiler yüzünden böyle. Biri Suriyelileri göndermek istiyor biri burada tutmak istiyor (20 Nolu Aile, Faik’le görüşme).”

Yapılan yardımlara ilişkin söylemler Suriyelilere yerel halktan kimselerin yaşadığı tartışmalarda da gündeme gelmektedir.

“Bana diyor ki “buraya geliyorsunuz, Suriyelilere ev kirasını bedava veriyorlar, yeme içme parasını veriyorlar.” Ben dedim “kim veriyor parayı? Kimseden bir kuruş bile almadık, paramızla yaşıyoruz. Parası olan burada iş yapıyor fabrika açıyor ama parası olmayan zavallıdır. Evi parası gitmiştir (3 Nolu Aile, Süheyla’yla görüşme).”

Medyanın bu yanlı tutumu sadece Suriyelilere yapılan yardımlar konusunda değil haber niteliği taşıyan hemen her olayda kendini göstermektedir.

“Bir gün Suriyeli biri Türk birini öldürdü. Biz sınıftaydık herkes bize küfür etmeye başladı. Türk biri Suriyeli birini öldürünce haberleri olmuyor ama Suriyeli biri bir Türkü öldürünce hemen haberleri oluyor (18 Nolu Aile, Yaşam’la görüşme).”

Türkiye’yle Suriye arasındaki ikili ilişkilerin tarihi sürecine tanıklık etmiş orta yaş üstü görüşülenler, geçmişte iki toplum arasında bugün yaşanan sorunların hiç birisinin olmadığını dolayısıyla bu sorunların siyasilerin yanlı ve yanlış tutumlarından kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Özellikle Halep gibi Türkiye’ye yakın ve Gaziantep’le eskiye dayanan ilişkileri olan şehirlerde karşılıklı ziyaret ve alışveriş günlük yaşamın bir parçası halindedir. Dolayısıyla bugünkü durumu siyasilerin söylemlerine ve Suriyelileri üretmek istedikleri politikalarda bir araç olarak kullanma

isteklerine bağlamaktadırlar. 62 yaşında, Halepli kaynak kişi Dilek, bu durumu kendi anlilarından yola çıkarak izah etmeye çalışmıştır.

“Biz eskiden kızlarımızı evlendireceğimiz zaman Türkiye’ye gelir eşyalar alırdık onlarda gelir bizden eşyalar alırlardı. Onlarla aile gibi yaşıyorduk. Ama siyasiler bizim üzerimizden oyun oynuyorlar. 3-4 milyon Suriyeli var ama 80 milyon Türk var. Barış içinde yaşamaları gerekiyor. İyi olan iyi kalır kötü olan kötü kalır. Kötü insan zamanla ortaya çıkar (21 Nolu Aile, Dilek’le görüşme).”

Yukarıdaki bölümlerde insanların savaştan, savaşın getirdiği yoksulluktan ve her türlü yoksunluktan kaçmak için göç ettiği üzerinde durulmuştur. Aynı bölümde insanların sadece savaşın etkilerinden değil bizzat savaşın kendisinde yani savaşmaktan da kaçmak için göç ettiğinden ve bunun doğal bir hak olduğundan bahsedilmişti. Suriye’deki iç savaş yıllar geçip karmaşık bir hal aldıkça ve savaşan kişi, cephe, taraf sayısı arttıkça yeni düzenlemeler yeni politikalar geliştirilmiştir, fakat savaş devam etmiştir. Türkiye’nin çatışma halindeki taraflarla olan ilişkilerine göre basında çeşitli haberler yer almıştır. Zaman zaman TSK mensubu askerlerin sınır ötesinde çatışmalara girmesi de bu haberlere konu olmuştur. Dolayısıyla bu durum Suriyelilerin varlığından memnuniyetsiz kitlelerin artmasına neden olmuştur. Pek çok yerel ve ulusal medya organı bu konuyla ilgili haber yapmıştır. Öyle ki tirajı en yüksek Gazetelerin en çok okunan ve en mülteci dostu köşe yazarları bile Suriyelilerin neden ülkelerini savunmak için savaşmadıklarını sorgulama ihtiyacı hissetmiştir⁷⁰. Durum böyle olunca halk tabanında mevcut tartışmalara bir yenisi daha eklenmiştir. Murat, bu konuyla ilgili torununun deneyimini paylaşırken şu ifadeleri kullanmıştır;

“Benim kızımın oğlu Ankara’da Türkiye birinciliği aldı ve o bir Suriyeli. O arkadaşlarından, onlardan daha iyi olduğu için, arkadaşları ona “neden buradasın? Git Suriye’de savaş” diyorlar. “Niye Suriye’yi bıraktınız” diyorlar. O da “ben neden Suriye’ye gidip savaşayım sebep ne? Orda kim kime düşman, ben kiminle savaşacağım” diyor ve daha çocuk bunlar (21 Nolu Aile, Murat’la görüşme).”

Murat’nın deneyiminden de anlaşılacağı gibi sadece basında yer alan haberlerden yola çıkarak, insanlar başka insanlarla ilgili beklentiler içine girebilmektedir. Suriye’de –ilk yıllarda- savaşan kesimler zaten Suriyeli olan gruplar olduğundan, alışılmış klasik da

⁷⁰<http://www.merhabahaber.com/ahmet-hakan-suriyeli-multeciler-ulkeleri-icin-neden-savasmiyor-1325288h.htm>

ülkeyi fethetmeye yeltenen bir “düşman”dan söz edilmediği için “Orada kiminle savaşağım” sorusu dile gelmiştir. Kaldı ki her koşulda insanların savaşmama hakları vardır.

Araştırmanın alan çalışması kısmı 2018-2019 yıllarına denk geldiğinden o dönemde Suriyeliler yaklaşık 7 yıldır Türkiye’dedir. Özellikle ilk göç dalgasıyla gelen kaynak kişiler tarafından Suriyelilerin Türkiye’ye gelmeye başladığı yıllardaki ilişkilere ve o dönemdeki davranış ve tutumlara sık sık atıflar yapılmıştır.

Basındaki söylem bir habercilikten öte bir fikir inşası aracı olarak kullanıldığından siyasi gündeme paralel olarak basındaki söylem, uygulamalar ve halk düzeyindeki tutum ve davranışlar da sürekli değişkenlik göstermiştir. Bu değişken siyasi iklim Suriyelilere verilen hizmetin türünü ve biçimini de etkilemiştir. Örneğin savaşın ilk yıllarında kimsesiz çocuklar sevgi evlerine yerleştirilirken 2016 yılından sonra Adana Sarıçam’daki bir kampa yerleştirilmeye başlanmıştır. Gaziantep Belediyesi kimsesiz ve barınaksız Suriyelilere barınak temin etmek için ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için derneklerle çalışmalar yaparken, 2016 yılında sokakta bulunduğu Suriyelileri kamplara yollama kararı almıştır. Görüşülenlerden Nida, işte böyle bir uygulama nedeniyle, bir gün evinin önündeki ara sokakta arkadaşlarıyla otururken ve çocukları okuldayken kolluk kuvvetleri tarafından zorla kampa götürülmüştür. Kamp yetkililerine durumu izah etmeye çalışmasına rağmen bir sonuç elde edememiştir. Dört gün sonra abisinin yanında çalıştığı Gaziantep’li kamp yetkililerine durumu tekrar izah edince kamptan çıkmasına izin verilmiştir. Bu süre zarfında çocukları ve torunu refakatsiz kalmıştır. Bu ve bunun gibi pek çok örnek dolayısıyla denebilir ki; dönemsel olarak değişen söylem, tutum, davranışların ve uygulamaların Suriyelilerin uyum, tutunma süreçlerini sekteye uğrattığı görülmektedir.

4.2.4. Geleneksel Dayanışma Ağlarının Kaybolması

Literatürde modernleşmeye yapılan atıflarda kentsel modern yaşamın insanları daha bireyci hale getirerek toplumsal ilişkilerden uzaklaştıran yapısına değinilmektedir. Bu da toplumda geleneksel ilişkilerin zayıfladığı, toplumsal bağı oluşturan ana öğelerden biri olarak yardımlaşma ve dayanışma ilişkilerinin bozulduğu ifade edilir. Bu durum,

geleneksel iş birliğine ve dayanışmaya daha çok ihtiyaç duyan ve toplumda kırılğan grubu oluşturan mülteciler için olumsuz bir etkiye sahiptir. Günümüzde mültecilere yönelik söylem değişkenliği ve bu bölüm boyunca dile getirilen pek çok sorun nedeniyle pek çok kentte Suriyeli mülteciler marjinalleşme ve dışlanma gibi kavramlarla değerlendirilmekte, mültecilerin sorunları hem dışlanma, uyum sorunları nedeniyle hem de yoksulluk nedeniyle derinleşmektedir. Yapılan araştırmada mülteci ailelerin bölüm boyunca bahsi geçen sorunlarının bir nedenini de geleneksel dayanışma ağlarının kaybolmuş olmasına bağladıkları görülmüştür.

Geleneğin toplumsal dayanışma ile ilişkisi, sosyal bilimler literatüründe sosyal ilişkilerde modern öncesi dönemde bağlayıcılığı olan birtakım kuralların şekillendirdiği toplum yapısı olarak görülmektedir. Bu ilişki sonrasında, Tönnies (1944)' in cemaat-cemiyet kavramsallaştırmalarında ele alındığı gibi, modern kültürün etkisiyle, toplumun biraradalık tarzı olarak geleneksel dayanışma biçiminin yerine farklı özelliklere sahip yeni bir dayanışma biçimi üretmiştir. Sendikalar ve dernekler bunlara örnek olarak gösterilebilir. Fakat Suriyeliler için dayanışma ailenin bir aile üyesi olan bir kişi için ailede başlayan bir kavramdır. Baş etme stratejilerinde bahsedilen *aile içi düzey* ve bir birim olarak ailenin dışarıyla ilişkileri olarak kabul edilebilecek *aile düzeyi* baş etme mukayese edildiğinde ailelerin baş etme stratejilerinin genelde *aile içi düzeyde* kaldığı görülmüştür. Geleneksel dayanışma ağının devreye sokulduğu bu stratejiyle, ailenin temel sorunun ne olarak tanımladığıyla direkt ilgili olsa da ailenin başvurduğu ilk merciinin yine ailenin kendisi olduğu görülmektedir.

Muhammed'in de ifade ettiği gibi; geniş aile içerisinde nispeten yoksul olan çekirdek aileye destek öncelikle geniş ailenin kendisinden gelmektedir.

“Bizde ailede eğer fakir birisi varsa tüm aile yardım eder ona. Toplumda hiç kimse yardım etmesi için onu zorlamaz. Ama eğer o akrabalarına yardım etmezse toplum onun arkasında konuşur. Bu aile yardım alıyor ama ailesi tarafından bir yardım görmüyorlar derler. Halep'ten gelen fakir insanlar bu yüzden burada çok zorluk çektiler (16 Nolu Aile, Muhammed'le görüşme).”

Muhammed'in ifadelerinde kuramsal kısımda da bahsedilen *habitus* kavramının izdüşümünü görmekteyiz. Yardım etmek bir ahlaki norm haline geldiği için “toplumun onun arkasından konuşacak olması” ailelerin birbirlerine yardım etmelerinde etkili bir

güçtür. Fakat burada arkadan konuşacak kimselerin olmaması ve de yoksulluk ve varsılılıkla ilgili tanım da değişmiş olabileceğinden yani geleneksel dayanışma ağlarının değişen koşullar nedeniyle erozyona uğramış olması Suriyeli ailelerin yaşadıkları sorunlardan biridir.

Geleneksel yaşam biçiminin neredeyse bütün özelliklerini taşıyan özellikle Suriye'nin kırsal bölgelerinden gelen ailelerdeki görüşülenler yaşadıkları sorunlarla baş etme konusunda ailenin önemini sıklıkla dile getirmişlerdir.

“Aile bizde çok etkilidir, eğer ailede fakir birisi varsa herkese ona yardımcı olur (13 Nolu Aile, Melek’le görüşme).”

Görüşülenlerin ifade ettiği gibi özellikle yoksullukla ilgili sorunlarda geleneksel dayanışma ağlarının işlenmesi toplumsal ahlaki gizli bir yükümlülüktür. Dolayısıyla Suriye'deki yaşantısıyla Gaziantep'teki yaşantısını mukayese eden görüşülenler yoksul ailelerdeki daha da yoksullaşmasını ve daha çok zorluk çekmesini bu geleneksel dayanışma ağlarının kaybolmasına bağlamaktadırlar;

“Halep'teyken fakir insanların bu kadar sıkıntısı yoktu, çünkü aileleri yardım ediyorlardı onlara (20 Nolu Aile, Semiha'yla görüşme).”

Suriye nispeten bir sosyal devlet özelliği taşısa da bu durum halkının refah düzeyini arttırmaya yetmemektedir ve artan yoksulluk sorunu için halk kendi içinde çözümler üretmektedir. Bu çözüm üretme çabasına örnek olarak Halep'te sanayicilikle meşgul olan fakat Gaziantep'te emekli olmayı tercih ettiğini söyleyen Murat Halep'teki sanayi bölgesinde işverenlerin çalışanlarının yoksulluk sorunlarına sadece yardım odaklı değil aynı zamanda tam anlamıyla olmasa da bir nevi sigorta sistemi oluşturarak çözümler üretmeye çalıştıklarını ifade etmiştir.

“Ben sana başka bir örnek vereceğim benim fabrikam vardı ben her yıl orda çalışanlara bir teneke yağ alıyordum, çoğu insan böyle yapıyor. Eğer çalışanların durumu kötüyse onlara yardım ediyoruz. Ama burada böyle bir şey yok. Mesela çalıştığımız fabrikalarda sosyal ticaret fonu oluşturuyorduk. Her çalışan kendi maaşından 200sl bir sandığa atıyor. Her ay bir kişiye bu parayı veriyorlar ve o kişi isterse bu parayla sonradan ev satın alabiliyor. Sadece benim fabrikamda değil bölgede birkaç fabrikada da aynı şeyi yapıyorlardı (21 Nolu Aile, Murat'la görüşme).”

Murat'ın örneğinde olduğu gibi geleneksel dayanışma ağı sadece aile içi ilişkilerde kendini gösteren bir dayanışma modeli değildir. İşveren-işçi ilişkisinde de görülmektedir fakat maalesef hak temelli değil, güç ilişkisine dayalı bir yardım modelidir. Bu uygulama üst sınıfa mensup pek çok işverenin aynı ya da benzer şekilde ortaya koyduğu sistemleştirmeye çalıştığı bir uygulamadır. Araştırmada bu uygulamaya ya da benzer uygulamalara başvurup vurmadıkları görüşülenlere sorulmuştur görüşülenler, örgütlenmenin yasak olması nedeniyle münferit olarak bu be benzeri şekillerde çalışanlarına yardım sağladıklarını ifade etmişlerdir.

“Evet, biz de aynı şekilde yapıyorduk. Ailelerin sıkıntılarına bakıyorduk. Bizde örgütlenme gibi şeyler yasaktı. Dolayısıyla biz sorup soruştururduk, bizim orada bir aile vardı Abdan, ailesi her 3 ayda bir orda toplanır, bu insanların durumlarını konuşurduk, kim fakir kimlere yardım edilebilir onları belirlerdik (18 Nolu Aile, Mustafa'yla görüşme).”

Örneklerde de görüleceği gibi aile içi veya aile düzeyinde yoksullukla baş etme stratejisi olarak kabul edilebilecek geleneksel dayanışma ağlarına dâhil olma çabası sadece aile ve iş ilişkilerinde ortaya çıkmamıştır. Kuramsal bölümde Suriye’de yeni yapılanmaya başlayan fakat ancak münferit düzeyde ilerleyebilen “hayırseverlik” de geleneksel dayanışma ağları için bir örnek teşkil etmektedir. Görüşülenlerden, Ümran'ın ifadeleriyle bu deneyimi paylaşacak olursak;

“Halep’te bir avukat vardı, bize ev verdi, masraflarımızı o karşıladı. Biz Antep’e geldikten sonra da yardım etmeye devam etti. Sonra duyduk ki Avrupa’ya gitmiş (1 Nolu Aile, Ümran’la görüşme).”

Aile içi veya dışı gelenekselleşmiş ve Suriye’deki sisteme göre kurgulanmış her türlü dayanışma ağından bu yeni yaşam koşullarında mahrum kalmış olmak Suriyeli mültecilerin yaşadıkları sorunlarla baş etmelerinde çeşitli zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır.

Geleneksel dayanışma ağlarının kaybolması sosyal hizmetlere yani formel destek mekanizmalarına duyulan desteği arttırmaktadır. Dolayısıyla Suriyeli mülteciler hem mülteciliğin getirdiği zorlu koşullar nedeniyle hem de mevcut geleneksel dayanışma ağlarından koptukları için sosyal hizmetlere yerelde bulunan diğer insanlardan daha çok ihtiyaç duymaktadırlar.

4.2.5. Sosyal Hizmetlerin Erişilemezliği, Yetersizliği ya da Yokluğu

Önceki örneklerde çocuklarını bırakacak yer bulamayan annelerin geleneksel dayanışma ağlarından kopmalarının yarattığı zorluğa tanıklık ederken, bu bölümde geleneksel dayanışma ağlarının yerine ikame etmesi gereken sosyal hizmetlerin yetersizliğinin, yokluğunun yarattığı zorluklara ve niteliğinin taşıdığı risklere değinilecektir.

Araştırmada, kaynak kişilerin “sorun” olarak ele aldığı, olgularla baş etmelerini kolaylaştıracak ve uzun vadede toplumsal uyuma katkı sağlayacak olan sosyal hizmetlerin yokluğunun veyahut yetersizliğinin ne gibi bir sorun teşkil ettiğine değinmek hem ilerde sorunlara çözüm üretecek çalışmalara zemin hazırlaması hem de alanda çalışanların alan çalışmalarının ne gibi sonuçlar verdiğiyle ilgili fikir edinmesi açısından elzemdir.

Modern yaşamla birlikte ailenin yükümlülüğü olan bakım, eğitim gibi pek çok görev sosyal devlete tahvil edilmiştir. Dolayısıyla modern yaşamın bir gerekliliği olan çalışma işlevini yerine getirecek aile üyeleri çocuk bakımı, yaşlı bakımı gibi sorumluluklarını devlet kurumlarına bırakarak bu durumun işlevlerini yerine getirmesinde bir engel teşkil etmesinin önüne geçebilmişlerdir. Araştırmanın evrenine bakıldığında çoğunluğu hem başka bir ülkeye hem de köyden kente göç etmiş olan, pek çok aile için de bu durum geçerlidir. Köy yaşamında alışlagelmiş pek çok sorumluluk ailede başka kişilere (de) devredilmiş, aile üyelerinin sorumluluk alanı genişlemiştir. Dolayısıyla genişleyen bu sorumluluk alanı içinde geleneksel olarak devam eden, hasta bakımı, yaşlı bakımı, çocuk bakımı gibi yükümlülüklerin devredebileceği sosyal hizmet mekanizmaları olmadığı için bir de üstüne mülteciliğin getirdiği iletişim, uyum, kaynaklara ulaşamama gibi sorunların eklenmesiyle mülteci ailelerin yaşadıkları çatışma hali daha uzun sürmektedir.

Geleneksel dayanışma ağlarından kopmak ve yeni bir ülkede yeni bir şehirde, mülteciliğin de getirdiği zorluklarla bir birey olarak ayakta kalmak ve bir aile olarak bütünlüğü korumak oldukça zorken bunlara ilaveten mevcut formel desteklerden de uzaklaşmış olmak ve yeni yerleşilen ülkedeki kaynak ve destek mekanizmalarından haberdar olmamak veyahut olunsa dahi bunlara ulaşamamak mülteci aileler için yeni çatışma yeni sorun alanları anlamına gelmektedir.

Yapılan araştırmada kaynak kişilere Suriye’deyken yardım alıp almadıkları, yaşamlarını idame ettirirken onlara destek olan mekanizmaların var olup olmadığı yönünde sorular yöneltilmiştir. Bir üst bölümde bahsedildiği gibi özellikle alt gelir grubuna mensup ailelerin hemen hepsi ailelerinden veya etrafındaki yakınlarından, işverenlerinden yardım almaktadırlar. Buna ilaveten Suriye’de çeşitli dönemlerde çeşitli şekilde işleyen formel destek mekanizmaları da mevcuttur. Dolayısıyla bugün Gaziantep’e gelen Suriyelilerin pek çoğunun yoksul kesimlerden geldiği gerçeğiyle hareket edecek olursak, çoğunun hem geleneksel dayanışma ağları desteğinden hem de bildikleri ve kullanabildikleri formel desteklerden mahrum kaldığını söylemek olanaklıdır. Suriye’de ücretsiz olan sağlık ve eğitim hizmetlerinin yanı sıra yapılan, gıda desteği vs. gibi uygulamalar Suriye’de yoksulluk çekenlerin açlık sınırına düşmesine engel olmuştur. Bundan dolayı önceki bölümlerde Yaprak, “*yoksulduk, ama rahattık*” diyebilmiştir. Suriye’deki sosyal yardımların ailelerin ekonomik sorunlarla baş etmelerine katkısını anlatırken Fehmi, “sosyal yardımların çok önemli bir etkisi var. Sosyal durumu iyi olan da fakir olan da bizde yardım alıyorlardı” diyerek yoksullara yapılan yardımların sadece geleneksel dayanışma ağlarıyla ilgili olmadığını devletin de bu yönde bir politikası olduğunu belirtmiştir. Diğer görüşülenler de bu durumu sıklıkla dile getirmişlerdir;

“Devlet onlara kupon yardımında bulunuyor söylediğim gibi. Onlar kuponla, çay, şeker, pirinç alıyorlar her ay. Ücretsiz hastaneler var ama dünyadaki en kötü hastaneler sonra ücretsiz hastaneler kalmadı tabi şu an Halep’te ücretsiz hastane kalmadı. Tahlil yaptırmak istiyorsanız para ödemek zorundasınız. Beşar al Asad devrinde yardımlar azaldı, böyle oldu. Hafız al Asad devrinde her şey ücretsizdi (3 Nolu Aile, Fehmi’yle görüşme).”

Araştırmada Suriye’de hâkim olan ataerkilliğin gelinen noktada yani Gaziantep’e de güçlü olması nedeniyle kendini yeniden inşa edecek zemin bulduğu ve bundan dolayı çeşitli mağduriyetlerin yaşandığı da tespit edilmiştir. Örneğin, araştırmada özellikle alt gelir grubundan olan ailelerdeki kız çocuklarının hemen hepsi 18 yaşından önce evlilik yapmıştır. Bu evliliklerin bazıları doğum esnasında hastanede tespit edilmiştir.

“Kızınız kaç yaşında? 17 yaşında.

-Resmi nikâh mı yapıldı yoksa dini nikâh mı? Dini nikâh yaptılar.

-Sonra resmi nikâh yaptınız mı? Hayır, benim kızım 19 yaşına girince yapacaklar resmi nikâhı. -Siz böyle bir karar alırken korkmadınız mı? Kocasını iyi bir adam. Benim çocuklarım gibi kalbi çok temiz.

-Çocukları var mı? Evet, bir oğlu var

-Senin kızın hamile kaldığında nasıl doğum yaptı, hastaneye gittiğinde 18 yaşından küçüktü nasıl oldu? Kendisi hastaneye kontrole gittiğinde doktor kendisine sormuş tabi ondan önce 3- 4 kere gitmiş doktor bir şey dememiş acildeki doktora gidince “evden mi kaçtın?” diye sormuşlar, “yok” demiş benim kız. Oradaki bir hemşire doktora “onlar öyle küçük evleniyorlar” demiş, “evden kaçmıyorlar” demiş, doktora “yok ben görevimi yaparım” demiş, polisi aramış. Kızım sonra beni aradı “anne gel” dedi. Kızım çok korktu eşini de alacaklardı. 2 zabıta geldi bizi aldı karakola gittik. “Valla kaçmadı” dedik biz verdik, burada da fotoğraflar var dedik. “Oğlum bu kız sabah doğum yapacak” dedim “yine karakola mı gelelim” dedim. “Yok, abla biz fotoğraf çektik, al bu sende bulunsun” dedi, bir şey olursa diye zabıt yazdırdık. Doğum yapacakken mücahitler hastanesine gittik. Yatış istediler, “hanım nerde” dediler “ha burada” dedim. “Kocasını nerde” dediler “burada” dedim. Beni orada heyecan tuttu. Bizde karakola “mağfar” derler mağfara gitti oğlum” dedim. Anlamıyor beni. Sonra iki tane güvenlik yanına geldi. “Ne var ya?” dedi. “Bu kaç yaşında?” diye sordular “17” dedim “ya” dedi “bırakın, daha dün 12 yaşında birini getirdiler, bırakın ya” kalktım ve o kâğıdı gösterdim dedim “oğlum benim okumuşluğum yok al oku bunu karakoldan verdiler” dedim “tamam, tamam” dediler. Allaha şükür doğumu da yaptık çıktık oğlanda 1 yaşında oldu (17 Nolu Aile, Rabia⁷¹’yla görüşme).”

Bazı evliliklerde çocuk 18 yaşını doldurunca resmi nikâh kıyılmakta fakat pek çoğunda hala gayri resmi olarak devam etmektedir. Burada sadece çocuklar değil, hukuki korumadan mahrum kalmış kadınlar da mağduriyet yaşamaktadırlar. Örneğin Aydan’ın hikâyesine bakıldığında gayri resmi olarak yaptığı 3. Evlilik aslında yine gayri resmi olarak tek taraflı bir şekilde erkek tarafından sonlandırılmıştır. Aydan evliliğinde pek çok kez fiziksel şiddete maruz kalmış, haklarını alamadan ailesinin evine dönmüştür. Ailesinin yanına döndükten bir süre sonra da hamile olduğunu fark etmiştir.

“5 yıldan sonra ben burada ikinci kez evlendim. Şansım hala kötü. Evlendiğim adam boşanmıştı benimle evlendikten sonra eski karısına geri dönmek istedi. Stüdyo ev kiralamıştık kocamla orada kalıyorduk ayrılık kararı alınca stüdyoyu teslim etti, bana da 2 seçenek sundu “ya benimle diğer karımın oturduğu eve gel, ya da git”. Bu durum benim için zor. Eski karısına dönmesi gerektiğini hissetti. Döndü karısına.

Suriyeli miydi yoksa Türk mü? Kendisi Suriyeli. Bende kendisinden boşandım kabul etmedim. Bende üçüncü kere evlendim. Kendisi hastaydı ilaç alıyordu, ben de ilaç aldığımı fark edemedim sık sık bana sıkıntı çıkarıyordu ve sinirleniyordu. Bana vuruyordu. Ben niçin sinirlendiğini anlamıyordum, evde bulduğum ilacı aldım doktora götürdüm, doktor bu ilacın sakinleştirici olduğunu söyledi. Ama kocam bana bu mide ilacı diyordu yalan söyledi

⁷¹ Kaynak kişi Türkmen olduğu için Türkçe konuşmayı tercih etmiştir. Alıntılarda kendi ifadeleri kullanılmıştır.

bana. Çevremdekiler bana “tahammül et” dedi. Tamam, “dayanabilirim” dedim ama beni pek çok kez dövdü. Bana “git” dedi. Ben de ona “sen git” dedim. Evden çıkmak istemedim hatta ben onun çıkmasını istedim. Ama o bana “eşyalarını topla ve git” dedi. Bunlar olunca ben de erkek kardeşimi aradım ve ona anlattım her şeyi gece saat ikide beni almaya geldi. Ailemin yanına geldim. (9 Nolu aile, Aydan’la görüşme).”

Bu örnekteki evliliğin ne Suriye’deki evlenme normlarına ne de Türkiye’de medeni kanunla koruma altına alınmış ve düzenlenmiş evlenme normlarına uygun olduğu görülür. Dolayısıyla ataerkillikten güç alan bu muamele, hiçbir denetime maruz kalmayacağını ve ceza almayacağını bilen erkekler için hukuki boşluğun bir fırsata dönüşmüş olduğunu göstermektedir. Uyumu ve bütünleşmeyi sağlamanın yolu mültecilerin ve mültecilerin olduğu kadar yerel halkın da yasal çerçeveler dâhilinde hareket etmelerini sağlamaktır. Bu sorunun çözümünde dayanağı yasal düzenlemeler ve insan hakları olan sosyal hizmetlere çok büyük görev düşmektedir.

4.3. Baş Etme Stratejileri

4.3.1. Baş Etme Stratejisi Olarak Evlilik; Aile Bireylerinin Yoksulluk ve Sosyal Güçsüzlük Nedeniyle Evlilik Yapması

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Mültecilik döngüsü içerisinde kadın ve kız çocuklarına yönelik cinsiyete / toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti sınıflandırmıştır.⁷² Bu sınıflandırmaya göre kadınlar ve kız çocukları göç öncesi, çatışma anı, göç sürecinde ve sonrasında birçok risk ve tahdide maruz kalmakta, kadın bedeni iktidar sahipleri, çatışmada askerler veya milisler, yeni aile bireyleri, bakıcı ve koruyucular tarafından istismarın ve tecavüzün, insan kaçakçılığının hedefi olabilmektedir. Kadınların çoğu, yetersiz barınma koşullarında yaşamını sürdürmekte, cinsiyet temelli şiddet riski altında ev sahipleri tarafından istismar edilmektedir (Kaya, 2018b).Yapılan pek çok çalışma, bu riskler göz önünde bulundurularak, Suriyeli kadınların savaş bölgelerinde veya göç ettikleri ülkede yaşadıkları ekonomik ve sosyal

⁷² Bkz. <http://www.unhcr.org/tr/tum-multecilerin-yasadigi-koruma-sorunlari-kadınlar- tarafından-dapaylasilir>, Erişim Tarihi: 15.10.2019.

sorunlar karşısında yaşamlarını “onurlu” bir şekilde devam ettirebilmek için evlilik⁷³ yaptıklarını ortaya koymuştur⁷⁴⁷⁵. Mülteciler açısından evlilik, ev sahibi toplumla bağ kurma, ekonomik destek, korunma, sosyal destek mekanizmalarına ulaşma aracıdır. Evlilik, genel itibarıyla, ekonomik ihtiyaçlar, çocuk sahibi olma arzusu ve sevgi temelinde gerçekleşen bir sözleşme olmasına rağmen göç ve savaş koşulları, evlilik kurumuna farklı fonksiyonlar yüklenmesine yol açar (Kaya, 2018a). Evlilik, göç eden kimseler için göç edilen yerde “dışarıdakiler” olmanın dezavantajının üstesinden gelmek için kadınlara bir araç sağlamaktadır. Bu nedenle göçmen kadınlar, yaşamakta oldukları sosyal dışlanmayı ve ekonomik sorunları gidermek ve göç etmiş oldukları topluma uyum sağlamayı kolaylaştırmak için evliliği bir strateji olarak görmektedirler (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011).

“Şimdi sana bir şey söyleyeceğim kocam şehit olmadan önce ben çok eşlilik konusuna karşıydım. Ne yani Muhanned, eski eşim üstüme evlense vallahi boğardım yani çok zor bir şey o şehit olduktan sonra kendime dedim ki “iyi ki de şehit olmuş da kuma getirmedim”. Dullar çoğaldı. Evet, ben yaşamımda çok acı çektim kocam şehit olduktan sonra çok zulüm gördüm, ben de evlendim ikinci eş olarak (23 Nolu Aile, Aliye’yle görüşme).”

Ekonomik kaynakların kıt olduğu bir ortamda evlilik, sosyal güvence işlevi görmektedir. Dolayısıyla kadınların aynı nedenle birkaç kez evlilik yaptıkları da görülmektedir. Daha önce de hikâyesinden bahsettiğimiz Aliye, savaş koşullarında kadınların düştüğü durumu betimlemiş; kadınların yokluktan ve çaresizlikten kurtulmak için evlenmek zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Kadının zayıf düşmesiyle kadın üzerindeki tahakküm artmış ve ataerkilliğin yeniden üretilmesine sebebiyet vermiştir.

“Orada dul kadınlar arttı. Çok küçük yaşlarda dul kalanlar oldu, hala çocuklardı. Bu dul kadınlara insanlar tahakküm kurmaya başladılar. Bir hafta evli kalanlar da vardı. Tabi ki bütün erkekler değil bazı erkekler bunu yapmaya başladılar. Yaşlı erkekler mesela 60 yaşında olan erkekler küçük kızlarla evlenmeye başladı, gizli evlilikler olmaya başladı. Bazı erkekler şehit ailelerinin çocuklarına bakıyor. Ama 70 yaşındaki bir erkek 18 yaşındaki bir kızı alıyor bu çok kötü bir durum. Sadece parası olduğu için ve

⁷³ Çalışmada kullanılan “evlilik” kavramı bazı görüşmelerde kanunen karşılığı olan evlilik akdine karşılık gelirken bazı görüşmelerde resmi normlara uygun olmayan yani meşruiyeti olmayan, “imam nikâhıyla statü kazandırılan evlilik” şeklindedir.

⁷⁴<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201809171035231796-turkiye-suriyeli-kadinlar-evlilik/> erişim tarihi: 10/07/2019

⁷⁵<http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehves-evin/suriyelilerle-evlilik-ticarete-donustu-1828673> erişim tarihi: 10/07/2019

çocuklarına bakması için kadın kabul ediyor. Ben yaşlı bir insanla tekrar evlendim ama dayanamadım, ben benim yaşında biriyle evlenmek isterdim beni sevmesini isterdim. 3. Kere evlendim sonra (23 Nolu Aile, Aliye'yle görüşme).”

Bu çalışma da göç alanında yapılan pek çok çalışmayı destekleyerek, Suriyeli kadınların hem Suriye’de hem de göç ettikten sonra Gaziantep’te yaşadıkları ekonomik ve sosyal sorunlarla baş etmek için evlenmek zorunda kaldıklarını göstermiştir. Kadının yaşadığı sorunlarla baş etmek için evliliği tercih etmesinde mensup olduğu ailesinin yapısı ve dinamikleri de etkilidir. Kocasıyla beraber geçim kaynaklarını da kaybeden kadın yeniden kaynak üretecek donanımına sahip olmadığı için evlenmek zorunda kalmaktadır.

“Babam beni ve çocuklarımı bıraktı, dul olmama rağmen. Babam eski evimize gidip oturdu, kardeşimin ve annemin öldüğü evde. Benim erkek kardeşim hastaydı bu yüzden çalışmıyordu. Babam yeni eşiyile beraber yaşamaya başladı. Ben yalnız kaldım, sonra evlendim (23 Nolu Aile, Aliye'yle görüşme).”

Yoksulluk sebebiyle erişilemeyen olanaklara erişme ihtimalinin ve de erkeklerin bu konuda verdiği vaatlerin kadınların evlilik kararında etkili olduğu görülmektedir.

“Tekrar evlendim, zengin biriyle ama karısının haberi yoktu. O kimsenin bilmesini istemedi yani. Bana ben size bakarım dedi. O sadece haftada bir kere yanıma geliyordu. Zengindi kendisi masraflarımı karşılıyordu. İyi bir insandı, duygu yoktu sadece geliyordu bir saat kalıp gidiyordu. Bunukuzum hasta olduğu için kabul ettim. Kızım o günlerde hasta olmaya başlamıştı. O adam bana maddi da yardımcı oluyordu kızımın ilaçlarını karşılıyordu bu yüzden sesimi çıkarmıyordum (23 Nolu Aile, Aliye'yle görüşme).”

Aileler için de kendilerinin sunamadığı olanakların başkaları tarafından sunulduğu görmek, özellikle göçmenliğin ve yerinden edilmişliğin getirdiği zorluklarla mücadele ederken, ailedeki kadınları evliliğe teşvik etmek için ya da mevcut evliliği devam etmeleri yönünde kadınlara baskı yapmaları için bir “geçerli” bir sebep haline gelmektedir.

“Her boşanmak istediğimde Mustafa (kardeşi) yanıma gelip bana bırakırsan ne yapacaksın babanın yanında yaşayamazsın, kimsen yok senin, sana kim bakacak derdi. Mecbur bu durumlara tahammül etmem gerekiyordu (23 Nolu Aile, Aliye'yle görüşme).”

Buna ilaveten göçün getirdiği pek çok zorluk, Suriye’de, aslında bölgede, hâkim olan ve ağırlıklı olarak geleneksel yaşam tarzının egemen olduğu kırsal kesimde baskın olarak görülen ataerkil anlayış ve sosyal uygulamalarla birleşince evlilik yalnızca kadınlar için değil, erkekler için de bir baş etme mekanizmasına dönüşüyor.

“Ben ikinci kez evlenmeyi hiç istemedim ama ikinci eşim babamın teyzesinin kızı oluyor bir süre bizimle birlikte oturdular. Benim ailem onunla evlenmemi istedi. “Evleneceksin” dediler.

-Evlenmen sence onlar için neden bu kadar önemli?

Bilmiyorum...beni ikna ettiler evlilik için. Benim annem yaşlı bir kadın ve bakıma ihtiyacı var yoruldu, babamda felçli bakıma ihtiyacı var. Benim kız kardeşimde küçük okula gidiyor (11 Nolu Aile, Ömer ile görüşme).”

“Evlilik” sadece bireylerin yaşadıkları sorunlarla baş etmekte kullandıkları bir bireysel strateji değil aynı zamanda ailenin sahip olduğu statüyü koruyabilmesi için veya aile bireylerinin geleceğini inşa etmek için, aile olarak, benimsenen bir stratejidir. Bu stratejik planda aile bireylerine yüklenen görevler vardır. Bu görevler, ebeveynlere çocuklarına “iyi” evlilik yaptırma sorumluluğu yüklerken. Çocuklarına da kendileri için seçilmiş adaya rıza gösterme mecburiyeti yükler.

“Aile demek çocuklarıma göz kulak olmak demek, kızım var mesela ona iyi bir aile kurmak, bunların sorumluluğu demek. Mesela oğlumuz iyi bir kız seçmemiz gerek, Halep’ten, birlikte yaşayacağımız iyi bir kız...Burada oturduğumuz için dernekler yardım vermiyor ama iyi bir muhitte oturursam kızıma iyi görücü gelir, kötü muhitte oturursam kötü, bu yüzden başka yerde oturamam...Benim kızım için çok kişi geldi. 2 Türk aile de geldi istedi, istediğimiz gibi insanlar değillerdi, köylülerdi. Annem kocamı ikna etmeye çalışıyor, dayım da konuştu kendisiyle, son dakikaya kadar eşim kabul etmedi. Benim dayım da diyor ki bu insanları kabul etmediniz diğeri gelecek. Bu kapı çalınacak senin kızın evlenene kadar. Çok şükür oldu (13 Nolu Aile, Melek’le görüşme).”

Hane halkına bakım yükü olarak görülme de mülteci kadınların evlilik kararında etkilidir. Yapılan araştırmalara göre (Gültekin vd., 2018) Suriyeli ailelerin %30’unda birden fazla aile tek haneyi paylaşmaktadır. Kadınların istihdama katılımının düşük olması, katılımı halinde de düşük ücretle çalıştırılmaları kadınları hane içerisinde bakıma muhtaç konuma düşürmektedir. Bu durumun da kadının evlilik kararı almasında

etkili olduğu görülmektedir. Annesi ve ablasının ailesiyle ve kızıyla aynı haneyi paylaşan Aydan da hane halkına daha fazla yük olmamak için ve evden ayrılmanın başka yolu olmadığı için üçüncü evliliğini yapmaya karar vermiştir.

“- Aydan neden istedi evlenmeyi?

- Evinin olmasını istedi, eğer kadının maddi da yeterli geliri varsa erkeğe ihtiyaç yok. Kadının işi, parası yoksa yanında mutlaka birinin olması gerekir, evlenmesi gerekir (Büşra’yla görüşme).”

Bazı tarihsel uygulamaların, İslami kültür içerisinde himaye ve koruma amaçlı çok eşliliğe meşruiyet kazandıran söylemlerin ve örneklerin de benimsendiği çalışmada görülmüştür. İslam Peygamberi Muhammed’in dul kadınlarla himaye ve yardımlaşma amaçlı evlenmesi sosyal güçsüzlükle baş etmede çok eşliliği meşrulaştırmaktadır.

“- Evet, şehit olan birinin karısıyla evlenmeyi düşünüyordum, çünkü şehitler çok arttı. Her evde dul var. Ben de evlenme kararı aldım. Allah bize yardım eder dedim. İki çocuğu var; Rahaf ve Rouaa.

- Sen bu kararı aldığın zaman ailene ve Esra’ya danıştın mı?

Hayır, annem ve babam devlet tarafında kalıyordu. Kimseyle konuşmadım sadece karım ile konuştum. Ona evleneceğimi söyledim. Aliye’nin hikâyesini Esra’ya anlattım. Bana yardımcı oldu. İlk günler zordu. Sonra durum iyileşmeye başladı. Yani savaştan dolayı böyle oldu yardıma ihtiyaçları var. Engelli bir kızı var hastaneye gitmesi gerekiyor kim ona yardımcı olacak? Zaten biz arkadaşlarla konuşuyorduk. Hepimizin böyle evlenmesi gerekiyor diye. Böyle kadınlar için. Hazreti Muhammed, Peygamberimiz 9 kadınla evlendi, bize 4 kadın ile evlenmemiz için izin verdi, bu Ghouta’da normal bir durum, biz boşanmış kadınlar ile evlenmiyorduk ama kadın dursa kocası şehit olmuşsa başka bir durum oluyor, çocukları da varsa bir erkeğin yardımına ihtiyaçları var.”

-Savaş olmasaydı yine ikinci evliliği düşünür müydün?

-Bilmiyorum (gülümsüyor) (23 Nolu Aile, Ahmet’le görüşme).”

Savaş koşulları, dini ve kültürel yatkınlık ve ataerkil gelenek dul kadınların himaye edilmesi için çok eşliliği meşru kılmaktadır. Burada içselleşmiş toplumsal rollerin, bireylerin seçimlerine veya kararlarına nasıl yansıdığını görebiliyoruz. Bu içselleşmiş rollerle kadınlar erkeklerin ikinci, üçüncü karısı olma kararı alabiliyorken, evli kadınlar da kocalarının ikinci, üçüncü evliliklerini yapmalarına rıza gösterebiliyorlar.

“Beneşimi çok seviyorum. Ondan ayrılmak istemiyorum. Yuvamı yıkmak istemiyorum. Birşehidi neşini almak istiyor, çocuklarına bakmak için, ben de itiraz etmedim. Nişandan

sonra biraz alındım. “Eğer istemiyorsan bırakabilirim” dedi, ama ben istemedim (Esra ile görüşme).”

Ataerkil düzenin evlenme pratiklerine bu şekilde sirayet etmesi ve kadınların buna rıza göstermesi Dahrendorf’un toplumsal cinsiyet rolleri kavramının sosyoloji ve psikoloji sınırında durduğu ve rollerin öğrenilmesinin hem toplumsallaşma hem de içselleştirme aracılığıyla gerçekleştiği (Connell, 1987:79) fikrini desteklemektedir. Toplumsal cinsiyete yönelik bu teoriye göre, cinsiyet rollerinin öğrenilmesi toplumsallaşma ve rollerin içselleştirilmesi aracılığıyla gerçekleşmektedir. Araştırmada da ataerkil bir düzeninin egemen olduğu Ghouta kırsalından gelen bu aile, cinsiyet rejiminin somut ilişkiler içinde nasıl görüldüğünün örneğidir. Bu ailede alışlagelmiş iktidar mekanizmalarının nasıl barındığını, kadınların ve erkeklerin bu mekanizmalar içindeki yerlerini görebiliyoruz.

Evliliğe dair başka bir örnekte de görüleceği gibi göçün ve mülteci olmanın getirdiği zor koşullar bireylerin ya da ailelerin daha önceden sahip oldukları eşitsiz koşulları bile sürdürmek istemelerine neden olmaktadır. Aslı’nın hikâyesinde olduğu gibi, fiilen olmayan, ailede hiçbir işlevi kalmamış ve hatta zaman zaman şiddet uygulayan, mevcut koşulları iyileştirmek bir yana daha da karmaşıklaştıran kocanın, her şeye rağmen evine dönmesi çağrısı aslında bir ataerkil ilişkiyi sürdürme ve hatta yeniden inşa etme pahasına mevcut sorunlara bir çözüm! Olarak görülebilmektedir.

Ataerkillik kadınlarda, her şeyden önce, istediklerini yapmaya ya da bir değişimi gerçekleştirmeye muktedir oldukları fikrini yok eder. Dolayısıyla Galiye de kocası olmadan yeni yaşamında tutunabileceğine dair, onuruyla yaşayabileceğine dair inançsızdır.

“Kocam iyi bir insan değil, biliyorum. Yanlışları var, oldu. Ama yine de burada olması lazım. Sadece bir duvar gibi duracak bile olsa burada olması lazım (8 Nolu Aile, Aslı’yla görüşme).”

Bu süreçte alışlagelmiş yaşam biçimi ve zihniyet devam etmektedir. Ailenin dağılması, her şeye rağmen dağılması, aileyi mevcut risklere karşı savunmasız bırakacağından, özellikle kadınları ve çocukları riske atacağından aileyi bir arada tutmak Aliye için ailenin yaşadığı sorunlarla baş etme stratejisinde birincil öneme sahiptir. Aileyi bir arada tutmayı takip eden strateji ise ailenin güvenli bir noktaya yerleşmesidir. Bundan

dolayı Aslı'nın ilk durağı kocasının uzak akrabasının evidir. Burada sosyal ağların güvenilirliği yeniden devreye girmiştir. Üç ailenin bir arada yaşadığı harabe halindeki tuvaletsiz ve de banyosuz bir evde yaşamak Aliye için, kendi olanakları ve donanımı dâhilinde yaptığı çözümlenmeye göre, en mantıklı seçenektir. Bu örnek, insanların, göçün ve ilticanın kadınlaştığı günümüzde, aslında kadınların göç ettikleri yerlerde tutunmak için hangi saiklerle hareket ettiklerinin anlaşılması açısından üzerinde durmaya değerdir. Ataerkil gelenekten gelmiş bir kadının üç çocuğuyla aldığı yardımlar nakdi olarak yeterli olsa dahi şehir merkezinde tek başına yaşamaktan imtina etmesi, son derece elverişsiz koşullarda üç farklı aileyle yaşamayı daha güvenli görmesi ilk bakışta bireylerarası gücün yani araştırma bağlamında ifade edilecek olursa, aynı soya ve geçmişe sahip ailelerin bir arada olmasının aileyi güçlü kılacağı düşüncesinden hareketle alınmış bir karar gibi görünmekle beraber kuşkusuz kendisini tek başına bir kadın olarak güçsüz ve yetersiz hissetmesinden de kaynaklanmaktadır.

4.3.1.1 Evlilikte Rasyonel Seçim

Rasyonellik bireyin elindeki mevcut argümanlarla eylemin sonucunda ortaya çıkacak durumu hesaplayabilmesi ve bunlardan birini seçebilme durumudur. Savaş koşullarının zorluğu ataerkil yapıyla birleşince her türlü korunmadan mahrum olan kadınlar ve çocuklar ölümle burun buruna gelmişlerdir. Aileye kaynak sağlayan kişinin ölmesi geleneksel bir aile için tek başına bile bir çatışmayken formel ve enformel ağlardan kopmak, kıtlık, açlık ve hastalık gibi zorlukların da buna eklenmesi pek çok kadını evlilik yapmaya mecbur bırakmıştır. Maddi koşullar karşısında elindeki tek argümanı “evlilik” olan bu kadınların çaresizliğine ortak olmak eşlerini paylaşmak zorunda kalan diğer kadınların da sessizce kabullendiği bir yükümlülük haline gelmiştir.

“Ghouta kadınlarının yarısı dul kaldı ve erkeklerin yarısı şehit oldu. Bu bizim suçumuz değil, bu savaşın suçu. Bunun için bu savaşta zarar görmeyen kadınların bize destek olmaları gerekiyor. Hayatta kalabilmemiz için sizin kocalarınız sizinle kalacaklar ama bizimle paylaşacaksınız, çünkü bu dul kadınların küçük çocukları var bunlara kim bakacak? Kim bu dul kadını alacak, bekâr bir adam gelmeyecek, tabi zaten bekâr kızlara bile bekâr erkek gelmiyor çünkü savaşta öldüler. Çok fazla genç öldü, kızları alan olmuyor, bu durumda dul kadınları kim alacak? Bunun için eğer bir erkek evlenmek istiyorsa fakir bile olsa eşi izin vermeli, çünkü dul kadına bakacak yetim çocukları büyütecek. Ben artık

sadece beni seven bir kişi istiyorum. Ağladığımda benim yanımda olsun, benim babam şefkatli bir adam değildi erkek kardeşim benim kocam gibi değil kimse kocanın yerini alamaz (23 Nolu Aile, Aliye'yle görüşme).”

Aliye'nin zımni bir şekilde anlatmak istediği, herkesin bedel ödemek zorunda olduğu bir savaşta kocalarını kaybeden kadınlarla kocalarını paylaşmak zorunda kalan kadınların sessiz bir ittifak kurduklarıdır. Çok eşliliği meşrulaştırıcı pek çok unsurun bulunduğu bir ülkede bu rasyonel bir ittifaktır.

Toplumsal değişim ve yeni koşullar altında yapılan rasyonel seçimlere Naime'nin, muhtemelen çevresindeki pek çok olumsuz örnekten dolayı, evlenmenin risklerini hesaplayarak, ekonomik sermayesinin sağladıklarını da katarak, evlenmemeyi seçmesi örnek olarak gösterilebilir. Genel olarak yoksulluk ve de yoksunluk sebebiyle evlenmek zorunda kalan pek çok kadının durumunun aksine varsıllığın ve de sermayenin rasyonel seçim üzerindeki belirleyici ve yön tayin edici etkisi bakımından bu örnek önemlidir. Naime kararlarına saygı duyulan ve en önemlisi kendi kararını verirken özgürce, kendisini merkeze koyarak, kendi yaşamını yönetebilen bir birey, bir aktör olarak seçimler yapmış ve kararlar vermiştir.

“Bazen kendime soruyorum ben bağlanmak için hazır mıyım, diye. Bir süredir evlenmek istiyordum. Çocuğumun olmasını, evlenmeyi ama şimdi soruyorum kendime gerçekten istiyor muyum, diye. Genellikle hayır diyorum istemiyorum. Mesela bizim Suriyeliler olarak sürekli fikrimiz değişiyor. Biz hala yaşananların etkisi altındayız. İnsanlar sürekli değişiyor. İlişkiler daha da zorlaşıyor. Bir ilişki kurabilmek için iki tarafın da hazır olması gerekiyor. Şimdi düşündüğüm gibi biri gelse bile bu durum zor görünüyor (15 Nolu Aile, Naime'yle görüşme).”

Naime'nin örneği farklı toplumsal yapılarda farklı aile tipolojilerinin de olduğunun unutulmaması açısından ve gerçekçi sosyal hizmet müdahalesi için ve sosyal politika uygulamaları için ailelerin farklı güç ilişkileri içinde kurulan değişik bir yapı olarak ele alınması açısından önemlidir. Araştırmadaki diğer evlilik hikâyelerinin aksine elindeki gücü ve olanakları ataerkil düşüncenin dayattığı, her kadından beklenen evliliğe ve evlenilecek kişiye rıza gösterme eyleminin aksine Naime, olanakları dâhilinde, bu dayatmayı ve bu ilişki biçimini kabul etmemiştir. Bu bir çeşit ataerkil pazarlıktır (Kandiyoti, 1997). Buradaki önemli nokta somut koşullar dâhilinde bunu yapabilmesi, yani ataerkil dayatmalara elindeki araç ve olanaklarla direnebilmesidir. Günümüzde

dünyanın pek çok yerinde pek çok kadın kendi isteğiyle evlilik fikrinden uzak durmayı tercih etmektedir. Naime’yi bu bağlamda farklı kılan mensup olduğu çevrede ve koşullarda bu tercihi yapabilmesi ve kararını uygulayabilmesidir. Yani hem mülteci hem “yabancı” hem kadın olarak Naime’nin gelebildiği aşama, mevcut genel ataerkil işleyiş kurallarına ve mültecilik durumlarında yeni biçim ve araçlar kuşanan ama her defasında kadının hareket ve var olma alanını daraltan egemen ataerkil değerleri belli bir mesafede durdurabilmiş olması, tekillik içerse de kadınların özgürleşmesi kadar önceden sahip olduğu özgürlük alanını koruyabilmesi adına son derece önemlidir.

Araştırma kapsamında görüşülen kadınların hepsi evliliklerinin kendi rızaları ile gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Rıza kavramı, Suriyeli mültecilerle beraber yeniden gündemimize oturan “çocuk gelin” olgularına meşruiyet kazandıran bir kavramdır. Burada “rızanın üretilmesi” (Chomsky, 2012) sürecini de hesaba katarak yapılan evlilikler yeniden değerlendirilmelidir. Kendi kaderlerini tayin hakkından yoksun olan, hukuki ve kurumsal güvencesiz mülteci kadınların ilk eş ya da ikinci eş olmayı kabul etmeleri, 14 yaşındaki çocukların, yaşama dair hiçbir fikri olmadan, aldıkları sorumluluklar hakkında herhangi bir fikri olmadan yaptıkları evlilikler kişilerin kendi yaşamlarının aktörü olarak verdikleri kararlar değildir. Rıza gösterdikleri şey, ya mevcut koşullar altında kendilerine empoze edilen fikirlerin eseridir ya da daha iyi koşulları yaratacak donanımına sahip olmayan ve fırsat eşitliği içerisinde yaşamayan kadınların daha iyi koşullara sahip olma beklentisinin eseridir. Sahip olunan çok olumsuz koşulların daha da geriye gitmemesi için vaat edilen daha sineye çekilebilir, acil, yaşamsal ve geçici çözümlerdir. Karar üretim aşamalarına hiçbir şekilde dâhil edilmeyen kadınların verdikleri evlilikleri kararları rıza değil, mensup oldukları aile yaşamlarının kurdukları aile yaşamlarındaki izdüşümüdür. Dolayısıyla eşit ve adil olmayan rıza üretim süreçleri sadece Suriyeli çocuk gelinler meselesinde değil, her kesimden kadınların, ailelerin veya bireylerin gündelik eşitsiz yaşam koşullarında karşılaştıkları bir olgudur. Bunun için rızayı sadece tek başına hukukî ‘reşit olma’ durumuyla ele almak yerine, rızanın üretildiği sosyo-kültürel toplumsal yaşamı, bulunulan ve yaşanan “an”ı, maruz kalınan her türden enformasyon ve zorlanmaları da hesaba katmak gerekiyor. Diğer bir ifadeyle, herhangi ‘reşit’ bir mülteci kadının bile evliliğinde (tıpkı mülteci olmayan ama bu süreçleri farklı bağlamlarda deneyimleyen bireyler gibi) eşit olmayan bir rıza üretim sürecinden geçebileceği akıldan

çıkarılmamalıdır; zira aynı nüansı çalışmada, asgari ücretin çok altında ücretlerle, güvencesiz ve her türlü sömürüye açık işlerde çalışmak zorunda kalan mülteci “reşit” erkeklerin deneyimlerinde de görmekteyiz. Tekrar etmek gerekirse, mecburi rızanın, hukukî nosyonlar ve kılıflar taşısa da adil olmayan, eşitsiz bir zorlamanın ürünü olduğu akılda tutulmalıdır.

4.3.2. Sosyal Dışlanmayı Kabullenmek: “Ev sahibi”nin Gözünden Kendini Görmek

Mültecilerin daraltılan yaşam alanlarını, yaşadıkları zorlukları ve ayrımcı uygulamaları anlamlandırırken bazen hiç beklenmedik bir şekilde ev sahibinin yani yereldeki kişilerin bakış açısıyla yola çıkarak kendileriyle ilgili onu (Suriyeliyi) rahatlatacak ve yaşananları mantığa büründürecek açıklamaları da olabilmektedir. Özellikle istihdam sorunu, artan ev kiralari gibi günlük yaşamın içinde zaten bir sorun olarak karşımıza çıkan sorunların mültecilerin varlığıyla arttığı fikrini pek çok Suriyeli de benimsemiş durumdadır. Bu durum kişinin hem mülteci olarak kendi konumunun ve haklarının farkında olmamasından hem de karşı taraftaki kişiyle iletişim kurma kanalı aramasından kaynaklanmaktadır. Karşı tarafla iletişim kurmanın bir yolu da onunla aynı fikirde olmak, ona hak vermek olduğundan ev sahibinin gözünden kendisini değerlendiren mülteci Türkiye’deki işsizliğin ve artan ev kiralari’nin nedeni olarak kendini görmektedir. Bu kez yerel halkın yaşadığı sorunu ele alış biçimine bakacak olursak tabii ki bu durum bir *gerçekçi olmayan çatışmaya* bir örnektir. Bu tartışmayı yapan kişinin kim olduğu, donanımı ve sermayesi bu bakış açısıyla direkt bağlantılıdır. Üretim araçlarına sahip olmayan ve kaynaklara erişimde zorluk çeken kişiler bu düşüncüyü benimsemiş olduklarından yine kendileri gibi kaynaklara erişmekte zorlanan ve hatta kaynakları paylaşmak zorunda kaldıkları kişilerle dikotomik bir ilişki içerisinde oldukları için, kendisinden sonra gelen, kendisinden daha kötü durumda olan kişileri yani mültecileri, yaşadıkları sorunların sebebi olarak görebilirler. Aynı şekilde mülteciler de aynı sebeplerden dolayı bu durumun böyle olduğunu kabul edebilir fakat üretim araçlarına sahip kişilerle yapılan görüşmelerde Suriyelilerin varlığının iş dünyasını hareketlendirdiği dolayısıyla yüksek düzeyde bir memnuniyet olduğu görülmektedir. Kendisi de orta-üst sınıfa mensup bir sanayici olan Yasin sanayideki deneyimlerini paylaşırken bu konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade eder;

“Hayır, bu konuşmayı ancak sanayi dışından olanlar yapabilirler, çünkü sanayide yapılan faaliyetlerden Türkler memnun kalıyorlar. Çünkü sanayi ilerledikçe herkes kazanıyor. Biri yüksek diğeri düşük kazanmıyor herkes kazanıyor. Herkese faydalı, ama sanayi dışından olanlar sanayi ile ilgilenmiyorlar söylediğiniz gibi düşünüyor olabilirler. Mesela sanayiye gittiğin zaman sorarsan, Suriyeliler nasıl? Diye. Sana derler ki Suriyeliler çalışanlar çalışıyorlar. Sanayide üretime ve işçiye ihtiyaç var, üretim varsa iş sahibi mutlu oluyor Suriyeli Türk fark etmez (6 Nolu Aile, Yasin’le görüşme).”

Yasin’in de ifade ettiği gibi istihdam sorununa kimin nereden baktığıyla sorunun yorumlanması arasında bağlantı vardır. Bu durum sorun olarak tanımladığımız olguya nasıl baktığımızla ilgilidir. Burada soruna Lazarus ve Folkman’ın deyiimiyle duygu odaklı bakılarak, sorunu yorumlama biçimi değiştirme çabasının bir eseridir. *Duygu odaklı baş etme*, kuramsal bölümde de bahsedildiği gibi, stres verici uyarıcıya bakış açısını değiştirme ve stres vericiye karşı yorumları değiştirmeyi içerir. Bireyin stresli durumlara karşı olumsuz duygularını azaltma çabalarını ifade eder. Dolayısıyla burada da ev sahibinin gözünden kendine bakan ve kendi varlığını sorgulayan mülteciler bir stres kaynağı olan dışlanmaya bakış açılarını değiştirerek baş etme yoluna gitmektedirler.

4.3.2.1. Dışlanmayla Baş Etme: Görünmezlik Örtüsü

Yapılan çalışmada mültecilerin söylem düzeyinde olan, diskursif dışlanmayla baş etmek için farkında olarak ya da olmayarak çeşitli stratejiler geliştirdikleri görülmüştür. Bunlardan ortaklık gösteren bir strateji, görünmeyerek sorunla o an için ya da uzun vadede yüz yüze gelmekten kaçınmaktır. Bu strateji özel olarak bir konuyla ilgili olabilirken genel olarak, yani uzun vadede mültecilerin Gaziantep’teki yaşamlarını düzenlerlerken de kullandıkları bir stratejidir. Örneğin Takva’nın çocuklarını seçim dönemlerinde evden çıkartmamaları, “en çok seçimlerde biz evden çıkmıyoruz dikkat ediyoruz.” diye ifade ettiği, dikkat ettiği şey, söylemsel dışlanmayla baş etmenin bir yoludur. Kendisini ve çocuklarını kamusal alandan uzak tutmak yani görünmezlik örtüsü örtmek, bir annenin bilinçli bir hareketi olabilirken bir çocuğun da fark etmeden geliştirdiği bir stratejidir, tıpkı çok iyi derecede Türkçe konuşan Beşir’in sınıfına Türkçe bilmeyen bir Suriyeli geldiğinde, o çocuğa karşı ilgisiz davranması örneğinde olduğu gibi. Beşir’in henüz 10 yaşındayken Suriyeli bir Arap olduğunu bu şekilde gizleme

çabası duygu odaklı baş etme gibi görünmekle beraber aslında MEB’e ağırlı bir okulda mülteci olmanın avantajsız ve zorlu bir durum olduğu gerçeği göz önünde bulundurulunca sorun odaklı bir baş etme olarak da kabul edilebilir. Bu Beşir’in yaşadığı dışlanma sorunuyla bireysel düzeyde geliştirdiği bir baş etme stratejisidir. Fakat Beşir’in bu stratejisinin kendisi ailesi için bir sorun teşkil etmiş ve aile içi düzeyde Beşir’in sosyal dışlanmadan korkma sorunu tartışılarak bir çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Beşir’in annesi bu süreci kendi ifadeleriyle şu şekilde anlatmıştır;

“Beşir’in sınıfına bu yıl bir Suriyeli katıldı o Türk arkadaşları ile vakit geçiriyor. Psikolojik bir durum olduğunu düşünüyorum oğlum Suriyelilerle oynamak istemiyor. Bu kötü bir durum. Eğer onun da Suriyeli olduğunu düşünürlerse bu onu olumsuz yönde etkileyecek diye düşünüyorum. Ve hatta bu çocuğu yanında bazen istemiyor. Ona diyorum “bu çocuk senin gibi, Suriyeli yardım et, günah” diyorum. O istemiyor. Birkaç kere okuluna gittim onların ilişkilerine bakmak için, ona gizli gizli yardım ediyor (6 Nolu Aile, Takva’yla görüşme).”

Takva oğlunun kimliğine gizleyerek muhtemel dışlanma riskini bertaraf etmesinin uzun vadede kendi kimliğine yabancılaşma riski taşıdığı için yani Dyk ve Schvanevelt’in (1987: 29) tanımlamasıyla bu baş etme sürecinde olabileceklerle ilgili beklenti ya da tahminlerde (*anticipation*) bulunarak, sorunun aile içi düzeyde aile üyelerinin desteğiyle çözüme yoluna gitmiştir.

“Ben oğluma anlatıyorum “sen Suriyelisin, iyisin, 3 dil konuşuyorsun, sen Kuran okuyabiliyorsun ama onlar bilmiyorlar. Sen İngilizce anlıyorsun, onlar senin gibi mi? Değil.” “Biz Suriyeliyiz, zekiyiz bu kötü bir şey mi? Annen mühendis, baban mühendis” diyerek eşimle onu ikna etmeye çalışıyoruz (6 Nolu Aile, Takva’yla görüşme).”

Beşir’in örneğinde görüldüğü gibi dışlanma sorunuyla baş etmede önce bireysel düzeyde daha sonra da aile içi düzeyde strateji geliştirilerek baş etme süreçleri işletilmiştir.

4.3.2.2. Rol Yapma: Bir Taktik Olarak “Kimlik” Değişirme

Bir önceki bölümde dışlanmanın istihdama erişim, kayıt altın alınma, yasal statü kazanma, gibi konularda hak kayıplarına neden olan, kamusal alanda söylemsel dışlanma gibi uzun vadede yoksunluk yaratan bir sorun olduğundan bahsedilmiştir. Bu

bölümde de bu sorunlarla baş etmek için başka bir kimliğe bürünmeyi bir strateji olarak kullanan mültecilerin deneyimlerine yer verilecektir.

Daha önceki bölümlerde mültecilere yönelik ön yargılardan ve İsmail'in "Suriyeli Sıkıntısı" olarak tanımladığı sosyal olaylar hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Burada da İsmail'in bu sorunla baş etmek için geliştirdiği taktiğe, geliştirdiği baş etme stratejisine ve bu süreçteki deneyimlerine kısaca değinilecektir. İsmail mültecilerin istihdama erişiminde zorlukların yaşandığı bir dönemde Türkmen olduğu için ve Türkçe bildiği için Türk gibi iş başvurusunda bulunmuştur.

"Suriyelileri hiçbir yerde çalıştırmayız" dediler. Ondan sonra çok sordum bana hep "nerelisin" dediler. Suriyeliyim dediğimde "çalıştırmayız" dediler. Türkçem iyi, Urfalılardan daha iyi! Sonra dedim, Türkmen'im yalan söylesem kimse az, aç kalmaktansa yalan söylerim. Sonra anlasınlar Suriyeli olduğumu ben onlara bir zarar vermedim ki! Türk olarak girdim Boğazköy'de (lokanta adı. a.n.) çalıştım bir buçuk sene⁷⁶ (17 Nolu Aile, İsmail'le görüşme)."

İsmail ailesini Gaziantep'e getirmek için bir düzen kurmakla görevli kişi, bir öncü göçmen olarak Gaziantep'e geldiğinde bu süreci zorlaştıran sorunlarla baş etmek için kimliğini gizlemek, değiştirmek zorunda kalmıştır. İsmail'i hem istihdama hem de toplumda kabul görmeye ulaştıracak bu stratejiyi geliştirirken İsmail çok önemli bir argümanı kullanmıştır; "Türkçem Urfalıdan daha iyi!". Gaziantep'teki Suriyeliler, tarlada, fabrikada ve günlük yaşamın pek çok yerinde Urfa'dan da göç etmiş işçilerle rekabet halindedirler. Bu rekabete ve mukayeseye Türkçe öğrenmiş Suriyelilerin Türkçeyi konuşma biçimleri ve telaffuzlarındaki karakteristik yapı da dâhildir. Dolayısıyla İsmail'in Türkçesi sıklıkla Türkçeyi sonradan öğrenen Suriyelilerle ve de Urfalılarla mukayese edildiği için bölgeye özgü bu durum içindeki konumunun farkına varmıştır ve köy kökenli bir Türk gibi iş başvurusu yapmıştır. Türkiye'de bulunduğu süre içinde maruz kaldıklarından öğrendikleriyle bir baş etme stratejisi geliştirmiştir.

Mültecilerin buldukları toplumda kabul görmek için ya da kaynaklara erişmek için kimlik değiştirmeleri sadece Gaziantep'te bulunan Suriyelilere özgü bir strateji değildir. Yapılan araştırmada da Suriye'deki günlük yaşamlarında nadiren camiye giden çoğunluğun Gaziantep'te düzenli olarak ve sık sık camiye gitmesi diğer mülteciler

⁷⁶ Kaynak kişi görüşmeyi Türkçe yapmak istediği için alıntıda kendi ifadelerine yer verilmiştir.

arasında da gündeme gelen bir konudur. Yapılan görüşmelerde alt kesimden kişilerin Suriye'dekinin aksine, burada sıklıkla camiye gittiği. Orta ve üst sınıfa mensup kişilerin de bu durumu eleştirdiği tespit edilmiştir. Oğlu Avrupa'da yaşayan Murat, bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir;

“Fark ettiyseniz bu şeylerle uğraşan kişiler genellikle yoksullardır. Ama bunların sayıları az. Avrupa'dakiler Müslüman oldukları halde kiliseye gidiyorlar. Konunun tek sebebi bu değil tabii. Konuyu daha net düşündüğümüzde savaştan sonra neden böyle İslami dalgada artış var? Çünkü zaten buraya gelen insanlar kapalı bir toplumdandır geliyorlar. Açık değil (21 Nolu Aile, Murat'la görüşme).”

Toplumda kabul görme çabasının ve yardımlara erişme çabasının bir sonucu olarak camiye gitmek, yapılan görüşmede neredeyse alt sınıfa mensup her ailenin ritüelleri arasındadır. Cami'de dışlanmanın nispeten az olması, Suriyelilerin bir araya gelip görüşebildikleri yer olarak da camiler bir toplumsallaşma alanı olarak görülmektedir. “Türkler bana sadece Cami'de selam veriyor.” diyen Murat'ın da belirttiği gibi yerel halkla temas kurmanın da bir yolu olduğu için pek çok Suriyeli mülteci ibadethanelere sıklıkla gitmeyi tercih etmektedir. Yapılan görüşmelerde özellikle alt sınıfa mensup ailelerin camilerde yapılan etkinliklere katılmaya çalıştıkları görülmüştür. Pek çok dernek camilerde çeşitli etkinlikler düzenlemektedir ve bu etkinliklere katılarak görünür olmak, yardım kaynağı olan derneklerle temas kurmak için bir stratejidir de aynı zamanda.

Kimlik değiştirmenin en çarpıcı örneklerinden birisini vatandaşlığa geçme hakkı kazanan bir ailenin bu süreçte adını ve soyadını değiştirme hakkını kullanarak, ailedeki herkesin adını Türkçe kolay telaffuz edilecek şekilde değiştirmesi ve de soyadını “Öztürk” yapması örneğidir. Rüya, bu konuyla ilgili fikirlerini şu şekilde dile getirmiştir.

“Çocuklar zaten çok iyi Türkçe konuşuyorlar, büyüdüleri zaman artık anlaşılmayacak, bunlar Suriyeli mi, Türk mü? diye. Eğer adı belli olmazsa kimse Suriyeli olduklarını az. Kim pasaportunu alıp bakacak bunlar Halepli mi, diye. Kimse bilmeyecek. Dediler bana bir soyadı seç; ben de dedim ki onlara “Öztürk”. Adımı da “Rüya” yaptım (6 Nolu Aile, Rüya'yla Görüşme).”

4.3.2.3. Dışlanmayla Baş Etmede Kaynakların Kullanımı

Kuramsalda da bahsedildiği gibi Bourdieu toplumsal aktörlerin ya da bireylerin gündelik yaşamda eylemleriyle etkileşimleriyle kendine alan yaratarak var olmaya çalıştığını dile getirmiştir (1990). Fakat bireylerin bu alanı elde etme çabası aynı anda ve aynı düzlemde birden fazla aktörün var olduğu ve kendi güçlerince kendilerini ortaya koydukları bir mücadele zemini. Her birey kendi kişisel kazanımları yetenekleri, olanakları aile ve sınıfsal geçmişinden taşıdığı sermayelerle bu alanda var olmaya çalışır. Sahip olunan bu sermayeleri hangi araçlarla ve ortamlarda kullanabileceği bireyin kişisel özellikleri kadar sosyokültürel koşullarla da ilişkilidir. Bir diğer ifadeyle rasyonel bir varlık olarak birey toplumsal yaşamda kendine alan açarken sahip olduğu bütün araçları yani sermayeleri kullanarak maksimum fayda ve konum elde etme çabasına girer. Bireylerin sahip oldukları sermayeler ve bunların araçsallaştırılması kesinlikle toplumsal aktörün yaşadığı somut koşullarla ilintilidir. Daha önce sahip olduğu fakat kullanmaya gerek görmediği sermayeler karşılaşılan her yeni durumda yeniden gözden geçirilir ve gündelik yaşamın kullanımına sunulur. Naime'nin örneğinde olduğu gibi, sahip olduğu ekonomik ve kültürel sermaye Gaziantep'te hem kendine bir alan açmasını, yani baş etme terminolojisiyle ifade edilecek olursa yaşadığı sorunlarla bireysel düzeyde baş etmesini sağlamıştır. Naime bu tecrübesini şu sözlerle ifade etmiştir;

“Ben spor yapmayı seviyorum. Buraya geldiğimde stres atmak için spor yapmak istedim ama buradaki tüm spor merkezleri farklı, ben kapalıyım ve benim için burada durum zor. Daha alışmadım bu duruma. SankoSalonu'na gittim oradaki kadın tam bir aptaldı. Bir kere deRegnum'a gittim arkadaşlarımla bizi almadılar. Suriyeli olduğum için, para kazanacaktı bizden ama kabul etmediler. Bir yıl sonra Suriyeli bir spor merkezi açıldı oraya gittik ama oralar karışık⁷⁷ salonlar olduğu için rahat edemiyorum. Belediyelerin özel spor merkezleri olduğunu öğrendik ama bizi almadılar. Sonra bunun iyi bir fikir olduğunu düşündüm ve açmaya karar verdim (15 Nolu Aile, Naime'yle görüşme).”

Naime sahip olduğu sosyal ve kültürel sermayesinde yola çıkarak karşılaştığı bireysel sorunla baş etmek için kendi bireysel yetenekleriyle beraber mensup olduğu grup ve aileden devraldığı sermayeleri de kullanmıştır. Kuramsal bölümde de bahsedildiği üzere

⁷⁷ Kadın-erkek

baş etme süreçlerinde her düzey tek tek gerçekleşebildiği gibi aynı anda iç içe geçmiş şekilde de işler. Naime'ninyaşamı bu türden bir baş etme örneğidir.

“Bu proje için kardeşime ve arkadaşıma sordum. Hatta bana Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki kardeşim yardım etti ve arkadaşım da ortak açtık. Ama çok zorluk çektik. Tek başıma açsam bu durum benim için bir yük olurdu (15 Nolu Aile, Naime'yle görüşme).”

Baş etme sürecinde bireyler içinde yaşadıkları toplumsal koşullardaki bütün aktörleri ve olanakları araçsallaştırarak yaşamlarını idame ettirmeye çalışırlar. Bireysel sermayeler çoğunlukla, her toplumsal koşulda diğer aktörlerle ve gruplarla yani toplumsal yapıyla ilişkilendirilir. Eğer birey sahip olduğu sermayelerle sistemdeki kurum ya da kuruluşlarla bağ kurup kendine alan açarak baş etmeyi sağlayabilecekse bireyin sahip olduğu bu sermayenin niteliği ve işlevselliği her zaman bireyin içinde yaşadığı koşul ve sistemle aktif bir şekilde ilişkilmesini sağlar. Bulunan ortamla bireyler sermayeleriyle toplumsal sistem arasında çıkarımlar yaparak buralarda kendilerine alan açmaya çalışırlar. Örneğin yabancı dil bilgisi, organizasyon becerisi ve eğitim, bazı bireylerin daha önce hiç düşünmedikleri halde mülteci olduktan sonra Gaziantep'te STK'larda çalışmaya başlaması sahip oldukları sermayeyi yönetmelerinin güzel bir örneğidir. Takva'nın makine mühendisi olarak bir STK'da çalışmaya başlaması buna örnek olarak gösterilebilir. Araştırma kapsamında görüşülen kültürel ya da sembolik sermayesi güçlü olan Suriyelilerin hemen hepsi mülteciliğin ilk yıllarının beklenmedik şekilde ortaya çıkardığı STK ekonomisinde, piyasasında iş bulmaları, üzerinde durulması gereken bir durumdur. Sembolik sermayenin Türkiye'deki ekonomik yaşamda toplumsal ve ekonomik yaşamda hemen karşılık bulamamasına rağmen bu tür alanların ortaya çıkmış olması her şeye rağmen bu sermayenin kullanılmasını sağlamıştır.

“- Senin böyle kurumlardan haberin var mıydı?

Hayır, hiç. Bu işlerin Suriye'de önü çok kapalı. Duyuyorduk böyle hayır kurumları olduğunu giysi yardımı falan yaptıklarını duyuyorduk. Bu tip yerlerin dini kurumlarla bağlantısı var ve eğer din ile ilgili bir iş yaparsan seni öldürürler. Biz de korkuyorduk ama sonra ben de bir dernekte bir yıl çalıştım ondan sonra da bıraktım. ACU⁷⁸'da işe başladım. 5 yıldır hala devam ediyorum (6 Nolu Aile, Takva'yla görüşme).”

⁷⁸ STK adı.

Takva'nın ilk önceleri istemese de mecburen bir STK'da çalışması aynı zamanda bireylerin ya da ailelerin sahip oldukları sermayeleri yerine ve zamanına göre ikame edilebilir olduğunu da gösterir.

Ekonomik sermaye pek çok açıdan diğer sermaye türlerine göre alan açma konusunda daha kullanışlı ve hızlı sonuç getirici bir araçtır. Ailelerin ya da bireylerin sahip oldukları ekonomik sermayenin niteliği ve miktarı, Gaziantep'te daha hızlı daha etkin ve kalıcılık olanağı daha yüksek baş etmek stratejileri geliştirmelerine yaramaktadır. Dolayısıyla ekonomik sermaye baş teme stratejilerinde diğer sermaye türlerine göre daha kullanışlı bir araca dönüşmektedir. Ekonomik sermayenin piyasadaki gücü kadar Gaziantep'teki ekonomik yaşamın da katkısı büyüktür. Varlıklı Suriyelilerin ekonomik sermayenin sağladığı alanın olanaklarını kullanarak diğer mültecilerin daha somut olarak yaşadıkları mekânsal dışlanmayı bertaraf edebildikleri bulgular arasındadır.

“Biz geldiğimizden beri, yedi yıldır burada oturuyoruz. Memnunuz. Başka bir yere taşınmak istemem çünkü daha ucuz olsa da başka sorunlar var. Burada kimse kimseye bir şey demez, komşularıyla aram iyidir (18 Nolu Aile, Neval'le görüşme).”

Neval'in “*kimse kimseye bir şey demez*”, diyerek ifade etmeye çalıştığı durum. Suriyelilerin yaşadıkları sorunları referans göstererek kendisinin bu dışlanmayı yaşamadığını bizimle paylaşma şeklindedir.

Ekonomik sermaye mültecilerin somut olarak karşılaştıkları kurumsal dışlanmayı da minimize etmede diğer sermaye türlerinde daha güçlüdür. Sosyal dışlanmanın eğitim kurumundaki yansıması olarak karşımıza çıkan örnekte okul yaşamında sorunlar yaşayan Yaşam'ın ailesi okuldaki sorunları çözemeyince çözümünü kızlarını başka bir okula göndermekte bulmuşlardır.

“9. Sınıfta çağdaş bilgi okullarına gittim. 10,11. Sınıftan beri erdem kolejine gidiyorum.

-Neden çağdaş bilgi okuluna devam etmedin?

-Eğitim çok iyi değildi Suriyeliler için. Sadece 10 Suriyeli vardı. Türkçeyi iyi bilmiyorduk ve bizi çok rahatsız ediyorlardı diğer sınıftan öğrenciler. Sürekli rahatsız ediyorlardı. Ben okuldan döndükten sonra her şeyi anneme anlatıyorum. Arkadaşımın annesi yönetimi şikâyet etti. İlk önce öğrenciler bizimle uğraşmayı bıraktılar ama sonra devam ettiler çok fazla bir şey değişmedi yani. Sonra okul değiştirdimeğitim de çok iyi değildi. Fizik, kimya ve matematikte derslerim düşmüştü. Erdem kolejine geldim durum burada daha iyi. Biraz

sıkıntı var ama eski okuldaki gibi değil. Diğer Suriyeliler devlet okuluna gittiler ben özel okulu seçtim. Çünkü Türkçe bilmiyorum ve gördüğümüz muamele çok kötü (18 Nolu Aile, Yaşam’la görüşme).”

Yaşam’ın hikâyesinde bireysel düzeyde karşılaştığı sorun aile içi düzeyde ele alınmış ve aile sorunu okulla görüşerek yani aile düzeyinde bir müdahalede bulunmuştu. Aile ekonomik sermayesini kullanarak bireyin karşılaştığı bu sorunu çözmeye çalışmıştır. Ailenin sorunlarla baş etme kapasitesini ailenin alanda sahip olduğu sermayelerin gücü ve etkisi belirler.

Baş etme stratejilerindeki süreçlerin yeniden irdelenmesi açısından bu örnek olay irdelenecek olursa; Yaşam’ın okulda karşılaştığı dışlanma sorunu (bireysel düzey) ailenin olanaklarıyla ele alınarak (aile içi düzey) sahip olunan ekonomik sermayenin kullanılması sonucu (toplumsal düzey) çözüme kavuşturulmuştur. Bu aynı zamanda baş etme sürecindeki gerçekçi ve gerçekçi olmayan çatışma süreçlerini de içeren bir örnektir. Aile, Yaşam’ın sorununu kendi kapasitesini göz önünde bulundurarak gerçekçi bir şekilde ele almıştır. Örneğin; Suriyeli oldukları için her yerde böyle olacağını var sayarak soruna müdahale etmeden bırakmış olsalardı, bu gerçekçi olmayan bir algı olduğu için çatışmanın devam etmesine neden olacaktı.

Sermayenin rolü en açık şekilde yeni iş kurma süreçlerinde gözlemlenmiştir. Yeterli ekonomik sermayesi olan Suriyeli mülteciler bunu geçmiş deneyimleriyle birleştirerek Gaziantep’te yeni iş yerleri, fabrikalar kurmuşlardır. Önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi Gaziantep’te Ticaret ve Sanayi Odalarına kayıtlı 3000’e yakın işletmenin varlığı ekonomik sermayenin dışlanmayla baş etmedeki etkili rolüne işaret eder. Dışlanmanın bu alanda nispeten daha az deneyimlenmesinin en büyük nedeni ekonomik sermayenin gücü ve etkisi kadar Gaziantep ile Halep arasındaki uzun tarihsel kültürel ticari geçmişin etkisidir.

4.3.3. Felaketten Fırsata, Dilin İşlevi!

Mültecilerin gündelik yaşamda karşılaştıkları sorunlarla baş etmede bazı durumlarda daha önce hiç işlevsel olmayan bazı nitelik ve özellikler (sermaye de denilebilir) ön plana çıkıp işlevsel nitelik kazanabilmektedir. Burada söz konusu olan etnik aidiyet, dil,

bireysel yetenekler, fiziksel özellikler gibi mülteci olunmadan önceki toplumsal koşullarda işlevsel olmayan nitelikler yeni dâhil olunan toplumsal yapının özellikleriyle örtüşmesi sonucu bireyler tarafından sorunlarla baş etmede bir araç olarak kullanılabilir. Bireyler karşılaştıkları sorunlarla, dışlanma dâhil, baş etmek için bu niteliklerini ön plana çıkarırlar. Dil becerisi Gaziantep'teki toplumsal yaşamla bağlantı ve iletişim kurmak için önemli bir araca dönüşmektedir. Araştırmada bu donanıma sahip Türkmenlerle ve diğer mülteciler mukayese edildiğinde Türkmenlerin dil avantajından dolayı uyum sağlamada nispeten daha çok yol kat ettikleri tespit edilmiştir. Harun'un ailesi, Halep'te yaşayan Türkmen bir ailedir ve Gaziantep'teki yaşamlarına uyum sağlamalarını kolaylaştıran şeylerin başında dil becerilerinin olduğunu beyan etmiştir.

“Türkçe okumayı biliyorum, Suriye'deyken Türk kanallarını izliyordum. Suriye'de de çevremizdekiler Türkmen'di. Bu yüzden Türkçeye alışmak zor olmadı. İnsan dil bilmezse alışmakta zorluk çeker ve süreç kendisini yorar. (17 Nolu Aile, Harun'la görüşme).”

Yukarıdaki bölümlerde bahsi geçen İsmail'in hikâyesi bu durumu somutlaştırmak için irdelenebilir. İsmail, Gaziantep'e geldiğinde Türkçe bilmesinin herhangi bir işlevi olabileceğinin farkında olmadığından ve herhangi bir donanımı da olmadığından bulaşıkçılık, temizlikçilik, garsonluk gibi emek yoğun işlerde çalışmıştır. Zaman içerisinde Suriyelilere yönelik gelişen olumsuz tavırlar nedeniyle iş bulmakta zorluk çekince Türkçeyi ön plana çıkarmaya karar vermiştir. İsmail'in “*Türküm desem nereden anlayacaklar ki?*” diyerek ifade ettiği durum sermayesinin farkına varmasıyla onu bir araç olarak kullanmaya ve işsizlik sorunuyla baş etmeye götürmüştür.

Bulunulan koşullara göre sorunlarla baş etmenin her zaman farklı araç arayışları olabilmektedir. Bu da baş etme sürecinin en başından itibaren verili olmayıp inşa edilen oluşturulan dinamik bir süreç olduğunu gösterir. Yani 10 yıl önce İsmail Türkçe bildiği için para kazanabileceğini düşünmezken, mülteciliğin yarattığı sorunlarla baş ederken bunu kullanabilmeyi keşfetmiştir. Benzer şekilde ortalama düzeyde İngilizce dil bilgisine sahip bir Suriyeli Gaziantep'teki pek çok STK'da iş olanağına sahip olarak karşılaştıkları sorunlarla baş etmede dilin işlevini kullanmışlardır. Özellikle Türkçeyi öğrenmiş olan Suriyelilerin, Arapça ve İngilizce de bildikleri için istihdama daha kolay erişebilmeleri dilin işlevine örnektir.

Yapılan araştırmada dilin işlevinin sadece istihdam için değil genel anlamda etkileşim toplumsal uyum, iletişim ve eğitim için de yaşamsal bir işlevi olduğu kaynak kişiler tarafından dile getirilmiştir. Faik'in "*evremizdekilerle iletişim kurabilmek için dil bilmek şart*" diye tanımladığı bu durum, dil bilmenin toplumsal aktörlere alan açarken aynı zamanda sosyal mesafeleri azaltma ya da arttırma yönünde bir özelliğinin de olduğunun göstergesidir. Örneğin; Gaziantep'te yukarıdaki bölümlerde bilgisi verilen üst gelir grubuna mensup ailelerin yerleşmeyi seçtiği bir bölge olan İbrahimli'de oturan Fadime'nin, dil bilmemenin yarattığı sosyal mesafeyi ifade ederken söylediği gibi;

"Ben bütün işimi halledebiliyorum, aslında dil öğrenmeme gerek yok her yerde Suriyeliler alışıyor zaten telefon açıyorum getirtiyorum ama komşumla oturup bir kahve içemiyorum (24 Nolu Aile, Fadime'yle görüşme)."

Yapılan araştırmada mültecilerin en çok memnun olduğu hizmetin sağlık hizmeti olduğu tespit edilmiştir, fakat bu alanda da sosyal dışlanma ve dil engeli nedeniyle iletişim sorunlarının yaşandığı tespit edilmiştir. Bu sorun mültecilerin, "merdiven altı" diye tabir edilen ruhsatsız muayenehanelere gitmelerine neden olduğu için üzerinde durulması gereken önemli bir sorundur.

"-Hamile olup olmadığını öğrenmek için Neden Suriyeli doktora gittin?
Çünkü Türkçeyi konuşamıyorum sıkıntımı Türk doktora anlatamıyorum o beni anlasa bile kendisi benimle Türkçe konuştuğu için anlamıyorum. Tercümanla gittiğimiz zaman da çoğu şeyi anlamıyoruz (9 Nolu Aile, Aydan'la görüşme)."

Aydan'ın dile getirdiği bu sorunu özellikle kadın mülteciler sıklıkla dile getirmektedir. Dolayısıyla tıbbi sosyal hizmetler alanında verilen hizmetin bu durumun değerlendirilmesi gerekmektedir.

Dil bilinmenin istihdama erişimi, iletişimi ve uyumu kolaylaştırmak gibi işlevlerinin yanında sosyal mesafeyi belirleyici rolü de vardır. Bu durum aile içi düzeyde ele alındığında, her ne kadar aileler dil öğrenmekte geç kalmış olsalar da ailelerin çocuklarını dil öğrenme konusunda teşvik ettikleri gözlemlenmiştir.

"Evin girişinde bir dükkân var, oraya her gün bir hoca geliyor çocuklara Türkçe öğretmek için bir de Kur'an (24 Nolu Aile, Fadime'yle görüşme)."

Dil eğitimine verilen öncelik, dil eğitimine ayrılan bütçenin de artmasına neden olabilmektedir fakat özellikle orta ve üst sınıf ailelerin bu masraftan kaçınmadıkları gözlemlenmiştir. Suriyeli mülteci ailelerin büyük bir kısmının baş etmek zorunda kaldıkları sorunların en başında temel ihtiyaç ve yaşamaya devam edecekleri toplumsal sistemle bütünleşme, araçlarının en kullanışlısı olan dil eğitimine kaynak ayırdıkları bulgular arasındadır.

“En çok masraf, mutfak masrafı bir de çocukların dil masrafı. Hoca geliyor haftada üç gün (6 Nolu Aile, Takva’yla görüşme).”

Bunlara ilaveten Türkiye’de kalmanın ve yaşamının bir söylemden, belirsizlikten bir hakikate doğru verilmesiyle dil öğrenme talebi arasında bir doğru orantı olduğu görülmüştür.

“Dil öğrenmedim çünkü geri dönmek istiyorum, savaşın bu kadar uzun süreceğini bilsem, dil öğrenirdim. Ömür bitti savaş bitmedi ama bitisin, yarın dönerim (3 Nolu Aile, Fehmi’yle görüşme).”

4.3.4. Bir Araç Olarak Engellilik

Ailelerin karşılaştıkları sorunlarla baş etme süreçlerinde alanda karşımıza en büyük ve en karmaşık süreçlerden birisi olarak engelliğin yarattığı zorluklarla baş etme sürecinin çıktığı söylenebilir. Engelli bireylerin hem aile içinde hem aile dışında karşılaştıkları ya da yaşadıkları sorunlar göç ve mültecilik durumlarında çok katmanlı ve çok çetrefilli bir hal almaktadır.

Mülteciliğin getirdiği sorunlar bütün aile bireyleri üzerinde sarsıcı etkilerde bulunurken bundan en fazla payı hem sosyal yaşam alanlarının çabuk ve ani değişmesi hem de her anlamda korunmasız kalma risklerinden dolayı çok boyutlu baş etme sürecinin içinde bulunan engelliler alır. Baş etme sürecinde ailedeki engelli birey ya da bir bütün olarak aile zaman zaman birleşen ve ayrışan şekillerde yaşadıkları sorunları minimize edici çözümler bulmaya çalışırlar. Ailedeki engelli birey gücü ve olanakları dâhilinde ailenin doğrudan desteği ve yardımı olmadan erişebildiği destek mekanizmalarını hem kendi hem de ailesi için sorun azaltıcı bir araca dönüştürebilir. Yukarıdaki bölümlerde hikâyesini dinlediğimiz Zekeriya bu duruma örnek teşkil edebilir. Zekeriya savaşa bağlı

bir yaralanmayla engelli olmuş ve Gaziantep'te engellilere yönelik faaliyetler yürüten bir dernekte çalışmaktadır. Dolayısıyla aileye gelir getiren konumundadır.

Coser (1990, 2001)'in çatışmanın grubun iç ve dış ilişkiler ağındaki zayıflıklarının onarılması olanağı sunduğu düşüncesi kuramsal kısımda belirtilmişti. Araştırma kapsamında görüşülen ailelerde, savaşa bağlı yaralanma nedeniyle engelli olan Zekeriya'nın hikâyesi özelinde bu durum somutlaştırılabilir. Göç ettikten sonra değişen roller ve sorumluluklar pek çok ailede olduğu gibi bu ailede de mevcut ataerkil geniş aile sistemini tehdit etmeye başlamıştır. Babanın otoritesi sembolikleşmiş, dolayısıyla babanın aileyi yönetme gücünde azalma olmuştur. Ailede gücü eline alan ikinci kuşak, yani Zekeriya'nın ağabeyleri, yeni bir yaşam kurma, aileden ayrılma ve yeni bir aile düzeni kurma gibi kritik kararlarda babanın otoritesini sarsıcı kararlar alıp, uygulayabilecek güce sahip olduklarını beyan ettikleri halde Zekeriya'nın yaşadığı travma nedeniyle yeni bir çatışma ortamı yaratmamak ve aileyi bir arada tutmak için, babanın sembolik otoritesine itaat etmeyi tercih etmişlerdir. Böylece çatışma, potansiyel negatif yıkıcı etkileri yanında, grubun iç ve dış sınırlarını yeniden çizerek, kimlik koruyucu, sınır belirleyen pozitif etkilere de sahip bir değişim süreci olarak (Wallace ve Wolf, 2012) karşımıza çıkmıştır. Bu örnek olayda Zekeriya'nın engelliliğini aileyi birleştiren bir araçtır.

Ailelerin sahip olduğu sermaye ve olanaklar engelli bireylerin konumlarını da yeniden şekillendirebilmektedir. Mültecilik gibi zor ve travmatik süreçte ailelerin baş etmede sahip oldukları bütün olanakları kullandıkları daha önce belirtilmiştir. Yapılan araştırmada engelli üyesi olan ailelerin yaşadıkları sorunlarla baş etmek için bu durumu bir araç haline dönüştürebildikleri tespit edilmiştir. Örneğin Hülya, Suriye'deyken görme yetisini kaybetmeye başlayan ve daha sonra savaş nedeniyle gerekli tedaviyi göremediği için tamamen kör olan kızının durumunu araçsallaştırarak Gaziantep'te pek çok yardım kanalına ulaşabildiğini dile getirmiştir:

“Zeynep sayesinde yardım alıyoruz, yoksa işimiz zordu. Her derneğe götürüyorum onu. Zavallı olduğunu görsünler yardım etsinler diye (19 Nolu Aile, Hülya'yla görüşme).”

Hülya ailesine bu kanalla yardım ulaştırma biçimini ailenin önceliği olarak gördüğü için Folkman'ın idealize ettiği, baş etme stratejilerinde ailedeki kimsenin istismar edilmemesi gerektiği şartına uymamaktadır ve kızının psikolojisini dikkate almadan bu

durumumu araçsallaştırmaktadır. Bu aynı zamanda travmalar yaşamış mülteci ailelerin sorunlarıyla baş etmede haklarından çok olanak ve araçların pratik sonuçlarıyla ilgilenmek zorunda kaldıklarını gösteren bir örnektir. Öyle ki, aileyle yapılan ikinci görüşmede Hülya; “Gel gel, sana güzel haberlerim var, ailedeki engelli sayısı arttı” diyerek, oğlunu pratik yarar sağladığını düşündüğü için, bir engelli kadınla evlendirdiği haberini vermiştir. Bu evlilikle artık haneye gelir getirecek bir engelli daha vardır. Bu durum engelliliğin mevcut koşullarda nasıl bir araca dönüştüğünün örneğidir.

Bu araçsallaştırmaya bir diğer örnek de Türkiye’ye ilk geldiklerinde Kilis’e yerleşen ve orada çeşitli yardımlarla yaşamlarını sürdüren görme engelli Macit’in hikâyesidir. Macit Kilis’te çeşitli yardımlarla yaşamlarını sürdürürken Gaziantep’e taşınma kararı almıştır. Bu kararın sebebini “*Orada çocukların çalıştırılabileceğini duyduk. Kilis’te çocuklara iş bulamamıştık*” diyerek açıklamıştır. Gaziantep’e geldikten sonra da engelli olduğu için, Kızılay kart yardımı aldığı halde aileye daha fazla gelir sağlamak adına, 10 ve 12 yaşlarındaki erkek çocuklarını trikotaj atölyesinde çalıştırmıştır. Macit, patriyarkın babaya sağladığı imtiyazlı konum nedeniyle, engelli olduğu için çalışmadığını iddia ederek çocuklarını çalıştırmakta bir beis görmemektedir. Aileye daha çok gelir getirmek adına çocuklarını çalıştıran aileyle yapılan görüşmenin sonunda aile ısrarla, bu durumun paylaşılmasını talep etmiştir. Ailenin bu konudaki kaygısı durumun hukuksuz olduğunu bilmesinden değil, duyulursa, aldıkları yardımların kesilmesi ihtimalinden kaynaklanmaktadır. Macit, “*duyulursa yardım kesilir*” diyerek bu kaygısını dile getirmiştir.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere toplumdaki her kesimi kapsayıcı kurumsal bir sosyal hizmetin yokluğu ailelerin ve bireylerin ulaşabildikleri her türlü olanağı kullanabildiklerini göstermektedir. Sosyal Hizmetin ontolojisi gereği, bu tür istismar ve sömürüler engellenmelidir. Zira çocuk işçiliği olgusu sadece mültecilerin değil, sağlıklı ve sürdürülebilir sosyal hizmetin ulaşamadığı bütün kesimlerde yoğun bir şekilde görülmektedir (Duyar ve Özener, 2003).

4.3.5. Yoksullukla Baş Etmede Kadın ve Çocuk Emeği

Yoksullukla baş etmede fırsatlar üretebilme, kaynaklara ulaşma, ağ kurma ya da yeni ağlara dâhil olabilme becerisi ile ilgili olarak kadın dayanışma ağlarının farklılaştığı görülmektedir. Literatürde özellikle kadın yoksulluğu temelinde ele alınan bu konudaki çalışmalar kaynaklara ulaşabilme noktasında yoksul kadınların bireysel becerilerini önemli kılmaktadır. Ancak bireysel becerilerin de yeterli olmadığı, kadınların baş etme kabiliyetlerinin sınırlı kaldığı durumlara da sıklıkla rastlanmaktadır. Diğer taraftan yoksullukla baş etmede yapılan yardımlara ulaşmada ve desteklere erişimde formel (sosyal hizmet) ve enformel ağların kadınlaşması, çoğu çalışma tarafından elde edilmiş bir bulgudur (Alcock, 1997; Atasü Topçuoğlu, 2016; Bora, 2008; Kahya ve Sallangül, 2013; Sallan Gül, 2006). Yapılan araştırma da bu bulguları destekleyerek mülteci kadınların yoksullukla mücadele etmek için daha önceden kadınlara destek olmak için kurulmuş ağlara dâhil olduklarını, bu sayede baş etme mekanizmaları geliştirdiklerini ortaya koymuştur. Örneğin, Gaziantep Belediyesi'ne ait bir toplum merkezinde Suriyeliler için yapılan bağışlar, aynı yardımlar toplanmakta ve haftanın belli günleri dağıtılmaktadır. Bu yardımları toplamaya sadece kadınların ve çocukların gittiği tespit edilmiştir. Aynı şekilde her ayın ilk salı günü ASAM'da yapılan toplantılara da yine ailede sadece kadınlar gitmektedir.

Kadınların yoksullaşması ya da yoksulluğun kadınlaşması neoliberal tartışma bağlamında feminist kuramda en çok tartışılan hususların başında gelmektedir. Göçmen ve mülteci kadınlar var olan ataerkil yapının bütün ağırlığını ve yükünü daha farklı ve ağır boyutta deneyimlemektedirler. Bilindiği üzere ataerkil değerler sistemi gücü sembolize eden bütün araçları kendi tek eline ve kontrolüne alırken onu güçsüzleştirecek zayıf düşürecek bütün yolları kadınlara bırakır. Yukarıdaki örnekler bu sembolik konumlandırmaya alanımızda karşılık gelen örneklerdir. Kendisi çalışmadığı halde çocuklarını işe gönderen babalar, sembolik ataerkil konumunu koruma güdüsüyle hareket ederken yine bir başka güç silsilesi tarafından dağıtılan yardımları almaya ailedeki kadın bireyler gönderilebilmektedir.

- “- Size destek olmak için gönderilen paraları kim alıyor? Ebubekir,
- Arada sen alıyor musun?
- Hayır, hatta mağazada bir şey satarsam da parasını Ebubekir alıyor.
- Peki, giyecek desteğini kim alıyor?

-Ben çocuklarla gidiyorum (1 Nolu Aile, Ümran'la görüşme)."

Kendisi de kocası da engelli olan Ümran'ın hikâyesi de bu duruma bir örnektir. Suriye'deki günlük yaşamlarında eşlerini evden tek başlarına herhangi bir sebeple bir yere yollamayan erkeklerin, dil bilmemek başta olmak üzere kadınların bütün donanımsızlıklarının farkında olarak kadınları ve çocukları yardımları almaya, dilenmeye ve kaynaklara aracılık eden toplantılara yollamaları patriyarkın söz konusu sistemle temas kurmaya çalışma biçimidir. Yaprak'ın "*o beceremez, bu yüzden bütün yardımları toplamaya ben giderim*" diyerek ifade etmeye çalıştığı durum, patriyarkın düşük konumda gördüğü kadını ve çocuğu araçsallaştırarak patriyarkayı tehdit eden sorunla baş etmeye çalışmasıdır.

Yoksulluğun temel nedeni olarak gelir ve kaynak eksikliği, kaynaklara erişememe aile üyelerini evde üretimi arttırma ve fiziksel kapasiteyi ve beşerî sermaye kaynaklarını işlevselleştirme çabasına yöneltmektedir. Dolayısıyla hanede çalışabilecek durumda olan çocukların çalışıp hane bütçesine katkı sağlaması, kadının alışılmış rollerine yenilerini ekleyerek çalışmaya başlaması yani mevcut beşerî sermayenin doğrudan işlevselleştirilmesi ailenin dayanıklılığını arttırarak ailenin yaşadığı sorunla baş etmesini kolaylaştırmaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen kadınların neredeyse hiç birisi Suriye'deyken çalışmazken ya da eve de terzilik gibi işlerde çalışırken Gaziantep'te de neredeyse hepsi çalışmaktadır. Buna evde parça başı üretim ve evde yapılan diğer işler dâhildir. Hasan, karısı hem dışarıda hem de evde çok çalıştığı için, karısına çok üzüldüğünü dile getirmiş duygularını şu şekilde ifade etmiştir;

"Ona çok üzülüyorum, şimdi hem evde hem de dışarıda çalışıyor, çamaşır, bulaşıkla ilgileniyor. Yemek pişirme, temizli işleri, çocuklar derken eve artık hiç vakti kalmıyor (4 Nolu Aile, Hasan'la görüşme)."

Bu durum Hasan gibi pek çok erkeğin hoşuna gitmese de mecbur kaldıkları için bu durumu kabullenmişlerdir. Hasan'ın "*keşke elimden bir şey gelse, ben çalışmasına izin vermezdim*" diyerek ifade etmeye çalıştığı memnuniyetsizlik pek çok kadını evde çalışmaya mecbur bırakmıştır. Evde üretim, kadını özel alanda tutarak evde yaptıkları işlere ek işler de vererek kadınların daha fazla sömürülmesine neden olmaktadır.

Kadınların evde parça başı üretim sürecine dâhil olması neoliberal politikaların patriarkayla kurduğu sıkı ittifakın eseridir. Kadınlar hem evden ayrılmayıp kocalarının veya babalarının ataerkil denetimine maruz kalmakta hem de işverenlerin sömürüsüne maruz kalmaktadır ve bu sürece çocuklar da dâhil olmaktadır.

Ailenin ekonomik güçsüzlükle baş etme stratejileri ailenin statüsüne göre değişiklik göstermektedir. Yukarıdaki gibi pek çok ailede kadınlar çalışma yaşamına girmiş olsa da özellikle orta sınıfa mensup ailelerde kadınlar ya çalış(a)mamakta ya da işleri türleri konusunda seçici davranmaktadırlar. Bu durumda da ailedeki çocuklar çalıştırılmaktadır. Melek’le yapılan görüşmede de Halep’teyken eğitim yaşamına devam eden oğlu Melek’in çalışması uygun olmadığı için, Gaziantep’te okula devam edemeyip, çalışmak zorunda kalmıştır.

“Büyükoğlum bize yardımcı olmak zorunda kaldı. Bizim yüzümüzden okulu terk etti. Bu sokakta bir bakkalda çalıştı. Haftada 50 lira veriyordu. Ancak idare ediyorduk. Burada babası iş bulmakta zorlandı çünkü. Tüm belgelerini aldım burada eğitime devam eder diye düşündüm ama edemedi (13 Nolu Aile, Melek’le görüşme).”

Melek’in oğlunun okula devam edememesi hem bir çatışmadır hem de diğer ekonomik sorunların yarattığı çatışmaları yönetme biçimidir.

4.3.6. “İdare Etme” ve “Yetinme”

Mülteciliğin yoğun baş etme süreçleri ile birlikte yaşandığı açıkça görülürken, ailelerin, hanenin finansal sermaye kaynakları bakımından yaşadığı yoksullukla baş etme stratejisi olarak temel giderleri azaltma, yeni harcamaları erteleme ya da bunların içinde masraflı olmayanlara yönelme şeklinde somutlaşan “idare etme” ve “yetinme” kavramları karşımıza çıkmaktadır. Araştırma kapsamında Rasim’in dile getirdiği gibi “*olmayanın nesinden kısacağım*” bu kavramlarla irdelenmesi gereken çok önemli bir sorun alanını teşkil etmektedir. Çünkü fiziksel ve beşerî sermayenin doğrudan işlevselleştirilmesi yoluyla oluşturulan baş etme stratejisinden çok daha aile düzeyindedir.

Araştırma kapsamında “İdare etme”, “yetinme” kavramlarının, kira, giysi, gıda harcamalarının yanı sıra elektrik, su ve ısınma gibi giderlerden kısma, sağlık

harcamaları olarak doktor, ilaç ve hastane masraflarından kısma, son olarak da sosyal aktivitelerden kısma şeklinde deneyimlendiği bulgular arasındadır.

Aile büyükleriyle birlikte oturarak hanenin kira giderini kısmak, yoksullukla baş etme stratejilerinin en güçlü temsil biçimlerinden birisidir. Ailesosyal ağlardan çok daha özel bir nitelik taşıdığı için yoksullukla baş etmede “aile büyükleri ile birlikte oturma”, yaygın bir masraftan kısma stratejisi olarak görülmektedir.

Yapılan çalışmalarda Gaziantep'teki Suriyeli mülteci ailelerin harcamalarına dikkat edildiğinde en büyük harcamanın barınma ve beslenmeye ayrıldığı tespit edilmiştir (Gültekin vd., 2018). Bireyler ve aileler bir baş etme stratejisi olarak daha önceki yaşam tarzlarında değişiklik yapmaya giderken toplumsal ilişki ağlarında da hacimsel anlamda küçülmeye ve daralmaya giderler. Çünkü toplumsal yaşamın temel ihtiyaçlar dışındaki ilişki ağları ister istemez aile ve bireye belli bir maliyet yüklemektedir. Araştırmadaki ailelerin temel ihtiyaçlar dışındaki ilişki ağlarını küçülterek aynı zamanda belirsiz ve muhtemel riskleri daha yüksek olan toplumsal ilişkilere kendilerini kapamış olurlar. Bu küçülme aileye ve bireye daha bilindik daha öngörülebilir ve daha garantili yakın ilişkiler ağı sunmaktadır.

4.3.7. Mevcut Aidietlerin Yeni Ağların İnşasında Kullanılması

Ağ kuramı göç sürecinde insanların sahip olduğu daha önceki ilişkiler sisteminin göçün başlamasından hedef noktaya varıncaya kadar bütün yolculukta ve hedef noktasında tutunmadan iş bulmaya, resmî kurumlarla ilişkilere kadar bütün süreci şekillendirdiğini belirtir. Göç öncesinde göç yoluna dair tarihsel geçmiş kültürel benzerlik akrabalık hemşerilik tanıdıklık gibi pek çok etken bu ağları inşa eder ve sürdürür göç yolunda bireylerin ve ailelerin karşılaştıkları zorluklarla baş ederken sahip oldukları bütün araçları ve olanakları kullandıkları kuramsal kısımda ve bir önceki bölümlerde belirtilmişti.

Göç rotalarında ve varış noktalarında tarihsel olarak belli aksların oluştuğunu belli insan gruplarının belirli yollarla belirli kentlere ya da yerlere göç ettiği literatürde pek çok kez dile getirilmiştir. Örneğin; İtalyanların kuzey Amerika'ya göçlerinde hep benzer rotalar ve benzer kentler vardır ve bu rotalar kullanıldıktan sonra göçmenler farklı coğrafi

dağılımlar gösterirler. Dolayısıyla göç sürecinde İtalyan göç ağlarının işleyişi hakkına bize net fikirler vermektedir. Her ne şekilde dile getirilirse getirilsin din mezhep ve etnisite göçün aktörleri kadar rotalarını da şekillendirmektedir. Mültecilik gibi son derece ani değişen bir göç etme sürecinde insanlar ve aileler bildikleri ve bulabildikleri her aracı yaşanılan travmayı ve zorluğu azaltmada kullanırlar. Suriyelilerin Türkiye'ye gelişinde de en başından itibaren gözle görülmeyen fakat örüntüden çıkarılabilen belli başlı ağlar olduğu görülmektedir. Savaş öncesinde akrabalık etnik aidiyet ticari bağlantılar ve diğer bilindik ilişkiler ağları mültecilik sürecinde işlevsel kılınabilmektedir. Örneğin; 1920'lerde şekillenen Türkiye Suriye sınırının böldüğü aileler ve akrabalık grupları 80-100 yıl sonra kriz anında başvurulan sorun azaltıcı bir mekanizma olarak kullanılmıştır.

Türkiye Suriye sınırı gibi son derece girift etnik ve kültürel örüntüler sergileyen bir coğrafyadaki bir mülteci akınında daha önceleri daha az görünür olan ya da sadece evlilik, kaçakçılık ya da ticaret gibi olgularda bir bağlantı noktası olarak kullanılan etnik aidiyet aşiret ya da mezhep özellikleri dayanışma aracı olarak ön plana çıkabilmektedir.

Araştırmada da bu duruma örnek teşkil edecek bulgulara rastlanmıştır. Örneğin, Türkmen bir ayakkabı ustası olan Harun, Gaziantep'e geldiğinde diğer Türkmenlerle bağlantı kurarak kısa sürede iş bulabilmiştir fakat yine bir ayakkabı ustası olan Yaprak'ın kocası, Gaziantep'e geldiğinden beri defalarca iş değiştirmek zorunda kalmıştır.

“-Atölyedeki arkadaşların Türkçe biliyor mu? Hepsi Türkmen, Suriye'deki ayakkabı üreticilerinin çoğu Türkmen. Suriye'de önceden Ermeniler ayakkabı üreticisiydi sonra Türkmenler onların yanında işçi olarak çalıştılar, işi öğrendikten sonra Türkmenler çalışmaya başladı. Şimdi bu işte çalışanların çoğu Türkmen. Ben de onlarla birlikte işçi olarak çalıştım ondan sonra böyle işte, şimdi ben bu işi bırakmam.

-Sizin atölye sahibi de mi Türkmen? Evet.

-O zaman siz Türkmenlerin birbirinizle iletişimi var öyle mi? Evet. Şimdi ben bütün Türkmenlerin nerede oturduğunu falan biliyorum. Şimdi ben ayakkabı işinde çalışıyorum ya Gatem'de⁷⁹ görüşüyorum onlarla. 180 Suriyeli işçi ayakkabı firmalarında çalışıyor.

⁷⁹GATEM Gaziantep'te Organize Sanayi Bölgesinde Kurulu Sebze Hali ve Gıda Toptancıları Kompleksi (y.n.)

Atölyeler açtılar, fabrikalar açıldı orada çoğunluk Türkmen. Tüm tanıdıklarımla Gatem’de karşılaştım.

Özellikle aileye gelir getiren kişinin bu ağı kullanarak istihdama erişimi, ailenin yoksulluk gibi dışlanma gibi sorunlarla baş etmesinde kolaylık sağlamıştır (17 Nolu Aile, Harun’la görüşme).”

Yukarıda da değinildiği gibi mülteci olma durumunda etnik kimlik mülteciliğin getirdiği sorunları azaltmada bir araç olarak kullanabilmektedir. Araştırmada bu durum, Çerkezler, Kürtler, Türkmenler ve Filistinliler özelinde tespit edilmiştir

Sınırın böldüğü bir akrabalık söz konusu olmadığında da bu kez, gelinen yerdeki örgütlenme ve kurumsal yapılar önem kazanmaktadır. Örneğin alan araştırmasında görüşülen Filistinliler ve Çerkezler buna örnek gösterilebilir. Çerkezlerin daha önce Gaziantep’te kurulmuş bir derneklerinin olması ve bu derneğin sayıca az oldukları için sadece Çerkezlik üzerinden kendini tanımlaması Suriye’den gelen Çerkezlerin Gaziantep’te her türlü bağlantılarını kolaylaştırdığı tespit edilmiştir.

“Ben buraya geldikten sonra Şam’dan akrabalarımız da buraya geldiler. Burada bir Çerkez Derneği olduğunu duydum. Dernek müdürüyle görüştüm, durumu anlattım kendisinesonra onlara yardım ettiler ve ev verdiler. Çerkezler Suriyeli Çerkezlere yardım ediyorlar. Onlar burada bir masa kurdular kriz gibi şeyler için. Esas dernekleri ise Ankara’daymış. Büyük şehirlerde merkezleri var. Uzun zaman önce göç ettik, şimdi Çerkezler ikinci defa aynı şeyleri yaşıyorlar, 350 yıl önce aynı göçü yaşadılar. Ve bu yüzden şimdi onlara yardım etmek istiyorlar. Mesela fazladan evi olanlar köyde ya da herhangi bir yerde, isimlerini bırakıyorlar. İhtiyacı olanlar oralarda oturuyor (14 Nolu Aile, Dünya’yla görüşme).”

Benzer şekilde Filistinlilerin durumu da dikkate değerdir, Suriye’deki hukuki varlıkları tartışmalı olan Filistinlilerin Gaziantep’te kurulmuş Filistin için çalışan bir dernekle bağlantı kurarak haklarını aramaları yine etnik aidiyetlerini araçsallaştırarak onların devletle temasını kolaylaştırmaktadır.

“Bir dernek kurduk, derneğin adı ‘Masir’. Biz bu derneği sosyalleşmek için kullanıyoruz. Türkiye’de ‘Hames’ adında bir kurum var Filistinliler için, hayırkurumu o da. Ben çalıştığım 2 yıl boyunca Filistinli Suriyelilere yardım veriyorduk ama artıkböyle bir şey yok (10 Nolu Aile, Yusuf’la görüşme).”

Mültecilerin bu kendilerine özel bu ağları kullanmalarının nedeni, bürokratik labirentin mültecilere getirdiği sıkıntıyı azaltmasını sağlamıştır. Örneğin, önceki bölümlerde

bahsedildiği gibi, Filistinlilerin Geçici Koruma Kapsamına alınmamaları ile ilgili yazışmaları yapan ve hak savunuculuğu yapanlar bu dernekler olmuştur.

4.3.8. Sermayenin Tahvil Edilebilirliği

Sermayelerin geçirgenliğinin temel sebebi, özellikle ekonomik olanın sosyal olanın içerisinde gömülü olması ile alakalıdır (Marcuello-Servós, 2007: 201). Ekonomik sermayenin mi diğer sermayeleri zenginleştirdiği, yoksa diğer sermayelerin mi ekonomik sermayeyi belirlediği paradoksal bir tartışmadır. Son kertede bu geçişkenliğin karşılıklı bir süreci ihtiva ettiği söylenebilir. Bu anlamda özellikle sosyal sermayenin ekonomik sermayeye dair olumlu bir katkısının olabileceğini belirten sosyologlardan birisi Bourdieu'dur. Kuramsal bölümde Bourdieu'nun sermayeyi ele alış biçimine ilave olarak Bourdieu'nun kültürel sermayenin ekonomik sermayeyi tam olarak yansıtmayabileceğini iddia ettiğini de eklemek gerekir fakat bu sermayelerin birbirinden tamamen müstakil olduğunu da kabul etmez (Bourdieu, 1990; Bourdieu ve Passeron, 1990). Dolayısıyla sermayelerin aktarılması ve dönüştürülmesi de araştırmada bir baş etme stratejisi olarak karşımıza çıkmıştır.

Sosyal sermaye incelemelerinde alt parametreleri teşkil eden ağlar, ilişkisellikler, güven, müteakabiliyet, eğitim ve kişinin içerisinde bulunduğu diğer birçok sosyo-psikolojik değişken, insanoğlunun ekonomik faaliyetlerinde de oldukça fazla önem teşkil etmektedir. Bu değişkenlerin birey lehinde olması, bireylerin pazar alanı içerisinde daha aktif biri olarak faaliyet yürütmesini sağlamaktadır. Zamanında büyük sermayeleri işlemiş ama iflas etmiş bir iş adamının, ekonomik sermayesini tamamen kaybettikten sonra, kısa süre içerisinde tekrardan belirli oranda bir ekonomik sermayeyi kazandığına dair oldukça fazla örnek söz konusudur.

Göç ve mültecilik durumlarında bireylerin ya da ailelerin sahip oldukları sermayelerin miktarı ve niteliğinin çok yaşamsalroller oynadığına daha önce değinmiştik. Önceki sermaye donanımları mültecilik durumda hızlı ve ani yeni ilişkilere ve sermayelere tahvil edilebilmektedir. Fakat bunu belirleyen koşullardan biri sermayenin niteliği olduğu kadar bireylerin ve ailelerin bu sermayeleri elde ettikleri alanın fiziksel ve sosyal genişliği ve bunu kullanabilme becerileridir. Halep'teki bir tüccar ailenin savaş

öncesinde Türkiye'yle olan ilişki ağları ve ekonomik sermayesinin boyutu savaş sonrasında yeni iş kurmalara ve yeni ilişki ağlarının gelişmesine yardımcı olabilmektedir.

“Kocam kek ve dondurma malzemeleri satıyordu, kakao, şeker, yağ un gibimesela. Burada Tad ve Pakmaya şirketleri ile birlikte çalışıyor. Önceden de Türkiye'yle çalışıyordu şimdi de devam ediyor (12 Nolu Aile, Müjde'yle görüşme).”

Öte yandan ailelerin ya da bireylerin sahip olduğu ekonomik sembolik ve kültürel sermayeler yeni dâhil olunan toplumda başka bir araca aktararak yeni sermayeler elde etmek için de kullanılabilir. Bu sermaye portföyleri geniş bir yelpazeye yayılan aileler Gaziantep'te daha başarılı bir uyum stratejisi geliştirmişlerdir. Özellikle ekonomik sermayenin dönüşebilme özelliği ailelerin ve bireylerin daha hızlı daha etkin ve daha sonuç alıcı yönde kara alıp hareket etmelerine yardımcı olmaktadır. Mesela Halep'teki bir kuyumcunun bütün servetini Gaziantep'e getirmesi daha kolay ve olanak dâhilindedir ve bu sermayeye başka bir alana yatırarak değerlendirilmesi olanaklıdır.

Münbiçli bir aile olan Mustafa'nın ailesinin hikâyesi bu türden bir örnek içermektedir. Münbiç'te kuyumculukla uğraşan aile, Gaziantep'te de kuyumcu dükkânı açmış ve yine çoğunlukla Suriyelilerle çalışmaktadır. Buna ilaveten, bir inşaat şirketi kurarak oğlunun eğitimini aldığı alanda da yatırım yapmışlardır. Bu sayede hem şirket adına bir ev alabilmiş, hem düzenli gelir elde edilebilecek bir iş kurmuş hem de yatırım yapmışlardır.

“Ev bizim, şirketin adına. Burada bir inşaat şirketi kurduk. Ben inşaat mühendisliği okudum benim için kurduk. Ama asıl işimiz kuyumculuk, burada da dükkân açtık, bildiğimiz işi yapıyoruz. Zaten bütün çevremiz burada, Suriyelilere satıyoruz (18 Nolu Aile, Mustafa'yla görüşme).”

Sembolik kültürel sermayenin ekonomik sermaye kadar kolay ve hızlı tahvil edilememesi, önünde pek çok engelin bulunması zaten dışlanma bölümünde değinildiği gibi, bu sermayelere sahip çoğunluğu Suriyeli orta sınıf olan ailelerin ve bireylerin ciddi zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Kültürel ve sembolik sermayenin sosyal sermayeyi görece daha kolay inşa edebilen özelliğine rağmen mültecilik koşullarında ekonomik sermayenin araçsal gücü daha üstün gelmektedir.

Bulguların değerlendirildiği ilk bölümde ailelerin bir yandan Suriye'deki zorluklarla baş etmeye çalışırken bir yandan da kendilerini göçe hazırladıklarından bahsedilmiştir. Bu aşamada aileler, göç kararı aldıklarında ya da alma aşamasındayken Gaziantep'teki masrafları, göçün masrafını ve Gaziantep'te geçirilecek takribi süreyi hesaplanarak bir masraf hazırlığı da yapmışlardır. Bu masrafları denkleştirmek için de ekonomik sermayeler arasında dönüşüm yaparak bu hazırlık sürecindeki zorluklarla baş etmeye çalışmışlardır. *“Altınlarım vardı, hepsini sattım, elimizde nakit para olsun diye”* Melek'in ailesi gibi araştırmada görüşülen kadınların neredeyse hepsi, göç hazırlığı aşamasında altınlarını satıp, masraflar için hazırlık yapmışlardır.

Sermayeleri tahvil etmek pek çok ticaret adamının başvurduğu bir önlemdir. Uluslararası bankacılık gelişmediğinden evlerinde, nakit olarak kasalarda bulunan paraları bankaya yatırmak ya da altınları paraya dönüştürmek sıklıkla dile getirilmiş bir yöntemdir.

“Ben buraya gelmeden önce tüm paramı dönüştürdüm. Durumumu önceden ayarladım yani. Bankada hesaplarım var (20 Nolu Aile, Faik'le görüşme).”

Nakit parayı sınırdan ülkeye sokmak daha kolay olduğu için ve Halep'teki mevcut sanayi tipi Gaziantep'teki sanayi tipine uygun olduğu için de iş ve yatırım olanakları örtüştüğünden iş adamlarının ekonomik sermayesini kullanabilecekleri alanlar mevcuttur ve bu durum da iş adamlarının taşınabilir olan bütün sermayelerini buraya taşımaya teşvik etmiştir.

“Halep'te bir evim bir de dükkânım var, her şeyimi, sattım buraya geldim. Önce çalıştım bir makine mühendisinin yanında sonra da kendi işim, kurdum (6 Nolu Aile, Yasin'le görüşme).”

Yasin'in örneğinde olduğu gibi piyasanın dili sermayenin geçerliliğine karar vermektedir. Diplomaların denkliği ve tanınırlığı ile ilgili pek çok sorun gündemdeyken ekonomik sermaye sahipleri piyasaya hemen uyum sağlayabilmektedir.

4.3.9. Enformel Dayanışma Ağlarının İşlevi

Dayanışma ağları odaklı baş etme stratejileri Suriyeli mülteciler örneği üzerinden ele alınacak olursa aile ve akrabalık dayanışmasına da dikkat çektiği için araştırma

açısından önemlidir. Çalışmada mülteciliğin belirttiği koşullarda dayanışma ilişkilerinin işlevselliği noktasında enformel kanalların öne çıktığı görülmektedir fakat bir bütünlük içerisinde enformel ağların işlevine bakıldığında henüz göçe karar verme aşamasında bu ağların etkisi kendini gösterir. Şöyle ki; göç etmek isteyen ama maddi olanakları el vermeyen bir aile yine göç etmek isteyen fakat yalnız olduğu için cesaret edemeyen bir uzak akraba ile bir dayanışma ilişkisi kurarak göç etme seçeneğini güçlendirebilmiştir.

“Yol bizim için çok zordu. Para yoktu, o günlerde görüncemin eşi öldü ona miras kaldı ondan borç aldık, görüncem yaşlı, o yürümekte zorlanıyor. Ben ve kız kardeşim eltiyiz, kocalarımız kardeşler. Yol ücretini ailecek bölüştük. Askerler yol gösterdi. O günlerde 1000'er lira aldılar bizdensadece askeri yoldan geçebilmek için (4 Nolu Aile, Yaprak'la görüşme).”

Bu örnekte de görüleceği gibi, göç hem rasyonel şekilde durumu değerlendirerek hem de enformel ağlar kurarak yaşama geçiriliyor.

Geleneksel olarak Suriye'de aileler yoğun akrabalık ilişkileri geliştirmişlerdir. Bu bağlamda bireylerin sosyalleşme sürecinde aile ve akrabalık ilişkileri Türkiye'ye yerleştikten sonra da önemli işlevlere sahiptir. Maddi ve manevi desteğin nesiller arası dayanışma ilişkilerinde gençler ve yaşlılar arasında dönüşümlü olarak işletilmesi, bu durumu açıklayansomut düzeylerden birisidir. Aile büyükleri sonraki nesil için maddi kaynak deposu durumundayken gençler, kendinden önceki neslin bakıma muhtaçlığı söz konusu olduğunda bu işlevi yerine getirerek geleneksel-ahlaki ölçekte sosyal destek ve güvenlik konularında birtakım sorunların toplumsal ölçekte çözülmesini kolaylaştırmaktadır. Diğer taraftan devletin sosyal desteğinin sınırlı oluşu, aile büyüklerinin desteğinden yoksun olan hanelerin kriz anlarında çok daha fazlazorlanması gerçeğini beraberinde getirmektedir. Dayanışma ilişkisi temelinde yükümlülük ve karşılıklık, aile ve yakın akraba ilişkilerinde güçlü bir yardımlaşma ilişkisini üretmektedir.

Suriye'deyken yoksul olup Gaziantep'te yoksulluğu farklı deneyimleyen ailelerin ve de Suriye'deyken orta gelirli olup Gaziantep'te yoksullaşan aileler yoksulluğun getirdiği sorunları farklı deneyimlemektedirler. Bu da ailelerin baş etme stratejilerine yansımaktadır, bazı aileler çocuklarını çalıştırmak zorunda kalırken bazı aileler de

kadınlar iş yaşamına atılmaktır. Bazı aileler akraba desteğine başvurmayı tercih ederken bazı aileler yardım kuruluşlarının desteğiyle yaşamlarını sürdürme yoluna gitmektedir. Aslı da Gaziantep'e gelip, üç çocuğuyla tek başına kaldığında yoksulluğun getirdiği sorunlarla tek başına daha fazla mücadele edemeyip, kocasının uzak akrabalarının evinde tanımadığı üç aileyle birlikte kalmak zorunda kalmıştır. Aslı kendisine bu zor kararı vermesine neyin sebep olduğunu açıklamıştır; üç çocuğunun masraflarını ve de evin giderlerini tek başına karşılaması olanaklı değildir.

“Çocuklarım “anne bunu istiyorum anne bunu istiyorum” diyorlar. Bende çocuklara istediklerini alamıyorum çünkü iki aylık kira verdim. Bu benim kızım işte, üç gün oldu yemeksiz. Ben bu kötü duruma düştüğüm günden beri ölmüş gibi hissediyorum. Tek bir gece bile gözlerimde yaş olmadan uyumadım. Çevremdeki kimse de beni korumadı (8 Nolu Aile, Aslı'yla görüşme).”

Aslı'nın örneğinde olduğu gibi bireyler ya da aileler zor koşullarda enformel dayanışma ağlarına yeniden dönebilmekte ya da daha önceden başvurmadığı fakat varlığından haberdar olduğu geleneksel dayanışma ağlarını inşa edebilmektedir. Aslı da Suriye'deyken irtibat kurmadığı, kocasının akrabalarının yanına taşınarak daha önceden ihtiyaç duymadığı bu ağa dâhil olmuştur. Akranın yanına taşınmak ya da onlarla birlikte oturmak, bireysel tercihten çok mecburiyet olarak deneyimlenmiştir.

Anne ve baba desteği çoğu zaman sahiplenme motivasyonu ile birleşerek, tercih edilebilir bir durum haline gelmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen ailelerde deanne-babayla oturmanın, sorumluluğu ve sahiplenmeyi içerdiği için tercih edildiği tespit edilmiştir.

“Ben Muhammed'e karşılıklı iki ev turalım dedim ama istemedi. Böyle de çok zor olmuyor. En azından ben yokken çocuklara bakıyor, onlara kapıyı açıyor. Aklım onlarda kalmıyor. Ben de TÖMER'e gidebiliyorum. Ondan bir sorumluluk beklemiyorum (16 Nolu Aile, Ebru'yla görüşme).”

Ebru'nun örneğinde görüldüğü gibi, aileler modern yaşam öncesi, geleneksel ağlara ya da ilişkilere dönmektedirler. Bireyler ve aileler karşılaştıkları sorunlarla baş etmek için ellerindeki bütün olanak ve araçları değerlendirirken aynı zamanda bu geliştirilen araçların getirilerini ve götürüsünü de hesaplamaktadırlar. Tıp Fakültesi'nden mezun olan ve Gaziantep'te denklik sınavlarına hazırlanan Ebru için Kayınvalidesiyle aynı

evde oturmak çeşitli zorlukları barındırsa da çocukların bakım yükünü paylaşabildiği için bu durum tercih edilmektedir. Dolayısıyla Ailenin ve bireyin sorunlarıyla baş edip, yaşamını sürdürebilmesi için maddi ve manevi anlamda maliyeti en düşük etki ve sürekliliği daha yüksek olan seçeneklere yöneldikleri görülmektedir. Mülteciliğin getirdiği zor koşulların ailenin ve bireyin yaşamını idame ettirmeyi birincil seçenek olarak dayatmasıyla enformel ağların bireye getireceği ikincil sonuçlar arasında tercih yapıldığı görülmektedir. Bireyler ve aileler pek istemeseler de kısa süreli pragmatik çözümler adına yani ailenin bütünlüğünün bozulmaması adına, bu tercihlerde bulunmaktadırlar.

4.3.10. Baş Etmede Formel Dayanışma Ağları: Sosyal Hizmet Aktörü Olarak Dernekler

Yoksullar için büyük önem taşıyan enformel ağların, krizler ve ekonomik yeniden yapılanma süreçlerinde birtakım işlevlerini kaybetmesi sözkonusudur. Bu gibi durumlar sosyal ağların geleneksel karakterinden yani enformeleşiminden uzaklaşarak formel ağlara yönelmeyi bir bakıma zorunlukılmaktadır. Akrabalık bu enformel ağların en kolay ulaşılan ve işlevsel olanıdır. Komşuluk bu çerçevede akrabalık kadar etkili olmasa da bazı durumlarda akrabadan sonra başvuru alan enformel dayanışma seçeneğidir.

Suriyeli mültecilerin de içinden geldiği ve dâhil olduğu Ortadoğu'daki geleneksel toplumsal yapı hem yerleşme hem de sosyal ilişkiler bağlamında zaten büyük oranda komşulukla akrabalığı birleştirir. Fakat modern toplumla birlikte geleneksel dayanışma ağları ve enformel ilişkiler yerini rasyonel ve çıkara dayalı ilişkilere bıraksa da pek çok durumda enformel ağlar kendini var etmekte ya da yeniden inşa etmektedir fakat Mültecilik gibi bütün sosyal ilişki ağlarını ve toplumsal sistemi yerinden eden hızlı ve ani gelişmelerde geleneksel ağlar her zaman istenilen hız ve nitelikte inşa edilemez ya da kullanılamaz. Bunun birinci sebebi mülteciliğin belli bir sosyal yapıyı terk etmesi, başka bir toplumsal sisteme dâhil olmasıdır. Diğer sebebi, dâhil olunan sosyal sistemde mültecilerin fiziki varlığına rağmen toplumsal ve kültürel olarak yok sayılmaları hem toplumla hem de resmî kurumlarla görünmeyen bir mesafenin oluşmasıdır. Bu durumlarda mültecilerin içinde buldukları koşullarla başa çıkamada işlevselleştirdikleri

ağlarından birisi hem teorik hem de pratik düzeyde bu çalışmanın konusu açısından önem kazanan formel dayanışma ağlarıdır.

Devlet, özellikle kuramsal bölümde izah edilmeye çalışıldığı gibi STK-kamu dayanışmasını tesis eden rolüyle yardıma muhtaç kişilere çoğunlukla maddi kaynaklar konusunda birtakım destekler sağlayarak yoksullukla baş etmede formelağı temsil etmektedir. Bu durum vatandaş olmadıkları için formel ağların dışında kalan mülteciler için önemli bir dayanışma kaynağıdır. Mültecilerin formel dayanışma ağına dâhil olma biçimleri valilik ve kaymakamlık gibi resmi kuruluşlardan, belediye ve muhtarlık gibi yerel birimlerden çok dernek ve vakıf gibi sivil toplum organizasyonlarından destek isteme ve son olarak örgütlü organizasyonlar tarafından kurulan ve yoksulların gıda ihtiyacı konusunda destek sağlayan kurumlara gitmeleri şeklindedir. Burada yer alan birimlerin mültecilerin, formel dayanışma ağları içerisinde özellikle yoksullukla baş etmek için başvurdukları mercilerdir.

Burada Gaziantep'teki Suriyeli ailelerin yoksullukla mücadelelerinde devreye giren STK'lar ya da hayırseverlik kurumları konusunda, kuramsal bölümde paylaşıldığı gibi, Gaziantep'e gelmeden önce Suriye'de yaşadıkları yerlerdeki farklı deneyimlerinden söz etmek olanaklıdır. Suriye'de avukatlık yapan Yusuf'un bu konu hakkında verdiği bilgilere göre; STK'lardan ya da yardımseverlerden yardım alarak yaşamı idame ettirmek Suriye'de halk tabanında alışılmış bir baş etme stratejisidir.

“...Laiklik iyi bir şey ama bunlar tan tersi kapalı. Esad son 20 yılda dini kurumlara destek verdi ve toplumda bu şekilde bir yerinin olmasını istedi. Neden yaptı bunu? Alevi oldukları halde neden dine önem gösterir gibi yaptılar. Suriye'deki toplum kapalı olduğu için bu hareketle de İslami hareketleri de kendisine bağlıyor. İslam'a yönelik bir hareket olduğunu biliyor bu yüzden birleştirmeye çalışıyor. Şam'da bir şey yaptı adı, Kubaysiyat bu büyük dini bir kurum 20 yıl önce kurdu bu kurumu. Bu kurumda Şamlı kadınlar var ve desteği devletten alıyorlar, örneğin. Esad dinle toplumu ikiye ayırdı. Aynı zamanda bazı kurumlara destekte sağladı bazı grupları elinde tutabilmek için. (10 Nolu Aile, Yusuf'la görüşme).”

STK'ların özellikle mültecilik gibi olağan üstü toplumsal koşullarda formel ve enformel kurumsal ilişkilerin eksikliğinde oynadığı yaşamsal roller ortaya çıkmaktadır. Geleneksel ağlar eksik ve yetersizdir çünkü göçmenler ve mülteciler bu ağların sağlıklı işlediği ve işe yaradığı kendi toplumsal sistemlerinden kopmuşlardır. Dolayısıyla somut koşullarda büyük oranda enformel ağlar işlevsizdir. Devamında gerekli olan ve

beklenen Formel ağlar da hızlı ve olağanüstü göç ve mültecilik durumlarında yeterince örgütlenememiş olmakta ve dolayısıyla sosyal hizmetin olması gereken işlevlerinden uzak bir görüntü arz etmektedir. Bütün bunların ötesinde sosyal hizmetler göç ve mülteciliğe maruz kalan pek çok devlet tarafından kaynak yetersizliği veya bilgi, örgütlenme ve donanım eksikliğinden dolayı yerine getirilememektedir bilindiği gibi bu noktada lazım olan sosyal hizmetler çoğunlukla sadece acil ihtiyaçlarla sınırlandırılır.

Suriyeli mülteciler meselesinde de görüldüğü gibi işlevsel sosyal hizmetlere ihtiyaç duyanlarla bu hizmetleri sunması gerekenler arasında bir kopukluk ve boşluk oluşmaktadır. Bu boşluğu bir tür tampon mekanizma Kıray (1998) ya da Coser'in dediği gibi *supap* olarak sivil toplum kuruluşlarının doldurduğunu ve ihtiyaç duyulan sosyal hizmetleri geçici olarak ama hızlı bir şekilde temin ettiğini görüyoruz. Burada STK'lar *supap* ya da *tampon* mekanizma işlevi yerine getirirken ikincil ve öngörülmeleyen bir işlev olarak birdenbire bütün iş ve çalışma alanlarını kaybeden göçmen ve mültecilerin bir kısmını da istihdam ederek (dil, profesyonel birtakım becerilerinden dolayı) bir tür ekonomi de yaratmaktadırlar. Aynı zamanda mülteci ve göçmenlerin yakıcı bir biçimde deneyimlediği yoksulluğu azaltmada küçük de olsa önemli bir rol oynamaktadırlar. Fakat bu tampon ya da supap mekanizmalar ilerleyen zamanlarda yerlerini gerçek anlamada sosyal hizmet mekanizmalarına ikame ettiremedikleri için kalıcılaşmakta ve süreklilik kazanmaktadır. Bu ara dönem, neoliberal politikalarla da uyumludur. Piyasa ve ülke alabildiğince küresel sermaye hareketlerine açılırken, kamu, sivil toplum ve hayırseverliğin kendini sınırlandırdığı yoksulluk gibi yaşamsal alanlara kaynak ayırmamış olmaktadır (Sen, 1992, 1999; Veltmeyer ve O'Malley, 2001). Ülkedeki siyasi yapı nedeniyle, sosyal hizmetin etik anlayışını ve felsefi yaklaşımını pek de sorun etmeyen sivil toplum kuruluşları ve hayırseverlik faaliyetleri kalkınma, yoksullukla mücadeleyle özgürlük ve demokrasi arasındaki bağı görmezden gelerek ya da farkında olmayarak, otoriter yapılarla zımni bir sessizlik ittifakı da kurmuş olurlar

4.4.Tutunma Çabası ve Uyum Süreci

“Kimse çıktığı yolda kendisi kalmaz. Yol insanı başkalaştırır.”

Murathan Mungan, Üç Aynalı Kırk Oda

4.4.1.Sınıfta Tutunma Çabası

Yukarıda da değinildiği gibi ailelerin ve bireylerin sahip oldukları sermaye türleri mültecilik ve göç durumlarında dâhil olunan toplumsal yaşamdaki sosyal statüleri ve sınıfsal kompozisyonlarını belirleyebilmektedir. Göç ve mültecilik sürecinde de sosyal sınıflar işlemeye devam eder. Sınıfsal konumunu korumayı becerebilenler (ekonomik sermayesi güçlü olanlar) sarsıntılara rağmen pozisyonlarını koruyabiliyorken kültürel ve sembolik sermaye sahiplerinin aynı sınıfsal kompozisyonda tutunamadıkları araştırmada tespit edilmiştir. Özellikle orta ve üst sınıflarda kendini hissettiren sınıftan düşme kaygısı ya da sınıfta tutuma çabası değişik görünümle kendini ortaya koymaktadır. Devamında dâhil olunan toplumdaki sınıfsal kompozisyonun dinamikleri ve göstergeleri Suriyeli mültecilerin sınıf kompozisyonuyla örtüşmeyebilmektedir. Bu bir tür sınıf uyumsuzluğuna da neden olmaktadır. Bazı durumlarda sınıflar arasında yatay ve dikey hareketler ve düşmeler söz konusudur. Görüştüğümüz ailelerin orta sınıf karakterleri daha çok sembolik ve kültürel sermayeyle şekillenmiş olmalarına rağmen dâhil oldukları sosyal sistemde orta sınıf karakteristiği sadece hızlı ve ani maddi zenginleşmeyle ilişkili olması gelen Suriyeli orta sınıfların bu orta sınıflarla iletişim ve bağlantılarını sağlayacak nosyonlardan uzak kalmasına neden olmaktadır.

Orta sınıfa mensup kültürel ve sembolik sermayesi güçlü olup ekonomik sermayesi yeterince güçlü olmayan Suriyelilerin mekânsal dışlanmayı yaşamamak için ve de kendileriyle aynı kültürel seviyede insanların yaşadığı muhitlerde yaşamak için, olanaklarını seferber etmeleri de pek çok Suriyelinin yaşadığı mekânsal dışlanma sorunuyla karşılaşmamak için bir stratejidir. Bu strateji aynı zamanda özellikle orta sınıf Suriyelilerin sınıflarında tutunma çabasıdır.

Bu çaba hem aileyi belli bir standartta tutmak için hem de ailenin geleceğinin belli standartta olmasını sağlamak için geliştirilen bir stratejidir. Kaynak kişilerden Melek'in hikâyesinde de görüleceği gibi, Gaziantep'e geldikten sonra aile bulunduğu çevreden

uzaklaşmış, sahip olduğu dayanışma ağlarından kopmuştur. Halep'teyken Melek'in ailesinin kendilerine verdiği evde iyi bir muhitte oturan aile ahşap oymacısı eşinin atölyesinden gelen gelirle orta üstü düzeyde bir yaşam sürmekteyken, ailenin göçüyle ilk olarak aile, destek aldığı ağlardan kopmuştur. Sonra eşi kısa sürede istihdam edilse de yaptığı işin niteliğine uygun çalışma koşulları olmadığından sıradan bir işçi olarak çalışmaya başlamış dolayısıyla ailenin yaşam standartları aşağıya çekilmiştir. Fakat ailenin yaşam pratikleri, standartları kolay değişmediği için kendilerini daha iyi ve rahat hissettikleri, orta sınıfların yaşadığı bir muhitte bir kapıcı dairesinde yaşamaya başlamışlardır. Melek, bu muhitte oturmasının bir anne olarak “görevi” olduğunu söylemiş ve eklemiştir:

“Ben başka bir semte taşınmam çünkü nereye gidersem kızıma oradan görücü gelir. Kötü bir yere gidersem kötü, iyi bir yere gidersem iyi görücü gelir (13 Nolu Aile, Melek’le görüşme).”

Ailenin bu kararı, planlandığı gibi, aile üyelerinden birisinin stratejik, makul bir evlilik yapmış olmasını sağlamıştır fakat ailenin yardım mekanizmalarından uzaklaşmasına neden olmuştur.

“Biz burada oturduğumuz için bize yardım vermiyor demekler, bakıyorlar adres neresi? ‘ıhıh, yok’ diyorlar ama burası kapıcı dairesi ve durumumuz çok kötü işte görüyorsun ama! (13 Nolu Aile, Melek’le görüşme).”

Araştırmada, savaş sonrası göç edip, mülteciliği deneyimleyen aileler arasında en fazla uyum sorunu yaşayan sınıfın orta sınıf olduğu tespit edilmiştir. Maddi gerçeklik karşısında orta sınıf olmak artık anlatsal düzeyde kalsa da, yani ailenin geliri ve yaşam standartları aşağı çekilmiş olsa da, aile kendini yeni girdiği topluma ait hissettiği şekilde tanıtmak istemektedir. Kadınının çalışması bu durumda bir çeşit sınıftan düşmeyi temsil edeceği için ve bu sınıfa mensup kadınlar her işi de yapamayacağı için aile gelir seviyesini arttırmanın bir yolu olarak çocuklarını çalıştırmayı tercih etmiştir. “Büyük oğlum bize yardımcı olmak zorunda kaldı. Bizim yüzümüzden okulu terk etti.” Melek’in ifadesiyle, çocuklarının onlara yardımcı olması, hem aileye gelir getirmeye yardımcı olmak hem de aileyi sınıfında tutmak içindir. Melek gibi çalış(a)mayacak ya da her işi yap(a)mayacak diğer kadınların da hikâyelerinden benzer bulgular elde

edilmektedir. Dünya, Münbiç'in ileri gelen bir ailesinde bir doktorun eşi olduğu için çalışma konusunda seçici davranması gerektiğini düşünmektedir.

“Benim amacım insani bir amaç için çalışmak para için değil. Ben de baktım, çalışmak istiyorum. Biz Münbiç'te tanınan insanlarız. Eğer bir giyim mağazasında çalışırsam bizim için iyi olmaz. Herhangi bir yerde çalışamayız. Hatta maddi durumumuz iyi olmasa bile yapmayız. Bana iş teklifleri geldi ama bana uymuyordu mesela Suriyeli bir okul vardı yeni açılmıştı orada çalışan hocalar üniversite mezunu değillerdi ama ben mezunum, beni serviste çocukları indirip bindirmem için almışlar, öğretmenlik yerinesonra ben Müdürle görüştim başka iş var mı diye sordum. Onlara ‘benim servisle ilgili sıkıntılarım var’ dedim, ‘başım dönüyor’ dedim onlar da ‘her gün otobüse biniyorsun’ dedi. Ben de ‘hayır en çok yürüyorum’ dedim. ‘Teşekkür ederim ama bu işi istemiyorum’ dedim. Böyle olunca ben çalışmak istemedim. Yani bu bir örnek, özel olarak bir sürü iş teklifi geldi, mesela Sanko Park'ta güzellik merkezinde çalışmak gibi. Bu işler bize uygun değil kendi işimi açarsam bunlardan daha iyi (14 Nolu aile, Dünya'yla görüşme).”

Sahip olunan sermayenin dâhil olunan sosyo-ekonomik yapıda işe yararlılık oranı sınıfta tutunma ya da sınıftan düşmeyi belirler. Sermaye dâhil olunan toplumda karşılık bulamamışsa da Dünya'nın örneğindeki gibi, sınıftan düşme kaygısı sorun olarak aileye yansımaktadır.

“Bir genç tanıyorum. Suriye'de mühendislik yapıyordu. Burada sarraf olarak çalışıyor. Burada mühendislik yapamıyor. Çünkü onun mühendislik diploması burada kabul edilmiyor. Burada ne çalışacak, bir tamircide mi çalışacak? Bu olanaklı değil. Ben dil kursunda çalışıyorum Gasmek'te orada bir müdür var. Suriye'de benzin şirketi müdürlüğü yapıyordu. Şimdi çalışmıyor ona dedim ‘başka bir işte çalış’, bana ‘çalışmam’ dedi. ‘Ben orda müdürdüm memurluk mu yapacağım?’ dedi (21 Nolu Aile, Murat'la görüşme).”

Orta sınıfın sahip olduğu sembolik sermayenin yani, diplomaların, sertifikaların, ustalık belgelerinin, Türkiye'de bir işlevinin olmaması pek çok orta sınıf Suriyeliyi emek yoğun işlerde çalışmak zorunda bırakmıştır. Bireyin niteliklerini ve deneyimlerini, aktarmasını sağlayan mekanizmalar olmadığı içinnitelikli göçmenler, bu süreçte birikimleri nedeniyle avantajlı olmaları gerekirken, yine de ekonomik olarak dezavantajlı bir konumdan başlamak durumundadırlar. Fakat alışkanlıklarını ve yaşam standartları değiştirmek kolay olmadığı için bu gereklilik algısı ya da beklenti ailede çatışma yaratmaktadır:

“Benim kocam benim parayı sevdiğimi düşünüyor. ‘Benim param Düztepe’de normal mahallelerde oturursak bize yeter’ diyor. Ben diyorum ‘Düztepe’de neden ev tutalım?’ ‘Oradaki kiralar 300-400 lira biz de 700 TL ile yaşarız, biz neden orada yaşamıyoruz’ diye sürekli kavga ettik ama orada daha çok sıkıntı çekeceğiz. Ben neden orda oturmak istemediğimi kocama defalarca anlattım, sıkıntı çevre! Fakirlikten dolayı (6 Nolu Aile, Takva’yla görüşme).”

İnsanların yaşadığı maddi koşulların gerçekliğiyle algıları ve bellekleri arasında bir gerilim bulunur ve bu meselede de görüşeceği gibi yaşadığı sınıfsal düşmeyi kabullenmeyen gerçek maddi koşullarla yüzleşmeyen sınıf düşmüş kişilerin bireylerin hala bir önceki döneme ait anlatsal kültürel sınıf davranışları (habitus) sergilemeye çalıştıkları gözlemlenmiştir. Bu Coser’in gerçekçi olmayan çatışmasını burada görebiliriz. İş ararken zorlanması realisttik ama iş aramaması bunu geçiştirmesi un realisttik. Çünkü Coser bireylerin sorunlarla başa çıkmada sorunu ele almada psikolojik boyutu göz ardı etmiştir.

4.4.2. Mülteciliğin Öğretici Yanı: Gizlenmeden Görünürlüğe ve Hak Farkındalığına

Yukarıdaki bütün çözümleme ve açıklamalardan sonra değinilmesi gereken ve alandaki bulgulardan elde edilen en önemli bulgulardan bir tanesi mülteciliğin zor koşullar altında bireylere ve ailelere yeni şeyler öğrettiğidir. Sadece birey ve aile düzeyinde zorluk ve yoksulluk deneyimlemek değil süreç içerisinde hak ve sorumluluktan yeni perspektiflere kadar Suriyeli mültecilerin yaşadıkları yaşama ve topluma dair ve dâhil oldukları Gaziantep’teki sosyal yaşama dair yeni çıkarsamalar çözümlemeler ve farkındalıklar inşa etmeleridir. Bunlardan ilki; toplumsal etkileşim geliştikçe ve Gaziantep’te kalma süresi uzadıkça gündelik sosyal davranışların farklı anlamlar çerçevesinde ele alınmaya başlamasıdır. Bu süreç içinde yerli, yabancı, mülteci, göçmen, Türk, Arap Gaziantep’li gibi, onlarca olgu yeniden değerlendirmelere tabi tutulmaktadır. Kaynak kişi, Takva’nın Gaziantep’e yerleştikten sonra genel günlük ve siyasi yaşam hakkında edindiği izlenimi ve yargıları farklı bir bağlamda da olsa paylaşmıştır;

“Türkçe bilmiyordu nasıl yapacaktı ben sürekli onun yanına gidiyordum onu gözlemliyordum. Bir kere ders bitti çocuklar gidecekken onu tahtada durdurdu ona Türkçe

öğretmeye çalışıyordu. Ben o zaman çok duygulandım hocanın elini tutup öpmek istedim. Yaşlı bir adamdı. Adam estağfurullah dedi. O CHP’li olmasına rağmen! Onlar Suriyelileri sevmezler. Ama o ahlaklı biri. Hatta arkadaşları karne alırken ona da bir karne hazırlamış (6 Nolu Aile, Takva’yla görüşme).”

Bu örnekten de anlaşılacağı gibi, hiçbir şey mülteciler için ilk baştaki anlamında kalmamakta; yeniden yorumlanmaktadır.

Mekân kent ya da meydan olarak gündelik yaşamdaki emtialar ve insan ilişkileri ilerleyen süreç içerisinde hep yeniden değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bu mültecilik sürecinin aynı zamanda refleksif, düşünümsel bir süreç olduğunu da göstermektedir. Örneğin, Takva’nın tramvayda oturma hakkının sadece Türklere ait olduğunu düşünmesi ve ilk zamanlarda tramvay koltuğu boş olduğu halde oturmaması ve daha sonra kendisinin bütün zorluklara rağmen Antep’teki yaşamın içinde tanımlamaya başlamasıyla tramvayda oturma hakkının olduğunu idrak etmesi bu durumu somutlaştırmaktadır.

“İlk geldiğim zamanlarda tramvaya bindiğimde boş yer varsa oturmuyordum. Bunlar Türklerin hakkı diyordum. Evet, ben öyle düşünüyordum, burası onların vatani ben öyle düşündüğümde oturmuyordum. Pazara gittiğimiz zaman biri yol isterse biri elimdekini isterse veriyorum çünkü bu onların hakkı burası onların vatani diyorum. Ama 6 yıl sonra değişti. Benim fikrim değişti. Bu Allah’ın takdiri öyle düşünmeye başladım. Hepimiz insanız hepimizin eşit hakları var. Avrupa’ya 10 gün gittim kız kardeşimi ziyaret ettim ondan sonra buraya döndüm. Avrupa toplumu insani ilişkiler ve hakları bakımında daha ileri. Burada onlar geliştirilmeli. Ben sadece 10 gün gittim ama bu konuları direk fark ettim. Siyasi meselelerden bahsetmiyorum ben bu konuda bunu halkın yapısıyla ilgili söylüyorum. Kimse size karışmıyor eşarp takıp takmadığımızla ne giyip giymediğiniz konusuyla ilgilenmiyor (6 Nolu Aile, Takva’yla görüşme).”

Mültecilik bütün zorluklarına rağmen fiziki ve coğrafi anlamda insan ilişkilerinin yaygınlık kazanması, genişlemesi ve çeşitlenmesini de getirir beraberinde. Bu genişleme zorluklar yarattığı gibi yeni olanaklar yeni etkileşimler ve bireyin ya da ailenin perspektifini dönüştürücü fırsatlar sunabilmektedir. Bu süreçte bireyler daha önce farkında olmadıkları haklarını keşfettikleri gibi kendi yaşamlarına dair. Yeni beklentiler ve yeni planlar da üretebilmektedirler. Bunun için mültecilik koşulları zor ve mücadele edilmesi gereken koşullar dayattığı gibi özgürleştirici (emancipatory) olanaklar da ortaya çıkarabilmektedir.

“Ben nişanlandığım zaman devlette bir memurdum. Ben evlendikten sonra bir tercümanlık ofisi kurmak istiyordum. Önceden benim için evlilik düzenli bir yaşam demekti ama şimdi benim için evliliğin önceliği yok, Suriye’de istiyordum ama şimdi okumak istiyorum yüksek lisans yapmak istiyorum, dil öğrenmek istiyorum. Ben tercümanlığı çok seviyorum. Evet, evlenmek isterim ama söylediğim gibi bir öncelik olarak değil. Yaşadığım değişimler bir ilişki kurmamı engelliyor. Şimdi tek başıma yaşıyorum çıkıyorum dolaşıyorum kendi kararlarımı veriyorum. İkikişi olunca tüm bunları paylaşmak zorundasın bu da zaman harcamak demek (15 Nolu Aile, Naime’yle görüşme).”

Alanda elde edilen ilginç tespitlerden bir tanesi de kadınların mültecilik koşullarından dolayı, yardım isteme yardım alma, resmî kurumlarla iletişim, okul, gibi. Suriye’deki koşullara nazaran daha farklı saiklerle kamusal alanda daha çok bulunmalarının verdiği memnuniyet ve bilinçtir. Kamusal alan aynı zamanda kadınların birey olarak sahip oldukları araçlarla toplumsal etkileşime girmelerini sağlar. Bu ataerkil değerler isteminin kadına dayattığı özel alanın dışına taşması ve piyasadaki cari araçlarla ve aktörlerle temas etmesini de getirir. Bunun da kadınlarda bir bilinç oluşturduğu da gözlemlenmiştir.

Mülteciliğin ilk dönemlerinde yaşamda kalabilmek için buldukları her işin bütün koşullarını tartışmasız kabul eden bireyler zamanla ücretlerden çalışma koşullarına kadar pekçok noktada bilinçlenmişlerdir. Bu bütünüyle bir pazarlık gücü sağlamasa da buna yönelik bir bilincin geliştiğini gösterir. Gaziantep’te tercümanlık yaparak geçimini sağlayan Yahya da yaptığı işlerde ilerleyerek, piyasa değerinin altında iş yapmama kararı alabilecek kadar bilinçlenmiş ve güvenecek, sosyal ve ekonomik sermaye elde edebilmiştir.

“Hayır, yani ona söyledim. Eğer devam edeceksem maaşımı yükseltmen gerekir. İyi biriydi bana yardım ediyordu ama maaş ödemiordu yani fazla maaş ödemiordu. İlk çeviride 800 TL verdi. İkincisinde 1000 TL üçüncüsünde özel tercüman olarak çalıştığımı söyledim, karın %25’ini istedim... Dürüst olmak gerekirse ben bu sene burs ofisine gittim, ‘artık burs istemiyorum’ dedim. 2 yıl önce işler çok kötüydü ama şimdi iyi (3 Nolu Aile, Yahya ile görüşme).”

Çalışma koşullarının ağırlığına rağmen bilinçlenen mülteciler, nominal anlamda gelir artışı sağlayabildiklerini fark edince, özellikle alt sosyal sınıftan mülteciler geçmiş ve mevcut koşullar sorgulamaya başlamışlardır.

“Babam diyor ki ‘kaç yıldır çalışıyorum, orda çalışsam da aynı yerde olacağım. Burada en azından bir arabam oldu’ diyor. Suriye’deyken arabayı geç arttıracak paramız yoktu. Burada ben gece gündüz çalıştım kimseye muhtaç olmayalım diye ama karşılığını alıyor insan. Orada da nasıl diyeyim, 3 ay çalışıyor 2 ay çalışmıyor. Ticaret sıfırdı, paranın değeri ucuzdu. Her şey ucuzdu evet, mesela orada ev kirası yoktu ama yerimizde sayıyorduk. Burada ev kiramız var ama yine de güzel bir yere geldik (17 Nolu Aile, İsmail’le görüşme).”

Mülteciliğin neden olduğu bir diğer öğretici nokta da medeni hakla konusudur. Kadınlar erken yaşta evliliğe ve çok eşliliğe daha etkili bir şekilde karşı çıkabileceklerini mültecilik sürecinde öğrenmişlerdir. Kaynak kişi Aydan, imam nikâhıyla evli olduğu eşinden ayrıldıktan sonra, dünyaya gelen bebeğinin haklarını korumak için, eğer isterse, bebeğinin hakları için dava açabileceğini, Türkiye’deki yasaların Suriye’dekinden farklı olduğunu mültecilik sürecinde öğrenmiştir. “*Bunu bilmiyordum, yani resmi evlenmemiş olsam da çocuğu babasına kaydettirebilirdim.*” Aydan’ın hikâyesinde Aydan’ın bireysel düzeyde kendi donanımı ve olanaklarıyla baş etmekte zorlandığı sorunu aile içi düzeye taşınınca yani Aydan’ın ailesinin ağlarına dâhil olmasıyla ve Aydan o kişilerinerişmiş olduğu sosyal hizmet desteğine dolaylı olarak erişince hem farkındalığı artmıştır hem de baş etme süreci nispeten kolaylaşmıştır.

“Şikâyet etme fikrini kim sana verdi? Kiminle paylaştın bu konuyu? Annemin komşularıyla paylaştım. Onlar bana şikâyet etme imkânının olduğunu söylediler. Ben sıkıntıyı büyütmek istemedim. Durumlar daha kötüye gidebilirdi ben bunu istemiyordum (9 Nolu Aile, Aydan’la görüşme).”

4.4.3. Geleneğe ve Kimliğe Sarılma

Coser’in ve diğer çatışma kuramcılarının dediği gibi bireyin ya da grubun dâhil olduğu çatışma süreçleri aynı zamanda sınır belirleyen kimlik oluşturan ve grubun kapasitesini yeniden şekillendiren süreçleri de içermektedir. Mültecilik durumlarında aileler ve bireyler önceden sahip oldukları çatışma potansiyellerine ilaveten yeni dâhil oldukları toplumsal sistemdeki çatışmalara da eklemlenirler bu bireyin ya da ailelerin bir tercihi değil, bir zorunluluktur. Fakat bireyler ve aileler bu çatışma süreçlerinde sahip oldukları niteliklerle ya mevcut kimliklerini konsolide ederler, korurlar ya da yeni etkileşimlerle yeni bir kimlik ortayakoyarlar.

Araştırma kapsamında çoğunlukla görülen mülteci ailelerin eğer karşı koyabilme araçları yoksa ya da bu araçlar zayıfsa toplumla etkileşimde bulunup yeni bir kimlik inşa etme sürecine girdikleridir.

Mülteciler etkileşimde buldukları toplumla aralarına belli argümanlarla bir sınır inşa etmeye çabalarlar. Örneğin kadın ve evlilik pek çok kültürde yeni dâhil olunmak istenilen toplumsal sistemle bağ kurmanın ilk ve en önemli araçlarıyken bu yoğun çatışma ve gerilim ortamında bu etkenler reddedilip aile kendi içine kapanarak. Bir kimlik duvarı inşa edip. Baş etmesini sürdürmek isteyebilir. Bu durum karşımıza kızlarını ya da oğullarını Türklerle evlendirmek istemeyen aileler olarak çıkmaktadır.

“Kızının Türk biriyle evlenmesini ister misin? Hayır.

- Neden?

- Bilmiyorum yani bu karar ona ait aslında. O ne isterse ben onu yaparım tabi, o küçük değil ne yapacağını bilir ama bizde durum biraz farklı. Yani aynı memleketten biriyle evlenmek zorundasın. Adetler...yani sen Halepli biriyle evleneceksen Halepli olmalısın. Mesela bizi nişan için aradıklarında sorduğumuz ilk şey Halepli olup olmadığı (2 Nolu Aile, Ayşe'yle görüşme).”

Burada önemli olan nokta bu ailelerin öncelikli direnme noktalarının yani sınır çizme noktalarının *kimliklerinin* olmasıdır.

“-evlenmek istiyor musunuz?

- İnşallah yakında.

- Türk bir kızla mı, yoksa Suriyeli bir kızla mı?

- Açıkça söylemek gerekirse Suriyeli bir kız. Türk kız istemiyorum.

- Niye?

- Yani farklılık var. Gelenekler, kültürler benziyor olabilir ama farklılık var. Anlaşamamaktan korkuyorum. Bizimki geleneksel bir evlilik olacak, önceden birbirimizi tanımayacağız. Benim etrafımdaki kızlar çok az hatta ben üniversiteye bile çok az gidiyorum. Oradan çıkıp işe gidiyorum. Türkçe biliyorum ama kızlarla iyi konuşamıyorum, onları anlamıyorum, onlar sanki başka bir dil konuşuyorlar.

-Siz sosyal bir insansınız. Okula gidiyorsunuz, çalışıyorsunuz, size göre Suriyelilerle Türkler arasında fark var mı?

-Hayır, (18 Nolu Aile, Mustafa'yla görüşme).”

Bu görüşmede, evlenme çağında genç bir erkek kaynak kişi, Mustafa, Türkiyeli bir kızla evlenmek istememesinin sebebini aradaki görüşmenin ilerleyen bölümlerinde bir fark

olmadığını söylemiş olsa da kültür, gelenek ve görenek farklılıklarına bağlamıştır. Mustafa'nın ve ailelerin herhangi bir rasyonel nedeni olmadan bu temastan kaçınmaları, yabancı bir kimliğin belirsizliğinin ve tedirginliğinin sonuçlarından kaçınmalarıdır. Aydan'la yapılan görüşmede, Aydan korktuğunu ifade etmiştir. Bu korku yabancı bir kimliğin, kültürün yani bilinmezliğin verdiği korkudur.

“Bana Türk görücü geldi eşinden boşanmıştı ama yine de kabul etmedim. Resmi boşanmışlardı hem de.

Neden Türk'ü kabul etmedin?

Korktum, Türkçe bilmiyordum. Zorlanacağımı düşündüm. Bilmiyorum. Suriyeli komşularımız onların tanıdıkları birbirlerini çok seviyorlar ve her zaman birbirlerini yemeğe davet ediyorlar. Ben daha önce hiç Türk aile görmedim. Şimdiye kadar ilk defa böyle bir şey gördüm, bilemedim (9 Nolu Aile, Aydan'la görüşme).”

Araştırma kapsamında görüştüğümüz bazı ailelerde Araplık ya da Arapça belirleyici bir etken değilken, mültecilikten dolayı bu kimlikle ve bu kimliklerintanımlandığı öğeler daha çok ön plana çıkarılmaya başlamıştır. Bu aslında ailenin kendi çatışma dinamiğini ve baş etme stratejisini yönetme sürecidir. Kimliğe dayalı özellikleri ön plana çıkarmak dâhil olunan toplumsal sistemde çok fazla işe yaramasa da o toplumsal sistemden bir birim olarak aileye yönelen çatışma risklerini göreceli olarak belli bir süre yönetme olanağı sağlamaktadır.

Araştırma bulguları bize ailelerin gerçek çatışmayla yüzmekten kaçınarak uyum ve etkileşim bilerek ya da bilmeyerek zamana yayararak daha somut gündelik karşılaştıkları zorluklara baş etmeyi yeğlediklerini gösterir. Coser'in ifadeleriyle bu gerçekçi olamayan çatışmadır.

Ailelerin dış toplumsal dünyayla ilişki ya da bağ kurmalarının en bilinen araçlarından birisi eğitim sistemi ve çocuklardır. Çocuklar yeni dil becerileri hızlı ve çeşitli etkileşim ve aynı zamanda ailelerin sahip olduğu bütün değerleri dönüştürebilmeleri bakımından çok önemli birer aktördürler. Okula giden, temas kuran dil öğrenen çocuklar aileye aynı zamanda yeni değerler ve ilişkiler sistemi taşırlar ve aileleri de bu sisteme dâhil etmeye zorlarlar. Fakat araştırmada bazı ailelerin bunu bir risk olarak değerlendirerek çocuklarını Türk eğitim sisteminin dışındaki okullara göndermeyi tercih ederek bu yönden gelebilecek riskleri azaltma yoluna gittikleri tespit edilmiştir.

“Yeditepe Üniversitesi’nde Kimya Mühendisliği okuyor. Diğerleri Arap okullarına gidiyorlar onların Arapçayı unutmalarından korktuk. Arkadaşlarımın çocukları Arapçayı hiç bilmiyorlar, Arapça harfleri bile bilmiyorlar. Türkçe öğrenmeleri çok iyi bir şey ama bizim dilimizi de devam ettirmeleri gerekiyor, ben öyle düşünüyorum (12 Nolu Aile, Müjde’yle görüşme).”

Bu aileler bu stratejiyi sürdürebilecek sermayelere sahip oldukları için Folkman’ın vurguladığı aile üyelerinin istismar edilmediği bir strateji benimseyebilmiştir yani Müjde çocuklarını Özel Irak Okulu’na gönderebilmiştir. Fakat aynı kaygıları taşıyan oymacı Mehmet’in bu türden bir sermayesi yani araçları olmadığından kızını okul sistemine dâhil etmeyerek ideal olmayan bir baş etme stratejisi geliştirmiştir.

Müjde’nin ailesi belirledikleri stratejinin maliyetini karşılayabildiği için bu süreç iyi yönetilebilmiştir. Burada sosyal hizmetlerin bu alandaki eksikliği kendini göstermektedir. Mehmet’in ailesi Arap kimliğini korumak adına kızını okula göndermeyerek uzun vadede bireyi dolayısıyla aileyi zayıf düşürücü palyatif bir strateji geliştirmiştir. Bu Coser’in gerçekçi olmayan çatışma algısının uzun vadedeki sonuçlarıyla ilgili fikir vermesi açısından somut bir örnektir.

Alanda elde edilen veriler bizlere patriarkanın mevcut tahakkümünü sürdürmek adına daha çok çocukların ve kadınların uzun vadede aleyhine gelişecek durumları bir araca dönüştürerek mevcut pozisyonunu koruma stratejisi geliştirdiğini söylemektedir. Bu strateji alanda geleneğe sarılma, geleneğe yönelik söylemsel bir kimlik inşa etme şeklinde gerçekleşmektedir.

Bu strateji aynı zanda gizli bir kaçınma uzak durma niyetini de içerir. Çünkü az önce de belirtildiği gibi dâhil olma mülteci ailenin ya da bireyin bütün güçsüzlüğünü ve de zayıflığını ortaya sererek patriyarka olarak babanın otoritesini sarsacaktır. Çünkü patriyarka Suriye’deki gücünden çok uzakta olmasına rağmen söylemsel olarak sürdürerek yani maddi koşullar aynı olmadığı halde bunu görmezden gelerek, altı söylemle ve gelenekle doldurulmuş bir iktidar peşindedir. Bu da gerçekçi olmayan çatışmanın bir strateji olarak benimsenmesidir.

4.4.4. Aile İlişkilerin ve Rollerin Yeniden Şekillenmesi

Kağıtçıbaşı'nın (2014) belirttiği gibi aile, toplumdan ayrılamayacak bir parçadır ve doğal olarak toplumun sosyal yapısından, değerlerinden ve normlarından etkilenir. Bu nedenle toplumdaki değişmelerde etkilenmiştir. Göçle beraber, çoğunluğu köy kökenli olan ailelerin modern bir kente yerleşmesiyle ve zaman içerisinde sürece uyum sağlayarak, kadınların çalışma yaşamına katılması, çocukluk, kadınlık hakkındaki algılamaların ve tutumların değişmesi görece olarak çocukların ve kadınların aile içindeki konumlarını yükseltmiştir. Suriye'deki toplumsal yapıyı Faik şu şekilde anlatmıştır:

“Halep'te yaşamak köydeki yaşamla aynı değil. Bizde köyler yok edildiler orada ilerleme yok. Bu yüzden köylerde insanlar çok fakir. Köyler parçalandı. Bizde köylerde kadınlar miras alamaz mesela, damatlara miras gitmemesi için kadınlara miras vermezler. Kadınlar kocalarının hâkimiyeti altında yaşarlar ama bizde öyle bir durum yok. Ben kızıma öyle davranmadım onun eğitim almasını sağladım. Ben mühendisim benim kızım İngilizce okudu. İkinci kızımın kocası doktor. Biz eğitimi seviyoruz ama köylerde kadınlar kocalarının elinin altında yaşıyorlar (20 Nolu Aile, Faik'le görüşme).”

Faik'in anlatılarından yola çıkarak, Gaziantep'teki Suriyeli ailelerin çoğunun da köy kökenli olduğu bilgisini aklımızda tutarak şunu söyleyebiliriz ki Kağıtçıbaşı'nın (2014) da belirttiği gibi aileler bulunduğu topluma ayak uydurmaktadırlar. Dolayısıyla gelinen kentte yani Gaziantep'te modern yaşamın dayatmasıyla hem pek çok kadın çalışmaya başlamış ve aileye kaynak sağlayan kişi konumuna yükselmiş olduğu için hem de genel olarak kadının statüsüyle ilgili algılarda da bir değişme söz konusu olduğu için aile içinde önceden daha hiyerarşik olan kadın-erkek ilişkilerinin ve geleneksel rol dağılımı anlayışının da değişmeye başladığı araştırmada tespit edilmiştir.

“Çalışmak beni zorlamıyor ama kocam çok üzülüyor, psikolojik olarak etkilendi. Ama söylemiyor. Ben ona ‘bu normal herkes çalışıyor’ diyorum, çok şükür durumumuz iyi sen de be de çalışıyoruz’ diyorum. ‘Birbirimize yardım ediyoruz’ böyle diyorum ama zorlanıyor. Hatta ilk çalıştığım zamanlarda kavga ettik kabul etmedi. ‘Senin çalışman olmaz’ dedi. Kocam köylü olduğu için böyle düşünüyor. Ama bizde, Halep'te bu durum normaldi. Annem de çalışıyordu, babam da. Annem benim gibi temizlik yapıyordu ama kocamın ailesinde kadınlar çalışmıyor. Yani onların köyünde kadınlar tarlada çalışırlardı. Türkiye'ye geldikten sonra çalışmak zorundayız. Yavaş yavaş bunu kabul etti.

-Kocan ve çocuklar arasındaki ilişkide bir değişiklik oldu mu? Çocukların okuluna gitmeye başladı, çocuklara ödevlerde yardım ediyor (4 Nolu Aile, Yaprak'la görüşme).”

Yoksulluğun erkeklerden çok kadınları etkilemekte olduğuna dair pek çok çalışmanın olduğu kuramsal bölümde paylaşılmıştır. Kadının yoksullaşması aile içi işleyişlere zaten işlemiş olan ve buna bağlı değerler sistemine de işlemiş olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı sorunları daha da arttırmaktadır. Örneğin geniş aile şeklinde yaşayan 5 çocuklu Yaprak'ın ailesi eşinin işsizliği nedeniyle sürekli yokluk içindedir. Eşi, üç yıldır Türkiye’de olmalarına rağmen, 12 kez iş değiştirmiştir. Yaprak'ın çalışmak zorunda kalması ise aile içinde örnekte dile getirdiği gibi çatışmalar yaşanmasına neden olmaktadır. Fakat zaman içerisinde toplumda var olan sisteme ve ağlara eklenmelerleriyle aile içindeki dengeler de değişime uğramaktadır ve Yaprak'ın kocası çocuklarına ders çalıştırma ve okullarını takip etme gibi yeni sorumluluklar üstlenerek aile içindeki yeni düzene uyum sağlamaya başlamıştır.

Aile içi ilişkileri şekillendirmek bazı durumlarda aileyi yeniden anlamlandırmayı gerektirebilmektedir. Bu, hem ailedeki bireylerin kendi çıkarlarını koruyabilmeleri için hem de bireylerin bir birim olarak ailelerini dışarıya karşı koruyabilmeleri için geliştirdikleri bir stratejidir. Örneğin, Ahmet'in iki karısı olan Aliye ve Esra şu an Gaziantep'te altlı üstlü birer evde oturmaktadırlar. Bu çok eşli evlilik, onlar Ghouta'dayken gerçekleşmiştir. Normal koşullarda çok eşli evliliklerde kadınların aynı haneyi paylaşması, birbirlerine duygusal bağlılık geliştirmeleri atipik bir durumdur. Fakat Ghouta'da savaşın ağır koşulları nedeniyle ve başka hiç kimseleri olmadığından bu aile kendisine özgü bir bütünlük oluşturmuştur.

“Ben, eşimle evlendikten 10 gün sonra Esra ile tanıştım. Çok şükür Allah benim yüzüme baktı ve bana abla olarak Esra gibi birisini gönderdi. Biz 3-4 ay daha Ghouta'da kaldık ama yerin altında saklanıyorduk çünkü çatışmalar başladı ve biz çok kötü günler geçirmeye başladık. Yerin altındaki depolarda oturmaya başladık. Depoları su bastı elektrik yoktu insanlar depolardaki suyu çıkarmak için türlü yollar denediler ama hiçbir şekilde başarılı olamadılar. Çok zor günler geçirdik. Yemek yok, içecek temiz su yok, çocuklar bu yüzden sürekli hastalanıyordu. Benle Esra çok zorlandık. Çocuklarla çok zordu. Çok hastaydım kızıma kendisi baktı kendisi yediriyordu, içiyordu bana çok yardımcı oldu. Ben lavaboya gidemiyordum, o bana çok yardımcı oldu. Çok rahatsız oldum hastalandım Esra ve eşim beni banyoya götürüyordu. 4 ay bu şekilde kaldık el ele tutuşuyorduk sürekli, çünkü hepimizin içinde ölüm korkusu vardı. Her an ölebilirdik. Bomba seslerini duyuyorduk

yukarıda ne oluyor bilmiyorduk. İnsanlar ölüyorlar paramparça oluyorlardı ama kimse onlara yardım edemezdi (23 Nolu Aile, Aliye'yle görüşme)"

Farklı koşullar altında belki de rekabet içerisinde sürekli bir çatışma halinde olacak olan bu iki kadının öncelikleri kendilerine özgü koşullar nedeniyle değişmiştir. Şu an birlik olup kurdukları aile sistemini dışarıya karşı korumak onlar için önceliklidir. Bu sayede kendi çıkarlarını da koruyabilmişlerdir. Bu evliliğin mevcut koşullar altında rasyonel bir ittifak olduğu önceki bölümlerde ifade edilmişti. Aliye'nin ailesi ailecek İdlib'e göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye sınırındaki kamplara yerleştiklerinde Aliye, bakıma muhtaç kızı olduğu için Türkiye'ye geçiş izni almış, diğer kızını kuması Esra'ya emanet etmiştir. İlerleyen süreçte, kızı Suriye'de kaldığı için Aliye derneklerden yardım toplayarak kızının, eşinin, kumasının ve 7 çocuğunun Türkiye'ye kaçak yollarla girmesini sağlamıştır.

Bu ailenin hikâyesinde de olduğu gibiaile içindeki paylaşım, ailenin yaşadıkları, duygusal paylaşımının yoğunluğu aile üyelerinin birbirlerine nasıl bağlandığını anlamak için yani bir birim olarak ailenin gücünü anlamak için önemlidir. Bundan dolayı aile içi ilişkilerin yeniden şekillenmesine ve şekillenirken geçtiği süreçler sosyal hizmet açısından önem arz etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Suriyeli mültecilerin değişen yaşam koşullarında hangi araç ve yöntemlerle yaşamlarını sürdürdükleri ve hangi sorunlara hangi baş etme yöntemleriyle karşılık vermeye çalıştıklarını öğrenmeyi amaçlayan bu çalışma başından sonuna kadar hem genel anlamda sosyal bilimlerin yöntem ve bulguları hem de daha özel bağlamda sosyal hizmetlerin hangi araçlarla nasıl devreye girdiğini, ailelerin bu deneyimlerini sergileme süreçlerini betimlemeye, anlamaya çalışan bir çalışmadır.

Değinilen sınırlılıklar göz önünde bulundurularak Gaziantep'teki Suriyeli mültecilere yönelik bu alan araştırmasında kuramsal ve kavramsal çerçeveyi oluşturan göç, mültecilik, baş etme ve sosyal hizmet paradigması kapsamında yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler ufuk açıcı ve alan açısından yeni, sosyal hizmetlerin uygulama alanındaki eksiklikleri ve de yapılmakta olanları test etmek anlamında önemli veriler elde edilmiştir.

Çalışmada Suriyeli mültecilerin göç sürecinden, Gaziantep'te yerleşmeye ve yaşamlarını idame ettirmeye kadar coğrafi ve sosyal anlamda oldukça geniş bir zaman diliminde, birtakım ağlar üzerinde hareket ettiklerini, bu ağların olmadığı durumlarda da sorunlarıyla baş etmeye yarayacak yeni ağlar inşa ettiklerini ve dahası bu ağların inşası için ailenin ya da bireyin sahip olduğu bütün araç ve olanakları, sermayelerini kullanarak gündelik yaşamlarını sürdürmeye çalıştıklarını tespit edilmiştir. Gaziantep'in farklı sosyokültürel çevrelerinde gerçekleştirdiğimiz alan araştırmasında tek tip bir baş etme stratejisi yerine çok araçlı, çok aktörlü ve çok katmanlı baş etme yöntemlerinin geliştirildiği tarafımızca tespit edilmiştir. Yaptığımız bütün görüşmelerin bizlere sosyal hizmetler perspektifinden verdiği genel geçer bulgulardan bir tanesi, toplumsal olanağın hangi koşulda olursa olsun hiçbir şekilde boşluk tanımadığıdır.

Bütün alan araştırmasında karşılıklı net sonuçlardan bir diğeri, pek çok araştırma bulgusundaki gibi sosyal hizmetlerin varlığının mülteciler gibi kırılgan toplumsal kesimlerdeki karşılığının ve ağırlığının ne kadar yaşamsal olduğudur. Bu gerçeklik sınıf farkı olmaksızın bizim araştırmamızda da onaylanmıştır. Araştırma kapsamında sosyal

hizmetlerin etkin olduğu alanlarla, eksikliğinin gözlemlendiği alanlar arasında çok ciddi farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir.

Alan araştırmasındaki görüşmelerden elde edilen diğer önemli bulgulardan bir tanesi mültecilik gibi zor, ani ve yıkıcı bir durumda bile göç etmenin ya da yer değiştirmenin bir takım ağlar aracılığıyla başladığı ve devamında dâhil olunan sosyal sistemde karşılaşılan her türlü sorunla baş etmede, yine belli ağlar kullanılarak çözümler arandığı ve aynı zamanda ailelerin her zaman birden fazla ağ ilişkilerine girerek, baş etme stratejilerini çeşitlendirdikleri ya da sahip oldukları araçları daha da güçlü hale getirecek ilişkiler sistemi inşa etmeye çalıştıklarıdır.

Gaziantep'teki Suriyeli mültecilerin hem göç kararı alma hem de göçten sonraki uyum süreçlerinde, geçmiş sınıfsal özelliklerinin ve sosyo-kültürel karakteristiklerinin çok belirleyici olduğu bu sınıfsal *habitus*ların mültecilerin karşılaştıkları sorunları algılamalarında ve bunlarla baş etmelerini sağlayan araçların niteliği üzerinde son derece etkili olduğu tespit edilmiştir.

Mülteci olmadan önceki sosyokültürel karakteristikler, sahip olunan sermayelerin niteliği ve gücü, bu süreçteki sorunlarla baş etmenin temel anahtarlarından biridir. Diğer anahtar, aslında her kesimden mülteciyi ilgilendiren, içine dâhil olunan toplumsal sistemin karakteristikleridir. Bu anlamda, görüştüğümüz mültecilerin Gaziantep'te yaşamayı sürdürmelerinin bir nedeni Suriye'yle fiziki yakınlık ise diğer nedeni de sahip oldukları sermayelerin ve niteliklerin Gaziantep'teki yaşamın sorunlarıyla baş etmede daha kullanışlı perspektifler sunmasıdır.

Alanda görüştüğümüz bütün Suriyeli mültecilerin Gaziantep özeliyle ilgili düşüncelerinin temelinde, coğrafi yakınlık kadar tarihsel kültürel akşların rolünün de olduğu tespit edilmiştir. Gaziantep'teki Suriyelilerin demografik anlamda yarım milyona yaklaşması mültecilerin günlük yaşamında iş çalışma beslenme dil, iletişim gibi alanlarda kolaylaştırıcı bir ağ olanağı sunarken aynı zamanda mültecilerin kendi aralarında düşük ücretli düşük nitelikli emek yoğun işler konusunda bir rekabetini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla bu ikincilik durumunun görüştüğümüz orta ve üst sınıf Suriyeli mülteciler dışındaki bütün ailelerin ortak noktası olması şaştırtıcı değildir.

Alanda yapılan araştırmalardan elde edilen verilere göre, yoksulluğun ve yoksullaşmanın a)mültecilikten dolayı, b) nceden var olan yoksulluğun mltecilikle birlikte Gaziantep'e taşınması şeklinde deneyimlendiğini tespit ettik. Fakat mülteci yoksulluğunun dâhil olunan toplumsal sistemin sorunlarıyla birleşmesi sonucu, rekabet halinde, sürekli ve çok aktörlü bir mücadele ortaya çıkardığı da tespit edilmiştir. Grşmelerimizden elde ettiğimiz bu sonucu "yoksulların karşılaşması" olarak özetlemek olanaklıdır.

Derinlemesine görüşmelerde, mülteciliğin yoksulluğun yarattığı sorunları çok katmanlı ve çok çetrefilli hale getirdiği, dolayısıyla aynı sınıftaki ya da benzer sınıftaki mülteci olan ve mülteci olmayan yoksullar arasında baş etme konusunda mlteceler aleyhine farklılaştırıcı durumlar ortaya çıkardığını söylemek olanaklıdır. Alan grşmelerimizden elde ettiğimiz bir diğer nokta da dışlanma olgusudur. Mlteceilerin çok farklı şekillerde dışlanmayı deneyimledikleri tespit edilmiştir. Yoksulluk, dışlanmayı yaratan etkenlerden sadece bir tanesidir. İlginç bir şekilde yoksul olmayan mlteceilerin de dışlanmayı farklı alanlarda farklı biçimlerde deneyimlediklerini, bazen bunu içselleştirdiklerini ve bazen de bununla mücadele ettiklerini tespit ettik. Dolayısıyla Gaziantep'teki alan grşmelerimizden elde ettiğimiz verilere göre, sosyal dışlanmanın, sınıfsal nüansların varlığını bir tarafa koyarak, her kesimden mülteci için geçerli olduğunu söylemek olanaklıdır. Sosyal hizmetlerin yetersizliği ya da yokluğunun, bu dışlanmayı birey ve aile bazında çok daha hissedilir hale getirdiği yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Sosyal hizmetlerin işlevlerinin eksikliği ya da yokluğu mlteceilerin dışlanmayı daha somut ve daha acı şekilde deneyimlemeleriyle sonuçlanmaktadır.

Öte yandan Türkiye'deki g ve mülteci mevzuatındaki muğlklıklar, değişkenlikler ve belirsizlikler, Gaziantep'teki Suriyeli mlteceilerin yasal statüleri üzerinde de bir baskı oluşturduğu gibi mlteceilerin geleceğe dair uyum ve projeksiyonlarını da etkilemektedir. Türkiye'deki göçmenlik ve mültecilik ltleri kadar oturma ve vatandaş olma süreçlerinin çoğunlukla istisnai durumlar içermesi de mlteceiler arasında yasal statü konusunda bir belirsizliğe yol açmaktadır. Bütün bu kuramsal ve yasal arka plan sonucunda Gaziantep'teki Suriyeli mülteci ailelerin karşılaştıkları sorunları

minimize etmek adına, farklı baş etme mekanizmaları geliştirdikleri ve bu mekanizmaların son derece dinamik ve değişken oldukları tespit edilmiştir.

Literatürdeki aileyi açıklamaya çalışan kuramların, farklı bakış açılarının ortaklaştığı, uzlaştığı temel hususlardan bir tanesi, ailenin ve bireyin karşılaşılan bütün süreçlerde karşılıklı olarak *düşünümsel* bir şekilde birbirlerini belirleme veya yeniden şekillendirme kapasitesine sahip olduklarıdır. Ailelerin koşulları uygun olduğunda, rasyonel seçimler yapabildikleri, geldikleri veya dâhil oldukları toplumsal sistemle belirli çıkar ilişkileri inşa ettikleri söylenebilir. Fakat ailelerkendilerini sembolik rol ve statü edimleriyle var eden bir sistemin içerisinde olduklarından, ailelerintoplumsal aktörel düzeydeher zaman aile içi ve aile dışı etkileşimleri farklı düzeylerde ortaya koydukları tespit edilmiştir.

Öte yandan ailedeki cinsiyet rollerinin mültecilik durumlarında da ataerkil değerler sisteminin çıkarları doğrultusunda işleyebildiği, zor koşulların partiarka tarafından kadınlar üzerindeki tahakkümün bir aracına dönüştürülmek istendiği de tespit edilmiştir. Bu tahakkümde din, etnisite, gelenek, kültür, ideoloji ya da sınıfın birer argüman olarak kullanılabilirdiği tespit edilmiştir.

Alan görüşmelerinden elde edilen bir diğer sonuç ise ailelerin ve bireylerin hem aile içi hem de aile dışı farklı düzey ve düzlemlerde mutlaka çatışmalar yaşadıkları ve bu çatışmaların ailelerin ve bireylerin kimliklerini, olanaklarını ve kapasitelerini yeniden şekillendirdiğidir.

Alan görüşmelerinden elde ettiğimiz sonuçlar, bize, ailelerin farklı stratejiler geliştirebildikleri gibi birden fazla stratejiyi aynı anda kullanabildiklerini de göstermiştir. Bu durum ailelerin özelliklerinden kaynaklanan kapasiteleriyle ilgili olduğu kadar karşılaşılan sorunların birden fazla strateji gerektirmesiyle de ilgilidir. Görüşmelerde ortaya çıkan bir diğer önemli sonuç da bir birim olarak ailenin, çatışma yaratan bütün sorunlara rağmen, mültecilik koşullarında karşılaşılan çok yönlü sorunlarla baş etmede bir bireyden daha fazla olanak, araç ve güce sahip olduğudur. Aileler bütün koşullarda sahip oldukları bütün olanakları kullanarak yaşadıkları sorunların etkilerini azaltmaya ve kendileri için en kârlı ve en az zarar verici seçenekleri inşa etmeye çalışmaktadırlar. Araştırmada ailelerin sahip oldukları sosyal ve ekonomik

sermayeyi aile üyelerinin kullanımına sunduklarında, aile üyelerinin yaşadıkları sorunları bertaraf etmelerinde daha az zorlandıkları sonucu çok net belirginlik kazanmıştır. Bu durum, aynı zamanda baş etmede birim olarak ailenin çevreyle (aile düzeyi/toplumsal düzey) ve aile içindeki bireylerin birbirleriyle ilişkilerinin çok kritik öneme sahip olduğunu da göstermektedir.

Aile bütün araçları ve sermayeleri kendinde toplayarak kendi sürdürülebilirliğini sağlayan sistematik bir kurumdur. Dolayısıyla ailelerle sosyal hizmet, çok çeşitli ama yine sistematik müdahaleler gerektirmektedir. Bu müdahaleler, sosyal hizmetlerin evrensel felsefesine uygunluk arz etmelidir. Bu sebeplebu çalışmada alandan elde edilen bulgularla yerelden evrensele/genele doğru ihtiyaçlar, yani sorunlar dile getirilmiştir. Sosyal hizmete dair mikro sonuçlardan yola çıkarak, genel felsefi prensipler ve ilkeler akılda tutularak da makro düzeyde öneriler dile getirilecektir.

Bu araştırma bulgularından çıkarabileceğimiz genel sonuçları ve çözümüne yönelik önerileri şu şekilde sıralamak olanaklıdır:

1. Araştırma kapsamında, mültecilerin tek tip olmadığı, göç etmeye karar vermelerinde sahip oldukları ekonomik sermayenin tahvil edilebilirliği kadar savaş öncesine dayanan sosyal sermaye sınırlarının da etkili olduğu tespit edilmiştir. Mültecilerin tek tip (monolitik) olmamasıyla kast edilen, mültecilerin geçmişlerine dair farklı özellikleri, iç savaş esnasında yaşadıkları travmaları, yani bütün birikimleridir ki bu özellikler aynı zamanda onları göçe sürükleyen itici güç olarak da karşımıza çıkmıştır.

Özellikle eğitimli orta sınıflar arasında gözlemlenen şiddet ve savaşa karşı duruşun, göç etme sürecinde itici güç olduğu görülmüştür. Aynı zamanda Suriye’de uzun sürmüş savaş ve şiddet sarmalında yaşamak zorunda kalmış maddi ve manevi anlamda ağır kayıplar yaşamış ailelerin de şu an mülteci olarak burada bulunduğu, savaşa bağlı engellilik yaşayanların da göç etmek zorunda kaldığı ve bütün bu mültecilerin aynı nitelikte sosyal hizmetlere tabi tutulduğu tespit edilmiştir.

Dolayısıyla özellikle uyum sürecinde, mülteci çeşitliliği göz önünde bulundurularak politika önerilerinin yapılması, mülteci gruplarına yönelik içerici uygulamaların planlanması önem arz etmektedir. Araştırmada savaş nedeniyle engelli olan, bütün ailesini ve çocuklarını çatışmalarda kaybeden mültecilerle görüşmeler yapılmıştır. Bu

türden kırılğan bireylere veya ailelere yönelik özel bir müdahale planının geliştirilmesi önerilmektedir. Aynı şekilde sosyal sermayesi geniş, eğitimli ve donanımlı mültecilerin kapasitelerinin altında bir yaşam sürmeye zorlandıkları görülmüştür. Bu türden sermayeye sahip mültecilerin tespit edilmesi ve yeteneklerine göre yönlendirilmeleri, topluma kazandırılmaları için çalışmalar yapılması da son derece önemlidir.

2. Alan çalışmasında, mültecilerin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri olan yoksulluk sorununa ilişkin destek mekanizması olarak, derneklerin veya diğer kurumların verdiği maddi desteklerin yetersiz ve de sosyal hizmet felsefesine uygun olmadığı, yoksulluğun kadın, çocuk, aile düzeyinde deneyimlendiği görülmüştür. Yoksulluğu azaltmaya yönelik yapılacak sosyal hizmet çalışmalarında, bu hususlara dikkat edilmesi, kırılğan grupların toplumsal sistem içerisinde tutulmasını sağlayacak planlamalar yapılması gerekmektedir. Kadın ve çocuk yoksulluğunun çok daha derin boyutlarda ve daha az görünür şekilde yaşandığı, dolayısıyla geliştirilecek sosyal hizmet müdahalesinin bu sorunu belirginleştirecek ve bu alanda politikalar üretilmesine vesile olacak şekilde düzenlenmesi önerilmektedir.

3. Görüşmelerimizde, Gaziantep'e gelmeden önce de yoksul olan bazı ailelerin, mülteci olduktan sonra, yoksulluktan açlık sınırına geriledikleri tespit edilmiştir. Mülteciliğin tek başına hane yoksulluğunu oluşturduğu kabul edilmekle birlikte yoksulluk sınırında kalıcılışmanın (yoksulluğun kurumsallaşması) nedenlerinden birisi, sosyal hizmetlerin sadece günlük, zaruri, acil ihtiyaçların giderilmesine, yani ekonomik desteğe indirgenmiş olmasıdır. Bu durum bireyin dolayısıyla ailenin güçlenmesini yani toplumsal anlamda bütüncül bir güçlenme sürecini sekteye uğratmaktadır. Dolayısıyla mültecilere yönelik sosyal hizmetler Türkiye'nin de çekincesiz şekilde imzaladığı Avrupa Sosyal Şartının, I. Bölümünün 14. maddesinde⁸⁰ önerildiği gibi, sosyal hizmet ilkelerine uygun bir şekilde ve sosyal hizmet perspektifiyle sağlanmalıdır.

⁸⁰<https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1318/avrupa-sosyal-%C5%9Fart%C4%B1.pdf> erişim tarihi: 10/12/2019

“Madde 14. Sosyal Refah Hizmetlerinden Yararlanma Hakkı

Akit taraflar, sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkının etkin biçimde kullanılması için;

1. Sosyal hizmet yöntemlerinden yararlanarak toplumda gerek bireylerin gerek grupların refah gelişmelerine ve sosyal çevreye uymalarına katkıda bulunacak hizmetleri geliştirmeyi veya sağlamayı;
2. Bireylerin ve gönüllü veya benzeri örgütlerin bu tür hizmetlerin kurulması ve sürdürülmesine katılmalarını özendirme; taahhüt ederler”

4. Görüşmelerde, mültecilerin dâhil olmaya çalıştıkları toplumsal sistem tarafından farklı düzeylerde ve biçimlerde dışlanmaya maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Dışlanmanın gündelik hayat, okul, iş yeri, kamusal alanlar gibi çok çeşitli karşılaşma ve yaşam alanlarında farklı görünümde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Farklı medya araçları ya da kanallarında ya da siyasi tartışmalarda genel olarak mültecilere, özel Suriyelilere yönelik ön yargılarla inşa edilmiş dışlayıcı söylemlerin aradaki dil engeli ve etkileşim azlığına rağmen, mülteciler tarafından deneyimlendiği ortaya çıkarılmıştır. Bu dışlayıcı dil ve yöntemlerin yanında, çok ilginç bir biçimde, yapılan görüşmelerde, Gaziantep'teki Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları ya da deneyimledikleri dışlanmayı bazı durumlarda içselleştirdikleri tespit edilmiştir. Bir tür “öğrenilmiş çaresizlik” olarak değerlendirilebilecek bu dışlanmanın gündelik kamusal karşılaşma alanlarında Suriyeliler tarafından ilk dönemlerde içselleştirildiği fakat ilerleyen etkileşim zamanlarında mülteciliğin öğretici yanının kendini göstermesiyle, bu durumla baş etme aşamasına geçildiği tespit edilmiştir. Bu noktada hak temelli sosyal hizmetin, özellikle dışlanma ve ayrımcılık gibi acil sorunlarla baş etmedeki rolü dolayısıyla sosyal hizmet planlanmasının yapılmasının gerekliliği ortadır. Yetersiz ve iyi planlanmamış, bu türden hayati sorunları görmezden gelmiş sosyal hizmetlerin, mülteci aileleri ve bireyleri, dışlanma ya da toplumsal uyuma dair sorunlarla kendi olanaklarıyla mücadele etmek zorunda bıraktığı ortaya konulmuştur. Araştırmada Gaziantep gibi mülteci nüfusun yoğun olduğu yerlerde bile, mültecilerin kendilerini toplumsal ya da kamusal alanlarda “görünmezlik örtüsü”ne büründürmeye çalışarak bu sorunlarla baş etmeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Dışlanmayla baş etmenin diğer bir yöntemi olarak, kendini gizlemenin yanı sıra, ekonomik sermayenin el verdiği olanakları kullanarak, dışlanmanın yaratıldığı kamusal yaşam ortamında kendi alanını açmaya çalışmanın gerçekleştiği tespit edilmiştir. Fakat ekonomik ve sosyal sermayesi yeterli olmayan mültecilerin dışlanmayla baş etmelerinin çok daha zor olduğu ortaya çıkmıştır. Az önce de vurgulandığı gibi, dışlanmayla ve bunun yarattığı sorunlarla baş etmek için ve uzun vadeli toplumsal uyumu, birlikte yaşamayı ve içermeyi hedefleyen hak temelli bir sosyal hizmet perspektifini gerektirdiği muhakkaktır.

5. Eğitim çağında bir milyon civarında mülteci çocuğun var olduğu çalışmanın kuramsal bölümünde de paylaşılmıştır; bu durum eğitim yaşamından dışlanmayla ilgili

bulgulara yönelik müdahalenin önemini göstermektedir. Nitekim araştırmada da okul ve üniversite çağındaki çocuklarla ve gençlerle yapılan görüşmelerden de anlaşılacağı gibi, hem medya ve siyasi söylem nedeniyle hem de genel olarak maddi koşulların yetersizliğinin bir sonucu olarak, kurumsallaşmış dışlanma, eğitim yaşamında da deneyimlenmektedir. Dolayısıyla okul sosyal hizmetine yönelik stratejilere eğitim yaşamında uyum ve bütünleşme ile ilgili perspektiflerin de eklenmesi ve acilen okul sosyal hizmeti uygulamalarının geliştirilmesi önem arz etmektedir.

6. Görüşmelerde ortaya çıkan diğer önemli bir sonuç hem kamuoyunda hem gündelik yaşamda hem de politik düzeyde göçmen ve mültecilere yönelik dönemsel olarak değişkenlik gösteren söylemlerin, huzursuzluk yaratmakta olduğudur. Medyadaki ve sosyal medyadaki mültecilere yönelik söylem değişkenlikleri ve dışlayıcı dil, mültecilerde kitlesel bir tedirginliğe, karamsarlığa, çekingenliğe ve içe kapanmaya yol açmaktadır. Öncelikle uyumun ve içermenin gündemde olduğu şu dönemde, bu üslubun neden olduğu olumsuz sonuçları görmenin, göstermenin ve ortadan kaldırmanın ilk adımı olarak mültecilerin kalıcılığının ilkesel olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Bununla ilgili literatürdeki pek çok çalışmayı da referans alarak bu tip söylemlerin değişmesine yönelik sosyal hizmetlerin hak temelli bakış açısıyla harmanlanmış çalışmalar yapılmasının aciliyeti açıktır.

7. Görüşmelerde mültecilerin en sorunsuz olarak eriştiği hizmetin sağlık hizmeti olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde yerel halk kesimleriyle mültecilerin en sık karşılaştıkları alanlardan birisi de yine sağlık hizmeti sağlayan kurumlardır. Dolayısıyla dönemsel olarak gelişen mülteci karşıtı söylemler sebebiyle bu hizmetlere erişilirken gerginlikler oluşabilmekte, ön yargıların beslediği mülteci karşıtlığı kendisini burada göstermektedir. Bununla birlikte bazı durumlarda dil engelinin de kendini gösterdiğini ve kültürel bazı çekincelerin de buna eklenerek, bunlardan dolayı mültecilerin Suriyeli sağlık çalışanı arayışı içinde merdiven altı çalışan yerlerden hizmet almaya çalıştıkları da görülmüştür. Araştırmada özellikle gebelik takibi gibi çok yaşamsal konularda gündeme gelmiş olan bu sorunun anne-çocuk sağlığı açısından önemi açıktır ve bu konuda gelişmelerin kaydedilebilmesi için öncelikle tıbbi sosyal hizmet birimlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir.

8. Görüşmelerde sağlık, eğitim, istihdam ya da günlük yaşama dair her alanda dil engelinin varlığı sıklıkla dile getirilmiştir. Dilin bireylerin ve ailelerin gündelik yaşamdaki en temel uyum sağlama aracı olduğu, bulgulardan yola çıkılarak söylenebilir. Bugüne kadar kullanılan dil öğretme stratejisinin aksaklıkları da araştırmaya yansımıştır. Mültecilerin ülkelerine geri dönme veya burada kalmalarına yönelik motivasyonlarının da bu konuda etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla uyum çalışmalarına katkı sağlaması için yeni dil öğretme stratejileri geliştirilmesi konusunda sosyal hizmetin diğer bilim dallarıyla eşgüdüm içerisinde çalışmalar ve planlamalar yapması önerilmektedir.

9. Mülteci ailelerin yeni toplumsal hayattaki dayanıklılıklarını arttırabilmelerinin veya yeni ağlar inşa edebilmelerinin akla gelen ilk yollarından birisinin evlilik olduğu görülmektedir. Fakat alan araştırmasında hem bireylerin evlenme tercihlerinde hem de ailelerin bu evlilik kararlarında, ailenin sahip olduğu olanakların (ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye, çocuklardan beklentiler ve kadının statüsü gibi) çok etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bireylerin, özellikle de kadınların, ailelerinden ve sosyal çevrelerinden gelen evlilik taleplerine karşı koyabilecek güçte olduklarında seçim yapabilme ve karar vermede ön plana çıktıkları yani kadınların güçlü enstrümanlara sahip olduklarında ailelerin ve toplumun evlilik dayatmaları karşısında rasyonel davranabildikleri de ortaya çıkmıştır.

10. Görüşmelerde hem sosyal dışlanma hem de yoksulluk sorunlarının döngüsel bir biçim almasında rolü olan “çalışma izni” ve diploma denkliklerinin sağlanmamasının büyük bir sorun olduğu ortaya konmuştur. Bu sorunun olumsuz etkilerine ve sonuçlarına yönelik kapsayıcı ve içerici daha ayrıntılı çalışmalar yapılarak sorunun çözümüne yönelik sosyal hizmet perspektifini de içine alan çözümlerin bulunmasının aciliyeti tespit edilmiştir. Özellikle sağlık alanında diploma sahiplerinin denklik çalışmalarının ve tıp elemanlarının istihdam çalışmalarının hız kazanması ve tıbbi sosyal hizmet alanında güncel çalışmaların yapılması önemli görülmektedir.

11. Mültecilerle görüşmemizde ortaya çıkan diğer önemli sonuçlardan birisi, ailelerin gündelik hayatlarını sürdürebilmek için, iktisadi anlamda ‘malyeti azaltma’ olarak tanımlanabilecek “yetinme, idare etme” olarak adlandırılabilir somut bir çözüm yoluna başvurmuş olmalarıdır. Maliyet düşürmenin birkaç şekilde yapıldığı alan

görüşmelerinde ortaya çıkmıştır. Ailelerin ve dolayısıyla bireylerin, en çok başvurdukları baş etme stratejilerinden birisi, birden fazla ailenin birleşerek tek evde yaşamaya başlamaları yani ailenin haneye dönüştürülmesidir. Suriyeli mültecilerin gider kalemlerinin en çok kira ve beslenmeye ayrıldığı dikkate alındığında bu türden bir baş etme işlevsel ve uygulanabilir olmaktadır. Diğer “idare etme ve yetinme” stratejisi, acil ve zaruri olmayan (barınma ve beslenme gibi) ihtiyaçların ya çok gerilere itilmesi ya da tamamen ailenin gündeminden çıkarılmasıdır. Eğitim, sağlık, kültür-sanat, kişisel gelişim gibi pek çok kalemin geri planda bırakıldığı ailenin hane olarak genişlediği ama sosyal anlamda “daraldığı” araştırmada görülmüştür. Aileden haneye evrilerek büyüyen sosyal birim olarak, toplam maliyeti ve toplumsal ilişki ağlarını azaltarak daralma, bir baş etme stratejisi olarak sergilenmektedir. Burada sosyal hizmet felsefesi ve mantığı açısından üzerinde dikkatle durulması gereken nokta, yardıma ve desteğe ihtiyaç duyan mültecilerin dünyalarını daraltmalarına izin vermeden onların toplumla bütünleşen bireyler olarak eğitimden sağlığa, kültür sanata kadar pek çok alandaki geri çekilmelerini giderecek planlamalar yapmasıdır.

12. Alan araştırmasından elde edilen ve bu alandaki çalışmaların bir kez daha doğruladığı nokta, ekonomik sermayeleri güçlü olan mülteci ailelerin karşılaştıkları sorunlarla baş ederken, daha esnek ve daha dayanıklı olduklarının ortaya konmuş olmasıdır. Mülteci olmadan önceki yaşamlarında sahip olunan ekonomik zenginliği, mültecilik koşullarının getirdiği zorluklara göre düzenleyebilen, değiştirebilen ailelerin uyum ve sorunlarla baş etmede daha büyük avantajlara sahip olduğu tespit edilmiştir. Ekonomik sermayesi daha güçlü olan ve sermayesini daha hızlı dönüştürülebilen ailelerin sadece kendileri için değil, diğer mülteciler için de sorunlarla baş etmede kullanışlı olanaklar (mülteci işçi çalıştırarak vs.) sundukları tespit edilmiştir. Dolayısıyla mültecilere yönelik sosyal hizmet planlamalarında sadece zor durumdaki ve yardıma muhtaç aile ve bireylerin değil, ekonomik sermaye sahibi mültecilerin de içerildiği ve bunun yaratacağı olumlu etkilerin hesaba katıldığı planlamaların yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

13. Araştırmada mültecilik sürecindeki formel ve enformel ağların varlığı ve bu ağların mültecilerin gündelik hayatta karşılaştıkları sorunlarla baş etmedeki rollerinin önemi bir kez daha tespit edilmiştir. Enformel ya da birincil dayanışma ilişkilerinin (aile,

hemşerilik, tanıdıklık, akrabalık vs.) mülteciler tarafından göçün başlangıcından itibaren aktif olarak kullanıldığı ortaya konmuştur. Bu ağların ve ilişkilerin dâhil olunan sosyal sistemdeki gündelik yaşamda da işlevsel olduğu tespit edilmiştir. Fakat alan araştırması açısından en ilginç sonuçlardan birisi, özellikle ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının işlevlerinin belirginleşmiş olmasıdır. Mültecilik döneminde yeterli ve işlevsel sosyal hizmetlerin kurumsal eksikliğini, yaşanan sürecin aciliyeti ve hassasiyetine binaen, devlet dışı kurumların ve derneklerin tamamladığı görülmektedir. Mültecilerin, bu kuruluşlarla ilişkisi, sadece acil durumlarda hayatın idamesi için destek almalarıyla sınırlı kalmamış, bu derneklerin istihdam alanı yarattıkları da görülmüştür. Fakat yeterli ve kurumsal sosyal hizmetlerin eksikliğini bu şekilde ara bir formülle tamamlanmaya çalışılmasının süreklilik arz etmeye başladığı, palyatif çözümlerin kurumsallaşmaya başladığı alandan elde edilen ve bu konudaki diğer çalışmaları destekleyen sonuçlardan birisidir. Sosyal hizmet disiplini açısından bu tür acil durumlarda STK'ların ve ara kurumların oynadığı bu rolü ve işlevlerini ve bu durumun etkilerini sosyal hizmet bakış açısıyla irdeleyen daha detaylı çalışmalara ihtiyaç vardır.

14. Bulgularda görüldüğü gibi ataerkil yapının kendini hissettirdiği alan sosyal hizmetlerin yetersizliği nedeniyle genişlemiştir. Medeni kanunla ilgili düzenlemelere uyulmaması ve hiçbir cezai müeyyidenin olmayışı korunmasız kalan kadınlar ve çocuklar için mağduriyet yaratmaktadır. Dolayısıyla özellikle çocuk yaşta evlilik ve çok eşlilik konularında medeni kanunun hükümlerine uyulması konusunda, yapılan çalışmaların arttırılması ve çalışmaların dil engeli ve kültürel farklılıklar göz önünde bulundurularak kültüre duyarlı bir metotla yürütülmesi son derece önemlidir.

15. Sosyal hizmet açısından aile sistemleri içindeki bütün alt sistemlerle ilişki kurmak, temas kurmak, ailenin kapasitesini, ailede var olan maddi ve manevi kaynakları anlamak açısından önemlidir. Bu kaynakları ve kapasiteyi anlayıp harekete geçirmek, aileyi iyileştirmek ve aileye gelebilecek zararları önlemek için her ailenin kendine özgü bir amaç etrafında şekillendiğini kabul etmekte yarar vardır. Bu ani toplumsal değişim sürecinde farklı aile formasyonları karşımıza çıkmaktadır. Suriye'deyken kendi koşulları çerçevesinde poligamik pek çok ailenin de Gaziantep'e göç ettiği tespit edilmiştir. Bu olgu Türkiye'deki çok eşlilik meselesinin yeniden gündeme getirerek çatışmalar yaratmış, bir çözücü, "solvent" görevi görmüştür. Burada önemli nokta bu

ailelerin oradaki yasal düzenlemelerle bu evliliği yapmış bu yaşam biçimini benimsemiş olmalarıdır. Dolayısıyla bu tip ailelerle çalışırken aile içindeki rollere, ilişkilere ve etkileşimlere odaklanarak sosyal hizmetin değer sistemi içerisinde ailenin kendine özgü dinamiklerini sürece katarak müdahale planı geliştirmesi, aile bireylerini yargılamadan hak temelli yaklaşımın içselleştirilmesini sağlayacak uzun vadeli müdahale planı geliştirmesi önerilmektedir.

Son olarak, her ailenin karşılaştığı çeşitli sorunlar karşısında kendi olanaklarını, sermayelerini, kapasitelerini ve koşullarını göz önünde tuttuğunu, şayet sorunlar bireylerle ilgiliyse önce bireylerin çözüm bulmaya çalıştıklarını, sonra ya da eş zamanlı olarak bu sorunun aile içinde ele alındığını ve en sonunda, sorunun boyutuna ve çözüm olanaklarına göre, *aileler arasıya datoplumsal düzey* olarak tanımlanan düzeye taşınarak bu sorunla baş edilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür.

Araştırmada mülteciliğin kırılğan ve zor süreçlerinde ailenin üyelerinin rol ve statülerini yeniden belirginleştirerek güçlenmeye çalışırken, sahip olduğu olanak ve sermayelerin yetkinliğine ve yeterliliğine bağlı olarak genelde sosyal sistemde zayıflamakta olduğu ve karşılaşılan sorunlarla baş etmeye çalışırken mutlaka kurumsal düzeyde desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir.

Madde 3'te de dile getirildiği gibi sosyal hizmetlerin, sosyal hizmetin evrensel prensiplerine ve felsefesine uygun bir biçimde sağlanmamasının çeşitli sonuçları, araştırma bulgularında ele alınmıştır. Bunlar özellikle engelliler, çocuklar ve yaşlılar gibi kırılğan grupların deneyimlerinde ortaya çıkmaktadır. Bütün bulgular ve literatürde yararlanılan kaynaklar ve önceki araştırma sonuçları da göz önünde bulundurularak, çok kültürlü yapıya duyarlı, normatif bütünleşmeyi hedefleyen sosyal hizmetin makro ve mikro düzeyde geliştirilmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Abadan-Unat, N. (2015). Türkiye'nin Son Elli Yıllık emek Göçü: Yorum, Eleştiri, Öngörü. İçinde M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Ed.), *Türkiye Göç Tarihi - 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (ss. 259-276). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadi, M. (1959). *Türk Verdünü Gaziantep Antep'in Dört Muhasarası* (Y. Necmettin, Çev.). Gaziantep: Gaziantep Kültür Derneği Yayınları.
- Abrahamian, E. (2011). *Modern İran Tarihi* (D. Şendil, Çev. 2. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Achcar, G. (2014). *Halk İstiyor - Arap İsyanı Üzerine Radikal Bir İnceleme* (S. Öztürk, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Adaman, F., ve Keyder, Ç. (2006). *Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. İstanbul: Avrupa Komisyonu.
- Adar, A. Ş. (2018). Türkiye'de Yeni Prekarya Suriyeli İşgücü mü? *Çalışma ve Toplum*, 1, 13-36.
- Adıgüzel, Y. (2018). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ahi, Y., Şahin Taşgın , N., ve Tekin, U. (2018). Sosyal Hizmetleri Yeniden Düşünmek *Sosyal Hizmetleri Yeniden Düşünmek*. Ankara: Nika.
- Ahi, Y., Taşgın, N. Ş., ve Tekin, U. (2018). Sosyal Hizmetleri Yeniden Düşünmek. *Sosyal Hizmetleri Yeniden Düşünmek*.
- Akhavi, Ş. (2012). *Ortadoğu'da Laik ve Kutsal Politikalar* (M. Topal, Çev.): Asur Yayınları.
- Akşit, B. (1985). *Köy, Kasaba ve Kentlerde toplumsal Değişme - Toplum, Siyaset ve Kültür Dönüşümleri Üzerine Araştırmalar*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Al-Azm, S. (2014). Arap Milliyetçiliği, İslamcılık ve Arap İsyanları (M. İ. Saylık ve T. Demirtaş, Çev.). İçinde F. A. Gerges (Ed.), *Yeni Ortadoğu - Arap Dünyasında Protesto ve Devrim* (ss. 313-326). İstanbul: İyidüşün Yayınları.
- Algan, Y., Landais, C., ve Senik, C. (2012). Cultural Integration in France. İçinde Y. Algan, A. Bisin, A. Manning, ve T. Verdier (Eds.), *Cultural Integration of Immigrants in Europe* (ss. 49-68). Oxford: Oxford University Press.
- Allen Rubin, E. R. B. (2010). *Research Methods for Social Work*. Brooks: Cengage Learning.

- Amelie Constant, O. N., and Klaus Zimmermann. (2012). Cultural Integration in Germany. İçinde Y. Algan, A. Bisin, A. Manning, ve T. Verdier (Ed.), *Cultural Integration of Immigrants in Europe* (ss. 69-124). Oxford: Oxford University Press.
- Anthias, F. (2014). Beyond Integration: Intersectional Issues of Social Solidarity and Social Hierarchy. İçinde F. Anthias ve M. Pajnik (Eds.), *Contesting Integration, Engendering Migration - Theory and Practice* (ss. 13-36). London: Palgrave Macmillan.
- Arı, K. (1998). Türkiye'de Mübadele Dönemi Toprak Mülkiyeti ve Tarımda Değişim. İçinde O. Köymen (Ed.), *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (ss. 97-114). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Atay, S. (2017). Kentte Kadın Yoksulluğunu Anlamak: Mamak Örneği, Tam Metin Bildiri, VIII. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 01-03 Aralık 2016 Ankara, ss.99-104.
- Aydin, Z. (2010). Neo-Liberal Transformation of Turkish Agriculture. *Journal of Agrarian Change*, 10 (2), 149-187.
- Bartram, D., Poros, M. V., ve Monforte, P. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar* (I. A. Tuncay, Çev.). Ankara: Hece Yay.
- Baş, T., ve Akturan, U. (Ed.). (2017). *Nitel Araştırma Yöntemleri, NVivo ile Nitel Veri Analizi, Örneklem, Analiz, Yorum* (Cilt 3). Ankara.
- Bauman, Z. (2018). *Kapımızdaki Yabancılar* (E. Barca, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beinin, J. (2001). *Workers and Peasants in the Modern Middle East*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bengtson, V. L., ve Allen, K. R. (1993). The Life Course Perspective Applied to Families Over Time. İçinde P. Boss, W. Doherty, R. LaRossa, W. Schumm, ve S. Steinmetz (Ed.), *Sourcebook of Family Theories and Methods: A Contextual Approach* (ss. 469-499). New York: Plenum.
- Bilen, M. (2009). *Sağlıklı İnsan İlişkileri: Anı Yayıncılık*.
- Body-Gendrot, S., ve Martiniello, M. (2000). The Dynamics of Social Integration and Social Exclusion at the Neighbourhood Level. İçinde S. Body-Gendrot ve M. Martiniello (Eds.), *Minorities in European Cities - The Dynamics of Social Integration and Social Exclusion at the Neighbourhood Level* (ss. 1-10). New York: Palgrave Macmillan.
- Bonafe-Schmitt, J.-P. (2000). Mediation: From Dispute Resolution to Social Integration. İçinde S. Body-Gendrot ve M. Martiniello (Ed.), *Minorities in European Cities The Dynamics of Social Integration and Social Exclusion at the Neighbourhood Level* (ss. 217-228). New York: Palgrave Macmillan.

- Bottomore, T. (1990). Marxizm ve Sosyoloji (M. Tunçay, Çev.). İçinde T. Bottomore ve R. Nisbet (Ed.), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (ss. 134-164). Ankara: V Yayınları.
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice* (R. Nice, Çev.). Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1996). *The State Nobility Elite Schools in the Field of Power* (L. C. Clough, Çev.). Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P., ve Passeron, J.-C. (1990). *Reproduction in Education, Society and Culture* (R. Nice, Çev. 2 ed.). London: Sage.
- Bozarslan, H. (2004). *Türkiye'nin Modern Tarihi* (H. Bucak, Çev.). İstanbul: Avesta.
- Bozarslan, H. (2010). *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi - Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El-Kaide'ye* (A. Berktaş, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozarslan, H. (2012). *Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi - Arap İsyanlarından Önce ve Sonra* (M. I. Durmaz, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bronfenbrenner, U. (1981). *The Ecology of Human Development* (2. Baskı). Cambridge, MA.: Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. (2005). *Making Human Beings Human: Bioecological Perspectives on Human Development*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Buğra, A. (2010). *Toplumsal Cinsiyet, İşgücü Piyasaları ve Refah Rejimleri: Türkiye'de Kadın İstihdamı*. Retrieved from İstanbul:
- Burcu, E. (2006). Özürlülük Kimliği ve Etiketlemenin Kişisel ve Sosyal Söylemleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 61-83.
- Burgess, E. W. (1925). *The Growth of the City: An Introduction to a Research Project*. İçinde R. Park, E. Burgess, ve R. McKenzie (Ed.), *The City*. (ss.47-62). Chicago: University of Chicago Press.
- Burr, W. R. (1973). *Theory Construction and the Sociology of the Family*. New York: Wiley.
- Canbakal, H. (2009). *17. Yüzyılda Ayntab Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset* (Z. Yelçe, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Castells, M. (2013a). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür - Ağ Toplumunun Yükselişi* (E. Kılıç, Çev. 3. Baskı, Cilt 1). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2013b). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür - Binyılın Sonu* (E. Kılıç, Çev. 2. Baskı, Cilt 3). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Castells, M. (2013c). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür - Kimliğin Gücü* (E. Kılıç, Çev. 3. Baskı, Cilt 2). İstanbul: İstanbul bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2013d). *İsyan ve Umut Ağları - İnternet Çağında Toplumsal Hareketler* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S., ve Miller, M. J. (1998). *The Age of Migration International Population Movements in the Modern World* (Cilt 2). London: Macmillan Press.
- Cengiz, D. (2015). Zorunlu Göçün Mekânsal Etkileri ve Yerel Halkın Algısı; Kilis Örneği. *Turkish Studies - International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (2), 101-122.
- Chiseri-Strater, E. (1996). Turning in Upon Ourselves: Positionality, Subjectivity, and Reflexivity in Case Study and Ethnographic Research *Ethics and Representation in Qualitative Studies of Literacy*.
- Chomsky, N., ve Herman, E. S. (2012). *Rızanın İmalatı Kitle Medyasının Ekonomi Politikası* (E. Abadoğlu, Çev.). İstanbul: BGST.
- Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi* (M. Harmancı, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Cohen, A. (2003). *Osmanlı Kudüs'ünde Loncalar* (N. Elhüseyni, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Cooley, C. H. (1902). *Human Nature and The Social Order*. New York: Schribner's.
- Coser, L. A. (1990). Amerikan Eğilimleri (A. Şenel, Çev.). İçinde T. Bottomore ve R. Nisbet (Ed.), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (ss. 299-335). Ankara: V Yayınları.
- Coser, L. A. (2001). *The Functions of Social Conflict* (4. Baskı). New York: Routledge.
- Creswell, J. (2014). *Nitel Araştırma Yöntemleri* (S. B. D. Mesut Bütün Çev.) Siyasal.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (24), 129-142.
- Çetin, İ. (2016). Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımları ve Entegrasyon: Adana-Mersin Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15 (4), 1000-1106.
- Çetinkaya, Y. D. (2014). Kalın Çizgilerle Ortadoğu Tarihinde Direniş ve Toplumsal/Siaysal Aktörler. İçinde Y. D. Çetinkaya (Ed.), *Ortadoğu: Direniş, Devrim, Emperyalizm* (ss. 13-62). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çınar, S. (2018). İnşaat İşgücü Piyasasında Yeni Aktörler ve Yeni Çatışmalar: Türkiyeli İşçilerin Gözünden Suriyeli İnşaat İşçileri. *Çalışma ve Toplum*, 1, 121-138.

- Dahrendorf, R. (1959). *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford: Stanford University Press.
- Dam, N. v. (2000). *Suriye'de İktidar Mücadelesi - Esad ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset ve Toplum* (S. İdiz ve A. F. Çalkıvık, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Danahar, P. (2015). *The New Middle East*. Edinburg: Bloomsbury.
- Davies, C. A. (1999). *Reflexive Ethnography: A Guide To Researching Selves And Others*. London: Routledge.
- Daviş, A. (2004). *Arap Milliyetçiliği - Zaferden Umutsuzluğa* (L. Yalçın, Çev.). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Dawisha, A. (2013). *The Second Arab Awakening - Revolution, Democracy, and the Islamist Challenge from Tunis to Damascus*. New York ve London: W.W. Norton ve Company, Inc.
- Dedeoğlu, S., ve Gökmen, Ç. E. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar*. İstanbul: Hiperlink.
- Demirkent, I. (1990). *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Demirkent, I. (1994). *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)* (Cilt 2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Demirtaş, E. (2014). *Ortadoğu'da Devlet ve İktidar Otoriter Rejimler Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Deniz, A. Ç., Ekinci, Y., ve Hülür, A. B. (2016). *"Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu" - Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı Antep - Kilis Çevresi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dikeçligil, F. B. (2006). Sosyal Bilimler Epistemolojisinde Sorunların Kaynağı: Ontolojisi Unutmak. *Toplum Bilimleri*, 47-67.
- Duyar, İ., ve Özener, B. (2003). *Çocuk İşçiler Çarpık Gelişen Bedenler*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dyk, P. A. H., ve Schvaneveldt, J. D. (1987). Coping as a Concept in Family Theory. *Family Science Review*, 23-40.
- Ela Özcan, E. D. (2016). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2 (4), 183-215.
- Epstein, N. B., Bishop, D. S., ve Levin, S. (1978). The McMaster Model of Family Functioning. *Journal of Marital and Family Therapy*, 4 (4), 19-31. doi:doi:10.1111/j.1752-0606.1978.tb00537.x

- Erder, S. (2018). *Zorla Yerleştirmeden Yerinden Etmeye - Türkiye'de Değişen İskan Politikaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdoğan, M., ve Ünver, C. (2015). *Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu) Raporu*. Retrieved from Ankara:
- Erdoğan, M. M. (2015). Türkiye'ye Kitleli Göçlerde son ve Dev Dalga: Suriyeliler. İçinde M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Ed.), *Türkiye'nin Göç Tarihi - 14. Yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (ss. 315-347). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erkilet, A. (2015). *Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Faroqhi, S. (1986). *Peasants, Dervishes and Traders in the Ottoman Empire*. London: Variorum Reprints.
- Ferree, M. (1990). Beyond Separate Spheres: Feminism and Family Research. *Journal of Marriage and the Family* (52), 866-884.
- Figley, C. R. (1983). Coping With Catastrophe. İçinde C. R. Figley ve H. I. McCubbin (Ed.), *Stress and The Family* (Cilt II, ss. 3-20). Springfield: Charles G. Thomas.
- Fisk, R. (2011). *Büyük Medeniyet Savaşı Ortadoğu'nun Fethi* (M. Uyurkulak, Çev.). İstanbul: İthaki.
- Freund, J. (1990). Max Weber Zamanında Alman Sosyolojisi (K. Tuncer, Çev.). In T. Bottomore ve R. Nisbet (Ed.), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (s. 165-198). Ankara: V Yayınları.
- Gerger, H. (2012). *ABD, Ortadoğu, Türkiye* (5. Baskı). İstanbul: Yordam Kitap.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji* (C. G. Hüseyin Özel, Çev.). Ankara: Ayraç.
- Goldsmith Jr., A., ve Davidson, L. (2007). *Kısa Ortadoğu Tarihi* (A. Güler, Çev.). İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Gordon, S. (2015). *Sosyal Bilimler Tarihi ve Felsefesi* (Ü. Tatlıcan ve H. Kösebalan, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Grishwold, W. J. (2002). *Anadolu'da Büyük İsyan 1591-1611* (Ü. Tansel, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gültekin, M. N., Giritlioğlu, İ., Karadaş, Y., Soyudoğan, M., Leyla Kuzu, Ş., Gülhan, S. T., İncetahtacı, N. (2018). *Gaziantep'teki Suriyeliler: Uyum, Beklentiler ve Zorluklar (Özet Rapor)*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve Kültür* (2. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations And Signifying Practices*. London: Sage Publication.
- Hanieh, A. (2012). *Körfez Ülkelerinde Kapitalizm ve Sınıf* (B. Ahıska ve S. Doğa, Çev.). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Hanieh, A. (2015). *İsyanın Kökenleri Kapitalizmin Ortadoğu'daki Sorunları* (A. Toprak, Çev.). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Harbison, S. F. (1981). Family Structure and Family Strategy in Migration Decision Making. İçinde G. D. L. a. R. Gardner (Ed.), *Migration Decision Making, Multidisciplinary Approaches to Microlevel Studies in Developed and Developing Countries*. New York: Pergamon Press.
- Harding, S. (1987). The Instability of the Analytic Categories of feminist Theory. İçinde S. Harding ve J. F. O'Barr (Ed.), *Sex and Scientific Inquiry* (ss. 285-303). Chicago: University of Chicago Press.
- Hawley, A. (1986). *Human Ecology: A Theoretical Essay*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hill, R. (1949). *Families under Stress*. New York: Harper & Row.
- Hogan, D. (1978). The Variable Order of Events in the Life Course. *American Sociological Review* (43), 573-586.
- Holmstrom, L. (1972). *The Two Career Family*. Cambridge: Shenkman.
- Hourani, A. (2012). *Arap Halkları Tarihi* (Y. Alogan, Çev. 9. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- İcağasıoğlu Coban, M. A. (2014). *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Hizmetin Rolü*. İçinde *Yoksulluk ve Sosyal Hizmet: Yeni Zorluklar ve Yaklaşımlar* (ss. 11-26).
- İçduygu, A., Erder, S., ve Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023*. Retrieved from İstanbul:
- İlgın, L. (2003). *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınları.
- İnce, C. (2019). Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Researches*, 11 (18), 2579-2615.
- Kabbani, R. (1993). *Avrupa'nın Doğu İmajı* (S. Tuncer, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayınevi.
- Karataş, K. (1999). *Türkiye'de Özürlülere Yönelik Sosyal Yardımlar*. Bildiri, Görme Özürlülerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu, Ankara.
- Karataş, K. (2001). Toplumsal değişme ve aile. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12 (2).

- Karataş, K., ve Atatanır, H. (2019). Yoksulluğa Hak Temelli Yaklaşım. *İnsan ve İnsan*, 6 (21), 453-475.
- Karataş, K., ve İncetahtacı-Günel, N. (2017). Engelli Mülteciler ve Sosyal Hizmet Gereksinimleri: Gaziantep Özelinde Bir Değerlendirme. İçinde N. Ş.-. Taşğın, U. Tekin, ve Y. Ahi (Ed.), *Sosyal Hizmetlerde Güncel Tartışmalar - Sosyal Hizmet (ler)i Yeniden Düşünmek Konferansları* (ss. 151-162). İstanbul: Nika Yayınevi.
- Kaya, M. (2017). *Türkiye'deki Suriyeliler - İç İç Geçişler ve Karşılaşmalar*. İstanbul: Hiperyayın.
- Kaya, M. (2018a). İki Hukuk Arasında Arafta: Suriyeli Kadın Mültecilerin İnfornel Evlilikleri ve Boşan(ama)ma Krizi. *Journal of Social And Humanities Sciences Research*, 5 (31), 4709- 4721.
- Kaya, M. (2018b). Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Kadınların Evlenme Deneyimleri: Fırsatlar ve Riskler. Sözlü Bildiri, *Uluslararası Göç Ve Kadın Sempozyumu*.
- Kaylani, N. M. (1972). The Rise of the Syrian Ba'th, 1940-1958: Political Success, Party Failure. *International Journal of Middle East Studies*, 3 (1), 3-23.
- Kaypak, Ş., ve Bimay, M. (2016). Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri: Batman Örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 66 (1), 84-110.
- Kerr, M. (1967). *The Arab cold War 1958-1967 A Study of Ideology in Politics*. New York: Oxford University Press.
- Kerr, M. H. (1973). Hafız Asad and the Changing Patterns of Syrian Politics. *International Journal*, 28 (4), 689-706.
- Kessler, R., R., P., ve Wortman, C. (1985). Social Factors in Psychoparhology: Stress, Social Support and Coping Process. *Annual Review of Psychology*, 36 (1), 531-572.
- Khoury, D. R. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Taşra Toplumunu Musul, 1540-1834* (Ü. Tansel, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Klein, D. M. (1983). Famiy Problem Solving and Family Stress. İçinde H. I., M. B. McCubbin, B. Sussman, ve M. Patterson (Ed.), *Social Stress and teh Family* (ss. 85-112). New York: The Hayworth Press.
- Klein, D. M., ve Hill, R. (1979). Famiy Problem Solving and Family Stress. In W. Burr, R. Hill, F. Nye, ve I. Reiss (Eds.), *Contemporary Theories About the Family* (Cilt I, s. 493-548). New York: The Free Press.
- Klein, N. (2007). *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*. New York: Picador.

- Koç, M., Görücü, İ., ve Akbıyık, N. (2015). Suriyeli Sığınmacılar ve İstihdam Problemleri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 63-93.
- Kolossov, V. (2005). Border Studies: Changing Perspectives and Theoretical Approaches. *Geopolitics*, 10 (4), 606-632.
- Köymen, O. (1998a). Cumhuriyet Döneminde Tarımsal Yapı ve ve Tarım Politikaları. İçinde O. Köymen (Ed.), *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (ss. 1-36). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Köymen, O. (2009). Kapitalizm ve Köylülük. *Mülkiye*, 33 (262), 25-39.
- Kuhn, T. S. (1995). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* (N. Kuyaş, Çev. 4. Baskı). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2016). Göç Çalışmalarında "Nasıl" Sorusu. İçinde S. G. Öner-Ihlamur ve N. A. Ş. Öner (Eds.), *Küreselleşme Çağında Göç* (ss. 49-89). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lacerenza, G. (2018). Arap Yarımadası ve Ticaret Yolları (L. T. Basmacı, Çev.). İçinde U. Eco (Ed.), *Antik Yakındoğu* (ss. 219-223). İstanbul: Alfa Kitap.
- LaRossa, R., ve LaRossa, M. (1981). *Transition to Parenthood: How Infants Change Families*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Lazarus, R. S., ve Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal and Coping*. USA: Springer.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3 (1), 47-57.
- Lenski, G. (1976). History and Social Change. *The American Journal of Sociology*, 82 (3), 548-564.
- Lenski, G. (2005). *Ecological Evolutionary Theory: Principles and Applications*. London: Paradigm Publishers.
- Lewis, B. (2011). *Ortadoğu* (S. Y. Kölay, Çev. 8. Baskı). Ankara: Arkadaş Kitabevi.
- Lewis, G. J. (1982). *Human Migration A Geographical Perspective*. New York: St. Martin's Press.
- Lewis, R., ve Spanier, G. (1979). Theorizing About the Quality and Stability of Marriage. İçinde W. R. Burr, R. Hill, F. I. Nye, ve I. Reiss (Ed.), *Contemporary Theories About the Family* (Cilt 2, ss. 1-41). New York: Free Press.
- Lindholm, C. (2004). *İslami Ortadoğu Tarihsel Antropoloji* (B. Şafak, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Linfield, S. (2013). *Acımasız Aydınlik Fotoğraf Ve Politik Şiddet* (M. E. Uslu, Çev.). İstanbul: Espas.

- Longhofer, J., Floersch, J., ve Hoy, J. (2012). *Qualitative Methods for Practice Research*.
- Lowenstein, A. (1984). Coping With Stress: The Case of Prisoners' Wives. *Journal of Mariage and the Family* (46), 699-708.
- Lukes, S. (1990). İktidar ve Otorite (S. Tekay, Çev.). İçinde T. Bottomore ve R. Nisbet (Eds.), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (ss. 644-686). Ankara: V Yayınları.
- Lutskiy, B. (2011). *Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla* (T. Keskin, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Maiocchi, M. (2018). Yakındoğu'nun Geri Kalanında Şehirler ve Devlet Oluşumları (L. T. Basmacı, Çev.). İçinde U. Eco (Ed.), *Antik Yakındoğu* (ss. 96-102). İstanbul: Alfa Kitap.
- Marcus, A. (2013). *Halep - Modernliğin Eşiğinde Bir Osmanlı Şehri* (M. E. Baş, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (D. K. O. Akınhay, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Marvasti, A. B. (2004). *Qualitative Research in Sociology An Introduction*. London: Sage.
- Massey, D., Alarcon, R., Durand, J., ve Gonzales, H. (1987). *Return to Aztlan*. Los Angeles: University of California Press.
- Massey, D. S. (1988). Economic Development and International Migration in Comperative Perspective. *Population and Development Review* (14), 383-413.
- Massey, D. S. (1990). Social Structure, Household Strategies, and the Cumulative Causation of Migration. *Population Index*, 56 (1), 3-26.
- Massey, D. S. (2015). A Missing Element in Migration Theories. *Migration Letters*, 12 (3), 279-299.
- Massey, D. S., Alarcon, R., Durand, J., ve Gonzalez, H. (1990). *Return to Aztlan - The Social Process of International Migration from Western Mexico*. Los Angeles: University of California Press.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, ve Taylor, J. E. (2014). Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi. [Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*]. *Göç Dergisi*, 1 (1), 11-46.
- Massey, D. S., ve Taylor, J. E. (Ed.). (2004). *International Migration - Prospect and Policies in a Global Market*. New York: Oxford University Press.

- McCubbin, H. I., Boss, P., Wilson, L., ve Dahl, B. (1979). *Family Coping Inventory*. St. Paul: University of Minnesota Press.
- McCubbin, H. I., Joy, C. B., Cauble, A. E., Comeau, J. K., Patterson, J. M., ve Needle, R. H. (1980). Family Stress and Coping: A Decade Review. *Journal of Marriage and the Family* (42), 855-871.
- McCubbin, H. I., Larsen, A. S., ve Olson, D. H. (1982). Family Coping Strategies. İçinde H. I. McCubbin, A. S. Larsen, ve D. H. Olson (Ed.), *Family Inventories* (ss. 101-120). St. Paul: University of Minnesota Press.
- McCubbin, H. I., ve Patterson, J. M. (1983). The Family Stress Process: The Double ABCX Model of Adjustment and Adaptation. İçinde H. I. McCubbin, B. Sussman, ve J. M. Patterson (Ed.), *Social Stress and the Family* (ss. 7-38). New York: The Hayworth Press.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self, and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Menaghan, E. (1983). Individual Coping Effort and Family Studies: Conceptual and Methodological Issues. İçinde H. I. McCubbin, M. B. Sussman, ve J. M. Patterson (Ed.), *Social Stress and The Family* (ss. 113-136). New York: The Hayworth Press.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., ve Saldana, J. *Qualitative Data Analysis A Method Sourcebook* (3 ed.). Thousand Oaks: Sage.
- Mincer, J. (1978). Family Migration Decisions. *Journal of Political Economy*, 86 (5), 749-774.
- Minuchin, P. (1985). Families and Individual Development: Provocations from the Field of Family Therapy. *Child Development* (56), 289-302.
- Mitchell, T. (2014). *Karbon Demokrasisi Petrol Çağında Siyasal İktidar* (F. Berksun, Çev.). İstanbul: Açılım Kitap.
- Mortan, K., ve Arolat, O. S. (2009). *Gaziantep Ekonomisine Bakış*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I-II. Cilt.* (S. İnce, Çev.). İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Norlyk, A., ve Harder, I. (2010). What Makes a Phenomenological Study Phenomenological? An Analysis of Peer-Reviewed Empirical Nursing Studies. *Qual Health Res Online First*, 20 (10), 1-12.
- ORSAM, (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri Rapor No: 195*.
- Öktem, Ü. (2005). Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de Apaçıklık (Evidenz) Problemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 45 (1), 27-55.

- Özmete, E. (2011). Yoksul Ailelerde Sosyal Dışlanmaya Karşı Güçlendirme Yaklaşımı. İçinde Y. Özkan (Ed.), *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme* (ss. 71). Ankara: Maya Akademi.
- Özsöz, C. (2007). Çözümlemeci Çatışma Kuramı ve Ralf Dahrendorf. *Sosyoloji Notları* (3), 49-53.
- Pappé, I. (2011). *Ortadoğu'yu Anlamak* (G. Atmaca, Çev. 2. Baskı). İstanbul: NTV Yayınları.
- Park, R. (1925). The Urban Community as a Spatial Pattern and a Moral Order. *Publications of the American Sociological Society* (20), 1-14.
- Park, R., ve Burgess, E. (1921). *Introduction to the Science of Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (M. B. S. B. Demir, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Pearlin, L., ve Schooler, C. (1978). The Structure of Coping. *Journal of Health and Social Behavior* (19), 2-21.
- Peirce, L. (2005). *Ahlak Oyunları - Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet* (Ü. Tansel, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Peirce, L. (2011). 16. Yüzyıl Ayntab'ında Bir Girişimcilik Başarısı: Yerel Eşraftan Seydi Ahmet Boyacı Örneği (Ş. Geniş, Çev.). İçinde M. N. Gültekin (Ed.), *"Ta Ezelden Taşkıdır..." Antep* (ss. 97-124). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Peterson, W. (1970). A General Typology of Migration. İçinde C. J. Jansen (Ed.), *Readings in the Sociology of Migration* (ss. 49-69). Oxford: Pergamon Press
- PICUM. (2008). *Annual Report 2007*. Brussels.
- Pilisuk, M., ve Parks, S. H. (1981). Social Support and Family Stress. İçinde H. I. McCubbin, M. B. Sussman, ve J. M. Patterson (Ed.), *Social Stress and The Family: Advances and Developments in Family Stress Theory and Research* (ss. 137-156). New York: Haworth.
- Piore, M. J. (1979). *Birds of Passage. Migrant Labor and Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pipes, D. (1989). The Alawi Capture of Power in Syria. *Middle Eastern Studies*, 25 (4), 429-450.
- Poloma, M. (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları* (H. Erbaş, Çev.). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Prashad, V. (2012). *Arab Spring, Libyan Winter*. Oakland Baltimore Edinburg: AK Press Publishing.

- Quataert, D. (2008). *Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908* (N. Ö. Gündoğan ve A. Z. Gündoğan, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52 (2), 241-305.
- Reiss, D., ve Oliveri, M. E. (1980). Family Paradigm and Family Coping: A Proposal for Linking the Family's Intrinsic Adaptive Capacities to Its Responses to Stress. *Family Relations* (29), 431-444.
- Ritzer, G. (2012). *Modern Sosyoloji Kuramları* (H. Hülür, Çev.). Ankara: DeKi Yayınları.
- Said, E. W. (2004). *Kültür ve Emperyalizm - Kapsamlı Bir Düşünsel ve Siyasal Sorgulama Çalışması* (N. Alpay, Çev. 2. Baskı). İstanbul: Hil Yayın.
- Said, E. W. (2006). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları* (B. Ülner, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Salık, N. (2016). Modern Suriye'de Toplum ve Siyaset: 1946-2000. İçinde M. A. Okur ve N. Salık (Ed.), *Bağımsızlık'tan Arap Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika* (ss. 31-65). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sandal, E. K., Hançerkıran, M., ve Tıraş, M. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler ve Gaziantep İlindeki Yansımaları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15 (2), 461-483.
- Sandell, S. H. (1977). Women and Economics of Family Migration. *The Review of Economics and Statistics*, 59 (4), 406-414.
- Sapancalı, F. (2005). Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri. *Çalışma ve Toplum* (3), 102-105.
- Scott, J. W. (1999). *Gender and the Politics of History*. New York: Columbia University Press.
- Sen, A. (1992). *Inequality Re-examined*, London: Oxford University Press.
- Sen, A. (1999). *Development As Freedom*. New York: Anchor Book.
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma* (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Shaw, I. F., ve Gould, N. (2002). *Qualitative Research in Social Work (Introducing Qualitative Methods series)*.
- Singer, A. (2008). *Kadılar, Kullar, Kudüslü Köylüler* (S. Bulutsuz, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Smith, S. (2003). *Labour Economics*. New York ve London: Routledge.

- Sönmez, A. (2001). Doğu Karadeniz Bölgesi Fındık Üretim Kuşağında Toprak Ağırlığı, Köylülük ve Kırsal Dönüşüm. *Toplum ve Bilim* (88), 69-104.
- Sönmez, M. E. (2016). *Suriyeli Sığınmacıların Gaziantep Şehrindeki Mekânsal Dağılışı ve Geleceği*. Bildiri.TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu.
- Speare, A. J. (1974). Residential Satisfaction as an Intervening Variable in Residential Mobility. *Demography*, 11 (2), 173-188.
- Spencer, H. (1947). *İlk Prensipler* (S. Evrim, Çev. Cilt 1). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Stacher, J. (2012). *Adaptable Autocrats, Regime Power in Egypt and Syria*. Stanford: Stanford University Press.
- Stark, O. (1991). *The Migration of Labor*. Cambridge: Basil Blackwell.
- Stetz, K. M., Lewis, F. M., ve Primono, J. (1986). Family Coping Strategies. *Family Relations* (35), 515-522.
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, 5 (6), 845-867.
- Sunata, U. (2013). *Sosyoloji için Emek Göçünü Yeniden Tanımlamak*. Bildiri. Uluslararası Katılımlı VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapsmalar, Muğla.
- Şahin, T. (2010). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi. *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 1 (2), 71-80.
- Şenoğuz, H. P. (2015). Sahanın Gölgeleleriyle Baş Etmek: Türkiye-Suriye Sınırındaki Kilis'te Kaçakçılık Anlatıları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 14 (1), 1-17.
- Tanyol, C. (1959). Traktör Giren Elli Köyde Nüfus Hareketlerinin ve İçtimai Değişmelerin Kontrolü. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* (13-14), 198-218.
- Tanyol, C. (1961). Peşke Binamlısı Köyü. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi (Ayrı Baskı)*, 16, 1-48.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekin, F. (2014). *Sınırın Sosyolojisi - Ulus, Devlet ve Sınır İnsanları* (2. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.
- Tibi, B. (1998). *Arap Milliyetçiliği* (T. Temiz, Çev.). İstanbul: Yöneliş Yayınları.

- Tilly, C. (2001). *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu 990-1992* (K. Emiroğlu, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Tilly, C. (2004). *Toplumsal Hareketler 1768-2004* (R. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Babil Yayınları.
- Tilly, C. (2009). *Kolektif Şiddet Siyaseti* (S. Özel, Çev.). İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Topal, A. H. (2015). Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 05-22.
- Tönnies, F. (1944). *Cemaat ve Cemiyet Nazariyesi*. Ders Notları. 1942 - 1943 Üniversite Konferanslarından.(Z. Fındıkoğlu, Çev.) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları Ayrı Basım.
- Turner, J. (1998). *The Structure of Sociological Theory* (6. Baskı). Belmont, CA.: Wadsworth.
- Turner, J. H. (1982). *The Structure of Sociological Theory* (3. Baskı). Homewood, Illinois: The Dorsey Press.
- Uybadın, A. (2015). Acıyı Kayıt Altına Almak: Aylan Kurdi Örneği. *Marmara İletişim Dergisi / Marmara Journal of Communication* (24).
- Veltmeyer, H., ve O'Malley, A. (Ed.). (2001). *Transcending Neoliberalism*. Bloomfield: Kumarian Press.
- Ventura, J. N., ve Boss, P. (1983). The Family Coping Inventory Applied to Parents With New Babie. *Journal of Marriage and the Family* (45), 867-875.
- Wallace, R. A., ve Wolf, A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları - Klasik Gelenegin Genişletilmesi* (L. Elburuz ve M. R. Ayas, Çev.). Ankara: DoğuBatı Yayınları.
- Wallerstein, I. (2004). *Modern Dünya Sistemi - Kapitalist Tarım ve 16.Yüzyıl'da Avrupa Dünya Ekonomisinin Temelleri* (L. Boyacı, Çev. Cilt 1). İstanbul: Bakış Yayınları.
- Wallerstein, I. (2005). *Modern Dünya Sistemi - Avrupa Dünya Ekonomisinin Pekiştirilmesi ve Merkantilizm 1600-1750* (L. Boyacı, Çev. Cilt 2). İstanbul: Bakış Yayınevi.
- Waylet, B., ve Jackh, E. (2004). *İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu - Doğu'da İngiliz Alman Rekabeti ve Balkan Savaşından Sonra Almanya* (V. Atilla, Çev.). İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.
- White, J. M., ve Klein, D. M. (2002). *Family Theories* (2. Baskı). Thousand Oaks London New Delhi: Sage Publications.
- Wolpert, J. (1965). Behavioral Aspect of the Decision to Migrate. *Papers of the Regional Science Association* (15), 159-169.

- Yanardağ Zubaroğlu, M., ve Özmete, E. (2017). Bir Mesleki Uygulama Alanı Olarak Geçmişten Geleceğe Klinik Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28 (1), 203-219.
- Yetik, H. Y. (2014). *Romantik Ortadoğu Metinlerarası Bir Deneme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (10. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yay.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (10. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüceşahin, M. M., ve Özgür, E. M. (2006). Türkiye'nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekansal Örüntü. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 4 (2), 15-35.
- Zastrow, C. (1991). *Social Problems: Issues and Solutions*: Chicago: Nelson-Hall.
- Zohir, S., Rabbani, M., Mallik, B. A., Huq, I., ve Afsana, R. (2007). *Exclusion and Poverty: An Analytical Approach for Understanding Exclusion and Assessing Programs Targeting the Very Poor in Bangladesh*. Economic Research Group. Dhaka.

İnternet Kaynakları

www.academia.edu

www.afad.gov.tr

www.ailevecalisma.gov.tr

www.cnnturk.com

www.worldbank.org

www.dergipark.org.tr

www.diken.com.tr

www.gantep.edu.tr

www.goc.gov.tr

www.gso.org.tr

www.haberler.com

www.haberler.com

www.haberturk.com

www.halklarinkoprusu.org

www.hdr.undp.org

www.hugo.hacettepe.edu.tr

www.hurriyet.com.tr

www.ibs.gantep.edu.tr

www.igamder.org

www.ktu.edu.tr

www.medimagazin.com.tr

www.merhabahaber.com

www.milliyet.com.tr

www.multeci.org.tr

www.sabah.com.tr

www.siviltoplum.gov.tr

www.sozcu.com.tr

www.t24.com.tr

www.tbmm.gov.tr

www.tepav.org.tr

www.ticaret.gov.tr

www.tr.sputniknews.com/turkiye

www.ttb.org.tr

www.tucaum.ankara.edu.tr

www.unhcr.org/tr

EK 1: GÖRÜŞME FORMU

Anket No: :

Mahalle :

Görüşme yeri: :

Görüşme tarihi: :

YARI YAPILANDIRILMIŞ SORU FORMU

	Notlar
<p>I-Savaş öncesinde, Suriye'deki yaşamınızdan bahseder misiniz?</p> <p><u>Araştırmacı notu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ailenin sosyo-ekonomik durumu, - düzenli miydi iş yaşamınız? -hangi sektör? • Ailenin günlük yaşamı (dışarıya ne kadar çıkar, komşularla ilişkiler, kamusal alan kullanımı) • Yaşamını idame ettirirken aldığı sosyal yardımlar vs. • Ailede özel ihtiyaç sahiplerinin aldığı destekler vs. hasta, engelli, yaşlı, hamile kadın, bebek-çocuk için yapılan yardımlar vb. • Hangi işle meşgul olduğu ve çalışma koşulları? 	
<p>II-Suriye iç savaşı çıktıktan Türkiye'ye göç edene kadar geçen sürede yaşamınızda ne değişti?</p> <p><u>Araştırmacı notu:</u></p> <p>Toplumsal değişme karşısında aile! Yukarıda verilen bilgiler nasıl etkilendi?</p>	
<p>III-Yaşadığımız göç sürecinden/öykünüzden bahseder misiniz?</p>	

<p><u>Araştırmacı notu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Suriye’de geçirdiğiniz son gününüzü anlatır mısınız? • Göçe kim karar verdi? • Nereden nereye geldiniz (yolculuk ve konaklamalar)? • Bu süreçte yaşadığınız travmatik olaylar oldu mu? • Size kim/ler yardım etti (kişiler ve kurumlar)? • Ailede özel bakıma muhtaç kimseler (hasta, engelli, yaşlı, hamile kadın, bebek-çocuk vb.) var mı? Varsa bu süreci nasıl etkiledi? • Türkiye’ye göç ederken o anki beklentiniz neydi? 	
<p>IV-Şu anki aile yapınız ve özellikleriniz hakkında bilgi verir misiniz?</p> <p><u>Araştırmacı notu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Aile kaç kişiden oluşur, yapısı nedir? • Türkiye’de doğan çocuk var mı? • Burada evlenen var mı? Kimle, Türkiyeli mi? Kaç yaşında evlendi? • Ailede engelli, özel ihtiyaç sahibi kimse var mı? • Ailede karar mekanizmaları nasıl işler? • Ailedeki rol ve görev dağılımları nelerdir? • Ailedeki bireylerin eğitim düzeyi nedir? • Türkiye’ye geldikten sonra yaşamınızda neler değişti? • Değer ve tutum ve alışkanlıklarda değişme oldu mu? Rol ve görev dağılımı vs. • Evden tek başınıza çıkar mısınız? (kadın ve genç kız-kadın) 	

V-Türkiye’de karşılaştığınız ihtiyaçlar - sorunlar ve bunlarla nasıl baş ettiğinize dair bilgi verir misiniz?

V-1. Ekonomik sorunlar

- Ailenin aylık gideri nedir?
- Konut, ulaşım, beslenme, sağlık, sosyal yaşam –sinema, tiyatro, konser vs.-
- Ailenin aylık geliri nedir?
- Kim ne kadar kazanır?
- Ailenin geçimini kim (ler) sağlar?
- Ailenizin geçimini sağlamak için çeşitli kaynaklardan sosyal yardım (ayni-nakdi) alıyor musunuz? (komşular, stklar, belediye, Kızılay, SYDV’ler)
- Yardım kaynaklarından nasıl haberdar oldunuz?
- Ekonomik sorunlarla baş etmeyöntemi olarak geliştirdiğiniz tasarruf yöntemleri var mı?
- Suriye’den destek alıyor musunuz?

V-2. İstihdam

- Çocuk işçiliği
- Kadının istihdama katılımı
- Düzenli bir çalışan var mı?
- Sürekli işsiz var mı?
- Çalışanların kayıtlı, kayıtsız olma durumu
- İş arama yöntemleri,- İŞKUR-sosyal ağlar vb.-
- İş ortamı, işte ayrımcılık...
- Uğradığı haksızlıklar karşısında hak arama yöntemlerini biliyor ve kullanabiliyor mu?
- Bu sorunla baş etme yönteminiz nedir?

<p><u>V-3. Eğitim</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Aile içindeki yetişkinler arasında Türkiye’de eğitim alan, kursa giden kimseler var mı? • Türkiye’de eğitim çağına gelen çocuklar, eğitim görme olanağı buldular mı? • Suriye’den gelirken eğitimi yarım kalmış olana çocukların burada eğitimlerini sürdürme olanakları oldu mu, nasıl? • Çocukların eğitime erişimde karşılaştığınız ne gibi güçlükler oldu? • Okula giden çocukların en çok karşılaştıkları sorunlar, güçlükler nelerdir? • Çocukların devam ettiği okul? • Orada öğretmenlerle görüşüyor musunuz? • Eğitim ortamında çocuklarınıza karşı ayrımcı uygulamalar var mı? • Bu sorunla baş etme yönteminiz nedir? 	
<p><u>V-4. Sağlık</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sağlık hizmetlerine erişiminiz hakkında neler söylersiniz? • Aile içinde kronik hastalığı olan kimseler var mı? Bu kişilerin teşhis, tedavi ve rehabilitasyonu için yeterli sağlık hizmeti alabiliyor musunuz? • Aile içinde engelli bireyler var mı? Bu kişilerin teşhis, tedavi ve rehabilitasyonu için yeterli sağlık hizmeti alabiliyor musunuz? • Çocuklar hastalandığında hemen sağlık kurumlarına erişebiliyor musunuz? • Kadınlar hamilelik süresince ve doğum sonrasında nasıl sağlık hizmeti alabiliyorlar? Ayrımcılık veya kötü 	

<p>muamele?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dil yetersizliği sağlık kurumlarından yardım almayı olumsuz etkiliyor mu? • Herhangi bir hastalık için hastaneye gider misiniz? Yoksa önce evde kendinizi iyileştirmeye mi çalışırsınız? • Suriyeli doktorlara gidiliyor mu? • Bu sorunla baş etme yönteminiz nedir? 	
<p><u>V-5. Aile içi ilişkiler</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Rollerin Yeniden Tanımlanması • Ebeveynler arası iletişim ve uyum sorunları • Geniş aile yapısı geçerliyse; bu durum aile içi ilişkilere nasıl yansımaktadır? • Ebeveynler ile çocuklar arasındaki iletişim ve uyum sorunları • Aile içinde kadının/erkeğin konumunda bir değişim var mı? • Aile içinde tüketim kararlarında kimlerin sözü geçiyor? • Yardım kaynaklarına başvurma ve bu mekanizmaları harekete geçirmede kimler daha etkin konumda? • Aile içinde çocukların geleceğine dair kararlar nasıl veriliyor? Evlenme, meslek seçimi... • Bu sorunla baş etme yönteminiz nedir? 	
<p><u>V-6. Toplumsal Çevreyle İlişkiler ve Uyum Sorunları</u></p> <p><u>Araştırmacı notu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Komşularla ilişkileriniz nasıl? • Komşularınızla ya da başka Türk vatandaşları ile aranızda anlaşmazlık – çatışma yaşadınız mı? • Çocuklarınız arasında tartışma oldu mu? 	

<ul style="list-style-type: none"> • Komşular (Türk-Suriyeli) arasında alışveriş (ödünçleşme) yardımlaşma oluyor mu? • Çevrenizden size yönelmiş eleştiri ve suçlamalar oluyor mu? • Yaşadığınız çevrede, şehirde dışlandığınızı hissediyor musunuz? • Sosyal çevreye uyum sağlamak için özellikle dikkat ettiğiniz konular var mı? • Yerli halkın size yaklaşım ve uygulamalarında değişmesini istediğiniz hususlar var mı? • Bu sorunla baş etme yönteminiz nedir? 	
<p><u>VI-Sorunlarınızla nasıl başa çıkarsınız? Ya da Yaşadığımız sorunlarla baş etmede hangi faktörler ne kadar etkilidir? (Eğer bir önceki soruda değinilmemiş!)</u></p> <p><u>Araştırmacı notu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Baş etme kapasitesi nelerden etkilenir? Sosyal ağ, Sosyal veya ekonomik destek, • Ailenin güçlenmesi nasıl olanaklı olur? Bunu bilmek sorunları çözer mi? • Kendi güçlerini nasıl ortaya koyarlar? • Politikacıların tavrı 	
<p><u>VII-Elinizde olsaydı şu an neleri değiştirirdiniz?</u></p>	
<p><u>VIII-Beklentiniz nedir?</u></p> <p><u>Araştırmacı notu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Suriye'ye dönünce bu sorunlar azalır mı? 	

EK 3: ETİK KURUL FORMU

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 14.01.2019 15:24
Sayı: 35853172-300-E.00000412676
E.00000412676

Sayı : 35853172-300
Konu : Nur İNCETAHTACI GÜNAL Hk.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 20.12.2018 tarihli ve 12908312-300/00000378196 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı doktora programı öğrencilerinden **Nur İNCETAHTACI GÜNAL**'ın **Prof. Dr. Kasım KARATAŞ** danışmanlığında hazırladığı "**Türkiye'de Bulunan Suriyeli Ailelerin Karşılaştıkları Psiko-Sosyal Sorunlar ve Bu Sorunlarla Baş Etme Yöntemleri: Gaziantep Örneği**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **8 Ocak 2019** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden 49380436-d075-4823-a0f6-21196734c2b7 kodu ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Duygu Didem İLFPİ

